

VILNIAUS UNIVERSITETAS

RŪTA BANELIENĖ

VALSTYBĖS EKONOMINĖS POLITIKOS EFEKTYVUMAS
INTEGRACINIŲ PROCESŲ EUROPOS SĄJUNGOJE KONTEKSTE

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)

Vilnius, 2013 metai

Disertacija rengta 2009-2013 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

prof. habil. dr. Borisas Melnikas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai,
ekonomika – 04 S)

TURINYS

SANTRUMPŲ SAŖAŠAS.....	5
LENTELIŲ SAŖAŠAS.....	7
INTARPŲ SAŖAŠAS.....	7
PAVEIKSLŲ SAŖAŠAS.....	8
PRIEDŲ SAŖAŠAS.....	10
ĮVADAS.....	11
1. TEORINĖ STUDIJA, SKIRTA VALSTYBĖS EKONOMINĖS POLITIKOS EFEKTYVUMO PROBLEMOMS.....	19
1.1. Valstybės ekonominės politikos bei jos efektyvumo samprata šiuolaikinėse teorijose.....	19
1.1.1. Ekonominės politikos efektyvumo vertinimo rodikliai ir jų tobulinimo perspektyvos.....	23
1.1.2. Ekonominės politikos tikslai atviroje ekonomikoje.....	29
1.1.3. Ekonomikos struktūra, augimo veiksniai, pertvarkymo poreikiai ir kryptys	35
1.1.4. Fiskalinė politika ir jos poveikis ekonomikos augimui.....	38
1.2. Europos Sąjungoje vykstantiems integraciniams procesams bei jų poveikiui ekonomikai skirtos teorinės studijos.....	46
1.2.1. Valstybių ekonominės politikos koordinavimas Europos Sąjungos ekonominėje erdvėje: istorinis aspektas ir ekonominės politikos efektyvumo vertinimo kriterijai.....	47
1.2.2. Pinigų sąjunga kaip Europos Sąjungoje vykstančių integracinių procesų forma: šiuolaikiniai iššūkiai valstybių ekonominei politikai.....	54
2. VALSTYBĖS EKONOMINĖS POLITIKOS EFEKTYVUMO VERTINIMUI INTEGRACINIŲ PROCESŲ EUROPOS SĄJUNGOJE KONTEKSTE SKIRTAS PERSPEKTYVUS TEORINIS MODELIS.....	71
2.1. Europos Sąjungoje vykstančių integracinių procesų poveikio ekonominės politikos efektyvumui vertinimo galimybės.....	71
2.2. Prielaidos ir veiksniai, į kuriuos atsižvelgiama vertinant valstybės ekonominės politikos efektyvumą integracinių procesų Europos Sąjungoje kontekste.....	73
2.3. Fiskalinės ir prekybos politikos apribojimai Europos Sąjungoje.....	78
2.4. Užimtumo, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros, žmogiškojo kapitalo kokybinių pokyčių įtaka ekonomikos augimui.....	81

2.5. Empirinių tyrimų, skirtų vertinti valstybės ekonominės politikos efektyvumą integracinių procesų Europos Sąjungoje kontekste, metodika ir kryptys.....	84
3. VALSTYBĖS EKONOMINĖS POLITIKOS EFEKTYVUMO DIDINIMO GALIMYBĖS INTEGRACINIŲ PROCESŲ EUROPOS SAJUNGOJE KONTEKSTE: MODELIAVIMAS IR EMPIRINIŲ TYRIMŲ REZULTATAI.....	90
3.1. Tyrimui atrinktų valstybių vykdomos ekonominės politikos palyginamoji analizė.....	91
3.1.1. Ekonominės politikos ir jos efektyvumo vertinimo rodiklių palyginamoji analizė.....	91
3.1.2. Fiskalinės politikos palyginamoji analizė.....	96
3.1.3. Investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą politikos palyginamoji analizė.....	103
3.1.4. Europos Sąjungos institucijų tiriamoms valstybėms siūlomos ekonominės politikos nuostatų analizė.....	109
3.2. Valstybės ekonominės politikos efektyvumo vertinimui skirto modelio sudarymas.....	128
3.3. Valstybės ekonominės politikos efektyvumo vertinimui skirtų modeliavimo rezultatų analizė.....	136
3.3.1. Nacionalinių tikslų pasirinkimo ir įgyvendinimo poveikis ekonomikos augimui: projekcijos ir įvertinimas.....	137
3.3.2. Nacionalinių tikslų optimizavimo galimybės: ekonomikos augimo ir socialinės raidos aktyvinimas.....	144
3.3.3. Alternatyvių ekonominės raidos variantų palyginamoji analizė.....	148
3.4. Valstybės ekonominės politikos efektyvumo didinimo prioritetai ir jų pagrindimas remiantis modeliavimo ir empirinių tyrimų rezultatų panaudojimu.....	153
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	156
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	167
PRIEDAI.....	186

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

- BNP – bendrosios nacionalinės pajamos
- BVP – bendrasis vidaus produktas
- ECU – Europos piniginis vienetas (angl. *European currency unit*)
- EEB – Europos ekonominė bendrija
- EK – Europos Komisija
- EBPO – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija
- EPS – Ekonominė ir pinigų sąjunga
- ERM – valiutų keitimo kursų mechanizmas (angl. *exchange rate mechanism*)
- ES – Europos Sąjunga
- ES-27 – Europos Sąjungos 27 valstybės narės (iki 2013 m. plėtros)
- EVT – Europos Vadovų Taryba
- EZ-17 – Euro zonos 17 valstybių
- GPI – tikrosios pažangos rodiklis (angl. *genuine progress indicator*)
- HDI – žmogaus socialinės raidos indeksas (angl. *human development index*)
- HPI – laimingos planetos indeksas (angl. *happy planet index*)
- JAV – Jungtinės Amerikos valstijos
- ISEW – darnios ekonominės gerovės indeksas (angl. *index of sustainable economic welfare*)
- MTEP – moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra
- SEPA – bendra mokėjimų eurais erdvė (angl. *single euro payment area*)
- TARGET – Eurosistemos realaus laiko mokėjimų sistema (angl. *trans-European automated real-time gross settlement express transfer system*)
- VVP – vyriausybės vertybiniai popieriai

Europos Sąjungos valstybių narių trumpiniai:

IE – Airija

AT – Austrija

BG – Bulgarija

DK – Danija

EE – Estija

CY – Kipras

LV – Latvija

LT – Lietuva

LU – Liuksemburgas

MT – Malta

UK – Jungtinė Karalystė

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Šalių užimama vieta tarp tyrimui atrinktų šalių pagal BVP, žmogaus socialinį raidos indeksą ir laimingos planetos indeksą.....	93
2 lentelė. Šalių užimamų vietų pagal skolinimosi kaštus, BVP vienam gyventojui ir bendrų pagal gerovės rodiklius palyginimas.....	94
3 lentelė. Tyrimui atrinktų ES valstybių narių skolinimosi kaštai 2011 m.: jų sąsaja su valdžios sektoriaus finansų būkle ir priklausymu euro zonai.....	95

INTARPŲ SĄRAŠAS

1 intarpas. TARGET ir SEPA projektų įgyvendinimas.....	64
--	----

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Darbo struktūros schema.....	18
2 pav. Technologinės pažangos poveikis BVP augimui.....	38
3 pav. Automatinis ekonomikos grįžimo į pusiausvyrą procesas.....	58
4 pav. ES-27 valstybių narių tarpusavio prekybos dinamika 1999-2012 m. ..	67
5 pav. Pinigų pasiūlos valdymas esant fiksuotam valiutos kursui.....	75
6 pav. Skatinamosios fiskalinės politikos poveikis.....	77
7 pav. Rekomenduojamas valstybės ekonominės politikos efektyvumo vertinimo modelis.....	83
8 pav. Apmokestinimo lygis tyrimui atrinktose šalyse 2011 m.	97
9 pav. Mokesčių struktūra tyrimui atrinktose šalyse 2011 m.	98
10 pav. Valdžios sektoriaus biudžeto deficitas 2010-2012 m.	99
11 pav. Socialinės apsaugos fondų perteklius/deficitas 2010-2012 m.	101
12 pav. Valdžios sektoriaus išlaidos pagal funkcijas 2011 m.	102
13 pav. Valdžios sektoriaus išlaidos socialinei apsaugai 2011 m.: proc. nuo visų valdžios sektoriaus biudžeto išlaidų.....	102
14 pav. Investicijos į MTEP 2011 m.: proc. BVP.....	106
15 pav. Investicijų į MTEP struktūra 2011 m.	107
16 pav. Investicijos į MTEP 2011 m.: eurai vienam gyventojui.....	108
17 pav. Modelio veikimo schema.....	130
18 pav. Poveikis BVP: demografiniai pokyčiai ir nacionaliniai užimtumo tikslai.....	139
19 pav. Poveikis BVP: nacionaliniai tikslai švietimo srityje.....	140
20 pav. Poveikis BVP: nacionaliniai investicijų į MTEP tikslai.....	142
21 pav. Poveikis BVP: bendras demografinių pokyčių, užsibrėžtų nacionalinių užimtumo, švietimo, investicijų į MTEP tikslų.....	143

22 pav. Poveikis BVP: demografinių pokyčių ir 80 proc. užimtumo lygio tikslo siekimo.....	145
23 pav. Švietimo tikslų siekimo poveikis BVP: 5 proc. mokyklą nebaigusių ir 60 proc. aukštąjį išsilavinimą įgijusių gyventojų dalies.....	146
24 pav. Poveikis BVP: 4 proc. BVP investicijų į MTEP tikslas.....	147
25 pav. Poveikis BVP: bendras demografinių pokyčių, ambicingiausių tikslų užimtumo, švietimo, investicijų į MTEP srityse.....	147
26 pav. Neišnaudotas poveikio BVP augimui potencialas 2020 m. palyginti su 2011 m.	149
27 pav. Neišnaudotas poveikio metiniam BVP augimui potencialas 2012-2020 m.	151

PRIEDŲ SĄRAŠAS

1 priedas. ES valstybių narių tarpusavio prekyba 1999-2012 m.: eksportas.....	186
2 priedas. ES valstybių narių tarpusavio prekyba 1999-2012 m.: importas.....	187
3 priedas. Gyventojų skaičius ES valstybėse narėse.....	188
4 priedas. Tyrimui atrinktų „mažųjų“ ES šalių BVP: einamosiomis kainomis, mln. EUR.....	189
5 priedas. Gyventojų skaičiaus projekcija 2020 m.: bendras gyventojų skaičius ir pasiskirstymas pagal amžiaus grupes.....	190
6 priedas. Gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes: 20-64 m. gyventojų dalis bendrame gyventojų skaičiuje.....	191
7 priedas. Gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes: 0-19 m. gyventojų dalis bendrame gyventojų skaičiuje.....	192
8 priedas. Gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes: 65 m. ir vyresnių gyventojų dalis bendrame gyventojų skaičiuje.....	193
9 priedas. Pasirinktų tyrimui šalių tikslai pagal „Europa 2020“ strategiją: užimtumo lygis.....	194
10 priedas. Pasirinktų tyrimui šalių tikslai pagal „Europa 2020“ strategiją: mokyklos nebaigusių asmenų dalis.....	195
11 priedas. Pasirinktų tyrimui šalių tikslai pagal „Europa 2020“ strategiją: aukštąjį išsilavinimą įgijusių gyventojų dalis.....	196
12 priedas. Pasirinktų tyrimui šalių tikslai pagal „Europa 2020“ strategiją: investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą.....	197
13 priedas. Užsibrėžtų nacionalinių ir ambicing tikslų siekimo pagal „Europa 2020“ strategiją projektuojamas vidutinis metinis poveikis BVP.....	198

ĮVADAS

Temos aktualumas. Valstybės ekonominės politikos nagrinėjimas moksliniu požiūriu yra neišsenkanti ir neprarandanti naujumo sritis, nes būtent valstybės ekonominė politika turi būti sprendžiamos tiek ekonomikos, tiek socialinės ir kitų sričių problemos. Be to, valstybės ekonominės politikos vykdymo sąlygos tampa vis sudėtingesnės dėl globalizacijos ir regioninės integracijos procesų pasaulyje. Taip pat per pastarąjį šimtmetį išaugęs valstybių ekonominis pajėgumas ir su tuo susijęs vis didėjantis vyriausybių vaidmuo šalies ekonomikos valdyme didina atsakomybę už valstybės ekonominės politikos efektyvumą. Todėl valstybės ekonominės politikos efektyvumo ir jo didinimo galimybių tyrimai yra reikšminga mokslinių tyrimų sritis.

Taip pat valstybės ekonominės politikos efektyvumo tyrimai yra svarbūs ir tuo aspektu, kad valstybės ekonominė politika pasižymi tiek ją sąlygojančių veiksnių, pasirenkamų tikslų ir vykdymo priemonių įvairove. Be abejonės riboti šalies ištekliai sąlygoja būtinybę juos išnaudoti efektyviausiu būdu, siekiant užsibrėžtų valstybės ekonominės politikos tikslų. Šiuolaikinė valstybės ekonominė politika pasižymi valstybių pasirenkamų tikslų įvairove: spartus ekonomikos augimas, aukštas užimtumo lygis, kainų lygio stabilumas, pajamų perskirstymas ir kt. Taip pat šiems tikslams įgyvendinti yra galimybės pasirinkti visą eilę priemonių fiskalinės, pinigų ir kitų politikų srityse. Taigi valstybės ekonominės politikos efektyvumo tyrimai yra reikšminga mokslinių tyrimų sritis ir dėl valstybių galimybių pasirinkti valstybės ekonominės politikos tikslus ir priemones, kas gali sąlygoti efektyvų šalies ekonominių išteklių naudojimą arba jų panaudojimo efektyvumo trūkumą.

Valstybės ekonominė politika vis didėjančios globalizacijos ir regioninės integracijos sąlygomis negali būti atsieta nuo pasaulinių procesų, vykstančių darbo jėgos, kapitalo ir prekių bei paslaugų rinkose. Europoje tai buvo suprasta XX a. viduryje įsteigus Europos ekonominę bendriją (EEB). Tai buvo pirmas žingsnis link Europos šalių ekonominių politikų koordinavimo. 1992 m., su

Mastrichto sutartimi prasidėję intensyvūs besiplečiančios ES valstybių narių ekonomikų integraciniai procesai, buvo vainikuoti bendra ES šalių pinigų politika, o šiuo metu vis aktualesnis tampa ir fiskalinių politikų koordinavimas. Taigi ES artėjant prie visiškos ekonominės integracijos be abejonės valstybės ekonominės politikos efektyvumo tyrimai integracinių procesų ES kontekste įgauna vis didesnę reikšmę.

Šiame kontekste vis svarbesni tampa valstybės ekonominės politikos tyrimai integracinių procesų ES kontekste, ypač siekiant pagrįsti ir neleisti pažeisti „mažųjų“ šalių interesus. Šią nuostatą sustiprina ir pats faktas, kad sprendimai dėl tolesnės integracijos vis labiau remiasi ne atliktais ar atliekamais moksliniais tyrimais, o ES valstybių narių lyderių priimamais sprendimais.

Taip pat akivaizdu, kad šiuo metu stokojama šiuolaikiniams iššūkiams adekvačių teorinių modelių ir sprendimų, skirtų vertinti ES šalių valstybės ekonominės politikos efektyvumą įvairiose šios politikos rengimo, pagrindimo ir įgyvendinimo stadijose.

Mokslinė problema ir jos ištyrimo lygis. Valstybės ekonominė politika yra plačiai tyrinėta ir tyrinėjama daugelio ekonomistų ir šiuo metu yra susiformavusi ne viena ekonomikos teorijos kryptis, besilaikanti gana skirtingų požiūrių į valstybės dalyvavimo ekonomikoje lygį – nuo klasikinės teorijos atstovų ir jos pradininko A. Smith (1776), besilaikančių „nematomos rankos“ koncepcijos, pagal kurią vyriausybės vaidmuo ekonomikoje turėtų būti ribotas, iki J. M. Keynes ir jo vėlesnių pasekėjų požiūrio, pagal kurį vyriausybei turėtų tekti aktyvus vaidmuo ekonomikos reguliavime. Taip pat yra ekonomistų nuomonių išsiskyrimai dėl ekonominės politikos tikslų – nuo spartaus ekonomikos augimo, aukšto užimtumo lygio iki kainų stabilumo lygio palaikymo ar pajamų perskirstymo.

Integraciniams procesams ir jų lygiams tirti daug dėmesio skyrė B. Balassa (1961), kuris apibrėžė šalių ekonominę integraciją, kaip turinčią keletą formų, atspindinčių skirtingus integracijos lygius: laisvosios prekybos erdvė,

muitų sąjunga, bendra rinka, ekonominė sąjunga, visiška ekonominė integracija.

Pinigų politikos srities tyrimams daug dėmesio skyrė R. Mundell (1961), kuris bandė išsiaiškinti sąlygas, kurioms esant valstybių grupė sutiktų fiksuoti savo valiutų kursus ar įsivesti bendrą valiutą. Pinigų sąjungos poveikį jos narių tarpusavio prekybai tyrė visa eilė ekonomistų (Baldwin ir kt., Berger ir Nitsch, Nitsch ir Pisu, 2008), pateikdami konkrečius euro įvedimo poveikio prekybos tarp euro zonos šalių padidėjimui įvertinimus. Buvo atlikta visa eilė empirinių tyrimų dėl pinigų sąjungos sudarymo poveikio kainų skaidrumui ir konvergencijai (ACNielsen, 2005, ir kt.).

Fiskalinės politikos srityje tyrimus atliko Baldwin ir Krugman (2004), kurie nagrinėjo klausimą ar glaudi ekonominė integracija, ypač fizinio ir žmogiškojo kapitalo mobilumo augimo sąlygomis, reikalauja mokesčių tarifų harmonizavimo. Taip pat daug tyrimų atlikta – tolesnio ES integracijos siekio – fiskalinės sąjungos, tiesioginių mokesčių harmonizavimo ES lygiu srityje (T. Rixen, S. Uhl, 2007; C. Spengel, C. Wendt, 2007; Ernst&Young, 2011 ir kt.).

Tačiau didžiąją dalį valstybės ekonominės politikos efektyvumo didinimo integracinių procesų ES kontekste skirtų tyrimų visgi atliko ir atlieka oficiali ES institucija – Europos Komisija. Pastaruoju metu Europos Komisijos tyrimai šioje srityje koncentruojasi ties tokių klausimų sprendimu, kaip ekonominės politikos koordinavimas, konvergencija ir ekonomikos augimas, fiskalinė politika, pinigų politika, darbo rinka, vidaus rinkos integracijos gilinimas, inovacijų politika ir visa eile kitų klausimų. Tačiau jie pasižymi koncentracija į konkrečias sritis ir to pasėkoje gana fragmentuotai vertina atskirų veiksmų poveikį ekonomikos augimui.

Prie visapusiškesnių vertinimų galima būtų priskirti Europos Komisijos atliktus darbus Lisabonos strategijos vertinimo srityje, tačiau ir čia nėra pateikti vertinimai, kiek ES valstybių narių ir ES ekonomika visumoje prarado, neįgyvendinusi Lisabonos strategijoje užsibrėžtų tikslų. Kitas Europos Komisijos visapusiškesnis dokumentas yra skirtas Ekonominės ir pinigų sąjungos gyvavimo dešimtmečiui įvertinti, tačiau ir čia nebuvo pateikta

tyrimais paremtų vertinimų dėl tolesnių Ekonominės ir pinigų sąjungos gilinimo kryptių.

Akivaizdu, kad valstybės ekonominės politikos efektyvumo tyrimų integracinių procesų ES kontekste nėra pakankama, ypač tų, kurie būtų skirti „mažųjų“ ES šalių vykdomos valstybės ekonominės politikos efektyvumui nagrinėti. Apžvelgiant 2004-2013 m. Europos Komisijos atliktus tyrimus „mažosioms“ ES šalims, galima pastebėti, kad bene didžiausia šių tyrimų dalis skiriama ekonomikos stabilumui ir perspektyvai bei fiskalinės politikos poveikio vertinimui, taip pat dėmesys skiriamas darbo rinkos klausimams, su nekilnojamojo turto „burbulu“ susijusiems klausimams, socialinių iššūkių, turinčių poveikį valstybės finansų tvarumui ilgame laikotarpyje, įvertinimui, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros poveikio ekonomikai vertinimui ir kitiems klausimams.

Todėl galima daryti išvadą, kad nėra skiriamas pakankamas dėmesys ES šalių ekonomikos augimo veiksniams tirti, o atlikti tyrimai pasižymi fragmentiškumu ir yra skirti didžiąja dalimi einamiesiems klausimams spręsti, o ne esminiams ES šalių ekonomikų augimo kryptių siūlymams pateikti.

To pasėkoje atsiranda poreikis gilesnių priežasčių-pasekmių ryšių tyrimo tarp fiskalinės politikos ir: darbo našumo ir kokybės, švietimo, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros, importo-eksporto, struktūrinių pokyčių ir BVP augimo, valstybės skolos ir BVP padidinimo galimybių, viso aukščiau paminėto orientavimą į technologinį proveržį.

Todėl šioje srityje yra reikalingi papildomi moksliniai tyrimai, kurie padėtų identifikuoti pagrindinius ekonomikos augimo veiksnius, apibrėžtų jų veikimo sąlygas ir aplinką bei pagrįstų tyrimų pasėkoje pasiūlytos ekonominės politikos efektyvumą.

Tyrimo objektas – ES valstybių ekonominės politikos efektyvumas integracinių procesų ES kontekste.

Tyrimo tikslas – ištirti valstybės ekonominės politikos integracinių procesų ES kontekste efektyvumo veiksnius ir parengti teorinę koncepciją,

skirtą ES šalių valstybės ekonominės politikos efektyvumui padidinti integracinių procesų ES kontekste.

Šiam tikslui pasiekti keliama tokie **uždaviniai**:

- atlikus teorinę studiją identifikuoti valstybės ekonominės politikos efektyvumo integracinių procesų ES kontekste veiksnius;
- identifikuoti ES šalių galimas valstybės ekonominės politikos vykdymo priemones integracinių procesų ES kontekste;
- sukurti makrosimuliacinį modelį, leidžiantį įvertinti identifikuotų veiksnių poveikį ES šalių valstybės ekonominės politikos efektyvumui;
- įvertinti identifikuotų veiksnių poveikį tyrimui atrinktų ES šalių valstybės ekonominės politikos efektyvumui;
- pasiūlyti valstybės ekonominės politikos vykdymo kryptis ES šalių valstybės ekonominės politikos efektyvumui ilgalaikėje perspektyvoje padidinti.

Tyrimo metodai. Disertacijos teorinei daliai panaudoti šie moksliniai tyrimo metodai: sisteminė ir lyginamoji mokslinės literatūros, ES dokumentų ir statistinių duomenų analizė. Praktiniams rezultatams gauti naudotas autorės sukurtas makrosimuliacinis modelis, sudarytas remiantis regresinių lygčių ir užprogramuotos veiksnių tarpusavio priklausomybės, išreikštos elastingumo rodiklių skaičiavimais, pagalba, lyginamoji analizė, statistinių duomenų analizė, grupavimas, ir kt.

Tyrimo šaltiniai. Teoriniai disertacinio darbo tyrimai remiasi skelbiamais užsienio šalių ir Lietuvos mokslininkų atliktais moksliniais tyrimais. Statistinės informacijos šaltiniais pasirinkti Eurostat, Europos centrinio banko ir kitų institucijų skelbiami oficialūs statistiniai duomenys. Modeliui sudaryti buvo remtasi užsienio ir Lietuvos moksliniais literatūros šaltiniais, naudotasi Eurostat duomenų baze ir kitais šaltiniais, nurodytais literatūros sąrašė.

Pagrindiniai ginamieji teiginiai:

- ES šalių vykdoma valstybės ekonominė politika nepakankamai efektyvi siekiant spartaus ekonomikos augimo;
- iškelti ES valstybės ekonominės politikos tikslai yra neoptimalūs siekiant atskirų ES šalių valstybės ekonominės politikos efektyvumo didėjimo ilgu laikotarpiu integracinių procesų ES kontekste.

Darbo mokslinis naujumas ir teorinė jo vertė. Tyrimas yra orientuotas į ES šalių valstybės ekonominės politikos efektyvumą integracinių procesų ES kontekste. Rengiantis tyrimui bei tyrimo eigoje nebuvo rasta analogiškų kompleksinių tyrimų, skirtų ES šalių kompleksiniam spartų ekonomikos augimą sąlygojančių veiksnių poveikio ilgalaikiam ekonomikos augimui atskirose ES šalyse įvertinimui. Todėl galima būtų priėti išvados, kad ši tyrimo sritis nėra pakankamai ištirta.

Tyrimo eigoje disertacijos autorės sukurtas makrosimuliacinio modelio pagalba gali būti atliktos projekcijos, leidžiančios įvertinti penkių veiksnių – demografinių pokyčių, užimtumo, mokyklos baigimo, aukštojo išsilavinimo įgijimo ir investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą – poveikį ekonomikos augimui.

Darbo praktinė reikšmė. Autorės sukurtas modelis gali būti pritaikytas ES šalių ekonominės politikos efektyvumui vertinti atsižvelgiant į demografinius, užimtumo, švietimo ir investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą veiksnius. Iš esmės tyrimo eigoje sukurtas universalus modelis, kurio pagalba gali būti atliktos projekcijos, leidžiančios įvertinti ir pagrįsti valstybės ekonominės politikos orientavimo į ateities ekonomiką – investicijas į žmogiškąjį kapitalą ir inovacijas, skatinančias technologinę pažangą, naudą. Šis modelis galėtų būti įrankis, kurio pagalba atlikti skaičiavimai leistų tiek akademinio pasaulio, tiek valstybės sektoriaus atstovams pagrįsti šalių visuomenėms priimamų sprendimų racionalumą siūlant ir vykdant atitinkamą ekonominę politiką investicijų į švietimą ir mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą atžvilgiu. Todėl sukurtas modelis vertingas ne tik teoriniu aspektu, bet ir praktiniu. Pasinaudojant šiuo įrankiu

beliktų priimti atitinkamus sprendimus fiskalinės politikos srityje, kurie paskatintų tiek vyriausybės, tiek privačias investicijas į švietimą ir mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą, kas sąlygotų šalims spartų ekonomikos augimą ilgame laikotarpyje. Taip pat šie siūlomi sprendimai leistų ES valstybių ekonomikoms persitvarkyti taip, kad jų ekonomikos struktūroje ilgainiui išsivysintų ir išsivertintų aukštą pridėtinę vertę kuriančios ūkio šakos.

Darbo aprobavimas ir rezultatų skelbimas. Mokslinio tyrimo rezultatai paskelbti kolektyvinėje monografijoje ir straipsniuose, kurie publikuoti daktaro disertacijai tinkamais pripažįstamuose mokslo leidiniuose. Mokslinių publikacijų sąrašas:

1. Banelienė R., Valstybės ekonominės politikos efektyvumas ir poveikis šalies ūkiui. Kolektyvinė monografija: Ekonomikos modernizavimas: efektyvumo paieškos ir šiuolaikiniai prioritetai, Vilniaus Universitetas, 2011, p. 539 (autorės p. 269-288).
2. Banelienė R., Ekonominė ir pinigų sąjunga: idėja, jos įgyvendinimas ir nauji iššūkiai, Viešasis administravimas, 2011/3, p. 8-15.
3. Baneliene R., Evaluation of the efficiency of economic policy under the Europe-2020 Strategy in small European Union countries, Economics: Research Papers, Vol. 92 (2), 2013, Vilnius University, Vilnius University Publishing House, 2013, p. 7-19.
4. Banelienė R., Europos Sąjungos valstybių ekonominės politikos efektyvumas, Viešasis administravimas, 2013/1, p. 22-29.

Disertacijos struktūra ir apimtis. Žemiau pateikta disertacijos loginė struktūra:

1 pav. Darbo struktūros schema

Disertacijos darbo tikslas ir uždavinių seka atsispindi disertacijos struktūroje, kurią sudaro įvadas, trys pagrindiniai skyriai ir apibendrinančios išvados ir pasiūlymai (žr. 1 pav.). Pateikta 13 priedų.

Darbo apimtis yra 185 puslapiai, neskaitant priedų, tekste panaudota 17 numeruotų formulių, 27 paveikslai, 3 lentelės ir 1 intarpas. Darbe panaudota 219 literatūros šaltinių.

1. TEORINĖ STUDIJA, SKIRTA VALSTYBĖS EKONOMINĖS POLITIKOS EFEKTYVUMO PROBLEMOMS

1.1. Valstybės ekonominės politikos bei jos efektyvumo samprata šiuolaikinėse teorijose

Valstybės ekonominės politikos studijavimo aktualumas įgavo pagreitį dėl vis didėjančio vyriausybių vaidmens šalių ekonomikos gyvenime, globalizacijos ir integracijos pasaulyje procesų. Šiuolaikinė ekonomika yra daugialypė ir jos raida yra neatsiejama nuo išorės veiksnių poveikio, tačiau kalbant apie vis didėjančią vyriausybių vaidmenį šalių ekonominiame gyvenime neišvengiamai atkreipiamas dėmesys į per pastarąjį šimtmetį ženkliai išaugusį šalių vyriausybių finansinį pajėgumą, ką atspindi valdžios sektoriaus pajamų ir išlaidų lygio išaugimas, bei su tuo susijęs išaugęs valstybės vaidmuo perskirstant iš mokesčių gautas pajamas bei pasirenkant priemones ekonomikos reguliavimui.

Geriausias to pavyzdys gali būti Jungtinės Amerikos valstijos, kurių federalinių pajamų ir išlaidų dalys procentais nuo BVP per paskutinius septynis dešimtmečius išaugo daugiau nei du kartus: 1938 m. federalinės pajamos sudarė 7,6 proc. BVP, išlaidos 7,7 proc. BVP; 2008 m.¹ pajamos 17,6 proc. BVP, išlaidos 20,8 proc. BVP (Economic report of the President, US; 2011, 2012).

Tačiau, nepaisant ženkliai išaugusio vyriausybės vaidmens ekonomikos reguliavime, iki šiol *ekonomistai nėra priėję vieno ekonomikos apibrėžimo*. Pavyzdžiui, ekonomika yra apibrėžiama kaip:

- ekonominės studijos individų lygmeniu ir visuomenės bendrai (Krugman, Wells, 2004);
- mokslas apie tai, kaip žmonės koordinuoja savo poreikius ir troškimus, esant duotajam sprendimų priėmimo mechanizmui,

¹ Nepasirinkti naujausi 2011 m. statistiniai duomenys dėl juos įtakojusios pasaulinės finansų krizės, nes tai dalinai iškreiptų duomenų palyginamumą: 2011 m. federalinės pajamos siekė tik 15,4 proc. BVP, išlaidos 24,1 proc. BVP.

socialiniams papročiams ir visuomenės politinėms realijoms (Colander, 2006);

- mokslas apie visuomenės ribotų išteklių valdymą (Mankiw, 2001);
- mokslas apie tai, kaip visuomenė sutelkia ribotus išteklius beribiems gyventojų poreikiams tenkinti (Rakauskienė, 2006);
- socialinis mokslas, kuris tiria individų, įmonių, vyriausybių ir visuomenių daromus pasirinkimus susidorojant su stygiu (Bade, Parkin, 2002);
- mokslas apie santykius tarp žmonių tikslų ir ribotų išteklių, kurie paprastai turi panaudojimo alternatyvas ir kuriuos individai ir grupės stengiasi pritraukti savo tikslams paseikti (Norton, Matthews ir kt., 1994);
- žmonių elgsenos mokslas, kur ypatingas dėmesys skiriamas žmonių sprendimų priėmimui (Gwartney, Stroup, Sobel, MacPherson, 2006);
- visuomenei būdinga gamybinių santykių sistema, kuri leidžia apibūdinti pačios visuomenės vertybes ir gebėjimus suformuoti, palaikyti ir plėtoti šioms vertybėms adekvačius visuomenės narių santykius, pasireiškiančius vykstant materialinių ir nematerialinių gėrybių kūrimo, paskirstymo, mainų ir vartojimo srityse (Melnikas, 2007);
- tam tikroje geografiškai apibrėžtoje erdvėje (regione, šalyje, regionų ar šalių grupėje, žemyne, visame pasaulyje) susiklosčiusi ūkio sistema, kurios paskirtis – tenkinti šioje erdvėje gyvenančios visuomenės poreikius visuomenės gerovės srityje (Melnikas, 2007).

Apibendrintai galima būtų teigti, kad ekonomika tiria ūkį, koordinavimo procesus, ribotumo efektus, pasirinkimą ir žmogaus elgseną (Backhouse, Medema, 2009).

Taip pat nėra prieita vieno valstybės ekonominės politikos apibrėžimo ir, didžiąja dalimi atveju, ekonomikos teorijos studijose vengiama pateikti valstybės ekonominės politikos apibrėžimą perteikiant šią savoką gana plačiai

– per valstybės vaidmenį šalies ekonomikoje ir atsakant į klausimus bei paaiškinant koks valstybės vaidmuo šalies ekonomikoje (Holcombe, 2006; Bénassy-Quéré, Cœuré, Jacquet, Pisani-Ferry, 2010; ir kt.). Tačiau, **valstybės ekonominė politika** gali būti apibrėžiama, kaip:

- valstybės tiesioginių (administravimo) ir netiesioginių (rinkos) priemonių sistema, daranti įtaką ūkio subjektų elgesiui. Ši dinamiška visuomenės organizuota ūkio priemonių sistema laiduoja gamybos, paskirstymo, mainų ir vartojimo procesą (Rakauskienė, 2006);
- disciplina, kuri tiria valdžios ekonominę veiklą trijose lygmenyse: einamuosius vyriausybės pasirinkimus, aukščiausio lygio institucijų pasirinkimą, socialinių preferencijų ar tikslų identifikavimą (Acocella, 2005).

Valstybės ekonominės politikos objektas jungia dvi sudėtinės dalis – makroekonomiką ir mikroekonomiką; atitinkamai yra formuojama ir makroekonominė bei mikroekonominė (arba struktūrinė) politika.

Makroekonominė politika atspindi bendrą ekonomikos funkcionavimą, ekonomikos kaip visumos ir stambių integruotų jos sričių plėtros politiką. Svarbiausios jos sudėtinės dalys yra:

- pinigų politika – nacionalinės valiutos ir kainų stabilumo politika;
- fiskalinė politika – valstybės biudžeto, mokesčių ir valstybės išlaidų politika;
- tarptautiniai ekonominiai santykiai – užsienio prekybos ir investicijų politika; tarptautinio darbo jėgos judėjimo politika, integracijos į ES ir pasaulį politika;
- gyventojų pajamų politika – darbo užmokesčio ir darbo našumo politika, pensijų ir kt. išmokų politika.

Mikroekonominė politika apima ūkio šakas ir sektorius, taigi ji dar vadinama struktūrine politika. Paprastai struktūrinės politikos prioritetai yra mokslas ir švietimas, pramonė ir verslas, kurie traktuojami kaip ekonomikos augimo veiksniai, infrastruktūra – energetikos pramonė, transportas ir komunikacijos; socialinė sfera.

Mikroekonominės politikos sudėtinės dalys yra:

- mokslas ir švietimas;
- pramonė, verslas;
- finansų sektorius;
- energetika;
- transportas ir tranzitas;
- informacinių technologijų plėtra;
- žemės ūkis ir kaimo plėtra;
- socialinė apsauga ir užimtumas;
- aplinkos apsauga;
- regioninė plėtra (Rakauskienė, 2006).

Siekiant apsispręsti dėl valstybės vaidmens šalies ekonomikoje, paprastai pirmiausia siūloma atsakyti į šiuos pagrindinius klausimus: ką vyriausybė turėtų daryti šalies ekonomikos reikaluose, kiek ji turėtų apmokestinti ekonomiką ir kiek tam išleisti, kuriuo lygiu planuoti ir reguliuoti, ar valstybinis sektorius padarytų tai geriau nei privatus?

Klasikinės teorijos atstovai (A. Smith (1776) ir vėlesni jos atstovai) laikėsi „nematomos rankos“ koncepcijos, pagal kurią, jeigu individai veikia siekdami sau didžiausios ekonominės naudos, tai, esant nereguliuojamoms rinkoms, ekonomika funkcionuos labai gerai. Kitais žodžiais tariant, kol rinkos ekonomikos individai sieks savo asmeninių interesų, atrodys, kad nematoma ranka maksimizuos kiekvieno gerovę ekonomikoje. Taigi ***klasikų nuomone, vyriausybės vaidmuo ekonomikoje turėtų būti ribotas.***

Keinsistinės krypties atstovai (J. M. Keynes (1936) ir vėlesni jos atstovai) buvo ***skeptiški dėl nematomos rankos, tuo būdu palaikydami vyriausybės vaidmenį gerinant makroekonominę padėtį*** (Abel, Bernanke, 1998).

Tačiau aukščiau paminėtos gana priešingos požiūrio į valstybės ekonomikos reguliavimą kryptys nesutrukdė praktikoje nusistovėti keturioms pagrindinėms vyriausybės funkcijoms: 1) vadinamojo policininko: žaidimo taisyklių nustatymo, konkurencijos, išorinių faktorių valdymo; 2) rinkos iškraipymų koreguotojo, suteikėjo to, ko negali suteikti rinka: viešasis

sektorius ir viešosios gėrybės²; 3) stabilizatoriaus: stabilaus visuminės paklausos augimo užtikrinimas; 4) pajamų perskirstytojo: transferiniai mokėjimai, teisingumas ir efektyvumas (apmokestinimas ir gautų pajamų naudojimas transferiniams mokėjimams) (Bach ir kt., 1987).

Taigi išaugęs ir nenuginčijamas vyriausybių vaidmuo valstybių ekonominiame gyvenime skatina mokslininkus nagrinėti valstybės ekonominės politikos vertinimo rodiklius, įskaitant ir jų tobulinimo perspektyvas, vyriausybių pasirenkamų ekonominės politikos tikslų ir priemonių jiems įgyvendinti politikų efektyvumą.

1.1.1. Ekonominės politikos efektyvumo vertinimo rodikliai ir jų tobulinimo perspektyvos

Bendras vidaus produktas yra vienas iš populiariausių rodiklių šiuo metu naudojamų valstybės ekonominės politikos efektyvumui matuoti. Tačiau šiuo metu sparčiai vystosi ir kiti šalių ekonominės politikos efektyvumo vertinimo rodikliai.

Atsižvelgiant į tai, kad bendro vidaus produkto rodiklis buvo pirmą kartą panaudotas 1934 m. Simon Kuznec JAV kongreso ataskaitai, nenuostabu, kad mokslininkai tiria ir siekia nustatyti naujus rodiklius, leidžiančius išmatuoti ir tarpusavyje palyginti šalių ekonomikos lygius.

Bendrojo nacionalinio produkto bei bendrojo vidaus produkto rodikliai buvo sukurti ir naudojami, kaip bendros ekonomikos išėigos (produkcijos) indikatoriai makroekonominėi stabilizavimo politikai (angl. *indicator of total economic output for macroeconomic stabilization policy*) įvertinti ir tai leidžia suprasti, kad tai nėra gerovės indikatoriai. Kita vertus politikai, viešųjų ryšių atstovai ir visuomenė asocijuoja BVP su gerove, pavyzdžiui, lyginant kelių šalių BVP vienam gyventojui rodiklius, dažnai daromos išvados, kurios šalys yra turtingesnės ir kuriose šalyse gyventi geriau neatsižvelgiant į kitus rodiklius.

² Krašto apsauga, greitkeliai, teisėsauga ir kt.

Pažymėtina, kad visa eilė autorių (Neumayer, 2004; ir kt.) mano, kad dauguma gerovės indikatorių ignoruoja tvarumą ir daugelis tvarumą apibrėžiančių indikatorių ignoruoja gerovės vertinimą. Gerovė dažnai asocijuojasi su socialine gerove ar naudingumu ir tai dažniausiai suprantama, kaip žmonių preferencijų patenkinimas. Akivaizdu, kad pajamos nėra vienintelis faktorius gerovei sukurti. O tvarumas siaurąja prasme kartais apibrėžiamas kaip aplinkos tvarumas, kas apima keletą pagrindinių aplinkos apsaugos funkcijų. Ekonomistai yra linkę į platesnį tvarumo apibrėžimą, tačiau bendra tarp šių apibrėžimų lieka siekis išlaikyti nuolatinius pajėgumus teikti nemažėjančią gerovę visą laiką. Šiuo klausimu ekonomistai kapitalo vertės išlaikymo idėją padalina į gamybos, žmogiškąjį, gamtos ir kartais socialinį kapitalą:

- gamybos kapitalas suprantamas, kaip gamyklos, įrengimai, infrastruktūra ir kt.;
- žmogiškasis kapitalas suprantamas, kaip žmonių įgūdžiai ir žinios;
- gamtos kapitalas suprantamas, kaip viskas ką gamta teikia žmogaus gerovei patenkinti pradedant gamtiniais ištekliais ir baigiant aplinkos taršos absorbavimo pajėgumais;
- socialinis kapitalas suprantamas, kaip pasitikėjimo mastas, socialinių tinklų apimtis, žmonių noras bendradarbiauti tarpusavyje ir jų įsitraukimas į socialinių grupių darbą tokių kaip bažnyčia ar sąjungos (Putnam, 1993; Neumayer, 2004).

Vertinant gerovės rodiklius ir siekiant nustatyti jų galimas sąsajas su BVP, tikslinga apžvelgti darnios ekonominės gerovės indeksą (angl. *index of sustainable economic welfare – ISEW*), tikrosios pažangos rodiklį (angl. *genuine progress indicator – GPI*), žmogaus socialinės raidos indeksą (angl. *human development index – HDI*) ir laimingos planetos indeksą (angl. *happy planet index – HPI*).

Siekiant rasti ISEW sąsajas su BVP, išskleisime ISEW sudedamąsias dalis. Remiantis Europos Komisijos tyrimu dėl egzistuojančių požiūrių į socialinio-ekonominio progreso matavimą ISEW yra lygus:

$$ISEW = C_{adj} + P + G + W - D - E - N$$

kur

C_{adj} – vartojimo išlaidos, įvertinus nelygybę (korekcija apima daugybą iš $(1 - \text{Gini koeficientas})$, jeigu nelygybės nėra – įskaičiuojamos visos namų ūkių vartojimo išlaidos);

P – valdžios išlaidos atėmus išlaidas gynybai;

G – kapitalo prieaugis ir neto tarptautinės pozicijos pokytis;

W – nepiniginis indėlis į gerovę³;

D – privačios išlaidos apsaugai;

E – aplinkos blogėjimo kaštai;

N – aplinkos kapitalo bazės sumažėjimas.

Labai panašus indikatorius – tikrosios pažangos rodiklis (*angl. genuine progress indicator – GPI*) – buvo pasiūlytas 1994 m. nevyriausybės organizacijos *Redefining Progress*. Jo kūrėjų teigimu, šis rodiklis turėjo būti atsakas į BVP, kaip nepakankamą vyriausybės ekonominėje politikoje naudojamą gairę. GPI paima iš BVP finansines transakcijas, kurios susijusios su gerove, ir įvertina jas tuo ekonominiu aspektu, kurį BVP ignoruoja. Kaip šio rodiklio bazė pasirinktos namų ūkio išlaidos, įvertinus pajamų nelygybę, ir toliau pridedamos ar išimamos išlaidų kategorijos, kurios atitinkamai skatina ar mažina nacionalinę gerovę. Šio rodiklio kūrėjų teigimu, į GPI yra įtraukta ši nepiniginė nauda, kurią ignoruojama BVP:

- laiko, skirto namų ruošos darbams, vaikų auklėjimui ir savanoriavimui, vertė;
- ilgalaikio vartojimo prekių (tokių kaip šaldytuvų, automobilių) aptarnavimo paslaugų vertė;
- greitkelių ir kelių aptarnavimas.

Į GPI neįtraukiamos tris kategorijos išlaidų, neatspindinčių gerovės:

³ *angl. non monetarised contributions to welfare*

- apsisaugojimo išlaidos, apibrėžiamos kaip pinigai išleisti palaikyti namų ūkių komforto, saugumo ar pasitenkinimo lygiui, atsižvelgiant į gyvenimo kokybės sumažėjimą dėl tokių veiksnių, kaip nusikalstamumas, auto įvykiai ar tarša. Kaip pavyzdys, galėtų būti asmeniniai vandens filtrai, užrakinimo ar apsaugos sistemos, ligoninių pateiktos sąskaitos už auto įvykius, ar namų perdažymo dėl oro taršos kaštai;
- socialiniai kaštai, tokie kaip skyrybų, buitinių nusikaltimų kaštai ar laisvalaikio praradimo kaštai;
- aplinkos turto ir gamtinių išteklių sumažėjimas, įskaitant dirbamosios žemės, pelkių ir subrendusių medžių miškų praradimus; gamtinių išteklių apimties sumažėjimą, tokių kaip iškasamojo kuro ar kitų mineralų atsargų; ir žalingą atliekų ir taršos poveikis (Cobb, Goodman, Wackernagel, 1999).

Tuo būdu, galima daryti išvadą, kad BVP, kaip šalies ekonominio pajėgumo rodiklio nauda nėra paneigiama, nes tiek ISEW, tiek GPI rodikliai apima namų ūkių vartojimą, vyriausybės išlaidas, investicijas. Be abejo, šie rodikliai siūlo ir atitinkamus patobulinimus, įtraukiant aplinkos pokyčio kaštus bei siūlant ignoruoti karo pramonę. Kiek tai pasiteisintų praktikoje šiuo metu labai sunku įvertinti, nes kariniai konfliktai ir didžiųjų valstybių išleidžiamos lėšos ginklų tobulinimui yra milžiniškos, o pasaulis be konfliktų, matyt, dar ilgai negalėtų egzistuoti. Todėl siūlymas įvertinti aplinkos kaštus yra pakankamai racionalus, o siūlomas karo pramonės ignoravimas labiau panašus į siekį matyti taiką pasaulį ir šių dienų tikrovės bei žmogiškosios prigimties neigimą.

Žmogaus socialinės raidos indeksas (*angl. human development index – HDI*), pagal kurį šalių rodikliai pirmą kartą buvo apskaičiuoti ir palyginti Jungtinių Tautų vystymo programos 1990 m. Žmogaus socialinės raidos ataskaitoje, nesiekia pakeisti BVP, kaip rodiklį, bet galėtų būti įvardintas kaip papildomas rodiklis, leidžiantis tarpusavyje palyginti šalių žmogiškąjį kapitalą. Vieno iš žmogaus socialinės raidos indekso kūrėjo Amartya K. Sen nuomone,

žmonės yra realūs visų veiklų užbaigėjai, ir vystymasis privalo koncentruotis į jų pasiekimus, laisves ir sugebėjimus (Anand, Sen, 1994). Remiantis Jungtinių tautų vystymo programos 2011 m. Žmogaus socialinės raidos ataskaita, žmogaus socialinės raidos indeksas apima tikėtiną gyvenimo trukmę, vidutinį mokymosi metų skaičių, tikėtiną mokymosi metų skaičių ir bendrąsias nacionalines pajamas vienam gyventojui, įvertinus jas per perkamosios galios pariteto prizmę.

New economics foundation 2006 m. pristatė Laimingos planetos indeksą (*angl. happy planet index – HPI*), tuo kvestionuodami BVP, kaip rodiklį, pagal kurį G8 šalys vertina save ir kitus, pažymėdami, kad tai nenuovokus ekonominės galios ir sėkmės rodiklis. Laimingos planetos indeksas apima tris skirtingus rodiklius – ekologinį pėdsaką (*angl. ecological footprint*), pasitenkinimą gyvenimu (*angl. life satisfaction*) ir tikėtiną gyvenimo trukmę (*angl. life expectancy*). Gali pasirodyti, kad jo apskaičiavimas yra gana kompleksiškas, tačiau iš esmės jis yra gana paprastas:

$$\text{HPI} = (\text{Pasitenkinimas gyvenimu} \times \text{Tikėtina gyvenimo trukmė}) / \text{Ekologinis pėdsakas}$$

Atkreiptinas dėmesys, kad šio rodiklio skaičiavimo metodika praktikoje kiek sudėtingesnė, bet skaičiavimams naudojami egzistuojantys rodiklio sudedamųjų dalių įverčiai: pasitenkinimo gyvenimu įvertinimui naudojami asmenų apklausų būdu gauti duomenys, remiantis atliktų tyrimų duomenimis ar sukaupti tokio pobūdžio duomenų bazėse, pavyzdžiui, *World Database of Happiness*, tikėtiną gyvenimo trukmės rodiklio reikšmės imamos iš Jungtinių Tautų ataskaitų, o Ekologinio pėdsako duomenys imami iš *Global Footprint Network* skelbiamų ataskaitų.

Laimingos planetos indeksas, jos kūrėjų teigimu, leidžia įvertinti teikiamos žmogui gerovės ekologinį efektyvumą ir atspindi vidutinį laimingo gyvenimo metų skaičių, kurį suteikia duotoji visuomenė, nacija ar nacijų grupė, sunaudotam planetos išteklių vienetui. Kitais žodžiais tariant jis parodo

šalių efektyvumą, kuriuo jos paverčia žemės baigtinius išteklius į gerovę, patiriamą jų gyventojų (The happy planet index, 2006).

Atsižvelgiant į laimingos planetos indekso sudedamąsias dalis, aiškumo dėlei, būtų tikslinga išsiaiškinti ir Ekologinio pėdsako rodiklio sudedamąsias dalis. Remiantis *Global Footprint Network* naudojama metodika, ekologinis vartojimo pėdsakas EF_C apskaičiuojamas sekančiai (Ewing, Reed, Galli, Kitzes, Wackernagel, 2010; Living planet report, 2004):

$$EF_C = EF_P + EF_I - EF_E$$

kur

EF_P – ekologinis gamybos pėdsakas;

EF_I – ekologinis importuojamų prekių srauto pėdsakas;

EF_E – ekologinis eksportuojamų prekių srauto pėdsakas.

Ekologinis gamybos pėdsakas apskaičiuojamas kaip:

$$EF_P = (P/Y_N) \times YF \times EQF$$

kur

P – nuimamo derliaus arba išmetamo CO_2 apimtis;

Y_N – nacionalinis derlingumo arba išmetamo CO_2 vidurkis (atitinkamam produktui);

YF – žemės rūšies derlingumo faktorius;

EQF – žemės rūšies ekvivalentiškumo faktorius.

Derlingumo veiksniai apima skirtumą tarp vietos ir pasaulio vidurkio produktyvumą, naudojamo produktams pagaminti duotoje naudojamos žemės rūšyje. Jie skaičiuojami kaip nacionalinio vidurkio ir pasaulinio vidurkio derlingumų santykis ir varijuoja pagal šalis, naudojamos žemės rūšis, ir metus kuomet skaičiuojami nacionaliniai ekologinio pėdsako rodikliai.

Ekvivalentiškumo faktorius nurodo turimos arba reikalingos (paklausios) specifinės naudojamos žemės rūšies plotą pasaulio vidurkio produktyvaus ploto vienetais, ir varijuoja priklausomai nuo žemės rūšies ir metų. Ekvivalentiškumo faktorius apskaičiuojamas kaip specifinės naudojamos žemės rūšies pasaulio vidutinio žemės maksimalaus potencialaus ekologinio produktyvumo ir visų biologiškai produktyvių žemių žemėje vidutinio produktyvumo santykis. Detalesnė ekologinio pėdsako metodika yra pateikiama šio rodiklio duomenis skelbiančios organizacijos *Global Footprint Network* leidinyje „*Calculation methodology for the National Footprint Accounts*”.

Pačių ekologinio pėdsako rodiklio kūrėjų teigimu, nacionaliniai ekologinio pėdsako apskaičiuoti dydžiai nusako metinę pasiūlą ir paklausą ekosistemos produktams ir paslaugoms ir suteikia galimybę stebėti antropogeninius poveikius tokius, kaip klimato kaita, žvejybos plotų mažėjimas, žemės erozija, maisto vartojimas ir kt.

Apibendrinant aukščiau aprašytus naujus skaičiuojamus rodiklius šalies ekonominės gerovės ir klestėjimui matuoti, galima daryti išvadą, kad XXI a. turėtų atsirasti naujas rodiklis, leisiantis įvertinti ir tarpusavyje palyginti šalių teikiamos ekonominės gerovės lygį savo gyventojams ir į šį rodiklį, tikėtina, bus įtrauktas ekologinių kaštų aspektas. Tačiau šiuo metu valstybės ekonominės politikos efektyvumui agreguota forma matuoti tinkamiausias išlieka BVP rodiklis.

1.1.2. Ekonominės politikos tikslai atviroje ekonomikoje

Prieš nagrinėjant valstybės ekonominės politikos tikslus pirmiausia būtų vertinga išsiaiškinti, kuriomis sąlygomis jie užbrėžiami vis gilėjančios globalizacijos ir regioninės integracijos pasaulyje sąlygomis. Tai galimai geriausiai atspindi ekonomikos atvirumo apibrėžimas.

Atvira ekonomika – ekonomika, kuri vykdo operacijas (transakcijas) su likusiu pasauliu. Tai gali apimti prekybą prekėmis ir paslaugomis, kapitalo

judėjimą, apsikeitimą informacija ir techninėmis žiniomis (angl. *know-how*), ir darbo jėgos migraciją. Daugelis ekonomikų yra iš dalies atviros pagal keletą minėtų sąlyčio formų, ir tik nedaugelis iš jų, jei apskritai tokių yra, yra visiškai atviros (Dictionary of economics, Oxford, 2002).

Atvira ekonomika – rinkos ekonomika, kuri didžiąja dalimi yra laisva nuo prekybos barjerų ir kurioje eksportas ir importas sudaro didelę dalį procentais nuo BVP. Nei vienos šalies ekonomika nėra visiškai atvira ar uždara prekybos apribojimų atžvilgiu ir visų šalių vyriausybių vykdoma politika darbo jėgos ir kapitalo mobilumo atžvilgiu skiriasi. Ekonomikos atvirumo laipsnis nusako vyriausybės pasirinkimo laisvę vykdyti ekonominę politiką ir šalies jautrumą tarptautiniam ekonominiam ciklui (Business Dictionary, 2013).

Atsižvelgiant į tai, kad ES valstybių narių ekonomikos atvirumo laipsnis yra aukštas, toliau bus nagrinėjami valstybės ekonominės politikos tikslai atviroje ekonomikoje.

Atviroje ekonomikoje valstybės ekonominės politikos formavimą įtakoja tiek vidaus, tiek išorės pusiausvyros tikslai. Vidinė pusiausvyra reikalauja visiško šalies išteklių panaudojimo ir vidaus kainų lygio stabilizavimo. Išorės pusiausvyra pasiekama per santykinai subalansuotą einamąją sąskaitą – kai šalies einamosios sąskaitos balanso deficitas nėra tiek didelis, kad šalis nesugebėtų apmokėti savo valstybės užsienio skolą ateityje, ir kai ne tiek perteklinis, kad analogiškoje padėtyje atsidurtų užsieniečiai. Tačiau praktikoje ekonominės politikos tikslai gali būti kur kas įvairesni.

Vidaus ekonominės politikos tikslais gali būti pasirenkami:

- spartus ekonomikos augimas;
- aukštas užimtumo lygis;
- kainų lygio stabilumas (Snowdon, Vane, 2005);
- pajamų perskirstymas.

Išorės ekonominės politikos tikslais gali būti pasirenkami mokėjimų balanso svyravimai ir kt. Tačiau riba tarp vidaus ir išorės politikos tikslų yra gana sąlyginė, nes, pavyzdžiui, nėra aišku, kuriai politikai reikėtų priskirti aukštą užimtumo lygio siekį eksporto šakose (Krugman ir kt., 1997).

Ekonomistai pripažįsta, kad *spartus ekonomikos augimas* yra būtina sąlyga atskirties mažinimui ir pragyvenimo lygio tvariam augimui; o technologiniai pokyčiai ir inovacijos yra pagrindiniai ekonomikos augimo veiksniai. P. Romer atlikti tyrimai rodo, kad vyriausybės vykdoma politika privalo palaikyti aukštą investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą lygį – tiek privačių, tiek valstybės (Romer, 1996).

Remiantis Jones ir Williams atliktais tyrimais, daroma išvada, kad privačių investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą grąža yra 7-14 proc., o socialinė grąža „konservatyviu vertinimu“ sudaro 30 proc. To pasėkoje mokslininkai priėjo išvados, kad investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą poveikis BVP yra nuo 2 iki 4 kartų didesnis nei faktinės investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą (proc. BVP) (Jones ir Williams, 1998, 2000; Snowdon, Vane, 2005).

Kalbant apie *aukšto užimtumo lygio tikslą* reiktų pažymėti, kad, J. M. Keynes teigimu, užimtumo ribojimo faktorius yra paklausos lygis, t.y. įmonės norėtų samdyti papildomus darbuotojus tik, jeigu jos galėtų parduoti prekes, kurias pagamins šie darbuotojai. Jeigu būtų padidinta visuminė paklausa vartojimo, ar investicijų, ar valstybės išlaidų sąskaita, tai nedarbas sumažėtų. Keynes teigimu, esant giliam nuosmukiui, sunku paskatinti investicijas; todėl efektyvesnis visuminės paklausos didinimo būdas yra arba valstybės išlaidų didinimas, arba mokesčių mažinimas, kas skatintų asmeninį vartojimą. Šios teorijos kritikai teigia, kad: 1) Keynes pasiūlytas sprendimo būdas yra neteisingas: kai kuriais atvejais nedarbo priežastis yra per didelis darbo užmokestis, o ne nepakankama visuminė paklausa; 2) valstybės visuminės paklausos didinimo politika greičiausiai bus neveiksminga, nes, pavyzdžiui, valstybės išlaidos išstumtų privačias; be to, valstybės politika, nukreipta į vartojimo arba valstybės išlaidų didinimą, mažina investicijas ir atitinkamai ekonomikos augimą; 3) net jeigu valstybės politika būtų efektyvi, vyriausybei vis tiek būtų sunku parinkti tinkamą laiką savo įsikišimui į ekonomiką; todėl greičiausiai ji išlaidas didintų tuomet, kai jas reiktų mažinti, ir atvirkščiai.

Stabili ir žema infliacija (tokia laikoma apie 2 proc. infliacija) paprastai pristatoma, kaip pagrindinis, jei ne vienintelis, centrinių bankų tikslas. To pasėkoje centriniai bankai, siekdami išlaikyti savo reputaciją, labiau koncentruojasi į infliaciją nei ekonominę aktyvumą (Blanchard, Dell’Ariccia, Mauro, 2010).

Vyriausybės vykdomos politikos vertinimo kriterijumi dažnai pasirenkama **poveikio ekonominiam efektyvumui ir pajamų perskirstymo pusiausvyra**. Gerovės ekonomikos pagrindinis tikslas yra tokios struktūros sukūrimas, kuriai esant šie kriterijai galėtų būti taikomi sistemiškai (Stiglitz, 1997). Reikia pažymėti, kad didesnio socialinio teisingumo pasiekimui reikia paaukoti dalį efektyvumo ir diskusijos šiuo klausimu koncentruojasi ties dviem klausimais:

- 1) **kurią dalį efektyvumo reikėtų paaukoti vardan socialinės nelygybės sumažinimo ir kuri pajamų dalis „dingtų“ perskirstymo procese**, t. y. būtų skirta pajamų perskirstymo administravimui? Kaip pavyzdys čia galėtų būti progresinių mokesčių pasirinkimas, kaip socialinės nelygybės mažinimo priemonės, kuri mažina norą dirbti ir tuo būdu mažina efektyvumą;
- 2) **požiūriu į nelygybę ir efektyvumą**: vieni teigia, kad nelygybė yra pagrindinė visuomenės problema ir, kad ji turėtų būti minimizuota nepriklausomai nuo jos poveikio efektyvumui; kiti laikosi nuomonės, kad efektyvumas turėtų būti pagrindiniu siekiu; treči laikosi nuomonės, kad geriausia pagalba skurstantiems ilgu laikotarpiu yra ne „pyrago“ perskirstymas, o „pyrago“ dydis ir siūlo leisti jam augti kuo didesniu tempu siekiant kiekvienam gyventojui suteikti daugiau prekių ir paslaugų.

Maksimalus efektyvumas dažnai prilyginamas nacionalinių pajamų dydžio maksimizavimui. Paprastai laikoma, kad vyriausybės vykdoma politika mažina efektyvumą, jeigu ji mažina nacionalines pajamas, pavyzdžiui, mažindama darbo ir investicijų paskatas; mažina nelygybę, jei ji perskirsto išteklius iš turtingų neturtingiems.

Reikia pažymėti, kad didžioji dalis vyriausybės vykdomos politikos priemonių pagerina vienu asmenų padėti kitų sąskaita, tačiau kai kurios naudojamos priemonės gerina vienu padėti, nepablogindamos kitų. Pokyčiai ekonominėje politikoje, kurie sąlygotų turtingesnio gyventojų sluoksnio turto padidėjimą, nekeičiant neturtingųjų padėties, būtų to pavyzdys. Tačiau kai kurie mano, kad pajamų skirtumų tarp turtingųjų ir neturtingųjų didinimas yra nepageidautinas, nes didina socialinę įtampą.

Kaip jau buvo minėta, *išorės pusiausvyra apibrėžiama einamosios sąskaitos balanso optimaliu lygiu*. Šalis, turinti einamosios sąskaitos deficitą, skolinasi išteklius iš likusio pasaulio, už kuriuos turės susimokėti ateityje. Tokia situacija kai kuriais atvejais gali būti ir pageidaujama, pavyzdžiui, šaliai skolinantis investicijoms, kurios yra pelningesnės, nei investicijos likusiame pasaulyje, nesudarys sunkumų ateityje atiduoti užsieniečiams pasiskolintas lėšas ir palūkanas už jas. Analogiškai einamosios sąskaitos perteklius nesukelia problemų, jei vidaus santaupos užsienyje investuojamos pelningiau nei savoje šalyje. Apibendrinant, galima teigti, kad einamosios sąskaitos nesubalansuotumas rodo, kad šalys gali gauti naudos iš prekybos. Šalys su skirtingomis galimybėmis gaminti prekes gauna naudos iš savo gamybos koncentracijos ir pardavimo to, ką gali pagaminti geriausiai, taip pat šalys gali gauti naudos iš savo investicijų koncentravimo šalyse, kuriose aukštas investicijų pelningumas. Šalims, turinčioms žemą investicijų pelningumą, reikėtų kuo mažiau investuoti savo šalių viduje ir nukreipti savo santaupas į produktyvesnę investicinę veiklą užsienyje. Kitais žodžiais tariant, *šalis, kurioje investicijos sąlyginai neproduktyvios, turėtų būti neto-eksportuotoju, ir atitinkamai turėti einamosios sąskaitos perteklių, o šalis, kurioje investicijos sąlyginai produktyvios, turėtų būti neto-importuotoju su einamosios sąskaitos deficitu*.

Politikai paprastai vengia kaip ekonominės politikos tikslą nustatyti einamosios sąskaitos balansą, tačiau formuojant politiką paprastai nustatomas tam tikras einamosios sąskaitos balanso lygis, kuris pasitarnauja kaip vidaus pusiausvyros užtikrinimo politikos tikslas.

Pernelyg didelio einamosios sąskaitos deficito problema kyla iš to, kad skolinamos lėšos naudojamos ne atsiperkančioms investicijoms, o vartojimui, kas turėtų būti vyriausybei ženklu siekti atstatyti išorės pusiausvyrą keičiant ekonominės politikos kryptį.

Jeigu šalys patiria sunkumus, apmokėdamos ankstesnes skolas užsieniui, užsienio skolintojai pradeda nenoriai teikti naujas paskolas ir gali pareikalauti nedelsiant grąžinti anksčiau paskolintas lėšas. Šiuo atveju šalys priverstos imtis griežtų ekonominės politikos priemonių, siekiant sumažinti norimų pasiskolinti užsienyje paskolų kainą iki priimtino lygio.

Pernelyg didelio einamosios sąskaitos pertekliaus problema kyla dėl šalies santaupų investavimo užsienyje, kas sąlygoja investicijų sumažėjimą savojoje šalyje. Tai išplaukia iš lygybės:

$$S = CA + I,$$

kur S – visuminės vidaus santaupos, CA – užsienio aktyvai,

I – vidaus investicijos.

Vyriausybei naudinga būtų siekti vidaus santaupų nukreipimo į vidaus investicijas, o ne pelningesnes užsienio investicijas dėl šių priežasčių: pajamos iš šalyje esančio kapitalo yra lengviau apmokestinamos, nei pajamos iš kapitalo esančio užsienyje; vidaus kapitalo padidėjimas gali sąlygoti nedarbo sumažėjimą šalyje ir, atitinkamai didesnes bendrąsias nacionalines pajamas, palyginti su tomis, kurias duotų toks pats užsienio aktyvų prieaugis; vienos įmonės vidaus kapitalo investicijos gali netiesiogiai teigiamai paveikti kitas įmones perduodant joms technologijas, kurių pati investuojanti įmonė nebenaudoja. Šiuo atveju šalis galutiniame rezultate iš vidaus investicijų gauna naudos daugiau, nei investuodama užsienyje (Krugman ir kt., 1997).

Taip pat dėl perteklinės einamosios sąskaitos problemos gali kilti, jei išaiškėtų, kad užsieniečiai pasiskolino daugiau, nei gali grąžinti, kas gali sumažinti šalies nacionalinio turto apimtį. Tuo tarpu šalies gyventojų

nesugebėjimas apmokėti skolas šalies viduje sąlygoja nacionalinio turto persikirstymą, bet nekeičia jo apimties.

Be to, einamosios sąskaitos perteklius gali būti nepageidaujamas ir dėl politinių priežasčių: šalys su pernelyg dideliu einamosios sąskaitos pertekliumi gali tapti diskriminacinių protekcinųjų priemonių objektu, kurias gali taikyti prekybos partneriai, turintys per didelius einamosios sąskaitos deficitus.

Apibendrinant einamosios sąskaitos nesubalansuotumo sukeltus poveikius, galima teigti, kad visgi su didesniu spaudimu atstatyti išorės balansą susiduria šalys, turinčios einamosios sąskaitos deficitą, nes tai sąlygoja didesnę šalies-skolininkės priklausomybę nuo užsienio skolintojų, kurie bet kada gali pareikalauti gražinti skolas.

1.1.3. Ekonomikos struktūra, augimo veiksniai, pertvarkymo poreikiai ir kryptys

Ekonomikos struktūra – terminas, apibrėžiantis gamybos, prekybos, pajamų ir užimtumo balanso pokyčius skirtingose ūkio šakose. Ekonomikos struktūros pokyčiai gamybos veiksmų perkirstymo atžvilgiu yra natūrali ūkio gyvavimo savybė (G. Riley, 2011).

Ekonomikos struktūros pertvarkymo kryptų srityje buvo atlikta ir nuolat atliekama daug tyrimų. Atsižvelgiant į 2007 m. L. Ngai, C. Pissarides atliktus tyrimus galima teigti, kad *viena iš perspektyvių šalies ekonomikos struktūros pertvarkymo kryptų yra paslaugų sfera – jos dalies bendroje BVP struktūroje didinimas*. Remiantis aukščiau minėtų mokslininkų atliktais tyrimais, 1930-2004 m. JAV – vienoje iš pirmaujančių pasaulio ekonomikų – paslaugų dalis BVP padidėjo nuo $\frac{1}{4}$ iki $\frac{3}{4}$ BVP atitinkamai mažėjant pramonei ir žemės ūkiui tenkančioms dalims. Atkreiptinas dėmesys, kad ekonomikos struktūros pokyčiai leido užtikrinti ekonomikos augimą net ir nepaisant trečdaliu sumažėjusios vidutinės darbo savaitės trukmės (nuo 54 valandų per savaitę 1900 m. iki 36,7 valandų per savaitę 2000 m.).

Kita perspektyvi ekonomikos struktūros pertvarkymo kryptis yra moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra, tačiau čia dažnu atveju yra susiduriama su darbuotojų baime prarasti darbo vietas. Iš tikrųjų naujos technologijos, apimančios pagrindinius įrengimus (angl. *capital equipment*), gali būti įdiegtos arba per esamų darbo vietų sunaikinimą ir naujų sukūrimą, arba per renovaciją – esamų darbo įrengimų atnaujinimą. Darant prielaidą, kad darbo vietų sunaikinimas sąlygoja atleidimą iš darbo, mokslininkai parodė, kad didesnis produktyvumo augimas paskatina žemesnį nedarbo lygį, kai renovacijos kaštai yra maži, bet užimtumas pereina iš teigiamos įtakos ekonomikos augimui į neigiamą, kai egzistuojančių technologijų atnaujinimo kaštai išauga aukščiau kritinio lygio. Darbuotojai dažnai bijo naujų technologijų, nes tiki, kad darbo produktyvumo patobulinimai kelia grėsmę užimtumui. Tačiau ekonomikos istorijoje gausu pavyzdžių, kai senosios darbo vietos buvo pakeistos naujomis, naudojančiomis technologiškai naujesnius įrengimus. Akivaizdu, kad naujos technologijos sukuria naujas darbo vietas sunaikindamos senąsias. Tyrime buvo koncentruojamasi į nedarbo ir produktyvumo augimo, sąlygojamo technologinės pažangos, ryšį ir prieita išvados, kad šis ryšys yra gana kompleksinis: kai naujosios technologijos diegiamos nauju kapitalu ir investicijos nėra pakeičiamos, spartesnis technologinės pažangos augimo lygis sąlygoja didesnę darbo vietų sunaikinimą kai įmonės atsisako savo seno kapitalo ir pakeičia jį nauju ir produktyvesniu, bet jeigu naujų technologijų atnaujinimo kaštai darbo vietoms pakankamai maži, tai įmonės vengs naikinti darbo vietas ir įdiegs naują techniką per renovaciją; esant didesniems įgyvendinimo kaštams, darbo vietų kūrimas yra susijęs su įmonių sprendimu sunaikinti seną ar renovuoti – šiuo atveju technologinės pažangos didesnis lygis sąlygoja mažesnę darbo vietų skaičių, bet jei renovacijos kaštai yra pakankamai maži, darbo vietų kūrimas yra skatinamas didesnio produktyvumo augimo, lydimu darbo vietų augimu; spartesnė technologinė pažanga veda prie didesnio bendro darbo vietų persiskirstymo arba tarp įmonių arba sektorių be būtinybės mažinti darbo vietų skaičių (Mortensen, Pissarides, 1998).

Taip pat yra įdomūs Kehoe ir Prescott pastebėjimai, kurie, tirdami XX a. didžiąsias depresijas, teigė, kad ***bendras vidaus produktas, tenkantis vienam darbingo amžiaus gyventojui, priklauso nuo kapitalo ir darbo jėgos produktyvumo veiksnių ir nuo jų panaudojimo efektyvumo***. Be kapitalo gražos ar darbo valandų skaičiaus, tenkančio vienam darbingo amžiaus gyventojui, potencialus BVP augimas, tenkantis vienam darbingo amžiaus gyventojui, priklauso ir nuo sukauptų žinių, panaudotų šio produkto gamybai. Jų nuomone šios sukauptos žinios nuolat sėkmingai didėja ir nėra šalies specifinės (angl. *country-specific*). Taigi šis žinių augimas yra tai, kas sąlygoja ekonomikos augimą (Kehoe, Prescott, 2002).

Reikia pažymėti, kad ***ilgalaikį ekonomikos augimą sąlygoja:***

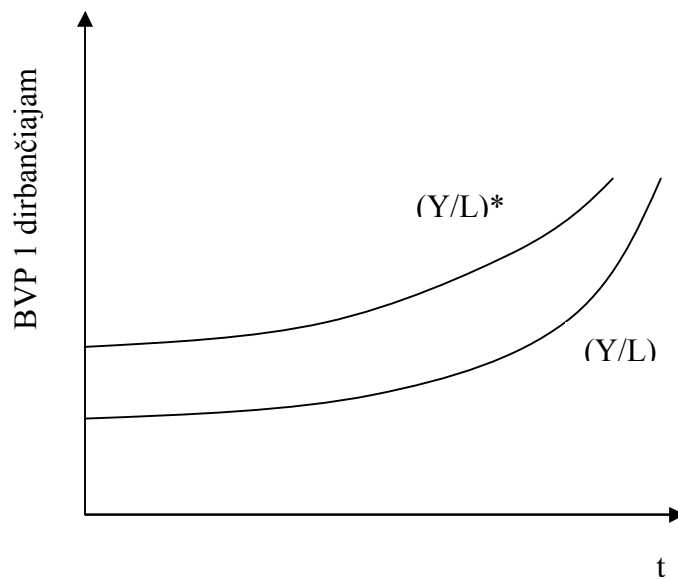
- kapitalo pritraukimas į šalį;
- gyventojų skaičiaus pokyčiai;
- technologinė pažanga.

Kapitalas suprantamas kaip fizinis kapitalas (mašinos ir įrengimai) ir žmogiškasis kapitalas (darbo jėgos kokybės tobulinimas per švietimo, mokymų, kvalifikacijos tobulinimo, taip pat sveikatos apsaugą ir mitybą). Be abejo, kapitalo sukauptas yra labai svarbus veiksnys ekonomikos augimui, tačiau tik šio veiksnio prieaugis neužtikrintų tvaraus ekonomikos augimo ilgame laikotarpyje. Gyventojų skaičiaus augimas užtikrina BVP augimą, tačiau ne BVP ir nacionalinių pajamų vienam gyventojui augimą. Tačiau didžiausią įtaką tvariam ekonomikos augimui ilgame laikotarpyje daro technologinė pažanga (Barro, 1997).

Ryšį tarp BVP ir minėtų veiksnių galima išreikšti Solow (R. Solow, 1956) modeliu. Gyventojų skaičiaus augimas paprastai įtakoja darbo jėgos šalyje augimą. Darant prielaidą, kad gyventojų skaičius šalyje auga pastoviu dydžiu, tarkime 1 proc. per metus, darbo jėga L šalyje auga 1 proc., tuomet kintamieji kapitalas K ir bendrasis vidaus produktas Y taip pat auga 1 proc. per metus. Atsižvelgiant į tai, kad L ir K auga tuo pačiu 1 proc. dydžių K/L santykis ilgu laikotarpiu nesikeičia, taip pat ir Y/L santykis ilgu laikotarpiu yra pastovus. Todėl gyventojų skaičiaus augimas užtikrina tvarų ekonomikos ir

kapitalo augimą ilgu laikotarpiu, tačiau nedaro įtakos kapitalo vienam dirbančiajam K/L ir BVP vienam dirbančiajam Y/L augimui ilgu laikotarpiu.

Kalbant apie technologinę pažangą, kurią pažymėsime s , tai matomas jos tiesioginis poveikis BVP, kuris pastumia gamybos kreivę $Y = s F(K, L)$ į viršų dydžiu s . Tai įtakoja K pokytis, o L lieka nepakitęs, t. y. $Y^* = F(K^*, L)$. Todėl technologinė pažanga taip pat įtakoja kapitalo ir BVP vienam dirbančiajam augimą: K^*/L , Y^*/L (žr. 2 pav.).

2 pav. Technologinės pažangos poveikis BVP augimui

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Barro (1997).

Taigi, remiantis aukščiau pateikta ekonomikos augimui darančių veiksnių analize, šalis, siekianti tvaraus ir tuo pačiu spartaus ekonomikos augimo, turėtų be žmogiškųjų ir kapitalo išteklių pritraukimo, ypatingą dėmesį skirti technologinei pažangai.

1.1.4. Fiskalinė politika ir jos poveikis ekonomikos augimui

Kaip minėta aukščiau, valstybės vaidmens šiuolaikinėje ekonomikoje studijavimas tampa vis svarbesnis dėl ženkliai išaugusio vyriausybės finansinio

pajėgumo bei su tuo susijusiu išaugusiu valstybės vaidmeniu perskirstant iš mokesčių gautas pajamas bei pasirenkant priemones ekonomikos reguliavimui. Taigi galima būtų teigti, kad būtent fiskalinė politika vaidina kertinį vaidmenį valstybės ekonominėje politikoje.

Šalies apmokestinimo lygis apsprendžia vyriausybės galimybes teikti visuomenei paslaugas, pavyzdžiui, socialinės apsaugos, sveikatos apsaugos, švietimo ir kt. srityse. Akivaizdu, kad šalys, pasirinkusios santykinai žemą apmokestinimo lygį, negalėtų suteikti tokio teikiamų paslaugų lygio apimties ir kokybės prasme, kokį galėtų suteikti šalys, pasirinkusios ženkliai didesnį lygį. Todėl apmokestinimo lygio pasirinkimą galima būtų prilyginti šalies fiskalinės politikos išeities taškui, nurodančiam kokiu lygiu vyriausybė dalyvauja šalies ekonomikos gyvenime.

Mokesčių politikos aspektas. Apsisprendus dėl vyriausybės vaidmens ekonomikos gyvenime paprastai tenka priimti sprendimus ir dėl apmokestinimo principų, t. y. kas ir kaip bus apmokestintas. Literatūroje yra *siūlomi šie apmokestinimo principai*: 1) skirtingi asmenys turėtų būti apmokestinti tokiu lygiu, kokiu jie tikisi pasinaudoti vyriausybės teikiamomis prekėmis ir paslaugomis; 2) skirtingi asmenys turėtų būti apmokestinti taip, kad didesnes pajamas gaunantys mokėtų didesnius mokesčius (Kehoe, Prescott, 2002).

Kalbant apie apmokestinimo principus, reikia turėti mintyje, kad visi mokesčiai veikia ekonominę elgseną ir jų pagrindu ištekliai pereina iš asmenų valstybei. Taip pat politikos pokyčiai iššaukia vienų asmenų padėties pagerinimą kitų asmenų sąskaita, todėl čia sprendžiamas klausimas kokie gerovės mažinimo būdai vienai asmenų grupei bus taikomi siekiant padidinti kitos asmenų grupės gerovę.

Visuomenės susitarimo teorija (pradėta vystyti prieš daugiau nei 200 metų prancūzų filosofo J. J. Rousseau) teigia, kad valstybę reikia vertinti, kaip savanorišką žmonių apsijungimą dėl jų tarpusavio interesų. Jie pasirašo „susitarimus“, atiduodami atitinkamas teises ir įgaliojimus valstybei, mainais už valstybės teikiamas atitinkamas paslaugas, kurių be valstybės jie negalėtų

gauti arba gautų ženkliai brangiau. Tuo būdu „priimtina“ mokesčių politika turėtų būti tokia, kuriai esant individas gerina savo padėtį, palyginti su ta, kurią turėtų be valstybės. Tačiau ši teorija nesuteikia pakankamo pagrindo jos įgyvendinimui, nes valstybė neįsivaizduojama be valstybinių kelių, valstybinio švietimo, įstatymų, policijos, todėl galimai visi žmonės pablogintų savo padėtį individualistiniame pasaulyje, neturinčiame mokesčių ir valstybės, palyginti su tuo, ką jie turi esant egzistuojančiai sistemai.

Priimti sprendimus dėl fiskalinės politikos krypties, taip pat galėtų padėti **J. Rawls vystyta teorija**. Jo teigimu, tam, kad būtų prieita prie principų rinkinio visuotinės gerovės funkcijos išvedimui, būtina abstrahuotis nuo asmeninių interesų, kurie dominuotų, jeigu kiekvienas žinotų, kokį statusą turėdamas jis gims. Tuo būdu, žmogus turi priėti nuomonės, kas yra „teisinga“ iki to, kol sužinos kokia bus jo padėtis visuomenėje. Individas turi paklausti savęs, ką jis laikytų teisingu, esant nežinia dėl jo padėties visuomenėje, t. y. kuriam sluoksniui turtingųjų ar vargšų jis priklausys. Pagrindinis aspektas įsivaizduojamame pasirinkime, apgaubtame nežinios šydu, yra tas, kad žmogus analizuodamas neatsižvelgia į asmeninę naudą. J. Rawls teigia, kad visi žmonės tokioje situacijoje norėtų, kad visuomenė remtųsi gerovės maksimizavimo pačiam neturtingiausiam principu, ir, kad jie nenorėtų priėti kokios nors alternatyvios išvados. Bet kokių pokyčių, kurie sumažintų pačio neturtingiausio gerovės lygį, būtų atsisakyta nepriklausomai nuo to, kiek iš to gautų naudos kiti (Stiglitz, 1997).

Išlaidų politikos aspektas. Kaip minėta aukščiau, vyriausybių vaidmuo šalių ekonominiame gyvenime didėja, kas pasireiškia didėjančia bendro vidaus produkto perskirstymo dalimi. Todėl vis didesnio dėmesio reikalauja vyriausybės išlaidų politika, kurią šiuolaikinėse ekonomikose siekiama orientuoti į vyriausybės išlaidų efektyvumo didinimą ir atlikti šias funkcijas: 1) užtikrinti sveikatos apsaugos, socialinės apsaugos⁴ paslaugų teikimą; 2) fiskalinės ir pinigų politikos stabilizavimo: kainų stabilumo, nedarbo mažinimo, tvaraus ekonomikos augimo; 3) teikti paslaugas, kurios kitu atveju

⁴ Pensijos, išmokos neįgaliesiems ir bedarbiams ir kt.

būtų teikiamos monopolijų,⁵ tuo būdu apsaugant visuomenės interesą nuo nepagrįstai didelių kainų už šias paslaugas nustatymo.

Pažymėtina, kad Vyriausybės išlaidos gali būti mažinamos dvejopai: 1) didinant išlaidų panaudojimo efektyvumą (geresnis išlaidų planavimas, efektyvesnis administravimas); 2) mažinant vyriausybės išlaidas, atsisakant dalies vykdomų funkcijų (atsisakant investicinių projektų, tyrimų ir pan.).

Biudžeto subalansuotumo aspektas. Šimtmetį atgal ekonomistai manė, kad šalies biudžetas turėtų būti subalansuotas ir nesutiko su šių laikų teiginiu, kad biudžeto padėtis turėtų atspindėti ekonominio ciklo fazę. Tačiau daugelis šiuolaikinių ekonomistų sutaria, kad fiskalinė politika turi atspindėti ekonominio ciklo reikalaujančias priemones: ekonominio pakilimo metu yra pageidautinas biudžeto perteklius, ekonomikos recesijos metu biudžeto deficitas nelaikomas blogybe.

Viena iš labiausiai paplitusių biudžeto konstravimo teorijų – siekti subalansuoto biudžeto per ekonominį ciklą, t. y. biudžetas gali būti deficitinis ekonominio nuosmukio metu, perteklinis – ekonominio pakilimo metu, o subalansuotas per ekonominį ciklą. Sukauptas perteklius ekonominio pakilimo metu padengtų biudžeto deficitą, sukauptą ekonominio nuosmukio metu. Tuo būdu atskirais tarpsniais turimas biudžeto deficitas neįtakotų valstybės skolos augimo. Tačiau pagrindinė tokio biudžeto sudarymo principo rizika būtų nepakankamai tikslus ekonominio ciklo ir jo fazių trukmės nuspėjimas. Be to, sudėtinga būtų nustatyti reikiamus biudžeto deficito ir pertekliaus lygius atskiriems metams, reikalingus subalansuoti biudžetą per ekonominį ciklą.

Atsižvelgiant į kitų vyraujančių valdžios sektoriaus biudžeto balansavimo teorijų rizikas, septinto dešimtmečio pradžioje paplito kita praktikoje pasiteisinusi (pritaikyta 1964 m. JAV) biudžeto balansavimo teorija, kur teigiama, kad nėra poreikio turėti subalansuotą biudžetą kasmet, per dešimtmetį ar per ekonominį ciklą, ekonomikai „balansas“ turėtų reikšti visišką užimtumą ir tvarų ekonomikos augimą be atotrūkio tarp potencialaus ir faktinio realaus BVP ir be perteklinės infliacijos.

⁵ Pašto, telekomunikacijų, susisiekimo (oro uostų, geležinkelių), vandens, elektros, dujų tiekimo.

Vienas iš skeptiškiausių ekonomikos skatinimo biudžeto deficito ir skolinimosi sąskaita požiūrio atstovas buvo devynioliktojo šimtmečio anglų ekonomistas D. Ricardo. Jo teigimu, valdžios sektoriaus biudžeto deficito ir valstybės skolos didinimas nepaveiks ekonomikos aktyvumo. Norint suprasti šio teiginio logiką, tarkime, kad vyriausybė šiemet sumažino mokesčius 1 milijardu litų, tačiau tuo pačiu pranešė, kad norėdama padengti skolą ji padidins mokesčius kitais metais 1 milijardu litų pridėjus už jį sumokėtas palūkanas. Didelė tikimybė, kad mokesčių sumažinimas nepadidins vartojimo, jei vartotojai suvoks, kad mokesčių mažinimas – tai jokia dovana: mažesnius mokesčius šiais metais teks kompensuoti didesniais mokesčiais ateinančiais metais. Tokį patį atsakymą galima gauti ir kitu būdu, kaip pavyzdį, pasirenkant ne vartojimą, o taupymą. Tvirtinimas, kad vartotojai, reaguodami į mokesčių mažinimą, nepakeis savo vartojimo masto, taip pat reiškia, kad privatus taupymas padidės lygiai tiek pat, kiek ir valdžios sektoriaus biudžeto deficitas. Taigi Ricardo ekvivalentiškumo sąlyga sako, kad jei vyriausybė savo vartojimą finansuoja deficito pagalba, privatus taupymas padidės tiek pat, kiek sumažės valdžios sektoriaus taupymas, taigi bendra taupymo suma nepasikeis. Bendra suma, liekanti investicijoms, taip pat niekaip nepasikeis. Ilgainiui valstybės biudžeto deficitas lems valstybės skolos augimą, tačiau šis skolos augimas įvyks ne kapitalo kaupimo sąskaita.

Remiantis Ricardo ekvivalentiškumo sąlyga, daugelio metų deficitas ir valstybės skolos augimas, koks būdingas EBPO valstybėms beveik visus pastaruosius du dešimtmečius, negali būti rimta nerimo priežastimi. Įrodinėjama, kad tuo atveju, kai vyriausybė nustoja taupyti, gyventojai, laukdami didesnių mokesčių ateityje, pradeda daugiau taupyti. Valdžios sektoriaus taupymo mažėjimą kompensuoja toks pat privataus taupymo padidėjimas. Taigi visuminis taupymas, kaip ir investicijos, nepasikeičia. EBPO šalys dabar turi tokias pat kapitalo atsargas, kokias jos turėtų ir tuo atveju, jei skola nebūtų padidėjusi.

Taigi galima teigti, kad biudžeto deficitas daro didelį poveikį ekonomikos aktyvumui: tikėtina, kad trumpuoju laikotarpiu didesnis deficitas lems didesnę

paklausą, taigi ir didesnę gamybą; ilguoju laikotarpiu didėjanti valstybės skola mažins kapitalo kaupimą, taigi mažins gamybą (Blanchard, 2007).

Valstybės skolos aspektas. Atsižvelgiant į šiuolaikinėje ekonomikos teorijoje toleruotiną biudžeto deficitą, neišvengiamai tenka įvertinti ir valstybės skolos teikiamus privalumus bei galimos naštos ateityje aspektą. Valstybės skolos neigiamas poveikis gali būti vertinamas tiesioginio poveikio ekonomikai aspektu bei poveikiu ilgalaikėje perspektyvoje:

- valstybės skola gali turėti neigiamą poveikį, jeigu skolinamasi užsienyje, t. y. šalies mokesčių mokėtojai yra skolingi kitos šalies piliečiams – tokio pobūdžio skolos nesumažinsi pinigų politikos priemonėmis ir, jeigu užsienio skolos lygis proc. nuo BVP yra aukštas, ekonomikos nuosmukio metu tai gali ženkliai padidinti šalies skolinimosi kaštus, o kraštutiniu atveju – įtakoti šalies pripažinimą nemokia;
- šiuo metu gyvenanti karta gali palikti skolos našta ateinančiai kartai skolintas lėšas naudodama einamajam vartojimui bei tuo dydžiu sumažindama išlaidų dalį investicijoms.

Valstybės skolos teikiama nauda gali būti suprantama, kaip:

- investicijų pelningumo nustatymo orientyras: privačios įmonės, turėtų atsisakyti vykdomos veiklos, jeigu jų gaunamas pelnas yra mažesnis už vyriausybės vertybinius popierius mokamas palūkanas;
- bankų ir kitų asmenų, investuojančių į vyriausybės vertybinius popierius, gaunamos pajamos iš palūkanų mokėjimo.

Tuo tarpu valstybės skolos augimas turėtų būti vertinamas atsižvelgiant į ekonomikos augimą, pavyzdžiui, sparčiai augant BVP, o skolos nominaliai vertei keičiantis neženkliai, skolos lygis proc. nuo BVP ilginiui mažės ir iš esmės nekels didelės grėsmės šalies ūkio veiksmingam funkcionavimui (Samuelson, 1967).

Fiskalinės politikos efektyvumas ir instrumentai. Šiuo metu fiskalinės politikos tikslais daugelis išsivysčiusių šalių pasirenka:

- aukštą užimtumo lygį ir ekonomikos augimą vengiant spartaus kainų augimo;
- atskirose ekonominio ciklo fazėse ekonominio ciklo svyravimo sukeliama neigiamo poveikio ekonomikai sušvelninimo ir kt.

Jeigu siektume įvertinti vyriausybės vykdomą fiskalinę politiką, tai gera šiuolaikine fiskaline politika galima būtų vadinti vyriausybės mokesčių ir išlaidų politiką, kuria siekiama sušvelninti ekonominio ciklo svyravimus, ypač nuosmukio laikotarpiais, skatinančią ekonomikos augimą, užtikrinančią aukšto užimtumo ekonomiką be sparčios infliacijos ar defliacijos (Samuelson, 1967).

Kiekviena vyriausybė vykdo fiskalinę politiką nepriklausomai nuo to ar ji naudojami fiskalinės politikos priemonėmis ar ne. Netinkamai vykdoma fiskaline politika ekonominio ciklo pakilimo metu gali paspartinti infliacinius procesus, ir pagilinti ekonomikos nuosmukį ekonominio ciklo nuosmukio metu. Fiskalinę politiką galima būtų sulyginti su aukštą pridėtinę vertę kuriančia mašina, kuri nesilaikant instrukcijų – šiuo atveju ekonomikos teorijos dėsnų, gali ne tik nepagaminti tinkamos produkcijos, bet ir sugadinti naudojamus ribotus išteklius – t. y. išvaistyti kapitalą, gamtinius ir žmogiškuosius išteklius.

Pagrindinės fiskalinės politikos priemonės yra:

- ***mokesčių tarifų keitimas priklausomai nuo ekonominio ciklo fazės:*** jei prognozuojama, kad recesijos tarpsnis truks neilgai, tai laikinas mokesčių sumažinimas yra tinkama priemonė išlaikyti disponuojamų pajamų lygį ir apsaugoti ekonomiką nuo sniego gniūžtės efekto. Tačiau ši priemonė gali iš laikinosios virsti nuolatine – tai pagrindinė mokesčių mažinimo priemonės naudojimo rizika;
- ***vyriausybės išlaidų keitimas:*** ekonomikos nuosmukio metu investicinių projektų, sukuriančių darbo vietas, vykdymas. Tačiau atsižvelgiant į investicinių projektų vykdymo pradėjimui reikalingas laiko sąnaudas (projektų parengimas ir pan.) ir investicinių projektų procese naudojamus ne tik žmogiškuosius išteklius, bet vis dažniau

žmones pakeičiančias mašinas, ir į paprastai neilgai trunkantį recesijos tarpsnį, šiuolaikiniai ekonomistai teikia pirmenybę laikinam mokesčių sumažinimui, nei vyriausybės investicijų didinimui;

- **socialinių išmokų keitimas:** ekonomikos nuosmukio metu teikiant papildomas išmokas⁶ ir jų atsisakant ekonomikos pakilimo metu (gali būti vienkartinės)⁷. Tačiau reikia turėti mintyje, kad laikinai įvestų priemonių, kurių tikslas – ekonomikos stabilizavimas nuosmukio metu, vėlesnis panaikinimas gali susilaukti visuomenės ir politinių oponentų pasipriešinimo.

Atkreiptinas dėmesys, kad siekiant sumažinti biudžeto deficito proc. nuo BVP lygį sėkminga fiskalinė politika glaudžiai koreliuoja su išlaidų mažinimo sudėtimi: nesėkmingas minėto lygio mažinimas asocijuojasi su valdžios sektoriaus investicijų mažinimu, tuo tarpu sėkmės atvejais daugiau nei pusę valdžios sektoriaus išlaidų mažinimo turėtų sudaryti išlaidų valdžios sektoriaus darbo užmokesčiui ir transferiniams mokėjimams mažinimas (Alesina ir kt., 1997; Snowdon, Vane, 2005).

Reikia pažymėti, kad be aktyvios fiskalinės politikos nemažesnis vaidmuo tenka ir **automatiniam ekonominio ciklo stabilizatoriums:**

- **automatinis mokesčių pajamų pokytis:** jeigu mokesčių sistema yra progresinė, tai ekonominio nuosmukio metu, kai gyventojų ir įmonių pajamos mažėja, automatiškai mažiau bus sumokama tiesioginių mokesčių, pritaikant mažesnius mokesčių tarifus be papildomų mokesčių tarifų keitimo, tuo automatiškai sušvelninant pajamų mažėjimą; ir atvirkščiai, išaugus pajamoms – jos bus automatiškai apmokestinamos aukštesniu tarifu ir mokesčių pajamos didės sparčiau už gyventojų ir įmonių pajamas;
- **nedarbo ir kitos socialinės išmokos:** esant aukštam užimtumui, užimtumo ir kituose socialiniuose fonduose sukaupiamos nemažos

⁶ Pavyzdžiui, už nuopelnus Tėvynei.

⁷ Nedarbo išmokos gavimo laikotarpio pailginimas, jei recesinis laikotarpis trunka ilgiau nei tikėtasi ir pan.

lėšos, kurių sukauptas perteklius panaudojamas ekonomikos nuosmukio metu išaugus nedarbo išmokų poreikiui, ir šių fondų rezervai atstatomi padidėjus užimtumui;

- *įmonių ir namų ūkių santaupos*: ekonomikos nuosmukio metu įmonės investuoja mažiau, siekdamos einamuoju laikotarpiu užsitikrinti tas pačias pajamas dividendų pavidalu; namų ūkiai, sumažėjus pajamoms ir siekdami išlaikyti esamą pragyvenimo lygį, naudoja ekonomikos pakilimo metu sukauptas santaupas.

Tačiau automatiniai stabilizatoriai nepajėgūs pilnai užkirsti kelio ekonomikos aktyvumo svyravimų sukeliams neigiamoms įtakoms eliminuoti. Todėl tolesni žingsniai ekonomikos stabilizavimo link turėtų būti daromi fiskalinės ir pinigų politikos priemonėmis.

1.2. Europos Sąjungoje vykstantiems integraciniais procesams bei jų poveikiui ekonomikai skirtos teorinės studijos

Valstybės ekonominės politikos nagrinėjimo aktualumas nuo 2008 m. rudens ženkliai išaugo ne tik ES, bet ir pasauliniu lygiu. Jeigu 2008 m. visas pasaulis, tame tarpe ir ES šalys, sutelkęs dėmesį stebėjo, kaip 2008 m. į ekonominę duobę ritasi JAV ekonomika, kurios smukimas pirmiausia pasireiškė antrą šimtmetį gyvavusio banko „Lehman Brothers“ žlugimu, tai 2011 m. bene didžiausias dėmesys nukreiptas į ES, kuriai kilo reali grėsmė patirti sistemine finansų krize bei klausimas kaip ir ar išsaugoti euro zoną.

Todėl šiandien ne tik peržiūrimi ir stiprinami ankstesni ES susitarimai dėl ES valstybių narių ekonomikų koordinavimo, patvirtinant Maastrichto kriterijų laikymosi aktualumą, bet ir tyrinėjamos bei siūlomos naujos ES konkurencingumą, ekonomikos augimą ir stabilumą galinčios sąlygoti kryptys.

1.2.1. Valstybių ekonominės politikos koordinavimas Europos Sąjungos ekonominėje erdvėje: istorinis aspektas ir ekonominės politikos efektyvumo vertinimo kriterijai

Valstybės ekonominė politika vis didėjančios globalizacijos ir regioninės integracijos pasaulyje sąlygomis negali būti atsieta nuo pasaulinių procesų, vykstančių darbo jėgos, kapitalo ir prekių bei paslaugų rinkose. Tai buvo suprasta dar XX a. viduryje, 1957 m. kovo 25 d. Belgijai, Vokietijai, Prancūzijai, Italijai, Liuksemburgui ir Nyderlandams pasirašius Romos sutartis, kuriomis buvo įsteigta ir Europos ekonominė bendrija (EEB). Tai buvo pirmasis žingsnis link Europos šalių ekonominių politikų koordinavimo laisvo prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo ir judėjimo srityse, kaip priemonės pasirenkant fiskalinės ir pinigų politikos koordinavimą.

Tolesnis svarbesnis įvykis, vedęs link spartesnio ekonominių politikų koordinavimo – 1969 m. vasario 12 d. Europos Bendrijų Komisijos pateiktas Tarybai memorandumas dėl ekonominių politikų koordinavimo ir bendradarbiavimo pinigų politikos srityje Bendrijos viduje, žinomas kaip *Barre* planas. Šiame plane buvo pasiūlytas trumpo ir vidutinio laikotarpio ekonominių politikų derinimas tarp valstybių narių.

Tolesnis ekonominių politikų koordinavimo stiprinimas kryo link savarankiškų pinigų politikų atsisakymo ir bendros europinės valiutos įvedimo. Tų pačių 1969 m. gruodžio 1-2 d. Hagoje vykusiame Bendrijos valstybių narių vadovų susitikime buvo priimtas komunikatas, kuriame su nuoroda į 1969 m. vasario 12 d. Komisijos memorandumą, buvo susitarta 1970 m. parengti etapinį planą ekonominės ir pinigų sąjungos sukūrimui.

Gavusi įgaliojimus 1970 m. kovo 4 d. Europos Bendrijų Komisija parengė Tarybai memorandumą dėl ekonominės ir pinigų sąjungos etapinio (laipsninio) sukūrimo plano, kurio pagrindu Taryba 1970 m. kovo 6 d. suteikė įgaliojimus darbo grupei, vadovaujamai P. Werner, toliau nagrinėti etapinio ekonominės ir pinigų sąjungos įgyvendinimo klausimą. Šios darbo grupės

ataskaitoje, pasirodžiusioje 1970 m. spalio 8 d., buvo pasiūlytas dviejų etapų Ekonominės ir pinigų sąjungos įgyvendinimo planas:

I etapas – 1971 m. sausio 1 d.–1973 m. gruodžio 31 d.: aktyvesnis Bendrijos institucijų tarpusavio konsultavimasis, ypač tarp Komisijos, Tarybos ir Centrinų bankų valdytojų komiteto, dėl vidutinio ir trumpo laikotarpio ekonominės politikos, biudžeto ir pinigų politikų. Taip pat Bendrijos valstybių narių centriniai bankai buvo paraginti nuo I etapo pradžios eksperimento pagrindu apriboti valiutų kursų svyravimus tarp Bendrijos valstybių narių nacionalinių valiutų siauresnėse ribose nei jų svyravimas dolerio atžvilgiu.

II etapas: globalių ekonomikos gairių nustatymas, trumpo laikotarpio ekonominių politikų koordinavimas pinigų ir kredito, biudžeto ir fiskalinėmis priemonėmis, Bendrijos politikos struktūrinių pokyčių atžvilgiu nustatymas; finansų rinkų integracija, valiutų kursų svyravimų tarp Bendrijos valstybių narių nacionalinių valiutų eliminavimas.

Bandytas įgyvendinti praktikoje P. Werner darbo grupės pateiktus pasiūlymus nepasiteisino pilna tikėtina apimtimi, nes kaip Bendrijos nacionalinių valiutų svyravimo atskaitos taškai buvo pasirinkti ne tik dvišaliai valiutų kursų svyravimai tarp Bendrijos valstybių narių nacionalinių valiutų, bet ir jų svyravimas JAV dolerio atžvilgiu, kuris nuo atitinkamų susitarimų dėl valiutų kursų svyravimo ribų tarp Bendrijos valstybių narių sudarymo pradžios išgyveno negeriausius laikus⁸, be to nebuvo pasiekta reikiama ekonominė konvergencija tarp visų Bendrijos valstybių narių, bei Bendrija savo pastangas buvo nukreipusi į tolesnę Bendrijos plėtrą – 1973 m. Airijos, Danijos ir Jungtinės Karalystės prisijungimą.

Sekantis svarbesnis žingsnis link Ekonominės ir pinigų sąjungos sukūrimo buvo žengtas 1978 m. gruodžio 5 d. Europos Vadovų Tarybai

⁸ Per 1968-1978 m. laikotarpį JAV doleris palyginti su Vokietijos marke nuvertėjo 50 proc.: nuo 1 JAV dolerio=4,0000 Vokietijos markės 1968 m. iki 1 JAV dolerio=2,0086 Vokietijos markės 1978 m. (Šaltinis: University of British Columbia, PACIFIC Exchange Rate Service <http://fx.sauder.ubc.ca>, Foreign Currency Units per 1 U.S. Dollar, 1948-2007)

priėmus rezoliuciją dėl Europos pinigų sistemos sukūrimo ir susijusių reikalų ir 1979 m. sausio 1 d. Europos pinigų sistemai pradėjus funkcionuoti. Europos pinigų sistemos tikslas buvo Europos ekonominės bendrijos teritorijoje valiutų stabilizavimo zonos sukūrimas, o jos pagrindu pasirinktas judėjimas link bendros valiutos – Europos piniginio vieneto ekiu (*angl. ECU – European currency unit*).

Europos piniginis vienetas ekiu atsirado iš Bendrijos apskaitos vieneto ir, kaip oficiali valiuta, buvo įvestas 1978 m. gruodžio 18 d. Ekiu buvo Europos pinigų sistemos valiutų krepšelis, sudarytas iš fiksuotų kiekvienos Bendrijos valstybės narės nacionalinių valiutų svorių. Ekiu, kaip valiutą galėjo laikyti Bendrijos narių centriniai bankai ir kiti bankai, gavę tokį leidimą. Dauguma komercinių bankų kotiravo ekiu valiutą. Mokėjimams atlikti ekiu naudojo Bendrijos valstybių narių vyriausybės, institucijos ir kliringo sistema (Kropas, 1999). Tačiau ekiu buvo naudojamas tik nesusijusiose su grynaisiais pinigais operacijose ir kaip valiuta neturėjo inkaro – tiesioginio susiejimo su stipria pasauliniu lygiu pripažinta valiuta, todėl ekiu ateities perspektyvos buvo labai miglotos.

Tolesnis postūmis link ekonominės ir pinigų sąjungos sukūrimo buvo išsiplėtusios iki 12 valstybių narių – Belgijos, Danijos, Vokietijos, Graikijos, Ispanijos, Prancūzijos, Airijos, Italijos, Liuksemburgo, Nyderlandų, Portugalijos, Jungtinės Karalystės, 1986 m. vasario 17 d. Liuksemburge ir 1986 m. vasario 28 d. Hagoje, pasirašytas Suvestinis Europos aktas, įsigaliojęs 1987 m. liepos 1 d. Remiantis šiuo aktu pradėta vykdyti šešerių metų programa, kuria siekta išspręsti laisvos prekybos tarp Bendrijos valstybių narių problemas ir iki 1992 m. gruodžio 31 d. sukurti bendrą vidaus rinką, turint mintyje laisvą prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimą.

Vėlgi po Bendrijos plėtros ir vidaus rinkos sukūrimo spartinimo žingsnių buvo grįžta prie Bendrijos vieningos valiutos idėjos. 1988 m. birželio 27-28 d. Europos Vadovų Taryba priėmė sprendimą pavesti ekspertų komitetui, vadovaujamam tuometiniam Komisijos pirmininkui J. Delors, išnagrinėti ir pasiūlyti konkrečius žingsnius, kurie vestų link ekonominės ir pinigų sąjungos.

1989 m. balandžio 17 d. buvo paskelbta J. Delors vadovaujamo ekspertų komiteto ataskaita „Ekonominė ir pinigų sąjunga Europos Bendrijoje“. Ataskaitoje pateikti pasiūlymai, sulaukę paramos iš Europos Parlamento ir ES valstybių narių vyriausybių⁹, atsispindėjo 12 valstybių narių – Belgijos, Danijos, Vokietijos, Graikijos, Ispanijos, Prancūzijos, Airijos, Italijos, Liuksemburgo, Nyderlandų, Portugalijos, Jungtinės Karalystės¹⁰ – Maastrichte 1992 m. vasario 7 d. pasirašytoje Europos Sąjungos sutartyje, įsigaliojusioje 1993 m. sausio 1 d., kuria nustatytas trijų etapų perėjimas į ekonominę ir pinigų sąjungą:

- **Pirmame etape** iki 1994 m. sausio 1 d. visiškai panaikinant kapitalo judėjimo apribojimus, užbaigiant kurti vidaus rinką, nacionalines valiutas susiejant Europos valiutų sistemoje, fiksuojant ekiu krepšelio sudėtį, inicijuojant konvergencijos pagal keturis kriterijus – kainų stabilumo, valstybės finansų padėties tvarumo, valiutos kurso, VVP ilgalaikių palūkanų normų svyravimo – procesą.
- **Antrame etape** nuo 1994 m. sausio 1 d. koncentruojantis į parengiamuosius darbus bendros valiutos įvedimui: įsteigiant Europos pinigų institutą ir pavedant jam užtikrinti nacionalinių pinigų politikų koordinavimą, parengti priemones ir tvarką bendrai pinigų politikai vykdyti trečiame etape ir atlikti kitus parengiamuosius darbus; priimti sprendimą dėl ES valstybių narių bendrai valiutai įvesti reikalingų sąlygų tenkinimo.
- **Trečiame etape** nuo 1999 m. sausio 1 d. įvedant bendrą valiutą ekiu, pakeičiančia nacionalines valiutas, įsteigiant bendros valiutos valdymui reikalingas institucijas – Europos centrinių bankų sistemą

⁹ 1989 m. vykusios Europos Vadovų tarybos susitikimo metu tik Jungtinė Karalystė buvo prieš pateiktus pasiūlymus, bet neįstengė sutrukdyti surengti tarpvyriausybinių konferencijų, kuriose būtų nagrinėjami nauji Europos Bendrijos sutarčių papildymai, įteisinantys ekonominės ir pinigų sąjungos kūrimą.

¹⁰ Dvi ES valstybės narės nepasirašė po visa Maastrichto sutartimi – Jungtinė Karalystė atsisakė pripažinti esant privalomą trečią ekonominės ir pinigų sąjungos kūrimo etapą ir pasiliko sau teisę prisijungti tada, kada jai atrodys tikslinga; Danija išsireikalavo teisę rengti referendumą dėl perėjimo į trečią etapą.

(ECBS), susidedančią iš Europos centrinio banko ir ES valstybių narių nacionalinių centrinių bankų.

1995 m. gruodžio 15-16 d. Madride vykusio Europos Vadovų Tarybos susitikimo metu buvo patvirtinta perėjimo į trečią etapą data – 1999 m. sausio 1 d., perėjimo prie bendros valiutos scenarijus ir bendrai valiutai suteiktas „euro“ pavadinimas¹¹. Pagal perėjimo prie bendros valiutos scenarijų buvo nustatyti pagrindiniai faktinio perėjimo prie bendrosios valiutos – euro – žingsniai nuo 1999 m. sausio 1 d. neatšaukiamai fiksuojant valiutų kursus tarp dalyvaujančių šalių valiutų ir euro atžvilgiu, vieningą pinigų politiką apibrėžiant ir vykdant ECBS eurus, užsienio valiutų keitimo operacijas atliekant eurus, naujas valstybių skolas išreiškiant eurus; iki 2002 m. sausio 1 d. pradedant cirkuliuoti euro banknotams ir monetoms ir išimant iš apyvartos nacionalinių valiutų banknotus ir monetas iki 2002 m. liepos 1 d.

Igyvendinant Maastrichto sutarties nuostatas ir perėjimo prie bendros valiutos scenarijų 1999 m. sausio 1 d. vienuolika iš tuometinių penkiolikos ES valstybių narių – Belgija, Vokietija, Ispanija, Prancūzija, Airija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Portugalija, Austrija, Suomija – perėjo prie bendros valiutos, 2001 m. prisijungė ir Graikija, o gryniesi euro banknotai ir monetos minėtose šalyse pradėjo cirkuliuoti nuo 2002 m. sausio 1 d.

Po 2004 m. ES plėtros pilnateisėmis Ekonominės ir pinigų sąjungos narėmis su vieninga valiuta euru tapo dar 5 valstybės narės: 2007 m. Slovėnija, 2008 m. Kipras ir Malta, 2009 m. Slovakija, 2011 m. Estija. 2014 m. prie euro zonos prisijungs ir Latvija.

Taigi, siekiant stiprinti Europos konkurencingumą pasaulyje, per pastaruosius šešis dešimtmečius buvo sukurta ir plėtėsi Europos šalių sąjunga, kuri žingsnis po žingsnio judėjo ir vis dar juda link glaudesnio ekonominės ir pinigų politikos koordinavimo.

Tačiau, kaip matyti iš aukščiau pateikto ekonominės ir pinigų politikos koordinavimo stiprinimo ES istorinio aspekto, dažnai sprendimai dėl gilesnės ekonominės integracijos buvo priimami ne mokslinių tyrimų ir jų išvadų

¹¹ Pakeitęs eku (ECU).

pagrindu, o remiantis ES institucijų ir darbo grupių pateiktais siūlymais ir valstybių narių lyderių priimtais sprendimais.

Šiuo metu ES yra viena reikšmingiausių ir svarbiausių pasaulio ekonominių sistemų, susiklosčiusi ir toliau plėtojama integracinių procesų sąlygomis, turinti pusę milijardo gyventojų¹², kas sudaro apie 7 proc. pasaulio gyventojų¹³, ir per metus sukurianti apie 13 trilijonų eurų vertės bendrą vidaus produktą¹⁴, kuris sudaro apie ketvirtadalį bendro pasaulyje sukuriamo vidaus produkto¹⁵.

Vykstant integraciniams procesams iš esmės pasikeitė Europos Sąjungos valstybių narių vaidmuo, jų funkcijos ir galimybės: 1) valstybės administracinėje teritorijoje vykstančius procesus nulemia pati integracija į ES – tai pokyčiai ir procesai, kuriems pati valstybė gali daryti vis mažesnę poveikį, t. y. valstybės teritorijoje vykstantys procesai vis mažiau veikiami valstybės; 2) valstybė per integracinius procesus daro poveikį ir visai ES.

Integraciniai procesai ES yra pasiekę tokią ribą, kad vykdant valstybės ekonominę politiką turi būti atsižvelgiama į gebėjimų galias ir ribotumą įtakojant procesus savo teritorijoje. Vykdoma ekonominė politika turėtų būti adekvati ES socialinei ir ekonominei raidai ir tuo pačiu kyla klausimas kaip gali būti suvokiamas ir didinamas valstybės ekonominės politikos efektyvumas.

ES egzistuoja daug problemų, kurios kyla iš ES nevienalytiškumo, kas sąlygoja prieštaravimus tarp bendrųjų ES tikslų siekimo ir ES valstybių narių nacionalinių interesų.

Suvokiant, kad kyla nauji iššūkiai ir reikalavimai didinti ekonominės politikos efektyvumą atsižvelgiant į integracinių procesų ES poveikį, jo raidą,

¹² Eurostat duomenimis, 2012 m. sausio 1 d. ES-27 gyveno 503,7 mln. gyventojų.

¹³ Apskaičiuota remiantis Jungtinių tautų duomenimis.

¹⁴ Eurostat duomenimis, 2012 m. ES-27 sukurtas bendras vidaus produktas siekė 12 928 398,1 mln. eurų.

¹⁵ Apskaičiuota remiantis Tarptautinio valiutos fondo duomenimis, 2012 m. ES-27 sukuriama BVP dalis nuo pasaulinio BVP sudarė 23 proc.

turi būti aiškiai apibrėžti valstybės ekonominės politikos vertinimo kriterijai ir kriterijai, kuriais remiantis rengiama ir įgyvendinama ekonominė politika.

Po Lisabonos sutarties įsigaliojimo pastebimas vis gilesnis konsolidacijos procesas ES – ES pasaulio ekonomiką veikia kaip vienetą. Tuo pačiu gali būti ignoruojami ir neatsižvelgiama į atskirų ES valstybių narių interesus. Todėl būtina įvertinti, kaip į šį faktorių turi reaguoti valstybė.

Deja, ekonomikos teorijoje stokojama teorinių koncepcijų, modelių ir sprendimų koku atveju ir kaip, koku pagrindu Europos Sąjungos šalių valstybės ekonominė politika vertinama kaip efektyvi:

- 1) yra įprasta ekonominės politikos vertinimą grįsti ES dokumentuose suformuluotais kriterijais;
- 2) ekonominės politikos nuostatos išsirutulioja valstybės vardu priimamų sprendimų pagrindu.

Ieškant valstybės ekonominės politikos efektyvumo vertinimo kriterijų integracijos ES kontekste, vėl gi juos randame pasiūlytus ES institucijų ir patvirtintus šalių vadovų lygmeniu, o ne pagrįstus moksliniais tyrimais.

Tai patvirtina ir faktas, kad pasibaigus Lisabonos strategijos galiojimui 2010 m. kovo mėn. Europos Komisija pateikė siūlymą dėl ES ekonominės politikos krypties laikotarpiui iki 2020 m. ir tai išdėstė savo komunikate „2020 m. Europa: pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija“, tačiau kartu su juo nepateikė vertinimų, kurią apimtimi atskiri veiksniai įtakos ES šalių valstybės ekonominės politikos efektyvumą.

Tačiau šioje strategijoje iškelti trys vienas kitą papildantys prioritetai: 1) pažangus augimas: žiniomis ir inovacijomis pagrįsto ūkio vystymas; 2) tvarus augimas: tausiau išteklius naudojančio, ekologiškesnio ir konkurencingesnio ūkio skatinimas; 3) integracinis augimas: didelio užimtumo ūkio, kuriame užtikrinta socialinė ir teritorinė sanglauda, skatinimas; gali būti traktuotini, kaip ES valstybėms narėms pasiūlytos valstybės ekonominės politikos vykdymo kryptys.

Minėtoje strategijoje Europos Komisija pasiūlė ES užsibrėžti *penkis konkrečius bendrus tikslus iki 2020 m., kurių pasiekimas turėtų sąlygoti ES judėjimą link pasiūlytų prioritetų*:

- 1) *užimtumo*: 2020 m. bendras užimtumo lygis ES turėtų siekti 75 proc. (20–64 amžiaus žmonių grupėje);
- 2) *investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą (MTEP)*: bendras ES vidurkis turėtų siekti 3 proc. ES BVP;
- 3) *klimato ir energetikos tikslai „20/20/20“*: šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį, palyginti su 1990 m. lygiu, sumažinti bent 20 proc., atsinaujinančiųjų išteklių dalį galutiniame energijos suvartojime padidinti iki 20 proc., 20 proc. padidinti energijos vartojimo efektyvumą;
- 4) *švietimas*: mokyklos nebaigusių asmenų dalį sumažinti iki 10 proc. (ir mažiau), siekti, kad 40 proc. 30-34 metų asmenų turėtų aukštąjį išsilavinimą;
- 5) *skurdo mažinimas*: sumažinti skurstančiųjų skaičių 20 mln. žmonių.

Todėl galima daryti išvadą, kad šiandien kriterijai, pagal kuriuos ES įprasta vertinti valstybės ekonominę politiką yra grindžiami reikalavimais nurodytais ES dokumentuose arba valstybės ekonominės politikos efektyvumo vertinimas atspindi ES valstybių lyderių požiūrį.

1.2.2. Pinigų sąjunga kaip Europos Sąjungoje vykstančių integracinių procesų forma: šiuolaikiniai iššūkiai valstybių ekonominei politikai

Viena iš bazinių mokslinių tyrimų, skirtų integraciniams procesams ES nagrinėti, krypčių galėtų būti išskirtas *ekonominės integracijos lygis*. Šioje srityje pagrindus padėjo vengrų mokslininkas B. Balassa, kuris dar 1961 m. apibrėžė šalių ekonominę integraciją, kaip turinčią keletą formų, atspindinčių skirtingus integracijos lygius: laisvosios prekybos erdvė, muitų sąjunga, bendra rinka, ekonominė sąjunga, visiška ekonominė integracija (O'Donnell, 1999). Pagal jo naudotą integracijos lygių skirstymą:

- *laisvosios prekybos erdvėje* turėtų būti panaikinami muitų tarifai ir kiekybiniai apribojimai tarp šioje zonoje dalyvaujančių šalių, tačiau kiekviena šalis nustatytų savo muitų tarifus trečiųjų šalių atžvilgiu;
- *muitų sąjungą* sudariusios šalys jau nustatytų vienodus muitų tarifus trečiųjų šalių atžvilgiu;
- *bendroje rinkoje* išnyktų ne tik prekybos barjerai, bet ir būtų panaikinti apribojimai veiksnių mobilumui;
- *ekonominę sąjungą* sudariusios šalys jau pereitų į politikų derinimo lygmenį;
- šalys, siekiančios *visiškos ekonominės integracijos*, eitų link pinigų, fiskalinės, socialinės ir ekonominio ciklo politikų suvienodinimo ir čia atsirastų poreikis įsteigti bendrus valdžios organus, kurie turėtų įgaliojimus priimti sprendimus, privalomus Sąjungą sudariusioms šalims narėms.

Taigi, remiantis B. Balassa pasiūlytu šalių tarpusavio integracijos gradavimu, galima teigti, kad ES integraciniai procesai perkopė į aukščiausiąjį – visiškos ekonominės integracijos – lygį.

Atsižvelgiant į vengrų mokslininko B. Balassa apibrėžtus integracijos lygius, ir į tai, kad pagal mokslininko pasiūlytą suskirstymą ES didžiąja dalimi perkopė į aukščiausią visiškos ekonominės integracijos lygį – pinigų, fiskalinės, socialinės ir ekonominio ciklo politikų koordinavimą, iš kurių įgyvendintas elementas yra pinigų sąjungos sukūrimas, toliau šiame poskyryje bus nagrinėjama ES integracinių procesų problematika per ES pasiektą aukščiausią integracijos lygį – pinigų sąjungos prizmę. Bus apžvelgiami atskiri požiūriai į pinigų sąjungos sudarymą bei bendros valiutos įvedimo neigiamas pasekmes ir naudą ES valstybėms narėms.

Optimalios valiutų erdvės teorijos pradininkas R. Mundell dar 1961 m. publikuotame straipsnyje teigė, kad „optimali valiutų erdvė nėra pasaulis <...>, optimali valiutų erdvė yra regionas“. Jis teigė, kad lanksčių valiutų kursų sistema gali būti efektyvi jei: 1) tarptautinė kainų sistema, paremta lanksčiais valiutų kursais, yra dinamiškai stabili po spekuliacinio paklausos spaudimo

prekybos balansui; 2) valiutų kurso keitimai, būtini eliminuoti įprastus ekonomikos pusiausvyros svyravimus, nėra tiek dideli, kad sukeltų stiprius ir grįžtamuosius eksporto ir importo konkuruojančių pramonės šakų pokyčius; 3) lanksčių valiutų kursų sąlygota rizika galėtų būti padengta už protingą kainą ateities sandorių rinkose; 4) centriniai bankai susilaikytų nuo monopolistinių spekuliacijų; 5) monetarinė drausmė išliktų nepaisant besitęsiančio valiutos nuvertėjimo nepalankių politinių padarinių (baimės dėl užsienio rezervų lygio); 6) protinga skolintojų ir skolininkų apsauga galėtų užtikrinti ilgo laikotarpio kapitalo srautų didėjimą; 7) darbo užmokestis ir pelnai nėra susieti su kainų indeksu, kuriame prekių importas yra nepakankamai įvertintas. Atsakydamas į klausimą, kaip pasaulis turėtų būti padalintas į valiutų erdves, teigė, kad tai turėtų būti padaryta regioniniu pagrindu ir tarp pinigų sąjungą sudariusių šalių turėtų būti darbo jėgos ir kapitalo mobilumas.

R. Mundell bandė išsiaiškinti sąlygas, kurioms esant valstybių grupė sutiktų fiksuoti savo valiutų kursus ar įsivesti bendrą valiutą. Jis įrodinėjo, kad valstybės įsteigtą optimalią valiutos zoną, jos privalo tenkinti bent vieną iš sąlygų:

- jos turėtų būti panašioje ekonominio ciklo fazėje, kad šioje fazėje patiriamams poveikiams koreguoti tiktų panašios pinigų politikos priemonės;
- jei valstybės nėra panašioje ekonominio ciklo fazėje, jos privalo turėti labai mobilią gamybos veiksnių rinką.

Panašu, kad būtent R. Mundell optimalios valiutų erdvės teorija, aišku nepaneigiant ir McKinnon (1963) ir Kenen (1969) indėlio (Mongelli, 2008), padėjo pagrindus Europos ekonominės bendrijos tolesniam vystymui su mintimi ateityje sudaryti ne tik pinigų, bet ir ekonominę sąjungą. Todėl ši teorija pasirinkta kaip pradinis taškas tolesnei pinigų sąjungos sudarymo neigiamų pasekmių ir naudos analizei.

Pinigų sąjungos neigiamų pasekmių aspektas. Šalys, sudariusios pinigų sąjungą, pirmiausia praranda dalį savo suvereniteto pinigų politikos srityje. Todėl *pagrindinis pinigų sąjungos neigiamas aspektas yra galimybės*

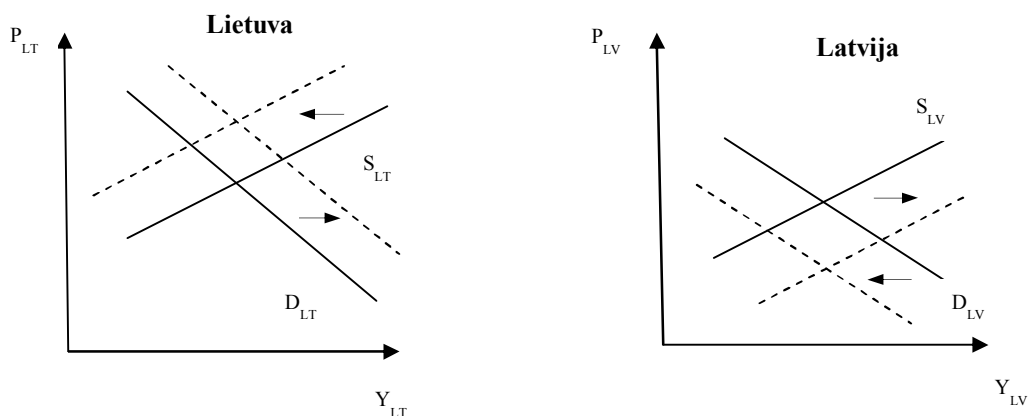
vykdyti savarankišką pinigų politiką netekimas – keisti valiutos kainos revalvuojant arba devalvuojant valiutą, nustatyti pinigų kiekį cirkuliacijoje, keisti trumpo laikotarpio palūkanų normą (De Grauwe, 2009).

Taip prarandama galimybė *pinigų politikos priemonėmis reaguoti į paklausos šokus*. Todėl kaip išvestinis pinigų sąjungos neigiamas aspektas galėtų būti įvardinti paklausos šokai, kurių poveikis išsamiai išanalizuotas optimalios valiutų erdvės teorijoje (Mundel, 1961).

Siekiant detaliau išsiaiškinti pinigų sąjungos sudarymo poveikį visuminės paklausos valdymui, bus pasitelktas pasikeitusių vartotojų preferencijų poveikio pinigų sąjungą sudariusių šalių BVP pavyzdys. Tarkim, kad dvi šalys, pavadinkim jas Lietuva ir Latvija, sukuria pinigų sąjungą ir pasikeičia, pavyzdžiui, Latvijos vartotojų preferencijos prekių atžvilgiu – labiau pamėgiamos Lietuvos prekės, nei savosios, ir jei tai pastovus, o ne laikinas reiškinys, tuomet išauga Lietuvos prekių paklausa ir tuo pačiu BVP, tuo tarpu mažėja Latvijos prekių paklausa ir BVP. Atitinkamai Lietuvoje mažėja nedarbo lygis, o Latvijoje auga nedarbo lygis. Neigiama šio proceso įtaka Lietuvai – patiriamas infliacinis spaudimas dėl augančios darbo jėgos paklausos ir to įtakoje augančio darbo užmokesčio, ko pasėkoje išauga ir prekių kainos.

Šiuo atveju galima sušvelninti šalių patiriamus kaštus ir automatiškai gražinti pusiausvyrą pinigų sąjungą sudariusiose šalyse, bet tam šalyse turėtų būti pakankamas darbo užmokesčio lankstumas ir/ar darbo jėgos mobilumas:

1. Darbo užmokesčio lankstumas. Jeigu šalyse, sudariusiose pinigų sąjungą, pasirinktu atveju Lietuvoje ir Latvijoje, darbo užmokestis yra lankstus, tai mažėjant Latvijos prekių paklausai, mažėja Latvijos bedarbių lūkesčiai ir darbuotojų reikalavimai darbo užmokesčio dydžiui, sumažėjus darbo užmokesčiui visuminės pasiūlos kreivė pasislenka žemyn, o Lietuvoje, padidėjusio darbo užmokesčio dėka, visuminės pasiūlos kreivė pasislenka aukštyn. Susidaro nauja pusiausvyrą: Latvijoje sukuriama BVP mažesne kaina, kas didina Latvijos konkurencingumą. Atvirkštinis procesas vyksta Lietuvoje (žr. 3 pav.)

3 pav. Automatinis ekonomikos grįžimo į pusiausvyrą procesas

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis De Grauwe (2009).

2. Darbo jėgos mobilumas. Šiuo atveju Latvijos bedarbiai važiuoja dirbti į Lietuvą, kur susidarė perteklinė darbo jėgos paklausa. Tai leidžia eliminuoti poreikį didinti darbo užmokestį Lietuvoje ir mažinti jį Latvijoje. Taip išnyksta Latvijos padidėjusios bedarbystės problema ir Lietuvos infliacinio darbo užmokesčio spaudimo problema.

Taip pat pusiausvyrą atstatyti padėtų asimetrinių šokų draudimo mechanizmo buvimas tarp pinigų sąjungą sudariusių šalių. Nagrinėjamu atveju, jeigu Latvija būtų paveikta neigiamo paklausos šoko, o Lietuva teigiamo, pajamų transferas, arba kitais žodžiais pinigų pervedimas, iš Lietuvos Latvijai sumažintų Latvijos ekonomikos problemas. Šis mechanizmas galėtų būti nustatytas vyriausybių arba rinkų lygmeniu.

Vyriausybių lygmeniu galima būtų susitarti didžiąja dalimi centralizuoti pinigų sąjungą sudariusių šalių biudžetus, kas automatiškai perskirstytų pajamas tarp šalių, t. y. kurio įplaukos priklausytų nuo šalių ekonominio aktyvumo, o išmokos būtų orientuotos į asimetrinių šokų koregavimą – vienos šalies ekonominiam aktyvumui padidėjus, padidėtų jos įmokos į bendrą biudžetą, tuo tarpu kitos šalies ekonominiam aktyvumui sumažėjus ir tuo pačiu padidėjus nedarbo lygiui, iš bendro biudžeto padidėtų jai išmokama pašalpus suma bedarbiams. Šiuo atveju ES biudžetas dalinai atspindi šį draudimo

mechanizmą, nes jo pajamos didžiaja dalimi priklauso nuo šalių bendrųjų nacionalinių pajamų (GNI – *Gross National Income*), o išlaidos didžiaja dalimi nukreipiamos į ekonominės konvergencijos tarp ES valstybių narių stiprinimą; tačiau jo dydis, siekiantis kiek daugiau nei 1 proc. ES BVP, neleidžia realizuoti asimetrinių šokų draudimo mechanizmo pilna apimtimi.

Kitas kelias galėtų būti necentralizuojant pinigų sąjungą sudariusių šalių biudžetus. Tuomet grįžtant prie asimetrinio šoko sukulto poveikio, Latvijos biudžetas gauna mažesnes pajamas ir padidėja jos išlaidos bedarbio pašalpoms, kas įtakoja didesnio Latvijos biudžeto deficito ir tuo pačiu valstybės skolos susidarymą; priešingi pokyčiai vyksta Lietuvoje – dėl padidėjusio ekonomikos aktyvumo didėja biudžeto pajamos ir mažėja išmokos bedarbiams, kas sąlygoja biudžeto deficito mažėjimą. Šie pokyčiai šalių biudžetuose vyksta savaime ir turi poveikį išlyginti vartojimą nagrinėjamose šalyse – Latvijoje ir Lietuvoje. Tai leidžia absorbuoti asimetrinius šokus su mažesniais kaštais, ko pasekoje mažėja dėl pinigų sąjungos sudarymo patiriamos neigiamos pasekmės. Tačiau reikia turėti mintyje, kad šiuo atveju pasirinkta šalis Latvija padidintų vartojimo lygį skolindamasi, įvertindama tai, kad ateityje augant pajamoms turės imtis priešingų priemonių. Visgi toks nacionalinis draudimo nuo asimetrinių šokų mechanizmas ne visada galėtų būti taikomas dėl keleto priežasčių. Valstybės su didele valstybės skola, patiriančios neigiamą asimetrinį šoką, negali lengvai pasiskolinti ir todėl dažnai negali naudotis šiuo mechanizmu tada, kai reikia labiausiai.

Draudimo nuo asimetrinių šokų schema gali veikti ir per finansų rinkas. Kaip ir ankstesniu atveju tarkime, kad asimetrinis šokas Latviją paveikė neigiamai, Lietuvą teigiamai. Taip pat tarkime, kad Lietuvos ir Latvijos finansų rinkos (akcijų ir obligacijų rinkos) ir bankinis sektorius yra pilnai integruotas. Tuomet Latvijos įmonės patiria nuostolius, kas sumažina jų akcijų kainas. Kadangi akcijų rinka yra pilnai integruota, Latvijos įmonių akcijas turi įsigiję ir Lietuvos gyventojai, kurie sumoka dalį Latvijos įmonių sumažėjusios akcijų kainos. Ir atvirkščiai, padidėjęs Lietuvos ekonominis aktyvumas sąlygoja Lietuvos įmonių akcijų kainų padidėjimą. Kadangi jų dalį yra įsigiję ir

Latvijos gyventojai, jie gauna savotišką kompensaciją už ekonomikos smukimą Latvijoje. Panašus mechanizmas veikia ir obligacijų atveju. Šio mechanizmo pagrindinis trūkumas – nelygybės tarp visuomenės sluoksnių didinimas, nes šiuo mechanizmu pasinaudotų pasiturinčių gyventojų sluoksnis, turintis laisvų lėšų ir jas nukreipiantis į vertybinių popierių rinkas.

Optimalios valiutų erdvės teorijos teiginiui dėl šalių paklausos sukeltų šokų patiriamų kaštų oponavo Europos Bendrijų Komisija, kurios teigimu paklausos sukeliama šokai Ekonominėje ir pinigų sąjungoje pasitaikys kur kas rečiau dėl šalių tarpusavio prekybos ir investicijų intensyvėjimo, kas reiškia, kad šalys ištrauks tiek į vienos kitų prekių eksportą, tiek į importą įvairiose ūkio šakose, taip pat taps mažiau svarbu kurioje šalyje koncentruoti gamybą (One market, one money, 1990).

Atkreiptinas dėmesys ir į P. Krugman 1991 m. publikuotame straipsnyje pateiktą teiginį, kad prekybos integracija, kurią sąlygoja šalių masto ekonomija (angl. *economies of scale*) taip pat veda prie pramonės veiklų regioninės koncentracijos. Čia pagrindinis argumentas – kai prekybos kliūtys išnyksta, tai sukelia du priešingus efektus veiklų lokalizavimui: priartina gamybą prie vartojimo rinkų, sudaro galimybę koncentruoti gamybą taip, kad būtų gaunamas pelnas iš masto ekonomijos. Tai paaiškina, kodėl prekybos integraciją gali lydėti regioninės veiklų koncentracijos didėjimas.

Tačiau remiantis visa eile empirinių stebėjimų, orientuotų į ekonominės integracijos įtaką asimetrinių šokų sumažinimui pinigų sąjungą sudariusiose šalyse, prieinama prie išvados, kad augant paslaugų svoriui bendrame vidaus produkte, t. y. mažėjant pramonės svarbai šalių ekonomikose, ekonominių veiklų regioninė koncentracija gali ir sustoti gilėjant šalių ekonominei integracijai (De Grauwe, 2009).

Teisinių sistemų skirtumai taip pat gali iššaukti ženklus pinigų sąjungą sudariusių šalių dėl to patiriamus neigiamus poveikius. Pavyzdžiui, paskolų būstui išdavimas gali būti skirtingai reglamentuojamas atskirose pinigų sąjungos šalyse, sudarydamas skirtingas dėl to patiriamas šalių rizikas. Pavyzdžiui, vienoje šalyje paskolos būstui dydis gali būti ir 100 proc. būsto

vertės, kitoje šalyje šis dydis negali viršyti 60 proc. Taip pat įtakos turi ir palūkanų normų peržiūrėjimo dažnio reglamentavimo ypatumai; vienoje šalyje gali svyruoti palūkanų norma, kitose nustatoma fiksuota palūkanų norma visam paskolos laikotarpiui. Šiuo atveju bendra pinigų sąjungos šalių nustatoma palūkanų norma skirtingai įtakoja pinigų sąjungą sudariusias valstybes nares. Be to, skirtingų tradicijų suformuotos teisinės sistemos suformuoja skirtingus įmonių skolinimosi įpročius. Pavyzdžiui, šalyse kur vyrauja Anglo-Saksų teisinės tradicijos, įmonės investiciniams projektams skolinasi tiesiogiai kapitalo rinkose (akcijų ir obligacijų rinkose), ko pasekoje šių šalių kapitalo rinkos yra gerai išvystytos ir labai likvidžios. Šalyse, kuriose vyrauja kontinentinė teisinės sistemos tradicijos, įmonės finansinius išteklius paprastai pritraukia pasinaudodami bankinio sektoriaus paslaugomis, ko pasekoje čia kapitalo rinkos yra mažiau išvystytos. Šių teisinių sistemų skirtumų pasekoje tie patys palūkanų normų svyravimai skirtingai įtakoja atskiras šalis. Pavyzdžiui, padidinus palūkanų normą, šalyse, kuriose vyrauja Anglo-Saksų finansinė sistema, tai sukelia didesnę turto efektą vartotojams, nes jie disponuoja didesniu akcijų ir obligacijų kiekiu, o palūkanų normos padidinimas sumažina akcijų ir obligacijų kainas ir tuo pačiu vartotojų turto vertę. Turto efektas pasireišk mažesniu mastu kontinentinės teisinės sistemos šalyse – juose palūkanų padidinimas paveiks vartotojų išlaidas pagrinde per bankinį skolinimą; ženklus palūkanų normos padidinimas paskatins bankus limituoti kreditavimą. Taigi galima būtų daryti išvadą, kad tas pats palūkanų normos padidinimas skirtingai įtakos vartojimą ir investicijas pinigų sąjungą sudariusiose šalyse, turinčiose skirtingas teises sistemas.

Ekonomikų augimo skirtumai taip pat gali iššaukti neigiamas pasekmes pinigų sąjungą sudariusiose šalyse. Kaip pavyzdį, vėlgi pasirinkime Lietuvą ir Latviją ir tarkime, kad Lietuvos BVP auga 7 proc. per metus, o Latvijos – 5 proc. Taip pat tarkime, kad Lietuvos pajamų elastingumas importui iš Latvijos ir Latvijos pajamų elastingumas importui iš Lietuvos yra lygūs ir yra 1. Kai Lietuvos importas iš Latvijos auga 7 proc. per metus, Latvijos importas iš Lietuvos auga 5 proc., tai sukelia prekybos balanso problemas šalyje kur

ekonomika auga sparčiau – šiuo atveju Lietuvoje, nes jos importas auga sparčiau nei eksportas. Šioje situacijoje siekiant išvengti chroniško prekybos balanso deficito, Lietuva turėtų sumažinti savo prekių, eksportuojamų į Latviją kainą, tai padidintų lietuviškų prekių pirkimus Latvijoje. Sudariusi pinigų sąjungą ir tuo pačiu atsisakiusi savarankiškos pinigų politikos šalis gali tai padaryti tik turėdama mažesnę infliaciją, palyginti su kaimynine šalimi – šiuo atveju Latvija. Tai reikalauja Lietuvos laikytis defliacinės fiskalinės politikos. Taigi pinigų sąjungos kaštus patiria greičiau auganti šalis.

Tačiau remiantis P. Krugman 1989 m. atliktu tyrimu, galima būtų daryti išvadą, kad greitai augančios šalys yra tos, kurios sugeba sukurti naujus produktus, ar senus produktus su kokybiškai naujomis savybėmis. Tokio augimo proceso pasėkoje greitai augančių šalių pajamų elastingumas eksportui paprastai yra didesnis už lėtai augančių šalių, ir aišku, kas yra svarbiau, šis greitai augančių ekonomikų šalių pajamų elastingumas eksportuojamoms prekėms paprastai yra didesnis už jų pajamų elastingumą importui. To pasėkoje šių šalių ekonomikos gali augti greičiau nesusidurdamos su prekybos balanso problemomis.

Taip pat greitai augančių ekonomikų šalių kapitalo produktyvumas (gražą) paprastai yra didesnis už lėtai augančių ekonomikų šalių. Šie kapitalo produktyvumo skirtumai sąlygoja investicijų srautų persikirstymą iš lėtai augančios ekonomikos į greitai augančios ekonomikos šalis. Šie kapitalo srautai leidžia greitai augančios ekonomikos šalims finansuoti einamosios sąskaitos deficitus be jokio valiutos devalvacijos poreikio.

Jeigu šalys būtų nesudariusios pinigų sąjungos, jos galėtų pinigų politikos priemonėmis sušvelninti minėtus paklausos poslinkius. Pavyzdžiui, šalys, pasirinkusios lankstų valiutos kursą, galėtų pritaikyti palūkanų normos keitimo priemones, o šalys, fiksavusios valiutą, kurios nors kitos stiprios pasaulinės valiutos atžvilgiu, galėtų atitinkamai devaluoti arba revaluoti savo valiutą.

Apžvelgiamu atveju, jeigu Lietuva ir Latvija pasirinktų lanksčius valiutų kursus, minėtų pasikeitusių vartotojų preferencijų sukeltų visuminės paklausos poslinkių atveju, Latvija galėtų sumažinti palūkanų normą paskatindama

visuminės paklausos augimą, o Lietuva padidinti palūkanų normą tuo sumažindama visuminę paklausą. Šios Lietuvos ir Latvijos vykdomos pinigų politikos priemonės paskatintų Latvijos lato nuvertėjimą ir Lietuvos lito sustiprėjimą, taip sudarant sąlygas parduoti latviškas prekes Lietuvoje pigiau. Tiek palūkanų normų, tiek valiutų kursų pokyčiai įtakotų visuminės paklausos padidėjimą Latvijoje, ir jos sumažėjimą Lietuvoje.

Jeigu Lietuva ir Latvija būtų susiejusios savo valiutas, Latvija turėtų galimybę devaluoti savo latą lito atžvilgiu, tuo pasiekiant tą patį efektą visuminės paklausos atžvilgiu. Lato devalvacija padidintų Latvijos prekių konkurencingumą, taip sušvelnindama lietuviškų prekių paklausos didėjimą Latvijoje.

Šie visuminės paklausos poslinkiai išspręstų padidėjusio nedarbo problemą Latvijoje, o Lietuva išvengtų infliacinio spaudimo.

Atkreiptinas dėmesys, kad Europos Bendrijos Komisija, 1990 m. vertindama Ekonominės ir pinigų sąjungos projektuojamą poveikį ir laukiamą naudą, buvo numačiusi, kad neigiama įtaka dėl Ekonominės ir pinigų sąjungos įkūrimo bus patirta didžiąja dalimi dėl nacionalinės pinigų politikos ir nominalaus valiutų kursų keitimo instrumentų, kaip efektyvaus ekonominių šokų valdymo įrankio, praradimo (One market, one money (1990)).

Pinigų sąjungos naudos aspektas. Šalims, sudarius pinigų sąjungą, *valiutų tarpusavio keitimo kaštų eliminavimas* be abejonės yra vienas iš labiausiai juntamų pinigų sąjungos privalumų tiek eiliniams vartotojams, tiek įmonėms. Remiantis 1990 m. Europos Bendrijų Komisijos atliktais tyrimais (One market, one money, 1990), per metus sutaupoma apie 0,5 proc. Bendrijos BVP. Todėl, gaunant naudą eiliniams piliečiams ir įmonėms, bankams pereinamuoju laikotarpiu tenka pasiieškoti kitų veiklų siekiant padidinti pelną. Jei bankai suranda papildomas nišas ir dėl valiutos keitimo operacijų sumažėjimo sumažėjusių veiklų darbuotojus neatleidžia, o juos nukreipia atlikti kitų visuomenei naudingesnių veiklų, tai iš pinigų sąjungos sudarymo valiutų keitimo kaštų taupymo aspektu gauna naudą visa visuomenė.

Atsiskaitymų tarp atskirų pinigų sąjungos šalių kaštų mažinimas. Jeigu pinigų sąjungos šalių bankinės mokėjimo sistemos tarpusavyje nėra pilnai integruotos ir mokesčiai už pinigų pervedimus yra ženkliai didesni atsiskaitymams tarp skirtingų šalių gyventojų ar įmonių nei tas pačias operacijas atliekant savo šalies ribose, akivaizdu, kad pinigų sąjungą sudariusios šalys dar turi potencialo gauti papildomos naudos iš pinigų sąjungos sudarymo, harmonizuojant bankinių atsiskaitymų rinką. Šiuo atveju ES lygiu yra įgyvendinami du projektai, taip vadinami TARGET ir SEPA (detaliau žr. 1 intarpas).

1 intarpas. TARGET ir SEPA projektų įgyvendinimas

TARGET (angl. *trans-European automated real-time gross settlement express transfer system*) – Eurosistemos realaus laiko mokėjimų sistema, skirta centrinių bankų didmeniniams atsiskaitymams eurais. Pirmos kartos TARGET sistema pradėjo veikti 1999 m. sausio pradžioje, įvedus eurą, 2008 m. gegužę buvo pakeista TARGET2 sistema. TARGET sistema buvo sukurta susiejus 16 egzistuojančių nacionalinių realaus laiko atsiskaitymo sistemų ir Europos centrinio banko mokėjimų mechanizmą, ir nustatius minimalius harmonizuotus reikalavimus mokėjimų siuntimui ir jų gavimui sistemos viduje. Tuo tarpu TARGET2 sistema jau pasiūlė harmonizuotas paslaugas, teikiamas vieningoje techninėje platformoje ir apmokamas pagal vieningą kainų struktūrą. 2013 m. pavasarį TARGET2 sistemos dalyviais buvo Europos centrinis bankas, 17 Euro zonos valstybių narių centriniai bankai, 6 ne Euro zonos narių centriniai bankai – Bulgarijos, Danijos, Latvijos, Lietuvos, Lenkijos ir Rumunijos, ir šių bankų paslaugomis besinaudojantys komerciniai bankai (parengta remiantis Europos centrinio banko informacija).

Remiantis Europos centrinio banko duomenimis, 2012 m. TARGET2 dalis bendroje didelės vertės mokėjimų eurais sistemos apyvartoje sudarė 92 proc. pagal bendrą mokėjimų vertę ir 58 proc. pagal visų sandorių skaičių, o 99,98 proc. TARGET2 mokėjimų buvo atlikti mažiau nei per 5 minutes. Taigi galima daryti išvadą, kad pinigų sąjungą sudariusių ES valstybių narių

didmeniniai atsiskaitymai bendra valiuta euru yra optimizuoti ir duoda ženklia naudą pinigų sąjungą sudariusioms šalims ženkliai sumažindami transakcijų kaštus.

SEPA (angl. *Single Euro Payment Area*) – bendra mokėjimų eurais erdvė, kurioje visi mažmeniniai mokėjimai negrynaisiais eurais traktuojami, kaip vietiniai mokėjimai, neatsižvelgiant į siuntėjo ir gavėjo buvimo vietą.

SEPA erdvėje privatūs klientai, įmonės ir kiti subjektai gali siųsti ir gauti vietinius ir tarptautinius mokėjimus eurais, jiems taikant vienodas sąlygas, teises ir įsipareigojimus. Europos centrinio banko 2013 m. kovo mėn. duomenimis, SEPA apėmė 32 šalis – visas 27 ES nares, o taip pat Islandiją, Lichtenšteiną, Monako Kunigaikštystę, Norvegiją ir Šveicariją. SEPA siūlomos mokėjimo priemonės:

- SEPA kredito pervedimai (pradėjo veikti nuo 2008 m. sausio pab.) – mokėtojo inicijuojami negrynųjų eurų pervedimai visoje SEPA, neribojant mokėjimo vertės, o visa mokėjimo suma pasiekia gavėją per 1 darbo dieną;
- SEPA tiesioginio debeto pervedimai (pradėjo veikti nuo 2009 m. lapkričio pradžios) – gavėjo inicijuojami negrynųjų pinigų mokėjimo pervedimai eurais, apimantys periodinius ir vienkartinius mokėjimus visoje SEPA;
- SEPA mokėjimai kortelėmis (pradėjo veikti nuo 2011 m. pradžios) – kortelių turėtojai ir prekybos įmonės gali atlikti ir priimti mokėjimus kortelėmis visoje SEPA erdvėje jiems įprastu būdu, viena kortele atsiskaitoma visoje SEPA erdvėje (parengta remiantis Lietuvos banko pateikta informacija).

Remiantis Europos centrinio banko duomenimis, 2013 m. vasario mėn. SEPA kredito pervedimai sudarė 38,2 proc. visų transakcijų, SEPA tiesioginio debeto pervedimai – 2,3 proc. visų transakcijų; 2012 m. birželio mėn. SEPA mokėjimai kortelėmis siekė net 82,1 proc. Taigi palyginti neseniai įdiegta mažmeninių atsiskaitymų harmonizuota bendra mokėjimų eurais erdvė sparčiai populiarėja, tačiau remiantis statistiniais duomenimis, dar yra potencialo jai plėstis mažinant transakcijų kaštus.

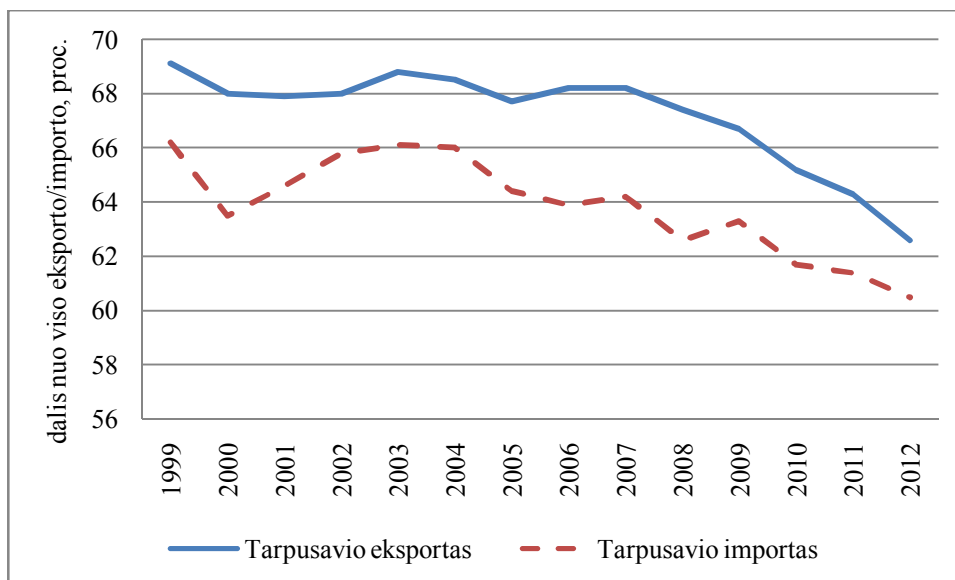
Iš pinigų sąjungos sudarymo nauda gaunama ir *kainų skaidrumo bei konvergencijos* srityje. ACNielsen 2005 m. atliktas tyrimas patvirtino, kad euro įvedimas turėjo įtakos kainų konvergencijai ES valstybėse narėse: 2002 m. kainų skirtumas tarp identiškų produktų krepšelių, išigijamų skirtingose Europos šalyse, siekė 71 proc., 2005 m. – 42,5 proc. Taip pat, remiantis šiuo tyrimu, atrinkto krepšelio kainų skirtumų svyravimai tarp euro zonos šalių buvo daugiau nei trečdaliu mažesni nei svyravimai tarp visų tyrimui atrinktų Europos šalių, ir sudarė tik 27 proc.: 160 identiškų tų pačių gamintojų firminių produktų krepšelių iš Euro zonos šalių pigiausiai galima buvo įsigyti Vokietijoje, net 15,3 proc. pigiau už atrinktų penkiolikos Europos šalių¹⁶ vidurkį, o brangiausiai Suomijoje – 11,7 proc. brangiau už atrinktų šalių vidurkį. Taigi kainų skirtumai tarp pinigų sąjungą sudariusių šalių vis dar išlieka (dėl mokesčių, geografinės padėties, transporto kaštų ir kt.), tačiau pastebima šių skirtumų mažėjimo tendencija ir šie skirtumai yra mažesni nei tarp kitų prie euro zonos neprisijungusių šalių.

Valiutų keitimo kursų svyravimų eliminavimas *sumažina netikrumą dėl įmonių pajamų ir tuo pačiu kapitalo grąžos* ir todėl turėtų padidinti BVP augimą. Keitimo kursų netikrumas ir ekonomikos augimo ryšys išsamiai aprašytas Europos Bendrijų Komisijos 1990 m. ataskaitoje „Viena rinka, viena valiuta“. Tačiau Bruegel 2008 m. ataskaitoje (Coming of age: report on the euro area, 2008) pateikiami euro zonos vidutiniai BVP vienam gyventojui augimo duomenys už du laikotarpius – 1992-1998 m., 1999-2006 m., t. y. prieš ir po euro įvedimo, to nepatvirtina, nes lyginant minėtus du laikotarpius spartesnis ekonomikos augimas po euro įvedimo pastebėtas nebuvo.

Pinigų sąjunga *turėtų teigiamai įtakoti jos narių tarpusavio prekybą*, nes panaikinami tiek valiutų keitimo ir transakcijų kaštai, tiek netikrumas dėl valiutų keitimo kursų. 2008 m. atliktose studijose – Baldwin ir kt., Berger ir Nitsch, Nitsch ir Pisu – pateikti skaičiavimai, pagal kuriuos euro įvedimo poveikis prekybos tarp euro zonos šalių padidėjimui svyruoja nuo 5 iki 20

¹⁶ Austrija, Belgija, Danija, Suomija, Prancūzija, Vokietija, Didžioji Britanija, Graikija, Italija, Nyderlandai, Norvegija, Portugalija, Ispanija, Švedija, Šveicarija.

proc. ir tai paaiškinama eksportuojančių įmonių pastovių ir kintamų kaštų sumažinimu. Tai leidžia įmonėms, kurios anksčiau dirbo tik vidaus rinkoje, pradėti eksportuoti produkciją į kitas euro zonos šalis, o jau eksportuojančioms įmonėms išplėsti eksportuojamos produkcijos asortimentą.

4 pav. ES-27 valstybių narių tarpusavio prekybos dinamika 1999-2012 m.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostat duomenimis (duomenų atnaujinimas 2013 m. gegužės 6 d., prieiga per internetą:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ext_lt_intratrd&lang=en

Tačiau, remiantis 1999-2012 m. Eurostat tarnybos duomenimis, galima pastebėti, kad nei ES plėtra, nei euro įvedimas ir euro zonos plėtra bei ne euro zonos šalių nacionalinių valiutų fiksavimas euro atžvilgiu daugeliu atvejų ilgu laikotarpiu neturėjo didesnio poveikio tarpusavio prekybos suaktyvėjimui tarp ES valstybių narių, greičiau pasitarnavo ES valstybių narių prekybos suaktyvėjimui su trečiosiomis šalimis. Pavyzdžiui, Lietuvai įstojus į ES ir prieš tai jau susiejus savo nacionalinę valiutą su euru fiksuotu kursu, jos eksporto dalis į ES valstybes nares sumažėjo 2,3 procentiniais punktais nuo 62,8 proc. 2003 m. iki 60,5 proc. 2012 m., tuo tarpu importo dalis iš ES valstybių narių į Lietuvą padidėjo neženkliai: 0,7 procentiniu punktu nuo 56,1 proc. 2003 m. iki 56,8 proc. 2012 m. Panašūs pokyčiai, su keliais reikšmingesniais svyravimais (pavyzdžiui, Estijos, kurios eksporto dalis į ES valstybes nares sumažėjo 16,5 procentiniais punktais – nuo 82,4 proc. 2003 m. iki 65,9 proc. 2012 m., o

importo dalis iš ES valstybių narių padidėjo 15,1 procentiniu punktu – nuo 65 proc. 2003 m. iki 80,1 proc. 2012 m.), buvo būdingi ir kitoms ES valstybėms narėms (detaliau žr. 4 pav., 1, 2 priedus).

Tarptautinės valiutos privalumai. Šalys, sudarydamos pinigų sąjungą ir įsivesdamos vieningą valiutą, suteikia naujai valiutai daugiau svorio tarptautiniuose piniginiuose santykiuose nei prieš tai turėjo visos atskiros nacionalinės valiutos kartu sudėjus. Nauja bendra valiuta padidina jos vartojimą ir už pinigų sąjungos ribų. Tai papildomai padidina pinigų sąjungos teikiamą naudą. Gaunama nauda iš prisijungimo prie bendros valiutos, kuri naudojama pasauliniu mastu, kaip atsiskaitymo priemonė, apskaitos priemonė, ir valiutų tarpusavio keitimo tarpininkė likusiame pasaulyje, yra ženkli.

Pinigų sąjungą sudariusios šalys, kaip bendros valiutos leidėjai, gauna papildomas pajamas iš senjoražo, galimybę lengvai pasiskolinti savo valiuta, be to, šalies įmonės ir finansinės institucijos įgyja konkurencinį pranašumą.

Tarptautinis senjoražas yra netiesioginės pajamos gaunamos iš to, kad ne rezidentai laiko dideles grynųjų pinigų sumas tarptautine valiuta, kurios praktiškai nenaudoja. Tai leidžia šalims, išleidusioms šią tarptautinę valiutą, gauti nieko nekainuojančias papildomas lėšas. Senjoražo pajamos nėra labai didelės: šioje srityje JAV skirti tyrimai (Alogoskoufis ir Portes 1991, Rogoff 1998) rodo, kad JAV pajamos iš tarptautinio senjoražo sudaro apie 0,1 proc. BVP.

Europos centrinio banko 2007 m. duomenimis, ne euro zonos rezidentai turėjo euro banknotų už apytiksliai 100 milijardų eurų, kas sudarė 1,2 proc. euro zonos BVP, kai tuo tarpu ne JAV rezidentai turėjo apie 450 milijardų JAV dolerių, kas sudarė 3,6 proc. JAV BVP. Taigi, remiantis JAV senjoražo skaičiavimais ir skirtingomis euro ir dolerio apimtimis užsienyje, euro zonos senjoražas yra kur kas kuklesnis ir sudaro apie 0,03 proc. BVP.

Kitas senjoražo komponentas atsiranda iš centrinių bankų ir investuotojų įpročio nukreipti didelę dalį savo lėšų į vyriausybės vertybinius popierius: pasauline valiuta paprastai laikomi tarptautiniai rezervai užsienio centriniuose bankuose ir dažniausiai šie rezervai laikomi ne grynaisiais, o vyriausybės

vertybinių popierių (VVP) pavidalu. Tai leidžia mokėti mažesnę palūkanų normą už šiuos VVP: Portes ir Rey 1998 m. vertinimu dėl to palūkanų norma sumažėja nuo 25 iki 50 bazinių punktų. Skirtingų šaltinių vertinimais, šios pajamos gali sudaryti panašiai kaip senjoražo pajamos iš grynujų pinigų laikymo (Successes and challenges after ten years of Economic and Monetary union, 2008). Taigi bendrosios senjoražo pajamos nėra didelės.

Tačiau šalia santykinai nedidelių senjoražo pajamų, VVP išleidimas yra pagrindinis šalių biudžeto deficitų finansavimo šaltinis, pavyzdžiui, didelę dalį JAV skolos vertybinių popierių yra įsigijęs Kinijos centrinis bankas bei kitos greitai augančios ekonomikos šalys. Tuo būdu kitos šalys, įsigijusios pasaulinės valiutos šalies VVP, prisiima dalį valiutų kurso svyravimo ir kt. rizikų.

Taip pat pasaulinės valiutos statusas sąlygoja šalių, sudariusių pinigų sąjungą, ženklų vidaus finansų rinkų aktyvumo padidėjimą. Tai susiję su užsieniečių noru investuoti į aktyvus ir išleisti skolos vertybinius popierius šia valiuta. To pasėkoje, vietiniai bankai pritraukia verslą, bei suaktyvėja akcijų ir obligacijų rinkos. Galiausiai tai sukuria *know-how* ir darbo vietas. Todėl, eurui tapus pasauline valiuta, kaip JAV doleriui, atsiveria naujos galimybės finansinėms institucijoms euro zonos šalyse.

Pažymėtina, kad ***pinigų sąjunga atneša didesnę naudą mažoms atviros ekonomikos šalims***. Tai galima iliustruoti transakcijų kaštų panaikinimu, kurių našta tenka šalims, kurių įmonės ir vartotojai perka ir parduoda didžiąją dalį prekių ir paslaugų užsienio šalyse. Šiose šalyse tiek įmonės, tiek vartotojai susiduria su didesne klaidų rizika, kuri sąlygojama gana didele skirtingų užsienio valiutų pirkimo-pardavimo rinka. Šių rizikų eliminavimas sąlygoja didesnę naudą (vienam gyventojui) mažoje ir atviroje ekonomikoje nei didelėse ir santykinai uždaroje ekonomikos šalyse.

Atkreiptinas dėmesys, kad Europos Bendrijos Komisija, 1990 m. vertindama Ekonominės ir pinigų sąjungos projektuojamą poveikį ir laukiamą naudą, naudos tikėjosi:

- ekonomikos augimo ir efektyvumo srityje:
 - išvengiant valiutų kursų svyravimų ir netikrumo, transakcijų kaštų;
 - didinant rinkos integraciją per gilesnį transporto ir energetikos rinkų liberalizavimą, įskaitant Europos Bendrijos investicijas į tarpvalstybinius infrastruktūrinius projektus (greitaeigių traukinių linijas, geresnę oro transporto kontrolę ir kt.), investicijas į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą, struktūrinių fondų pritaikymą ir naudojimą konkurencingumui didinti, aplinkos apsaugos ir mokesčių politikų harmonizavimą;
 - didėjant kapitalo grąžai dėl valiutų keitimo rizikos išnykimo ir to sąlygoto rizikos premijos sumažėjimo, kas sąlygoja investicijų padidėjimą. Projektijos rodo, kad jeigu Ekonominės ir pinigų sąjungos sukūrimas sąlygotų rizikos premijos sumažėjimą 0,5 procentinio punkto, tuomet, tikėtina, kad ilguoju laikotarpiu tai galėtų sąlygoti apie 5 proc. BVP augimą;
- kainų stabilumo srityje: kainų stabilumas savaime yra vertybė efektyviam išteklių paskirstymui, Europos centrinio bankas, kurio pagrindinis tikslas yra palaikyti kainų stabilumą, tai padarytų su mažiausiomis sąnaudomis. Jau Ekonominės ir pinigų sąjungos kūrimo pradžioje valstybės narės, užfiksavusios savo valiutų kursus Vokietijos markės atžvilgiu, iš esmės delegavo kovos su infliacija užduotį Vokietijos centriniam bankui (Krugman ir kt., 1997), tuo pačiu importuodamos Vokietijos infliacijos lygį sumažino infliacinį spaudimą savo šalyse;
- valdžios sektoriaus finansų srityje: peržiūrint biudžeto politiką siekiant tvaraus biudžeto deficito ir valstybės skolos lygio bei didesnio šalių tarpusavio šių politikų koordinavimo, harmonizuojant

arba nustatant minimalius standartus valstybės teikiamoms paslaugoms ar mokesčių tarifams;

- iš vieningos valiutos, kaip pasaulinės valiutos, kuri naudojama kitų šalių užsienio rezervams ir pan., taip pat sustiprindama Bendrijos svorį atstovaujant ir šnekant vienu balsu tarptautiniuose forumuose (One market, one money (1990)).

2. VALSTYBĖS EKONOMINĖS POLITIKOS EFEKTYVUMO VERTINIMUI INTEGRACINIŲ PROCESŲ EUROPOS SAJUNGOJE KONTEKSTE SKIRTAS PERSPEKTYVUS TEORINIS MODELIS

2.1. Europos Sąjungoje vykstančių integracinių procesų poveikio ekonominės politikos efektyvumui vertinimo galimybės

Statistinių rodiklių požiūriu yra visa eilė rodiklių, sudarančių galimybę vertinti ES vykstančių integracinių procesų poveikį valstybės ekonominei politikai. Šių rodiklių dydžius teikia Eurostat tarnyba, jos pateiktų rodiklių pagrindu lyginamąją analizę ir tyrimus atlieka visa eilė tyrimų institutų ir kitų darbo struktūrų.

Eurostat tarnybos duomenų bazėje galima rasti ES šalių tarpusavio prekybos – importo-eksporto duomenis, kas parodo ES valstybių narių tarpusavio integracijos lygį prekybos srityje. Taip pat yra pateikiami ES šalių statistiniai duomenys pagal „Europa 2020“ strategijoje užsibrėžtus tikslus užimtumo, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros, švietimo, energetikos ir aplinkosaugos bei skurdo mažinimo srityse. Taip pat pateikiamos tvaraus vystymosi rodiklių reikšmės, leidžiančios nustatyti pažangą įgyvendinant ES tvaraus vystymosi strategijos tikslus. Pateikiamos Maastrichto kriterijų rodiklių reikšmės, leidžiančios palyginti ES šalių ekonominę konvergenciją. Be to, Eurostat tarnybos atliekamos ir periodiškai atnaujinamos gyventojų skaičiaus ilgalaikės projekcijos.

Naujausia „Europa 2020“ tikslų siekimo analizė yra pateikta Patariamiosios tarybos Europa 2012 stebėjimui parengtoje ataskaitoje „Padidinti Europos integraciją ir konkurencingumą“. Patariamoji taryba, pasiūliusi ES koncentruotis ties trimis klausimais – konkurencingumo ir augimo atkūrimu, ES biudžeto lėšų nukreipimu „Europa 2020“ strategijos konkurencingumo ir augimo tikslams, vidaus rinkos gilinimui, pasiūlė konkurencingumo indeksą ir apskaičiavo jo reikšmes ES valstybėms narėms. Konkurencingumo indeksą sudaro gana daug sudedamųjų dalių – išorinis atvirumas, inovacijos ir švietimas, makroekonominis stabilumas, verslo aplinka, darbo rinka, žmonės ir gerovė, finansai, valstybinis sektorius, aplinkosauga ir ryšiai. Apskaičiuotas šis konkurencingumo indeksas atskiroms ES šalims, tyrėjų nuomone, leidžia nustatyti esamą ES ir atskirų ES valstybių narių konkurencingumo lygį. Tačiau šis rodiklis galutiniame rezultate surikiuoja ES šalis pagal užimamą vietą nuo 1 iki 27. Taigi nors ir pats rodiklis ir atsižvelgia į daug veiksnių, galutiniame rezultate jis šalis išrikiuoja į eilę pagal, kaip patys tyrėjai teigia, šalies konkurencingumą, bet neįvertina vykdomas valstybės ekonominės politikos poveikį BVP ar kitiems šalies ekonominę gerovę atspindintiems rodikliams.

Taip pat Patariamoji taryba pateikė „Europa 2020“ strategijos užsibrėžtų tikslų pasiekimo greičio matuoklio rodiklį, pagal kurį valstybės narės suskirstytos į labai greitai, greitai, lėtai ir labai lėtai artėjančias prie savo užsibrėžtų tikslų šalis, tačiau vėl gi šis rodiklis suranguoja šalis ES viduje neparodydamos šio greičio poveikio ekonomikos augimui.

Vidaus rinkos integracijos lygiui matuoti, kaip vienas iš rodiklių galėtų būti ES teisės aktų perkėlimas į nacionalinę teisę. Šioje srityje šalių tikslas neviršyti 1 proc. teisės aktų neperkėlimo ribos. Remiantis šiuo rodikliu galima vertinti ES valstybių narių institucijų darbą perkeliant ES teisės aktus į nacionalinę teisę, bet vėl gi tai nieko nesako apie šių teisės aktų poveikį ekonomikos augimui. Pavyzdžiui, remiantis 2012 m. lapkričio mėn. šio rodiklio duomenimis (Internal Market Scoreboard 26, February 2013), keturios ES valstybės narės turėjo daugiau nei 1 proc. laiku į nacionalinę teisę

neperkeltų ES teisės aktų, dvidešimt trys ES valstybės narės neviršijo nustatytos 1 proc. ribos. Taigi šio rodiklio valstybės vykdomos ekonominės politikos vertinimo galimybės, pavyzdžiui, ekonomikos augimui, yra ribotos.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad šiuo metu nėra vienareikšmių rodiklių, parodančių valstybės vykdomos ekonominės politikos efektyvumą integracinių procesų ES kontekste. Tačiau remiantis Eurostat tarnybos skelbiamų duomenų pagalba galima atlikti valstybės ekonominės politikos efektyvumo vertinimus, bet tam reikalinga sukurti atitinkamus modelius.

2.2. Prielaidos ir veiksniai, į kuriuos atsižvelgiama vertinant valstybės ekonominės politikos efektyvumą integracinių procesų Europos Sąjungoje kontekste

Atsižvelgiant į ankstesniuose skyriuose pateiktas ES integracijos ir vystymosi kryptis, kur valstybių narių sąjungą vainikavo bendra valiuta euras, bei pasirinktą tolesnę ES ekonominio vystymosi strategiją iki 2020 m. „Europa 2020“, tolesniam empiriniam efektyvumo vertinimui bus suformuotas modelis, leisiantis įvertinti ES šalių pasirinktų ekonomikos krypčių efektyvumą prisijungus prie euro zonos ar esant fiksuotam valiutos kursui euro atžvilgiu, ir pasiūlytą tolesnę ES šalių ekonomikų vystymo strategiją.

Šio darbo empirinei daliai numatoma pasirinkti santykinai „mažųjų“ ES šalių vykdomos valstybės ekonominės politikos efektyvumo vertinimą. Todėl, kaip atskaitos taškas, pasirinktas Mundell-Fleming modelis, kuriame dėmesys sutelkiamas mažos atviros ekonomikos makroekonominės politikos efektyvumui esant lanksčiam ir fiksuotam valiutos kurso režimui.

Šis modelis aprašomas trimis lygybėmis:

$$1) Y = C(Y - T) + I(r) + G + NX(e)$$

(1) lygybė atspindi IS kreivę ir aprašo prekių rinką; čia visuminės pajamos Y yra vartojimo C , investicijų I , vyriausybės pirkimų G ir grynojo eksporto NX suma. Kadangi šiame modelyje teigiama, kad kainos P yra

pastovios, tai realaus valiutos kurso pokytis sutampa su nominalaus valiutos kurso pokyčiu;

$$2) \quad M/P = L(Y, r)$$

(2) lygybė atspindi LM kreivę ir aprašo pinigų rinkos pusiausvyrą: realios pinigų atsargos pasiūla M/P lygi pinigų paklausai $L(Y, r)$;

$$3) \quad r = r^*$$

(3) lygybė rodo, kad pasaulinė reali palūkanų norma r^* lemia mažos atviros ekonomikos realią palūkanų normą r .

Atsižvelgiant į tai, kad $r = r^*$:

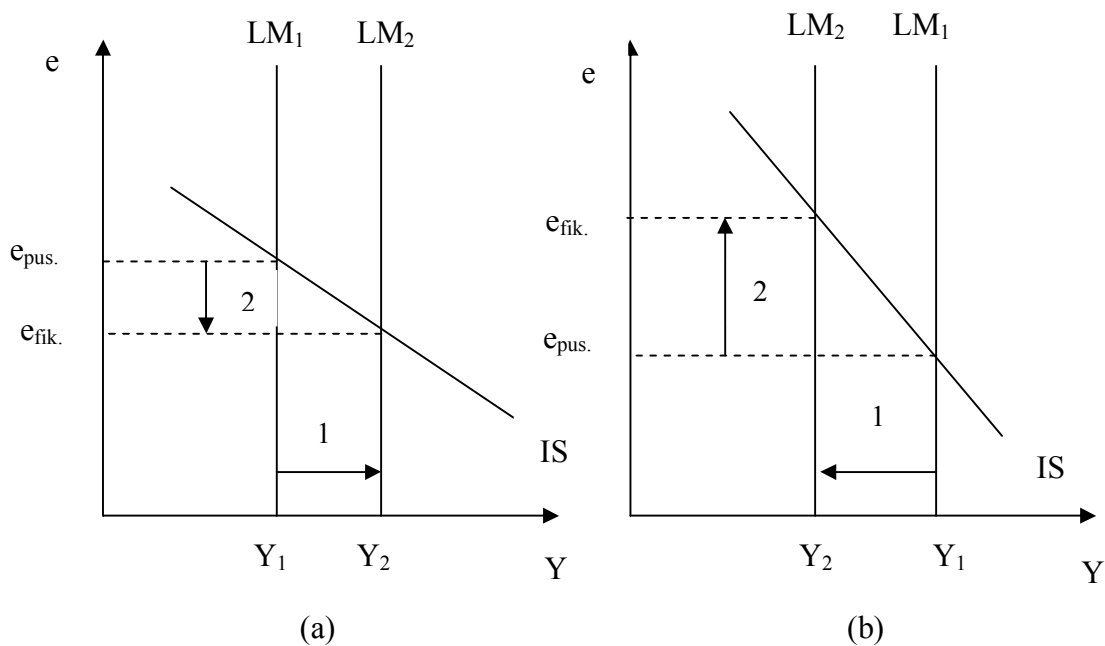
$$Y = C(Y - T) + I(r^*) + G + NX(e),$$

$$M/P = L(Y, r^*).$$

Pinigų politikos atramos taškai ir jos priemonių naudojimo efektyvumas. Kai šalis pasirenka fiksuotą valiutos kursą, bet apyvartoje cirkuliuoja nacionalinė valiuta, šalies centrinis bankas turi būti pasirengęs pirkti ar parduoti bazinę užsienio valiutą, kad galėtų palaikyti fiksuotą savo šalies valiutos kursą. Todėl valiutą fiksavusios šalies centrinis bankas privalo turėti pakankamas bazinės valiutos atsargas. Pavyzdžiui, litą susiejus su euru santykiu 1 euras 3,4528 lito (arba 1 litas 0,28962 euro) ir lito pusiausvyros kursui viršijus fiksuotą jo kursą, Lietuvos bankas privalėtų padidinti litų pasiūlą supirkdamas eurus; ir atvirkščiai, jei lito pusiausvyros kursas nukryptų žemiau fiksuoto kurso, Lietuvos bankas turėtų parduoti eurus ir tokiu būdu sumažinti litų pasiūlą. Pirmu atveju IS-LM modelyje mažai atvirai ekonomikai ir esant fiksuotam valiutos kursui LM kreivė pasislenka į dešinę, o antruoju į kairę (žr. 5 pav.).

Taigi, susiejus nacionalinę valiutą fiksuotu kursu su kita valiuta, šalis turi turėti pakankamas užsienio valiutos, aukso ar kito likvidaus turto atsargas tam, kad esant reikalui galėtų pusiausvyros valiutos kursą priartinti prie fiksuotojo valiutos kurso.

2012 m. ES savo nacionalinės valiutos kursus euro atžvilgiu buvo fiksavusios trys 2004 m. ir vėliau į ES įstojusios, bet dar euro zonai nepriklausančios valstybės narės: Bulgarija: 1 euras=1,95583 levo (neprisijungusi prie ERM II), Latvija: 1 euras= 0,702804 lato (nustatytas galimas kurso svyravimas +/- 1 proc.), Lietuva: 1 euras=3,4528 lito; 4 valstybės narės – Čekija, Lenkija, Rumunija, Vengrija vis dar neprisijungė prie ERM II ir jų nacionalinių valiutų kursai vis dar daugiau ar mažiau svyruoja euro atžvilgiu (Convergence report 2012, European Commission).

5 pav. Pinigų pasiūlos valdymas esant fiksuotam valiutos kursui

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Skominas (2006).

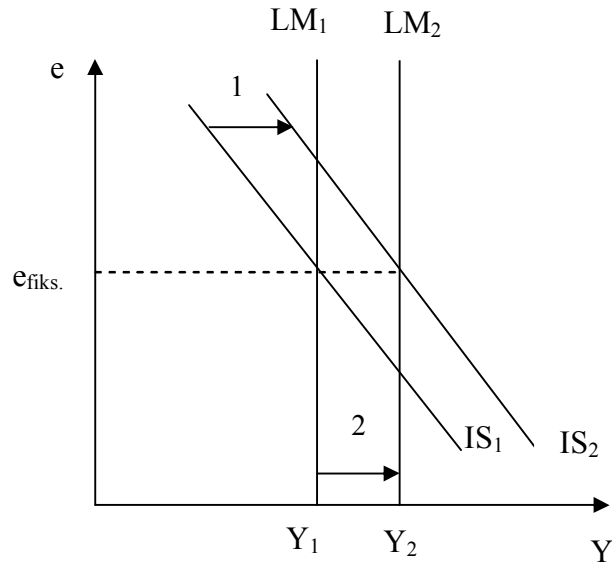
Siekiant paskatinti ekonomikos augimą esant fiksuotam valiutos kursui, pinigų politika nėra efektyvi, nes centrinis bankas imdamasis veiksmų pinigų pasiūlai padidinti, tuo pačiu turės imtis veiksmų pinigų pasiūlai

sumažinti, nes sieks palaikyti fiksuotą valiutos kursą. Tarkime, kad centrinis bankas didina pinigų pasiūlą pirkdamas obligacijas iš juridinių ar fizinių asmenų. Dėl to LM kreivė pasislinks į dešinę ir sumažės valiutos kursas. Tuomet, norėdamas palaikyti fiksuotą valiutos kursą, centrinis bankas paduos bazinę valiutą, kas sumažins nacionalinės valiutos pasiūlą ir LM kreivė grįš į pradinę padėtį, o visuminės pajamos nepasikeis. Aišku fiksuotą valiutos kursą vyriausybė, siekdama paskatinti ekonomikos augimą, gali devaluoti nacionalinę valiutą – šiuo atveju LM kreivė pasislinktų į dešinę, padidėtų šalies eksportas bei visuminės pajamos. Tačiau tai gali sukelti rimtų problemų šalies finansams bei privačiam sektoriui, ypač jei didžiąją valstybės skolos ir privataus sektoriaus įsiskolinimų dalį sudaro įsiskolinimas užsienio valiuta.

Fiskalinės ir prekybos politikos priemonių naudojimo efektyvumas.

Tačiau mažos atviros ekonomikos esant fiksuotam valiutos kursui sąlygomis ekonomikos augimui paskatinti *tinka tiek fiskalinė, tiek tarptautinės prekybos politika*.

Tarkime, kad vyriausybė siekia paskatinti ekonomikos augimą vykdydama skatinamąją fiskalinę politiką – didindama vyriausybės išlaidas prekėms ir paslaugoms pirkti arba mažindama mokesčių našta. Dėl šios politikos IS kreivė pasislinks į dešinę ir, jei centrinis bankas nekeistų pinigų pasiūlos, tai dėl skatinamosios fiskalinės politikos padidėtų valiutos kursas. Norėdamas to išvengti, centrinis bankas didina pinigų pasiūlą tiek, kad būtų galima palaikyti fiksuotą valiutos kursą. Todėl LM kreivė pasislenka į dešinę. Kartu padidėja visuminės pajamos (žr. 6 pav.).

6 pav. Skatinamosios fiskalinės politikos poveikis

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Skominas (2006).

Efektyvios tarptautinės prekybos politikos iliustracijai, tarkime, kad mažos atviros ekonomikos šalies vyriausybė nori apriboti importą įvesdama importo kvotas ir tarifus. Dėl šios politikos trumpuoju laikotarpiu padidėja grynasis eksportas ir IS kreivė pasislenka į dešinę. Centrinis bankas, norėdamas išvengti valiutos kurso padidėjimo, privalo didinti pinigų pasiūlą tiek, kad išliktų fiksuotas valiutos kursas. LM kreivė pasislenka į dešinę. Atitinkamai padidėja visuminės pajamos (Skominas, 2006).

Taigi apibendrinant galima daryti išvadą, kad mažos atviros ekonomikos esant fiksuotam valiutos kursui, ką turi prie euro zonos jau prisijungusios ES šalys ir ko turėtų siekti likusios kol kas prie euro zonos neprisijungusios ES šalys, sąlygomis ekonomikos augimui skatinti tinka fiskalinė ir tarptautinės prekybos politika, o pinigų politika nėra efektyvi.

2.3. Fiskalinės ir prekybos politikos apribojimai Europos Sąjungoje

ES yra vykdoma vieninga prekybos politika nustačius bendrus muitų tarifus ir kitas priemones iš trečiųjų, ne ES valstybių narių importuojamoms prekėms. Taip pat harmonizuota netiesioginių mokesčių – ne tik muitų, bet ir akcizų bei pridėtinės vertės mokesčių politika, nustačius jų minimalius tarifus. Tad savarankiškai fiskalinei politikai iš esmės paliekama ne tiek daug erdvės:

- mokesčių, t.y. pajamų srityje – tiesioginiai mokesčiai iš kurių vieni reikšmingiausių valdžios sektoriaus biudžete sudaromo svorio požiūriu yra gyventojų pajamų mokestis, pelno mokestis, valstybinio socialinio draudimo įmokos;
- išlaidų srityje – paliekama gana didelė laisvė nustatyti valstybės prioritetus bei finansuojamas sritis, tačiau išlaidų politika, kaip ir pajamų politika turėtų būti orientuota „Europa 2020“ strategijos nustatytų tikslų pasiekimui;
- valdžios sektoriaus subalansavimo ir skolinimosi srityje, be Maastrichto kriterijų – 3 proc. BVP biudžeto deficito bei 60 proc. BVP skolos ribų, pagal 2012 m. kovo mėn. pradžioje pasirašytą tarptautinę Sutartį dėl stabilumo, koordinavimo ir valdysenos Ekonominėje ir pinigų sąjungoje¹⁷ įtvirtinta subalansuoto biudžeto taisyklė.

Kalbant apie finansų stabilumo užtikrinimą, reiktų detaliau apžvelgti Sutarties dėl stabilumo, koordinavimo ir valdysenos Ekonominėje ir pinigų sąjungoje priešistorę ir ją įtvirtintas nuostatas. Siekiant įveikti 2008 m. rudenį prasidėjusios finansinės, vėliau peraugusios į ekonominę, krizės padarinius, 2012 m. pavasarį Vokietijos iniciatyva 25 ES valstybės narės pasirašė tarptautinę Sutartį dėl stabilumo, koordinavimo ir valdysenos Ekonominėje ir pinigų sąjungoje. Pagal šią sutartį susitariančios šalies valdžios sektoriaus biudžeto būklė turėtų būti subalansuota arba perteklinė ir laikoma, kad šios taisyklės laikomasi, jeigu metinis struktūrinis valdžios sektoriaus biudžeto

¹⁷ Sutartis nepriskiriama Europos Sąjungos sutartims, nes jos nepasirašė dvi Europos Sąjungos valstybės narės – Jungtinė Karalystė ir Čekija.

balansas sutampa su tos šalies vidutinės trukmės tikslu, t. y. struktūrinio deficito žemutinė riba 0,5 proc. BVP. Čia valdžios sektoriaus metinis struktūrinis balansas – metinis cikliškai pakoreguotas balansas, atmetus vienkartinės ir laikinas priemones. Jeigu valdžios sektoriaus skolos ir bendrojo vidaus produkto rinkos kainomis santykis gerokai mažesnis nei 60 proc. ir jeigu valdžios sektoriaus finansų ilgalaikio tvarumo rizika maža, tai žemutinė vidutinės trukmės tikslo riba gali būti struktūrinis deficitas, ne didesnis kaip 1,0 proc. bendrojo vidaus produkto rinkos kainomis.

Taip pat reikia pažymėti, kad Sutarties nuostatas, ypač subalansuoto biudžeto taisyklę, į nacionalinę teisę siūloma perkelti konstituciniu lygmeniu arba kitais būdais užtikrinant, kad taisyklių būtų laikomasi nacionalinio biudžeto formavimo proceso metu.

Taip pat sutartyje yra numatytos baudos už subalansuoto biudžeto taisyklės nesilaikymą, kurią gali skirti sumokėti ES Teisingumo Teismas besikreipiančios kitos sutartį pasirašiusios šalies prašymu. Bauda gali būti skirta kaip vienkartinė suma arba periodinė bauda, kurios dydis neturėtų viršyti 0,1 proc. šalies BVP.

Sutartį pasirašiusioms ne euro zonos valstybėms narėms yra palikta galimybė pasirinkti nuo kada ir kokia apimtimi sutarties nuostatas taikyti, tačiau nuo tapimo pilnateise euro zonos nare dienos bus privalomos taikyti sutarties nuostatos pilna apimtimi.

Iš esmės sutarties pasirašymu buvo siekiama stabilizuoti padėtį finansų rinkose ir padėti ES valstybėms narėms skolintis pigiau finansų rinkose pasiunčiant aišką ženklą skolintojams, kad ES valstybės narės vykdys į finansų tvarumą orientuotą ilgalaikę fiskalinę politiką ir tuo pačiu nekels nemokumo rizikos ateityje.

Atkreiptinas dėmesys, kad tolesnės ES ekonominės integracijos idėja grindžiama ES fiskalinės sąjungos sukūrimu, t. y. vis didesne apimtimi įgyvendinant B. Balassa apibrėžtą aukščiausią visiškos ekonominės integracijos lygį. Tačiau čia reikėtų turėti mintyje JAV mokslininkų atliktus tyrimus (Baldwin, Krugman, 2004), kuriuose nurodomos galimos neigiamos

pasekmės, ypač „mažosioms“ Sąjungoje esančioms šalims. Mokslininkai nagrinėjo mokesčių integracijos tarp sąjungą sudarančių valstybių narių ypatumus ir priėjo išvados, kad didesnė ekonominė integracija mokesčių tarifų atžvilgiu gali vesti prie „lenktynių į viršų“ nei lenktynių žemyn. Taip pat mokesčių skirtumų panaikinimas – mokesčių harmonizavimas gali padaryti žalos harmonizavime dalyvaujančioms šalims, kas paaiškina mokesčių harmonizavimo retumą realiame pasaulyje. Atsakymas yra tame, kad pramonės koncentracija sukuria „aglomeracijos rentą“. „Centrinis“ regionas gali taikyti didesnę mokesčio tarifą neprarasdamas kapitalo. Šios rentos dydis yra integracijos lygio varpo formos funkcija, taigi mokesčių skirtumai iš pradžių didėja prieš sumažėjant integracijai didėjant. Baldwin ir Krugman prie šios išvados priėjo išsikėlę klausimą ar tikrai glaudi ekonominė integracija, ypač fizinio ir žmogiškojo kapitalo mobilumo augimo sąlygomis, reikalauja mokesčių tarifų harmonizavimo. Jie taip pat nagrinėjo Europos patirtį dalindami Europą į dvi dalis: pažengusią „centrinę“, kuri gauna naudą iš ekonomikų aglomeracijos asocijuodamasi su buvimu įsisteigimo centru ir „periferiją“, kuri iš to negauna naudos. „Centrinei“ daliai tyrėjai priskyrė Vokietiją, Benilukso šalis, Prancūziją, Italiją, „periferijai“ – Graikiją, Portugaliją, Ispaniją, Airiją. Nagrinėdami vidutinius įmonių pelno mokesčius ir pajamas nuo BVP, nustatė, kad nėra aiškiai matomos lenktynės dėl mažiausių tarifų. Taip pat ekonominei integracijai didėjant nebuvo pastebėta mokesčių tarifų skirtumų mažėjimo tendencijų. Mokesčių tarifai visada buvo didesni centre nei periferijoje ir skirtumai tarp jų didėjo iki praeito amžiaus devintojo dešimtmečio vidurio ir tik pastaruoju metu mažėjo periferinių šalių mokesčių tarifų didėjimo sąskaita. Tyrėjai prieina išvados, kad aglomeracinių jėgų buvimas daro ekonomiką koncentruota tuo aspektu, kad pramonė linkusi būti kartu arba visa viename regione, arba visa kitame regione. Koncentracija taip pat duoda pramoninėms šalims – taip vadinamos centrinėms šalims – pranašumą prieš mažiau industrializuotas šalis – taip vadinamoms periferinėms šalims. Aglomeracijos galia reiškia, kad pramonė nėra identifiškia išsidėstyti po lygiai; neskaitant mokesčių klausimų, kiekviena pramonės įmonė

supranta, kad ji uždirbs daugiau centriniame regione nei periferijoje. Žinant tai, centrinio regiono vyriausybės gali apmokestinti savo pramonę didesniu mokesčio tarifu, nei periferinių šalių vyriausybės, tiek ilgai kiek tarifas yra ne per daug didelis. Iš tikrųjų, galima galvoti apie centrinės šalies vyriausybę, kaip išitraukiančią į „mokesčių ribojimo“ (angl. *limit tax*) žaidimą, kuriame ji nustato pakankamai mažą mokesčių tarifą, kad periferijos vyriausybė pamirštų idėją pritraukti centrinės šalies pramonės įmones. Be to, darant prielaidą, kad centrinės šalies vyriausybė neleis pramonei išeiti, periferinės šalies vyriausybė gali pasirinkti savo mokesčių tarifą neatsižvelgdama į pramonės pritraukimą. Ko pasėkoje konkuravimas mokesčių tarifais yra vienpusis. Centrinės šalies vyriausybė savo mokesčių tarifą konstruos atsižvelgiant į potencialią periferinės šalies konkurenciją, periferinės šalies vyriausybė nustatys mokesčių tarifą remdamasi grynai vidaus interesais. Be to, paprastas tarifų harmonizavimas visada atneš žalos mažiausiai vienai šaliai ir, tariamai protinga politika nustatytas tarifas tarp dviejų pirminių tarifų, atneš žalos abiem šalims.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad ES šalių savarankiškai valstybės ekonominei politikai paliekama ne tiek daug erdvės ir kertinį vaidmenį čia vaidina fiskalinė politika, kuri vis labiau grindžiama ES fiskalinės sąjungos sukūrimo idėja. Tačiau šios idėjos įgyvendinimas gali atnešti žalos ypač „mažųjų“ ES šalių ekonomikoms.

2.4. Užimtumo, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros, žmoniškojo kapitalo kokybinių pokyčių įtaka ekonomikos augimui

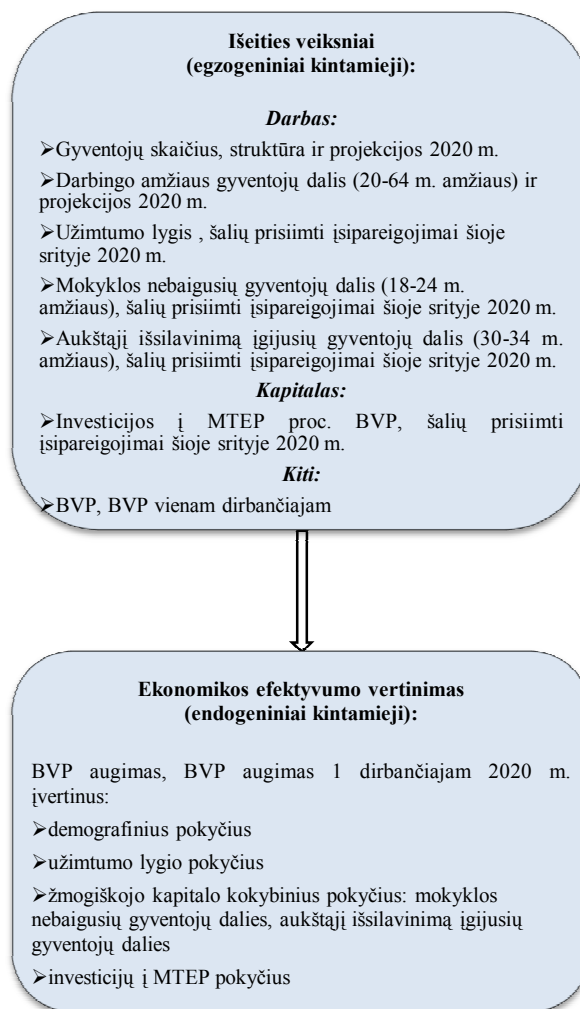
Atsižvelgiant į ES užsibrėžtus tikslus ekonominės politikos srityje pagal „Europa 2020“ strategiją, bei į tai, kad valstybės ekonominės politikos efektyvumą geriausiai atspindi ekonomikos augimas, kuris matuojamas BVP rodikliu, o ekonomikos augimo veiksniai yra kapitalo pritraukimas į šalį, gyventojų skaičiaus pokyčiai, technologinė pažanga, kuri sąlygojama ir investicijomis į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą bei žmoniškojo kapitalo augimo, valstybės ekonominės politikos efektyvumo integracinių

procesų ES kontekste vertinimo modelį tikslinga būtų formuoti atsižvelgiant į ES užsibrėžtus tikslus ekonominės politikos srityje ir turėti mintyje, kad šių tikslų pasiekimą ES valstybės narės gali savarankiškai įtakoti tik gana ribota fiskaline politika. Todėl vis didesnis vaidmuo tenka ES bendrai priemonių šių tikslų pasiekimui nustatymui.

Todėl formuojant modelį teoriniu aspektu, bus atsiribota nuo „Europa 2020“ strategijos klimato kaitos ir energetikos tikslų bei skurdo mažinimo ir susikoncentruota į tris pagrindinius tikslus, orientuotus į ekonomikos augimą: 1) 75 proc. užimtumo lygį 2020 m.; 2) 3 proc. ES BVP investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą; 3) iki 10 proc. (ir mažiau) mokyklos nebaigusių asmenų ir 40 proc. 30-34 metų asmenų, turinčių aukštąjį išsilavinimą tikslus.

Šio modelio egzogeniniais veiksniais yra pasirinkti bazinių metų BVP ir BVP vienam dirbančiajam, gyventojų skaičius ir struktūra, kiti – pagal „Europa 2020“ strategiją užsibrėžtus tikslus – užimtumo lygis, investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą bei tikslai švietimo srityje.

Remiantis aukščiau išdėstytu, perspektyvus valstybės ekonominės politikos efektyvumą integracinių procesų ES kontekste leisiantis įvertinti modelis turėtų suteikti galimybę įvertinti užimtumo, švietimo ir investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą užsibrėžtų tikslų įgyvendinimo įtaką ekonomikos augimui bei identifikuoti ar užsibrėžti tikslai yra pakankami atskirų šalių ekonomikos augimui sąlygoti demografinių procesų tendencijų – visuomenės senėjimo ES – akivaizdoje.

7 pav. Rekomenduojamas valstybės ekonominės politikos efektyvumo vertinimo modelis

Šaltinis: sudaryta autorės.

Pasirinkti ekonomikos augimo veiksniai atspindi ir politiką, vykdomą ES lygiu ir skirtą ES konkurencingumui didinti per taip vadinamą žinių trikampį – švietimo, tyrimų ir inovacijų susiejimą. Pažymėtina, kad tuo tikslu 2008 m. buvo įsteigtas ir Europos technologijų ir inovacijų institutas, kurio pagrindinis tikslas yra prisidėti prie tvaraus Europos ekonomikos augimo ir konkurencingumo, stiprinant ES valstybių narių ir ES bendrai inovacijų pajėgumus, ir darant tai per integracijos tarp aukštojo mokslo, tyrimų ir inovacijų skatinimą.

2.5. Empirinių tyrimų, skirtų vertinti valstybės ekonominės politikos efektyvumą integracinių procesų Europos Sąjungoje kontekste, metodika ir kryptys

Didžiąją dalį valstybės ekonominės politikos efektyvumo vertinimo integracinių procesų ES kontekste empirinių tyrimų atlieka Europos Komisija. Europos Komisija šiems tyrimams pasirenka paprastai daugiau ar mažiau vienodą struktūrą, kurią apima: esamos situacijos apžvalga ir analizė, literatūros apžvalga per panašių poveikio vertinimo tyrimų prizmę, egzistuojančių statistinių duomenų apžvalga, esant poreikiui, nurodant ir jų trūkumą, poveikio vertinimo metodika, poveikio vertinimo rezultatai, kur paprastai išskiriami keli scenarijai – pagrindinis bei pesimistinis ir optimistinis, atliekami gautų rezultatų jautrumo testai, kuriais patikrinamas modeliavimo pasėkoje gautų duomenų patikimumas.

Atsirenkant ES valstybes nares atskiriems empiriniams tyrimams paprastai vadovaujamosi keletu kriterijų: valstybės narės priklausymui euro zonai, pagal valstybės narės svorį ir indėlį į ES bendrą vidaus produktą; o siekiant apžvelgti visų ES šalių padėtį bei atlikti poveikio vertinimo tyrimus – netaikant jokių kriterijų ir atliekant tyrimus kompleksiskai tiek kiekvienai valstybei narei atskirai, tiek įvertinant pasirinktų tyrimui veiksnių poveikį bendrai visai ES. Pavyzdžiui, atliekant mokesčių struktūrų tendencijų tyrimus, ES valstybės narės buvo įvertintos kiekviena atskirai, vėlesniame etape pateikiant atitinkamų dydžių aritmetinius ir svertinius vidurkius ES-27, ES-25 (be paskutiniame ES plėtros etape prisijungusių Bulgarijos ir Rumunijos), euro zonos valstybėms narėms (EZ-17) (Taxation trends in the European Union, 2011, 2012); atliekant trumpalaikių ir vidutinio laikotarpio ekonomikos tendencijų vertinimus tarpinėms ataskaitoms, kurios publikuojamos laiko tarpe tarp reguliarių (European economic forecast), skirtų visų ES valstybių narių pagrindinių ekonomikos rodiklių tendencijoms vertinti, pasirenkamos 7 didžiausios ES šalys – Vokietija, Ispanija, Prancūzija, Italija, Nyderlandai, Lenkija, Jungtinė Karalystė (Interim forecast); taip pat tyrimai atliekami regioniniu, pavyzdžiui, Baltijos šalių (FDI and structural reforms in the Baltic

States, Grigonytė, 2010), Šiaurės šalių – Danijos, Suomijos, Švedijos (How bright are the Nordic lights?, Fischer, Matthiessen, 2005), ir atskirų ES valstybių narių vertinimo pagrindu (Estonia: analysis of a housing boom, Lamine, 2009).

Europos Komisija dažniausiai renkasi gana paprastas metodikas savo atliekamiems vertinimams – vertinant vienų rodiklių pokyčius priklausomai nuo kitų rodiklių pokyčių dažnai naudojami elastingumo rodiklių skaičiavimai, pavyzdžiui, apskaičiuojant tiesioginių užsienio investicijų, prekybos, darbo našumo pokyčius kliūčių šalinimo paslaugų sektoriuje atžvilgiu. Vėlesniame etape panaudojant regresinių lygčių pagalba sukurtus modelius atitinkamam poveikiui įvertinti ir prognozuoti. Atlikus poveikio vertinimo skaičiavimus, paprastai Europos Komisija naudoja jautrumo testus, nustatyti kiek rezultato rodiklis jautrus atskirų veiksnių atžvilgiu (parengta autorės pagal: The economic impact of the Services Directive, Monteagudo, Rutkowski, Lorenzani, 2012). Taip pat atskirų ES valstybių narių ekonominės padėties ir perspektyvų palyginimui plačiai naudojama palyginamoji analizė kur lyginamos tarpusavyje santykinų rodiklių reikšmės, pavyzdžiui BVP vienam gyventojui, BVP vienam dirbančiajam, valstybės skolos lygis proc. nuo BVP, valdžios sektoriaus biudžeto deficitas proc. nuo BVP ir kt.

Pastaruoju metu Europos Komisijos tyrimai, skirti valstybės ekonominės politikos efektyvumo didinimui integracinių procesų ES kontekste, koncentruojasi ties tokių klausimų sprendimu, kaip:

- ***Ekonominės politikos koordinavimu, konvergencija ir ekonomikos augimu:*** buvo nagrinėjami tokie klausimai, kaip ekonominės politikos koordinavimas, konvergencija ir ekonomikos augimas Ekonominės ir pinigų sąjungos krizės sąlygomis (Bertola, 2013), ekonomikos augimas ir konvergencija (Székely, Watson, 2007), ekonomikos valdymas Ekonominėje ir pinigų sąjungoje (Noord, Döhring, Langedijk, Martins, Pench, Temprano-Arroyo, Thiel, 2008), makroekonominės politikos vaidmuo (Cabanillas, Ruscher, 2008), ES plėtra ir ekonomikos augimas (Rapacki, Próchniak, 2009), globalizacijos poveikis ES (Denis, Mc

Morrow, Röger, 2006), globalinių disbalansų ekonomikos augimo rizikos ES atsigavimui (Fic, Orazgani, 2013), verslo ciklai ir ekonomikos augimas Europoje (Bergman, Helbling, Caselli, Wälde, Francois ir kt., 2005), ekonomikos augimas ir produktyvumas (Koszerek, Havik, Mc Morrow, Röger, Schönborn, 2007), ilgo laikotarpio darbo produktyvumo įtaka BVP (Carone, Denis, Mc Morrow, Mourre, Röger, 2006), gamybos funkcijos metodika, apskaičiuojant potencialų ekonomikos augimo lygį (D'Auria, Denis, Havik, Mc Morrow, Planas, Raciborski, Röger, Rossi, 2010), potencialaus BVP skaičiavimai (Denis, Grenouilleau, Mc Morrow, Röger, 2006).

- **Fiskalinė politika:** nagrinėjant tokius klausimus, kaip valstybės išlaidų poveikį ekonomikos augimui (Arpaia, Turrini, 2008), valdžios sektoriaus finansų kokybę ir ekonomikos augimą (Barrios, Schaechter, 2008), demografinių pokyčių įtaką ilgalaikiam valdžios sektoriaus finansų tvarumui (Ageig Report, 2012, 2009 ir ankstesni leidiniai); valdžios sektoriaus finansų tvarumą, įskaitant fiskalinę drausmę (Wyplosz, 2013), nacionalines išlaidų taisykles (Ayuso-i-Casals, 2012), fiskalinės politikos taisykles (Vogel, Roeger, Herz, 2012), pajamų ir išlaidų decentralizacijos aspektus (Governatori, Yim, 2012), automatinius fiskalinius stabilizatorius (Veld, Larch, Vandeweyer, 2012), fiskalinę konsolidaciją darbo rinkų aspektu (Turrini, 2012), fiskalinę politiką ir darbo rinką (Gomes, 2011), fiskalinių stabilizatorių politikos poveikį euro zonai (Ratto, Roeger, Veld, 2006), fiskalinius multiplikatorius ir valstybės skolos dinamiką valdžios sektoriaus finansų konsolidacijos sąlygomis (Boussard, De Castro, Salto, 2012), valdžios sektoriaus investicijas (Beetsma, Ploeg, 2007), investicijų į švietimą poveikį ekonomikos augimui ir valstybės finansams (Montanino, Przywara, Young, 2004), valstybės išlaidų aukštajam mokslui efektyvumą (Aubyn, Pina, Garcia, Pais, 2009), valstybės skolos projekcijas (Medeiros, 2012).

- ***Pinigų politika:*** Europos ekonominę ir monetarinę integraciją ir optimalios valiutų zonų teoriją (Mongelli, 2008), Ekonominės ir pinigų sąjungos poveikį ekonomikos augimui ir užimtumui (Barrell, Gottschalk, Holland, Khoman, Liadze, Pomerantz, 2008), euro įvedimą (Jonung, Drea, 2009), ateities pasaulines valiutas per Europos perspektyvos prizmę (Angeloni, Bénassy-Quéré, Carton, Darvas, Destain, Pisani-Ferry, Sapir, Vallée, 2011), Ekonominės ir pinigų sąjungos poveikį makroekonominiam ir finansų tvarumui (Döhring, Temprano-Arroyo, 2008).
- ***Vidaus rinkos integracijos gilinimu:*** Paslaugų direktyvos įgyvendinimo poveikio ES valstybių narių ekonomikos augimui vertinimu (Monteagudo, Rutkowski, Lorenzani, 2012), gamybos, prekybos ir ekonomikos augimo tarptautinę fragmentaciją (Foster, Stehrer, Timmer, 2013), prekybos ir ekonomikos augimo (Wälde, Wood, 2004), įėjimo į ir išėjimo iš rinkos poveikį ES produktyvumui ir augimui (Cincera, Galgau, 2005).
- ***Darbo rinka:*** darbo rinką Ekonominėje ir pinigų sąjungoje (Bertola, 2008), Lisabonos strategijos ir struktūrinio produktyvumo aspektus (Denis, Mc Morrow, Röger, Veugelers, 2005).
- ***Inovacijų politika:*** inovacijų politika ir ekonomikos augimu (Czarnitzki, Toivanen, 2013; Jungmittag, 2004), inovacijų sklaidos vidaus rinkoje vertinimu (Suriñach, Manca, Moreno, 2011), rinkos integracija ir technologine lyderyste Europoje (Belderbos, Sleuwaegen, Veugelers, 2010), valstybės išlaidų moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai efektyvumą (Cincera, Czarnitzki, Thorwarth, 2009), inovacijų diegimą vidaus rinkoje (Suriñach, Autant-Bernard, Manca, Massard, Moreno, 2009), prekių rinkos reformų ir inovacijų poveikį ekonomikos augimui (Griffith, Harrison, Simpson, 2006; Griffith, Harrison, 2004).

Ir visa eile kitų klausimų, tokių, kaip struktūrinių reformų poveikio vertinimu (Grüner, 2013; Vogel, 2011) ir kt. Tačiau jie pasižymi koncentracija

į konkrečias sritis ir to pasėkoje gana fragmentuotai vertina atskirų veiksmų poveikį ekonomikos augimui.

Prie visapusiškesnių vertinimų galima būtų priskirti Europos Komisijos atliktus darbus Lisabonos strategijos vertinimo srityje (Lisbon Strategy evaluation document, 2012), tačiau ir čia nėra pateikti vertinimai, kiek ES valstybių narių ir ES ekonomika visumoje prarado, neįgyvendinusi Lisabonos strategijoje užsibrėžtų tikslų. Kitas Europos Komisijos visapusiškesnis dokumentas yra skirtas Ekonominės ir pinigų sąjungos gyvavimo dešimtmečiui įvertinti (EMU@10), tačiau ir čia nebuvo pateikta tyrimais paremtų vertinimų dėl tolesnių Ekonominės ir pinigų sąjungos gilinimo kryptių.

Apžvelgiant empirinius tyrimus, skirtus „mažosiose“ ES šalyse vykdomos ekonominės politikos efektyvumo vertinimui, galima pastebėti, kad bene didžiausia šių tyrimų dalis skiriama ekonomikos stabilumui ir perspektyvai bei fiskalinės politikos poveikio vertinimui. 2004-2013 m. Europos Komisijos atlikti tyrimai „mažosioms“ ES šalims buvo skirti įvertinti:

- ***Ekonomikos stabilumui ir perspektyvai:*** einamosios sąskaitos problemoms (Estijai – Lamine, 2010; Kutos, Vogelmann, 2005), ekonomikos perkaitimo ir sektorinės dinamikos (Estijai – Lamine, 2008), ekonominės padėties ir perspektyvų (Maltai – Ebejer, 2006; Airijai – Čech, Macdonald, 2005; Vengrijai – Kovács, Moulin, 2004), ekonomikos augimo, įskaitant ir ilgame laikotarpyje (Slovakijai – Jevčák, 2007; Stenlein, 2005; Slovėnijai – Peternelj, 2005), konvergencijos (Kiprui – Noë, Watson, 2005), sėkmės istorijoms (Liuksemburgui – Annaert, 2004), šalių ekonominės būklės ir perspektyvų tarpusavio palyginimui (Baltijos šalims – Steinlen, Vlagsma, 2005; Šiaurės šalims – Fischer, Matthiessen, 2005).
- ***Fiskalinės politikos poveikį:*** valstybės sektoriaus pajamų struktūrai (Kiprui – Eliofotou, 2009), valstybės sektoriaus išlaidų efektyvumui (Maltai – Ebejer, Mandl, 2009), valstybės sektoriaus finansų reformai (Vengrijai – Jankovics, 2008), fiskalinės politikos poveikiui (Vengrijai

- Lendvai, 2007), biudžeto taisyklių (Švedijai – Fischer, 2005), mokesčių mažinimui (Austrijai – Mahovsky, 2004).
- ***Darbo rinkos klausimams:*** darbo rinkos modeliui ir klausimams (Švedijai – Žáková, 2013; Fischer, 2006), užimtumui (Danijai – Matthiessen, Čech, 2004), struktūriniam nedarbui (Suomijai – Maiväli, 2006), nustatomam ir lanksčiam darbo užmokesčiui (Estijai, Suomijai – Maiväli, Lubenets, 2007), nedarbui (Austrijai – Sherwood, 2006), imigrantų integracijos poveikiui valstybės gerovei (Danijai – Alfieri, Matthiessen, 2005), imigracijai ir darbo užmokesčio indeksavimui (Kiprui – Eliofotou, 2008).
- ***Socialinių iššūkių, turinčių poveikį valstybės finansų tvarumui ilgame laikotarpyje, įvertinimui:*** visuomenės senėjimo poveikiui (Suomijai – Laine, Maiväli, 2010), sveikatos apsaugos sistemos reformos (Slovakijai – Jevčák, 2006).
- ***Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros poveikiui ekonomikai:*** „Nuo medžio pramonės iki informacinių technologijų ir ryšių“ (Suomijai – Hirvonen, 2004).
- ***Su nekilnojamojo turto „burbulo“ susijusiems klausimams:*** nekilnojamojo turto „burbulo“ ir su nekilnojamojo turto susijusiems klausimams (Estijai – Lamine, 2009; Airijai – Malzubris, 2008; Čech, 2006; Vengrijai – Rózsavölgyi, Kovács, 2005; Baltijos šalims – Butkevičiūtė, Kosicki, 2012), kreditų augimo (Bulgarijai – Wunner, 2006; Lietuvai – Sebastian, 2005).
- ***Kitiems klausimams:*** tiesioginėms užsienio investicijoms ir struktūrinėms reformoms (Baltijos šalims – Grigonytė, 2010), energijos išteklių kainoms (Slovakijai – Jevčák, 2006).

Taigi apibendrinant galima būtų daryti išvadą, kad Europos Komisija neskiria pakankamo dėmesio „mažųjų“ ES šalių ekonomikos augimo veiksniams tirti, o atlikti tyrimai pasižymi fragmentiškumu ir yra skirti didžiąja dalimi einamiesiems klausimams spręsti, o ne esminiams „mažųjų“ ES šalių ekonomikų augimo krypčių siūlymams pateikti. Todėl, atliekant tolesnius

tyrimus valstybės ekonominės politikos efektyvumo integracinių procesų Europos Sąjungoje kontekste, tikslinga būtų orientuotis į „mažąsias“ ES šalis siekiant jų ekonomikų konkurencingumo integracinių procesų ES kontekste įvertinimo.

3. VALSTYBĖS EKONOMINĖS POLITIKOS EFEKTYVUMO DIDINIMO GALIMYBĖS INTEGRACINIŲ PROCESŲ EUROPOS SAJUNGOJE KONTEKSTE: MODELIAVIMAS IR EMPIRINIŲ TYRIMŲ REZULTATAI

Atsižvelgiant į tai, kad šiame darbe yra siekiama įvertinti ES šalių valstybės ekonominės politikos efektyvumą integracinių procesų ES kontekste ir pasiūlyti koncepciją, skirtą ES šalių valstybės ekonominės politikos efektyvumui padidinti, bei į tai, kad „mažųjų“ ES šalių tyrimams šioje srityje skiriamas mažesnis dėmesys, pasirinkta modelio sudarymo kryptis yra valstybės ekonominės politikos efektyvumo vertinimas mažos atviros ekonomikos sąlygomis, o empiriniam šio darbo tyrimui pasirinktos „mažosios“ ES šalys. Atkreiptinas dėmesys, kad visos ES valstybės narės yra ir Pasaulio Prekybos organizacijos narės¹⁸, kas leidžia jas priskirti prie santykinai atviros ekonomikos šalių.

Bus naudojamas tik vienas pagrindinis valstybių narių, pasirenkamų tolesniam tyrimui, atrankos kriterijus šalies dydžiui priskirti prie „mažosios“ šalies – gyventojų skaičius. Šio tyrimo atveju „maža“ šalis bus laikoma šalis, kurios gyventojų skaičius yra mažesnis už 10 milijonų. Remiantis Eurostat tarnybos duomenimis, 2012 m. sausio 1 d. ES buvo penkiolika valstybių narių, kurių gyventojų skaičius buvo mažesnis nei 10 milijonų: Airija, Austrija, Bulgarija, Danija, Estija, Kipras, Latvija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Vengrija. Tai sudarė 13,2 proc. visų ES gyventojų (detaliau žr. 3 priedą).

¹⁸ Šaltinis: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm.

3.1. Tyrimui atrinktų valstybių vykdomos ekonominės politikos palyginamoji analizė

Šiame poskyryje bus išnagrinėta tyrimui atrinktų penkiolikos „mažųjų“ ES šalių vykdoma ekonominė politika pirmiausia valstybės ekonominės politikos efektyvumo vertinimo rodiklių palyginimo tarp tyrimui atrinktų šalių kontekste, juos susiejant su šalies priklausymu pinigų sąjungai bei įvertinant šių rodiklių sąsajas su šalies skolinimosi, ko galimai galėtų prireikti fiskalinei politikai vykdyti, kaštais ir to pasėkoje atsiribojant nuo detalesnio pinigų politikos nagrinėjimo. Taip pat bus išanalizuota tyrimui atrinktų šalių vykdoma fiskalinė politika, investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą – kaip vienos iš didžiausių poveikį ekonomikos augimui darančių veiksnių – politika, ir išanalizuotos ES institucijų siūlomos valstybės ekonominės politikos vykdymo kryptys tyrimui atrinktoms „mažosioms“ ES šalims.

3.1.1. Ekonominės politikos ir jos efektyvumo vertinimo rodiklių palyginamoji analizė

Šiame poskyryje bus išnagrinėta tyrimui atrinktų šalių vykdoma ekonominė politika valstybės ekonominės politikos efektyvumo vertinimo rodiklių – BVP ir jo tobulinimo atmainų – palyginimo kontekste, juos susiejant su šalies priklausymu pinigų sąjungai bei įvertinant šių rodiklių sąsajas su šalies skolinimosi kaštais.

Ieškant tyrimui atrinktų „mažųjų“ ES šalių atliktų vertinimų pagal ekonominės gerovės vertinimo rodiklius, pažymėtina, kad darnios ekonominės gerovės indeksas (ISEW) iš tyrimui atrinktų šalių yra apskaičiuotas tik Austrijai ir Švedijai ir šio rodiklio reikšmės yra pateikiamos tik XX a. pabaigos paskutinio dešimtmečio atskiriems laikotarpiais¹⁹. Todėl naudoti šio rodiklio apskaičiuotus rezultatus tyrimui atrinktų „mažųjų“ ES šalių ekonominės

¹⁹ Duomenų šaltinis: *Friends of the Earth* organizacijos tinklapis: <http://www.foe.co.uk/community/tools/isew/international.html>

gerovės palyginimui šiuo metu nėra galimybės. Taip pat tyrimui atrinktomis šalims nėra atlikti skaičiavimai ir tikrosios pažangos rodiklio (GPI), todėl ir šis rodiklis šalių tarpusavio palyginimui naudojamas nebus.

Tačiau, be BVP, palyginti tyrimui atrinktų šalių gerovės lygius leidžia Jungtinių Tautų skelbiamas žmogaus socialinės raidos indeksas (HDI) ir *New economics foundation* skelbiamas laimingos planetos indeksas (HPI). Kaip buvo minėta 1.1.1 poskyryje, žmogaus socialinės raidos indeksas nesiekia pakeisti BVP, kaip rodiklį, bet įvardijamas, kaip papildomas rodiklis, leidžiantis tarpusavyje palyginti šalių žmogiškąjį kapitalą. Tuo tarpu laimingos planetos indeksas leidžia įvertinti teikiamos žmogui gerovės ekologinį efektyvumą ir atspindi vidutinį laimingo gyvenimo metų skaičių, kurį suteikia duotoji visuomenė.

Analizuojant tyrimui atrinktas „mažasias“ ES šalis pagal tris rodiklius – BVP vienam gyventojui, žmogaus socialinės raidos indeksą ir laimingos planetos indeksą, galima pastebėti, kad šalies pirmavimas pagal sukuriamą BVP vienam gyventojui neužtikrina jos piliečių aukštesnio pasitenkinimo gyvenimu lygiu. Kaip ryškiausias to pavyzdys galėtų būti Liuksemburgas, kuris pagal BVP vienam gyventojui tarp tyrimui atrinktų šalių užima pirmą vietą, tuo tarpu pagal laimingos planetos indeksą – paskutinę vietą, ir užtikrina savo piliečiams trumpiausią vidutiniškai 29 metų laimingo gyvenimo; ir pagal tris vertinimo rodiklius galiausiai atsiduria tik 8 vietoje. Tačiau yra šalių – Švedija, Austrija, kurios sugeba užtikrinti ne tik aukštą BVP lygį, tenkantį vienam gyventojui, bet ir ilgus laimingo gyvenimo metus savo šalies gyventojams – atitinkamai 47,1 metus Austrija, 46,2 metus Švedija; bei aukštą žmogiškojo kapitalo vertę, kuri išreiškiama žmogaus socialinės raidos indeksu. Reikia pažymėti, kad Lietuva pagal visus tris tyrimui atrinktų šalių lyginamuosius rodiklius – BVP vienam gyventojui, žmogaus socialinės raidos indeksą, laimingos planetos indeksą – yra sąrašo pabaigoje: pagal BVP vienam gyventojui rodiklį užima 12 vietą aplenkdamą Vengriją, Latviją ir Bulgariją, pagal žmogaus socialinės raidos indeksą užima 13 vietą aplenkdamą tik Latviją ir Bulgariją, pagal laimingos planetos indeksą užima 13 vietą aplenkdamą tik

Bulgariją ir Liuksemburgą ir tuo suteikdama savo gyventojams 34,6 laimingo gyvenimo metus (detaliau žr. 1 lentelė).

1 lentelė. Šalių užimama vieta tarp tyrimui atrinktų šalių pagal BVP, žmogaus socialinį raidos indeksą ir laimingos planetos indeksą

	BVP 2011 m.		Žmogaus socialinės raidos indeksas (HDI) 2011 m.		Laimingos planetos indeksas (HPI) 2011 m. (remiantis 2012 ataskaita)		Bendra vieta pagal BVP, HDI, HPI iš tyrimui atrinktų ES VN
	1 gyv./ EUR	vieta iš tyrimui atrinktų ES VN	indekso reikšmė	vieta iš tyrimui atrinktų ES VN/iš 187 pasaulio valstybių	indekso reikšmė	vieta iš tyrimui atrinktų ES VN/iš 151 pasaulio valstybių	
Airija	35.200	5, 6	0,908	1 (7)	42,4	6 (73)	3
Austrija	35.700	4	0,885	4 (19)	47,1	1 (48)	2
Bulgarija	5.200	15	0,771	15 (55)	34,1	14 (123)	15
Danija	43.200	2	0,895	3 (16)	36,6	10 (110)	4
Estija	11.900	11	0,835	9 (34)	34,9	11 (117)	11
Kipras	21.100	7	0,840	8 (31)	45,5	3 (59)	6
Latvija	9.800	14	0,805	14 (43)	34,9	12 (118)	14
Lietuva	10.200	12	0,810	13 (40)	34,6	13 (120)	13
Liuksemburgas	82.100	1	0,867	7 (25)	29,0	15 (138)	8
Malta	15.700	9	0,832	11 (36)	43,1	4 (66)	9
Slovakija	12.700	10	0,834	10 (35)	40,1	8 (89)	10
Slovėnija	17.600	8	0,884	5 (21)	40,2	7 (87)	7
Suomija	35.200	5, 6	0,882	6 (22)	42,7	5 (70)	5
Švedija	41.000	3	0,904	2 (10)	46,2	2 (52)	1
Vengrija	10.000	13	0,816	12 (38)	37,4	9 (104)	12

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostat duomenimis (duomenys 2013 m. gegužės 16 d., prieiga per internetą: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/mui/show.do?dataset=nama_gdp_c&lang=en), Human development report 2011, The Happy Planet Index: 2012 Report.

Analizuojant Eurostat tarnybos pateikiamus duomenis pagal BVP, tenkantį vienam gyventojui, lyginant juos su valstybės skolinimosi kaštais, išreiškiamais ilgalaikę palūkanų norma, vienareikšmiškai negalima būtų teigti, kad finansų rinkos pasitikėjimas besiskolinančiais šalimi yra tiesiogiai susijęs su šalies sugebėjimu sukurti pridėtinę vertę, kuri išreiškiama BVP ir jo kitais išvestiniais dydžiais: pavyzdžiui, Austrija, kurios BVP vienam gyventojui panašus į Airijos, 2011 m. skolinosi finansų rinkose beveik tris kartus pigiau nei Airija; tuo pačiu laikotarpiu Kipras skolinosi beveik 30 proc. brangiau nei Malta, nors jo BVP vienam gyventojui buvo 34 proc. didesnis už Maltos.

2 lentelė. Šalių užimamų vietų pagal skolinimosi kaštus, BVP vienam gyventojui ir bendrų pagal gerovės rodiklius palyginimas (2011 m. duomenimis)

	Šalies vieta iš tyrimui atrinktų ES VN pagal BVP vienam gyventojui	Šalies bendra vieta pagal BVP, HDI, HPI iš tyrimui atrinktų ES VN	Ilgalaikė palūkanų norma, proc.		Skirtumas tarp vietų, užimamų pagal palūkanų normą ir BVP rodiklių	Skirtumas tarp vietų, užimamų pagal palūkanų normą ir BVP, HDI ir HPI rodiklių
			rodiklio reikšmė 2011 m., proc.*	vieta iš tyrimui atrinktų ES VN		
Airija	5, 6	3	9,60	14	9	11
Austrija	4	2	3,32	5	1	3
Bulgarija	15	15	5,36	10	-5	-5
Danija	2	4	2,73	2	0	-2
Estija	11	11	:	:	:	:
Kipras	7	6	5,79	11	4	5
Latvija	14	14	5,91	12	-2	-2
Lietuva	12	13	5,16	9	-3	-4
Liuksemburgas	1	8	2,92	3	2	-5
Malta	9	9	4,49	7	-2	-2
Slovakija	10	10	4,45	6	-4	-4
Slovėnija	8	7	4,97	8	0	1
Suomija	5, 6	5	3,01	4	-2	-1
Švedija	3	1	2,61	1	-2	0
Vengrija	13	12	7,64	13	0	1

Šaltinis: sudaryta autorės; *Eurostat duomenys (duomenys 2013 m. gegužės 17 d., prieiga per internetą:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00097>).

Tačiau, jeigu suskirstytume šalis vietomis pagal skolinimosi kaštus ir palygintume jų vietas, užimamas pagal BVP vienam gyventojui ir bendrą pagal trijų rodiklių – BVP vienam gyventojui, žmogaus socialinio raidos indeksą ir laimingos planetos indeksą, pamatytume, kad valstybės užimama vieta pagal skolinimosi kaštus daugeliu atveju (9 iš 14) (paklaida +/- 2 vietos) daugiau mažiau sutampa su valstybės užimama vieta pagal sukuriamą BVP vienam gyventojui ir pusė atvejų daugiau mažiau sutampa (7 iš 14) (paklaida +/- 2 vietos) su valstybės vieta pagal bendrą trijų gerovės rodiklių užimamą vietą (detaliau žr. 2 lentelė). Todėl gali būti tam tikra šalies skolinimosi kaštų sąsaja su santykiniais BVP ir gerovės rodikliais, tačiau šios priklausomybės įrodymui reikėtų gilesnės studijos.

Siekiant įvertinti ar priklausymas euro zonai gali sąlygoti šalių pigesnę skolinimąsi, kas galėtų suteikti konkurencinį pranašumą šalių, pavyzdžiui, investicijų į MTEP finansavimui ir to psekoje greitesnę ekonomikos augimą, kad ir skolintų lėšų sąskaita, paanalizuosime 2011 m. tyrimui atrinktų valstybių narių ilgalaikės palūkanų normos, valdžios sektoriaus finansų tvarumo statistinius duomenis susiejant juos šalies priklausymui euro zonai.

3 lentelė. Tyrimui atrinktų ES valstybių narių skolinimosi kaštai 2011 m.: jų sąsaja su valdžios sektoriaus finansų būkle ir priklausymu euro zonai

	Ilgalaikė palūkanų norma, proc.	Valdžios sektoriaus deficitas (-) /perteklius (+), proc. BVP	Valstybės skola, proc. BVP	Euro zonos narė
Airija	9,60	-13,4	106,4	taip
Austrija	3,32	-2,5	72,5	taip
Bulgarija	5,36	-2,0	16,3	ne
Danija	2,73	-1,8	46,4	ne
Estija	:	1,2	6,2	taip
Kipras	5,79	-6,3	71,1	taip
Latvija	5,91	-3,6	41,9	ne
Lietuva	5,16	-5,5	38,5	ne
Liuksemburgas	2,92	-0,2	18,3	taip
Malta	4,49	-2,8	70,3	taip
Slovakija	4,45	-5,1	43,3	taip
Slovėnija	4,97	-6,4	46,9	taip
Suomija	3,01	-0,8	49,0	taip
Švedija	2,61	0,2	38,4	ne
Vengrija	7,64	4,3	81,4	ne

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostat duomenimis

(duomenys 2013 m. gegužės 17 d., prieigos per internetą: ilgalaikės palūkanų normos:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00097;>

valdžios sektoriaus biudžeto deficito/pertekliaus:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tec00127>

valstybės skolos:

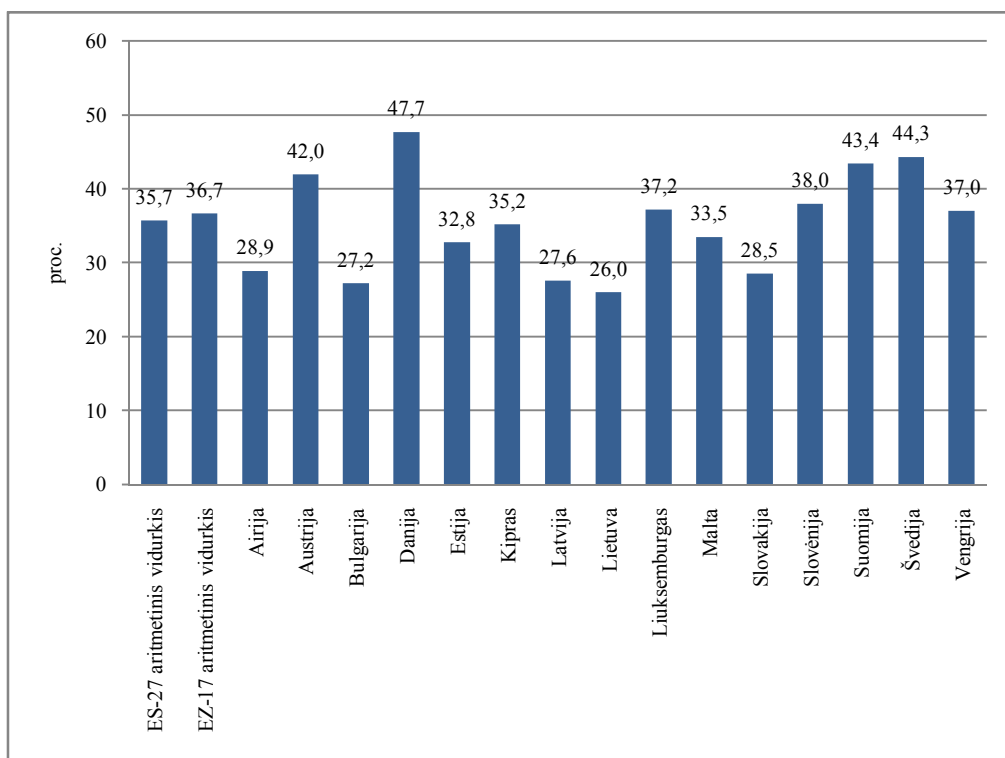
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde410>).

Analizuojant statistinius duomenis už 2011 m. negalima vienareikšmiškai teigti, kad pats šalies priklausymas euro zonai sukuria „mažajai“ ES šaliai galimybę pasiskolinti pigiau finansų rinkose. Pavyzdžiui, 2011 m. Airija, būdama euro zonos narė, skolinosi net 86 proc. brangiau nei Lietuva, o Švedijos ir Danijos – ne euro zonos narių – skolinimosi kaštai buvo mažiausi iš visų tyrimui atrinktų „mažųjų“ ES šalių. Be abejo, šalies pigesnio skolinimosi galimybės yra tampriai susijusios su valdžios sektoriaus finansų tvarumu –

Švedija, Danija, Liuksemburgas yra geriausias to pavyzdys (detaliau žr. 3 lentelė). Todėl galima būtų teigti, kad pats šalies priklausymas euro zonai neužtikrina pigesnio skolinimosi ir tuo pačiu mažesnių palūkanų mokėjimo už valstybės skolą, ir nesukuria konkurencinio pranašumo skolinantis.

3.1.2. Fiskalinės politikos palyginamoji analizė

Pirmame skyriuje buvo minėta, kad apmokestinimo lygio pasirinkimą galima būtų prilyginti šalies fiskalinės politikos išeities taškui, nurodančiam kokių lygiu vyriausybė dalyvauja šalies ekonomikos gyvenime. *Analizuojant tyrimui atrinktą „mažųjų“ ES šalių apmokestinimo lygius* galima pastebėti, kad Skandinavijos šalių – Danijos, Švedijos, Suomijos, ir Austrijos vyriausybių dalyvavimo savo šalių ekonominiame gyvenime lygmenys yra aukštesni nei kitų šalių: Danijos yra artimas pusei jos sukuriama bendro vidaus produkto ir lygūs 47,7 proc. BVP, Švedijos siekia 44,3 proc. BVP, Suomijos 43,4 proc. BVP, Austrijos 42,0 proc. BVP. Tuo tarpu penkios tyrimui atrinktos šalys – Lietuva, Bulgarija, Latvija, Slovakija, Airija – yra pasirinkusios ženkliai mažesnes dalyvavimo ekonominiame šalies gyvenime galimybes ir jų apmokestinimo lygis nesiekia ir 30 proc. BVP. Pažymėtina, kad didžiausią apmokestinimo lygį pasirinkusią Daniją ir mažiausią – Lietuvą skiria net 21,7 procentiniai punktai ir tuo būdu Danijos vyriausybės galimybės dalyvauti šalies ekonominiame gyvenime ir užtikrinti gyventojų socialinę gerovę bei kitų sričių finansavimą yra beveik du kartus didesnės nei Lietuvos ar kitų panašų į Lietuvos apmokestinimo lygį turinčių tyrimui atrinktų šalių (detaliau žr. 8 pav.).

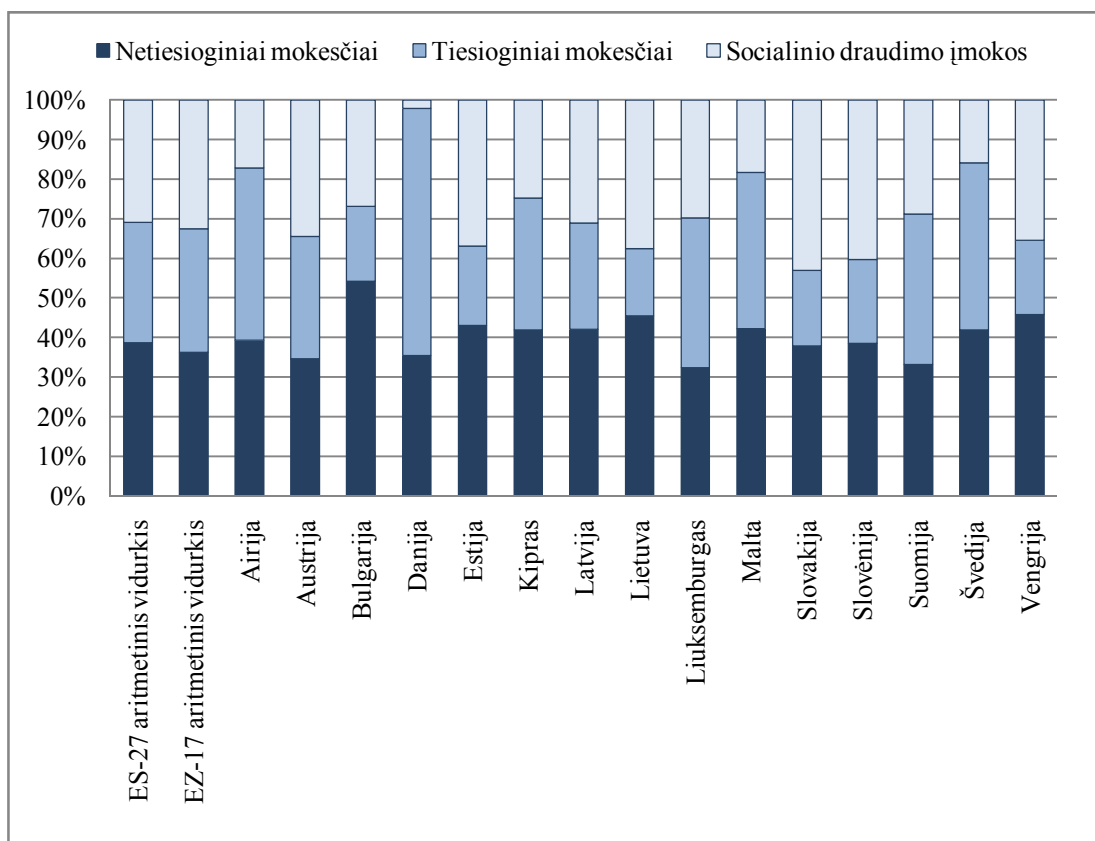

8 pav. Apmokestinimo lygis tyrimui atrinktose šalyse 2011 m. (proc. BVP)

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Taxation trends in the European Union, Data for the EU Member States, Iceland and Norway, Eurostat, European Commission, 2013.

Analizuojant šalių mokesčių struktūrą galima pastebėti, kad tiesioginiai mokesčiai vyrauja didžiojoje daugumoje valstybių narių, o netiesioginiai mokesčiai vyravo tik Bulgarijoje ir 2011 m. sudarė 54,2 proc. visų mokestinių pajamų (detaliau žr. 9 pav.). Taigi, prisimenant 2.3 poskyryje pateiktus apribojimus vykdyti ES valstybei narei savarankišką fiskalinę politiką, galima būtų daryti išvadą, kad „mažosios“ ES šalys turi dar pakankamai erdvės savarankiškai fiskalinei politikai formuoti siekiant savo šalių ekonomikų spartaus augimo tikslų.

Atkreiptinas dėmesys, kad Danijoje 2011 m. socialinio draudimo įmokos siekė tik 2,1 proc. BVP dėl šiai sričiai surenkamų pajamų per gyventojų pajamų mokestį.

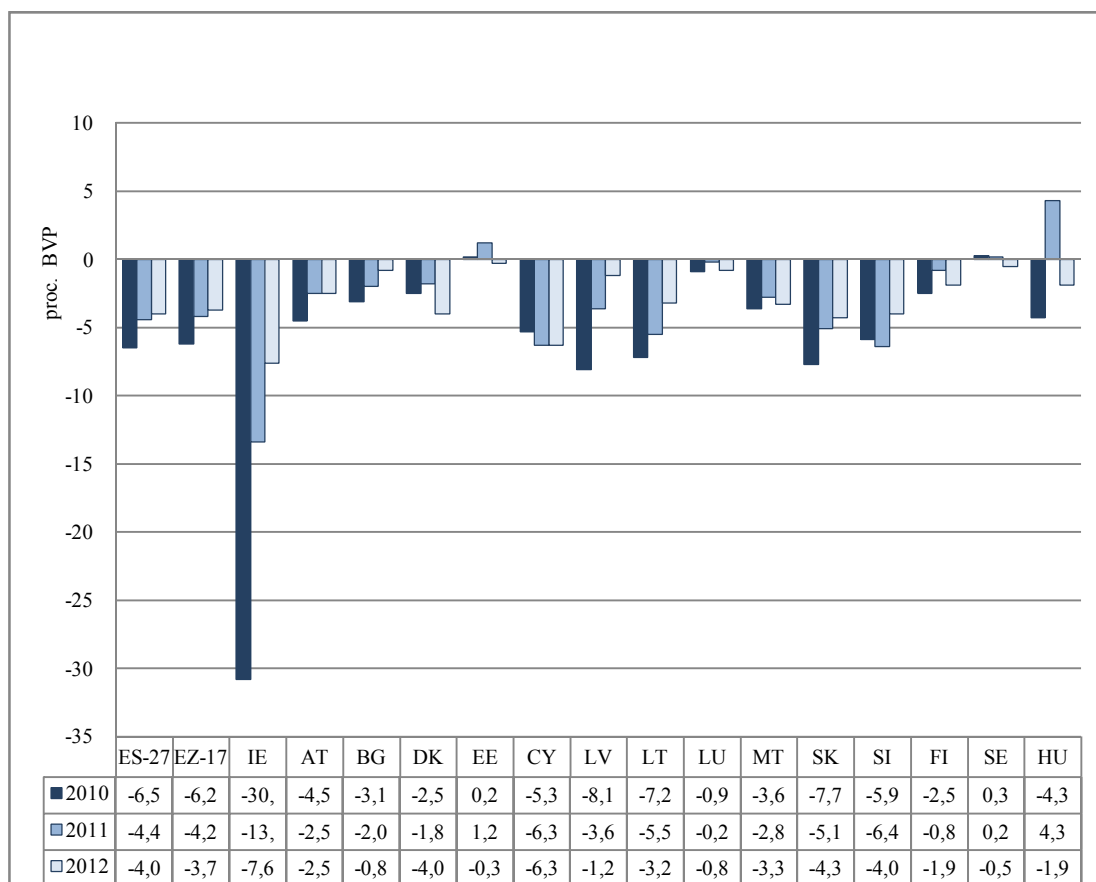

9 pav. Mokesčių struktūra tyrimui atrinktose šalyse 2011 m.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis *Taxation trends in the European Union, Data for the EU Member States, Iceland and Norway, Eurostat, European Commission, 2013.*

Siekiant įvertinti, kuria dalimi tyrimui atrinktų šalių valdžios sektoriaus biudžeto deficitas didėjo socialinių reikmių sąskaita, t. y. kiek pasiskolinta lėšų einamajam vartojimui, toliau trumpai bus apžvelgti tyrimui atrinktų šalių biudžeto deficito/pertekliaus rodikliai už 2010-2011 m. ir palyginti su to paties laikotarpio skolinimusi socialinėms reikmėms.

Analizuojant tyrimui atrinktų šalių valdžios sektoriaus biudžeto tvarumo duomenis, galima pastebėti, kad 2010-2012 m. didžiosios daugumos šalių, išskyrus 2010-2011 m. Estijos, Švedijos ir 2011 m. Vengrijos, valdžios sektoriaus biudžetai buvo deficitiniai (detaliau žr. 10 pav.).

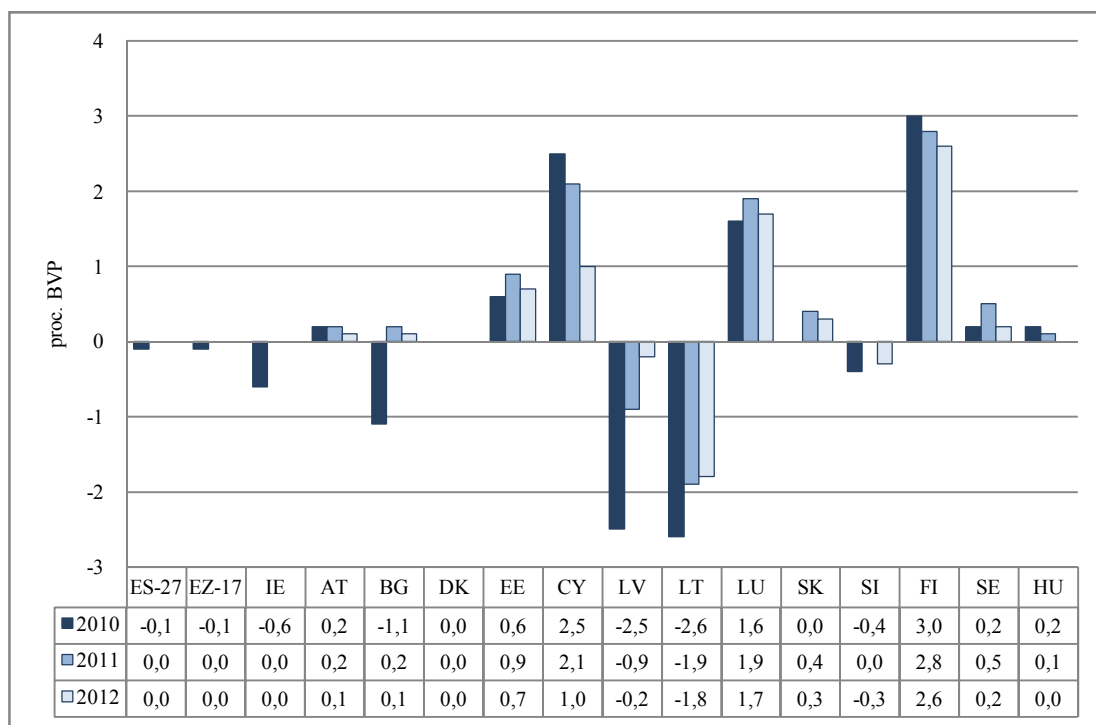

10 pav. Valdžios sektoriaus biudžeto deficitas 2010-2012 m. (proc. BVP)

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostat duomenimis (duomenys 2013 m. gegužės 17 d., prieiga per internetą:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tec00127>).

Vertinant *kuria dalimi šalių biudžetų deficitus įtakojo skolinimasis socialinėms reikmėms*, galima pastebėti, kad 2010 m. trečdalis tyrimui atrinktų šalių – Lietuva, Latvija, Bulgarija, Airija, Slovėnija – skolinosi socialinėms reikmėms, 2011 m. socialinėms reikmėms skolinosi tik dvi šalys – Lietuva ir Latvija, 2012 m. trys šalys – Lietuva, Slovėnija, Latvija. Lyginant skolinimosi socialinėms reikmėms dydžių įtaką bendram šalies skolinimuisi, galima pastebėti, kad 2010 m. aukščiau įvardintų šalių skolinimasis socialinėms reikmėms varijavo gana ženkliai: nuo atitinkamai 2 proc. ir 7 proc. bendro valstybės skolinimosi Airijoje ir Slovėnijoje, iki virš 30 proc. skolinimosi Lietuvoje, Bulgarijoje ir Latvijoje – atitinkamai 36 proc., 35 proc. ir 31 proc. bendro valstybės skolinimosi. 2011 m. socialinėms reikmėms skolinosi tik dvi šalys – Lietuva ir Latvija; jeigu Latvijos skolinimosi dalis šioms reikmėms

sumažėjo iki 25 proc. 2011 m. palyginti su 31 proc. 2010 m., tai Lietuvos skolinimosi dalis bendrame valstybės skolinimesi šioms reikmėms sumažėjo neženkliai ir sudarė 35 proc. bendro skolinimosi. 2012 m. Latvijos skolinimasis socialinėms reikmėms ir toliau mažėjo ir sudarė 17 proc. viso šalies skolinimosi, tuo tarpu Lietuvos skolinimosi dalis socialinėms reikmėms ir toliau augo ir sudarė 56 proc. viso šalies skolinimosi; 2012 m. prie besiskolinančių socialinėms reikmėms šalių prisijungė Slovėnija, kurios skolinimosi dalis šioms reikmėms bendrame šalies skolinimesi sudarė 8 proc. Reikia pažymėti, kad tiek Lietuvos, tiek Latvijos skolinimasis socialinėms reikmėms buvo ženklus ir vertinant jį procentais nuo BVP: 2010 m. Lietuva socialinėms reikmėms pasiskolino 2,6 proc. BVP, Latvija – 2,5 proc. BVP; 2011 m. Latvijos skolinimasis socialinėms reikmėms ženkliai sumažėjo – iki 0,9 proc. BVP, tuo tarpu Lietuvos sumažėjo mažiau nei trečdaliu ir sudarė 1,9 proc. BVP; 2012 m. Latvijos skolinimasis socialinėms reikmėms ir toliau mažėjo ir sudarė 0,2 proc. BVP, o Lietuvos išliko vis dar gana didelis – 1,8 proc. BVP. Tačiau, taip pat reikia pažymėti, kad vis dėlto dauguma tyrimui atrinktų šalių nesiskolino socialinėms reikmėms, o vykdė apdairią politiką, orientuotą į socialinės apsaugos fondų pertekliaus kaupimą, kuris padėtų ateityje spręsti ir su visuomenės senėjimu susijusius klausimus – šioje srityje labiausiai pasižymėjo Suomija, Kipras, Liuksemburgas, kurių socialinės apsaugos fondų perteklius 2010-2012 m. sudarė nuo 1 proc. iki 3 proc. BVP (žr. 11 pav.).

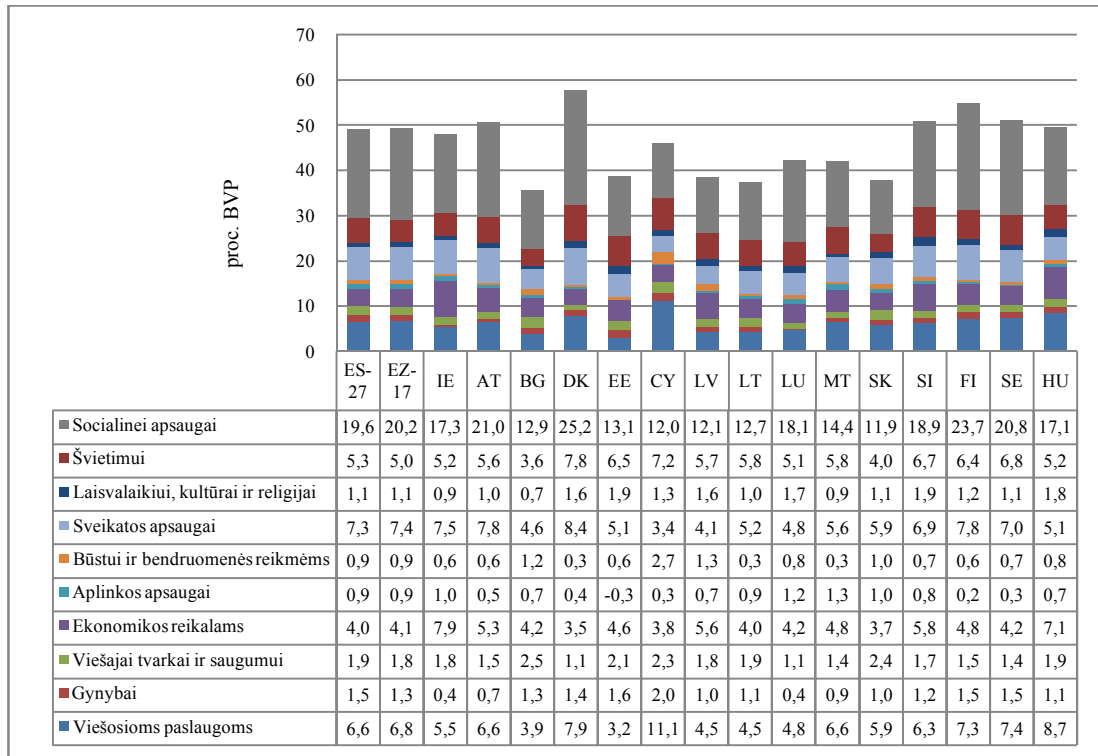
11 pav. Socialinės apsaugos fondų perteklius (+)/deficitas (-) 2010-2012 m. (proc. BVP)

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostat duomenimis (duomenys 2013 m. gegužės 9 d., prieiga per internetą: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_finance_statistics/data/database).

Analizuojant valdžios sektoriaus biudžeto išlaidas pagal funkcijas, galima pastebėti, kad išlaidos socialinei apsaugai visose tyrimui atrinktose šalyse yra didžiausios palyginti su valstybių išlaidomis kitoms reikmėms ir 2011 m. svyravo nuo 11,9 proc. BVP Slovakijoje iki 25,2 proc. BVP Danijoje. Tuo tarpu, lyginant tyrimui atrinktų šalių išlaidų dalį socialinėms reikmėms nuo visų valdžios sektoriaus išlaidų, galima pastebėti, kad mažiausiai socialinėms reikmėms išleidžia Kipras – 26 proc. visų valdžios sektoriaus biudžeto lėšų, daugiausia Danija – 44 proc. valdžios sektoriaus biudžeto.

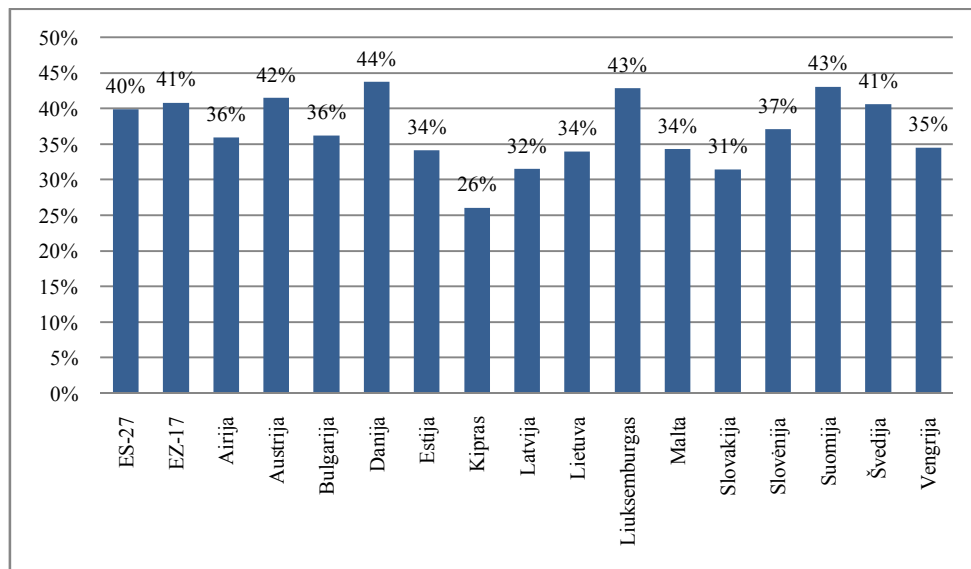
Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvą, pagal išlaidas socialinei apsaugai proc. BVP, galima būtų priskirti prie vienu iš mažiausiai šiai sričiai skiriančių valstybių narių – 2011 m. Lietuva socialinei apsaugai skyrė 12,7 proc. BVP (tik trys tyrimui atrinktos šalys skyrė mažiau – Slovakija, Kipras, Latvija), o pagal šiai sričiai skiriamą valdžios sektoriaus biudžeto dalį – prie šalių, kurios

išlaidos socialinei apsaugai yra kiek mažesnės už tyrimui atrinktų ES valstybių narių vidurkį (detaliau žr. 12, 13 pav.).

12 pav. Valdžios sektoriaus išlaidos pagal funkcijas 2011 m.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostat duomenimis; ES-27, EZ-17, Bulgarijos, Švedijos, Vengrijos preliminarūs duomenys (duomenys 2013 m. gegužės 9 d., prieiga per internetą: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_finance_statistics/data/database).

13 pav. Valdžios sektoriaus išlaidos socialinei apsaugai 2011 m.: proc. nuo visų valdžios sektoriaus biudžeto išlaidų

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostat duomenimis; ES-27, EZ-17, Bulgarijos, Švedijos, Vengrijos preliminarūs duomenys (duomenys 2013 m. gegužės 9 d., prieiga per internetą: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_finance_statistics/data/database).

Apibendinant galima būtų daryti išvadą, kad dalis tyrimui atrinktų ES valstybių narių – Lietuva, Latvija – vykdo neapdairią skolinimosi politiką, ženkliai skolintų lėšų nukreipdamos einamajam vartojimui. Tuo tarpu dauguma tyrimui atrinktų šalių turi subalansuotus socialinės apsaugos fondų biudžetus, o kelios iš jų – Suomija, Kipras, Liuksemburgas – su ženkliu pertekliumi, kas ateityje šiems šalims galės padėti sprendžiant su visuomenės senėjimu susijusias problemas.

3.1.3. Investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą politikos palyginamoji analizė

Atsižvelgiant į svarbų investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą (MTEP) vaidmenį ekonomikos augimui, šiame poskyryje bus apžvelgta tyrimui atrinktų „mažųjų“ ES šalių investicijų į MTEP vykdoma politika bei pateikta jos palyginamoji analizė.

Siekiant geriau suprasti investicijų į MTEP tikslą, pirmiausia detaliau bus apžvelgta MTEP sąvoka ir apimtis. Moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra pagal Frascati vadovo (2002) apibrėžimą yra sistemingai atliekamas kūrybinis pažinimo darbas, įskaitant žmogaus, kultūros ir visuomenės pažinimą, ir naujai gautų pažinimo rezultatų panaudojimas.

Terminas MTEP apima šias veiklos sritis:

- ***fundamentinius mokslinius tyrimus***: eksperimentinius ir (arba) teorinius darbus, atliekamus visų pirma reiškinių esmei ir stebimai tikrovei pažinti, tuo metu neturint tikslo konkrečiai panaudoti gautus rezultatus;
- ***taikomuosius mokslinius tyrimus***: originalius eksperimentinius ir (arba) teorinio pažinimo darbus, pirmiausia skiriamus specifiniams praktiniams tikslams pasiekti arba uždaviniams spręsti;
- ***eksperimentinę plėtrą*** (taikomąją mokslinę veiklą): mokslinių tyrimų ir praktinės patirties sukauptu pažinimu paremtus sistemingus darbus, kurių tikslas – kurti naujas medžiagas, produktus ir

įrenginius, diegti naujus procesus, sistemas ir paslaugas arba iš esmės tobulinti jau sukurtus ar įdiegtus.

MTEP apima tiek formalią MTEP, vykdomą MTEP vienetų, tiek neformalią ar atsitiktinę MTEP, vykdomą kitų vienetų.

Pagrindinis kriterijus, pagal kurį MTEP atskiriama nuo su ja susijusių veiklos rūšių, yra tas, kad MTEP būtų apčiuopiamas naujumo elementas bei mokslinio ir (arba) technologinio neapibrėžtumo sprendimas, t. y. kai asmeniui, gerai susipažinusiam su visiems prieinamomis pagrindinėmis žiniomis konkrečioje srityje, problemos sprendimas nėra lengvai matomas. Taip pat papildomi kriterijai, leidžiantys atskirti MTEP nuo su ja susijusios mokslinės, technologinės ir pramoninės veiklos galėtų būti:

- projekto tikslai;
- projekto naujumas ar pažangumas: juo ieškoma anksčiau neatrastų reiškinių, struktūrų ar santykių; projekte naujai pritaikomos žinios ir metodai; yra didelė tikimybė, kad šio projekto metu įgytu nauju (platesniu ar gilesniu) nagrinėjamų reiškinių, santykių ar manipuliacinių principų supratimu susidomės daugiau nei viena organizacija; didelė tikimybė, kad rezultatus bus galima patentuoti;
- personalas, dirbantis projekte;
- metodų taikymas;
- projekto finansavimo šaltiniai (pagal kokią programą finansuojamas projektas);
- projekto metu gautų duomenų ar rezultatų bendrumas;
- projekto natūralus įsiliejimas į kitą mokslinę, technologinę ar pramoninę veiklą.

Taip pat keblumų kyla ir dėl aukštojo mokslo įstaigų veiklos dalies priskyrimo MTEP. Aukštojo mokslo įstaigose moksliniai tyrimai ir mokymas yra labai glaudžiai susiję, nes didžioji dalis šių institucijų darbuotojų užsiima ir mokymo ir tiriamąja veikla abiem tikslams naudodami pastatus ir įrangą. Taip pat mokslinių tyrimų rezultatai naudojami mokymui, o mokymo metu gauta informacija ir įgyta patirtis dažnai tampa indėliu į mokslinius tyrimus, todėl

sunku nustatyti kur baigiasi aukštosios mokyklos personalo ir studentų mokymo ir rengimo veikla ir kur prasideda MTEP veikla ir atvirkščiai. Būtent naujumo elementais ir skiriasi MTEP nuo įprastinio mokymo bei kitos su darbu susijusios veiklos. Šioje srityje keblumų iškyla dėl doktorantūros lygio podiplominių studijų studentų ir jų veiklos, universiteto personalo vadovavimo studentams, specializuotos sveikatos priežiūros ir akademinio personalo asmeninio mokymosi.

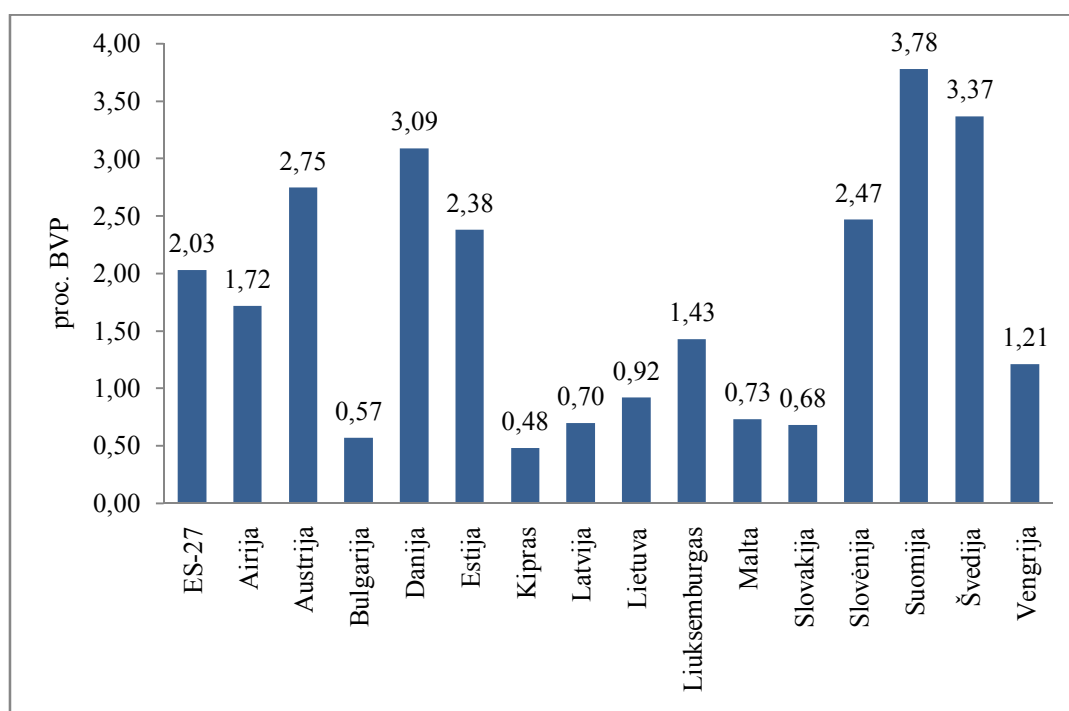
MTEP taip pat sunku atskirti nuo kitos mokslinės ir technologinės veiklos tada, kai toje pačioje institucijoje vykdoma keleriopa veikla. Pavyzdžiui, institucijos, kurių pagrindinė veikla yra MTEP, dažnai imasi ir antraeilės, ne MTEP veiklos: mokslinės ar techninės informacijos, bandymų, kokybės kontrolės, analizės. Į MTEP turėtų būti įtraukiama tik ta antraeilė veikla, kurios pirmiausia imamasi dėl MTEP.

Frascati vadovas taip pat rekomenduoja į MTEP neįtraukti veiklą, kurioje retai vykdoma kokia nors MTEP, nors ji ir neabejotinai yra inovacinio proceso dalis, pavyzdžiui, patentavimas ir licencijavimas, rinkos tyrimai, gamybos paleidimas, gamybos proceso aprūpinimas ir modernizavimas. Tokios pramonės sritys, kuriose atskyrimas būtų sudėtingas, būtų ginklų pramonė, aviacijos ar kosminė pramonė.

Atskyrimą tarp MTEP ir ne MTEP veiklų kiek palengvina Jungtinių Valstijų Nacionalinio mokslo fondo (*US National Science Foundation (NSF)*) pateikiamas apibrėžimas: jeigu pagrindinis tikslas yra toliau techniškai tobulinti produktą ar procesą, tai šis darbas atitinka MTEP apibrėžtį; kita vertus, jeigu produktas, procesas ar metodas yra iš esmės parengtas, o pagrindinis tikslas yra plėtoti rinkas, atlikti iki gamybinį planavimą ar pasiekti, kad gamybos ar kontrolės sistema funkcionuotų sklandžiai, toks darbas nebelaikomas MTEP.

Lyginant tyrimui atrinktų valstybių narių investicijas į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą galima pastebėti, kad išlaidos šiai sričiai 2011 m. varijavo gana ženkliai: nuo 0,48 proc. BVP Kipre iki 3,78 proc. BVP Suomijoje. Prie didžiausių investicijų lygį MTEP turinčių šalių galima būtų

priskirti visas tris Skandinavijos šalis, kurių išlaidos šiai sričiai jau 2011 m. viršijo „Europa 2020“ strategijoje nustatytą 3 proc. BVP tikslą: Suomijoje, kaip minėta aukščiau, investicijos MTEP sudarė 3,78 proc. BVP, Švedijoje ir Danijoje atitinkamai 3,37 proc. BVP ir 3,09 proc. BVP. Mažiausiai šiai sričiai investicijų skyrė šešios 2004 m. ir vėliau į ES įstojusios tyrimui atrinktos šalys – Kipras, Bulgarija, Slovakija, Latvija, Malta ir Lietuva – jų investicijos į MTEP 2011 m. sudarė mažiau nei 1 proc. BVP (detaliau žr. 14 pav.).

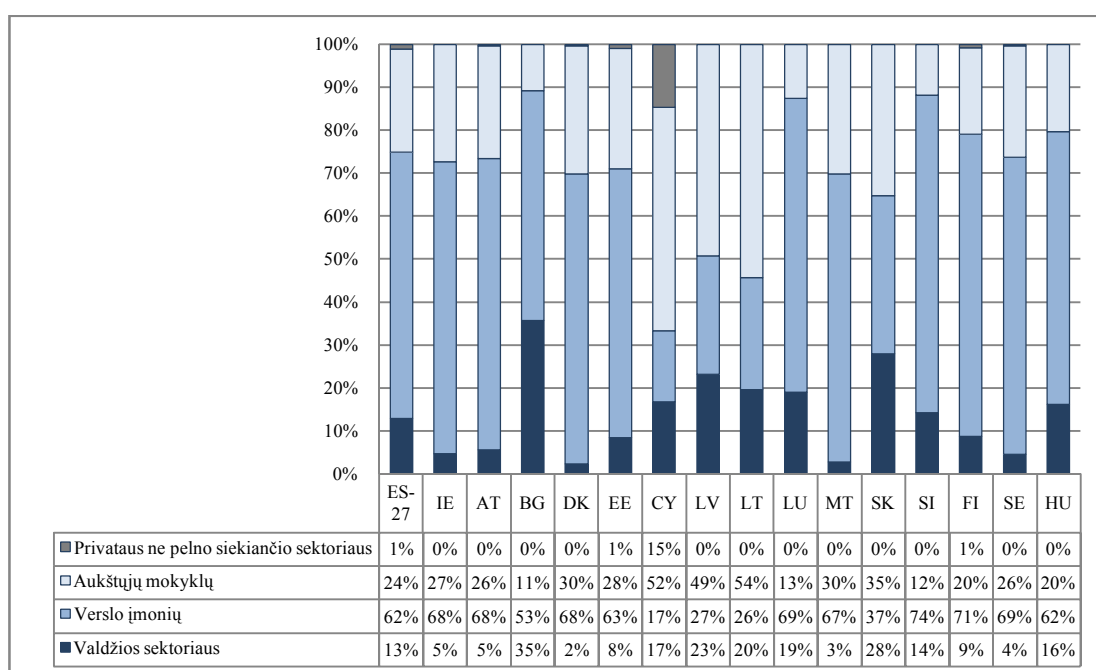
14 pav. Investicijos į MTEP 2011 m.: proc. BVP

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostat duomenimis (duomenys 2013 m. gegužės 17 d., prieiga per internetą:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_20&plugin=1).

Analizuojant tyrimui atrinktų šalių investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą struktūrą, galima pastebėti, kad didžiojoje daugumoje šalių, išskyrus Kiprą, Lietuvą, Latviją ir Slovakiją, 2011 m. vyravo privačios verslo įmonių investicijos į MTEP, o pusėje iš tyrimui atrinktų valstybių jos sudarė daugiau nei 2/3 visų investicijų į MTEP: Slovėnijoje 74 proc., Suomijoje 71 proc., Švedijoje ir Liuksemburge po 69 proc., Airijoje, Austrijoje ir Danijoje po 68 proc., Maltoje 67 proc. Beveik trečdalyje iš tyrimui atrinktų

šalių aukštųjų mokyklų investicijos į MTEP sudarė daugiau nei trečdalį visų šios srities investicijų: Lietuvoje 54 proc., Kipre 52 proc., Latvijoje 49 proc., Slovakijoje 35 proc. Tuo tarpu pagal valdžios sektoriaus investicijas į MTEP bendroje išlaidų struktūroje 2011 m. pirmavo Bulgarija ir Slovakija, kurių dalys bendrose investicijose į MTEP atitinkamai sudarė 35 proc. ir 28 proc., mažiausiai iš tyrimui atrinktų šalių valdžios sektoriaus investicijoms į MTEP skyrė Danija, Malta, Švedija, Airija ir Austrija, kur šios investicijos buvo mažesnės ar lygios 5 proc. visų investicijų į MTEP (detaliau žr. 15 pav.).

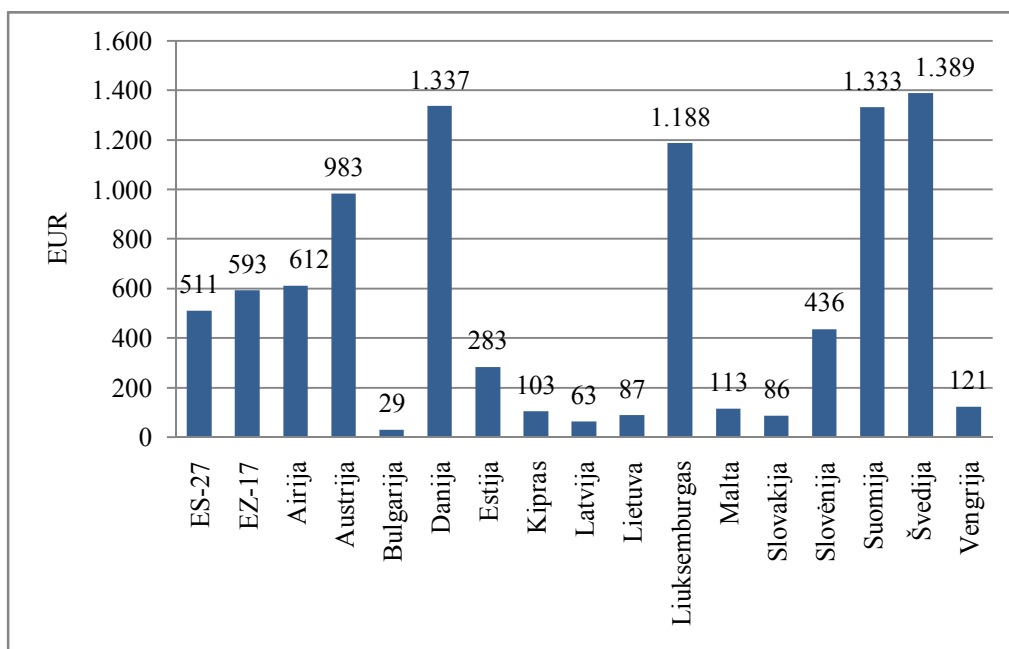

15 pav. Investicijų į MTEP struktūra 2011 m.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostat duomenimis (duomenys 2012 m. lapkričio 29 d., prieiga per internetą:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/science_technology_innovation/data/database).

Lyginant tyrimui atrinktų šalių investicijas į MTEP, tekusias vienam gyventojui 2011 m., galima būtų pastebėti, kad tarp šioje srityje pirmaujančių šalių buvo Skandinavijos šalys, kurių šio rodiklio dydžiai buvo apylygiai ir sudarė virš 1,3 tūkst. eurų. Tuo tarpu visų 2004 m. ir vėliau į ES įstojusių tyrimui atrinktų devynių šalių investicijos į MTEP buvo gerokai mažesnės, bet tarpusavyje varijavo gana ženkliai: nuo 29 eurų vienam gyventojui Bulgarijoje iki 436 eurų Slovėnijoje (detaliau žr. 16 pav.).

16 pav. Investicijos į MTEP 2011 m.: eurai vienam gyventojui

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostat duomenimis (duomenys 2012 m. lapkričio 29 d., prieiga per internetą:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/science_technology_innovation/data/database).

Apibendrinant galima būtų daryti išvadą, kad investicijų lygis tarp tyrimui atrinktų šalių varijuoja gana ženkliai: nuo 0,48 proc. BVP iki 3,78 proc. BVP. Mažiausiai šiai sričiai investicijų skiria 2004 m. ir vėliau į ES įstojusios šalys. Investicijų į MTEP struktūroje vyravo privačios verslo įmonių investicijos, taip pat beveik trečdalyje tyrimui atrinktų šalių aukštųjų mokyklų investicijos į MTEP buvo gana ženklios ir sudarė daugiau nei trečdalį visų šios srities investicijų. Lyginant tyrimui atrinktų šalių investicijas į MTEP, tekusias vienam gyventojui, pirmavo Skandinavijos šalys, kurių šio rodiklio dydžiai buvo apylygiai ir sudarė daugiau nei 1,3 tūkst. eurų vienam gyventojui, tuo tarpu visų 2004 m. ir vėliau į ES įstojusių devynių šalių investicijos į MTEP buvo gerokai mažesnės, bet tarpusavyje varijavo gana ženkliai: nuo 29 eurų vienam gyventojui Bulgarijoje iki 436 eurų Slovėnijoje.

3.1.4. Europos Sąjungos institucijų tiriamoms valstybėms siūlomos ekonominės politikos nuostatų analizė

Šiame poskyryje bus apžvelgta tyrimui atrinktų „mažųjų“ ES šalių vykdoma valstybės ekonominė politika per konkrečias ES Tarybos rekomendacijas, pateiktas atrinktoms šalims pirmojo ir antrojo Europos semestro ciklo įgyvendinimo metu ir nustatytos bei apibendrintos bendrosios ES Tarybos pasiūlytos valstybės ekonominės politikos vykdymo kryptys.

Remiantis ES Tarybos rekomendacijomis dėl **Airijos** pateiktų nacionalinės reformų ir stabilumo programų, Airijai, tiek 2011, tiek 2012 m., buvo rekomenduota įgyvendinti priemonės, nurodytas ES Tarybos Įgyvendinimo sprendime 2011/77/ES dėl Sąjungos finansinės pagalbos suteikimo Airijai, kuris buvo specifikuotas 2010 m. gruodžio 16 d. Supratimo memorandume ir vėlesniuose minėtų dokumentų pakeitimuose. Remiantis minėtais dokumentais, Airija turėjo pagal nurodytus terminus imtis griežtų fiskalinės konsolidacijos priemonių, įskaitant valdžios sektoriaus pajamų didinimą (mažinant gyventojų pajamų, privačių pensijų ir kitų mokesčių lengvatas, įvedant nekilnojamojo turto mokestį, vykdant kapitalo prieaugio (capital gains) ir įsigijimo (acquisition) mokesčio reformą, padidinant anglies dvideginio mokestį) ir išlaidų mažinimą (socialinių išlaidų, mažinant valstybės tarnautojų skaičių ir valstybės tarnybos pensijų lengvatas – reformuoti naujai ateinančių į valstybės tarnybą pensijų apskaičiavimo ir gavimo tvarką, kas susiję su pensinio amžiaus ilginimu kai kurioms valstybės tarnautojų kategorijoms ir pensijų indeksavimu pagal vartotojų kainų indeksą, pensijas apskaičiuoti pagal vidutines karjeros pajamas, naujai ateinančių į valstybės tarnybą tarnautojų darbo užmokestį sumažinti 10 proc. ir susieti pensinį amžių su socialinės apsaugos pensiniu amžiumi; kitas išlaidas, įskaitant ir investicijų išlaidų mažinimą), nukreipiant visas neplanuotas pajamas valdžios sektoriaus biudžeto deficito ir valstybės skolos mažinimui, nustatant daugiametes išlaidų lubas. Taip pat Airija turėjo imtis priemonių bankinio sektoriaus rekapitalizavimo srityje, padidinti paskolų padengimo indėliais lygį, pagerinti

finansų sektoriaus priežiūrą, didinant atsakingų institucijų kompetenciją. Be to, Airija įpareigota teisės aktų pakeitimais įteisinti konkurencijos padidinimą, panaikinant apribojimus konkuruoti teisės profesijų atstovams (siekiu sumažinti teisinių paslaugų kainas), medicinos paslaugų ir farmacijos srityje.

Remiantis **Austrijai** skirta 2011 m. rekomendacija dėl pateiktų Nacionalinės reformos ir Stabilumo programų, Austrijai buvo pasiūlyta valdžios sektoriaus biudžeto deficitą mažinti ne tik išlaidų mažinimo sąskaita; bet ir stiprinant nacionalinio biudžeto planavimą taikant teises, administracines, pajamas didinančias priemones ir paskirstant atsakomybes tarp skirtingų valdžios lygių, ypač sveikatos apsaugos srityje; žengti tolesnius žingsnius mažinant priėjimą prie ankstyvo išėjimo į pensiją schemų ir sutrumpinti pereinamąjį laikotarpį suvienodinant vyrų ir moterų išėjimo į pensiją amžių, taikyti griežtas sąlygas invalidumo pensijų skyrimui; imtis priemonių užimtumui skatinti – sumažinti efektyvų gyventojų pajamų mokesčio tarifą ir socialinio draudimo našta darbui, ypač mažų ir vidutinių pajamų gavėjams, įgyvendinti nacionalinį veiksmų planą dėl lygių vyrų ir moterų teisių darbo rinkoje, įskaitant ir reikiamus patobulinimus disesniam prieinamumui prie vaikų priežiūros paslaugų, kas suteiktų galimybę moterims dirbti visą darbo dieną ir mažinti darbo užmokesčio skirtumus, padidinti mokyklas baigiančiųjų skaičių ir imtis prevencinių priemonių dėl mokyklos nebaigimo stabdymo; imtis tolesnių žingsnių konkurencijos skatinimui, ypač paslaugų sektoriuose, mažinant įėjimo barjerus, panaikinant nepagrįstus apribojimus kai kurioms profesijoms, padidinant konkurencingumo tarnybų galias. Remiantis 2012 m. pateikta rekomendacija, Austrijai rekomenduota imtis biudžeto konsolidacijos priemonių siekiant laiku ištaisyti perviršinį deficitą, o vėlesniame laikotarpyje jį mažinant; įgyvendinti konkrečias reformas, kuriomis būtų siekiama gerinti sveikatos apsaugos ir švietimo sistemų organizavimą, finansavimą ir veiksmingumą; spartinti teisės aktais nustatyto vyrų ir moterų pensinio amžiaus suveinodinimą; siekiant užtikrinti, kad efektyvusis išėjimo į pensiją amžius ilgėtų, įskaitant pensinio amžiaus susiejimą su vidutine tikėtina gyvenimo trukme, didinti vyresnio amžiaus

darbuotojų įsidarbinimo galimybes ir atidžiai stebėti naujausių reformų, kuriomis griežtinamos sąlygos naudotis ankstyvo išėjimo į pensiją galimybėmis, įgyvendinimą; imtis priemonių mažinti darbuotojams tenkančią mokesčių ir socialinio draudimo įmokų našta, visų pirma atsižvelgiant į mažas pajamas gaunančius asmenis, siekiant didinti vyresnio amžiaus darbuotojų ir moterų užimtumo lygį ir atsižvelgiant į poreikį reaguoti į demografinių pokyčių pasekmes darbingo amžiaus gyventojams; biudžetui neutraliu keliu perskirstyti apmokestinimą link nekilnojamojo turto ir aplinkos mokesčių; mažinti didelį moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumą ir sudaryti daugiau galimybių moterims dirbti visą darbo dieną, ypač teikiant papildomas išlaikomų asmenų priežiūros paslaugas; imtis priemonių aukštojo mokslo nebaigusių asmenų skaičiui mažinti; imtis tolesnių veiksmų konkurencingumui didinti paslaugų sektoriuje, šalinant kliūtis patekti į ryšių, transporto ir energetikos mažmeninės prekybos rinkas; šalinti nepagrįstus laisvosios profesijos taikomus apribojimus; stiprinti konkurencijos institucijų įgaliojimus ir spartinti konkurencijos įstatymo reformos įgyvendinimą; aktyviau vykdyti valstybės paramą gavusių bankų restruktūrizaciją; toliau stiprinti bendradarbiavimą ir koordinavimą su kitų šalių finansų sektoriaus priežiūros institucijomis.

Bulgarijai 2011 m. ES Taryba pasiūlė dirbti ties efektyviu biudžeto įgyvendinimu ir ištaisyti 2011 m. paviršinį biudžeto deficitą, panaudoti ekonomikos atsigavimą vidutinio laikotarpio tikslo pasiekimui, pirmiausiai griežtai kontroliuojant išlaidų didėjimą ir prioritetizuojant ekonomikos augimą skatinančias išlaidas; pagerinti biudžeto planavimą ir įgyvendinimo kontrolę, parengiant ir taikant privalomas fiskalines taisykles ir aiškiai apibrėžiant vidutinio laikotarpio biudžeto planavimo procesą, kas užtikrintų skaidrumą visuose valdymo lygmenyse; dirbti ties pensijų reforma įgyvendinant priemones, kurios pailgintų efektyvų išėjimo į pensiją amžių ir sutrumpintų ankstyvo išėjimo, vykdyti politiką, kur darbo užmokesčio augimas geriau atspindėtų produktyvumo vystymosi tendencijas; kovoti su skurdu ir socialine atskirtimi, imtis priemonių modernizuojant darbo biržų paslaugas – didinant jų

pajėgumą tam, kad įgyti įgūdžiai geriau atitiktų darbo rinkos paklausą, koncentruotis ties jaunimo su menkais darbo įgūdžiais rėmimu, iki 2012 m. vidurio priimti teisės aktus, įgyvendinančius švietimo reformą, apimančią ikimokyklinį, mokyklinį ir aukštąjį mokslą; tobulinti valdymo funkcijas atliekančių ir reguliavimo tarnybose dirbančių asmenų administracinius gebėjimus, įvesti ir įgyvendinti efektyvias priemones viešųjų pirkimų kontrolės srityje, kurių pagrindas būtų rizikų vertinimas; panaikinti įėjimo į rinką kliūtis, garantuoto pelno susitarimus ir kainų kontrolę, ir užtikrinti pilną Bulgarijos energijos regulatoriaus nepriklausomybę su tikslu atverti elektros ir dujų rinkas didesnei konkurencijai, imtis priemonių pastatų energijos efektyvumui padidinti. 2012 m. Bulgarijai rekomenduota tęsti patikimą fiskalinę politiką, kad iki 2012 m. būtų pasiektas vidutinės trukmės laikotarpio tikslas; siekdama šio tikslo, šalis turėtų įgyvendinti numatytą biudžeto strategiją, užtikrindama išlaidų kriterijaus laikymąsi, ir būti pasirengusi imtis papildomų priemonių, jei kiltų rizika biudžeto scenarijui; dėti daugiau pastangų viešųjų išlaidų kokybei gerinti, ypač švietimo ir sveikatos sektoriuose, ir įgyvendinti mokesčių strategiją, siekiant toliau gerinti mokestinių pajamų surinkimą ir spręsti šešėlinės ekonomikos problemą; toliau tobulinti vidutinės trukmės laikotarpio biudžeto planavimo sistemą ir gerinti atsiskaitymo sistemos kokybę; imtis tolesnių veiksmų tvarumui gresiančiai rizikai mažinti ir pensijų sistemos adekvatumui gerinti, suvienodinant įstatymais reglamentuojamą vyrų ir moterų pensinį amžių; nustatyti griežtesnius invalidumo pensijų skyrimo kriterijus ir kontrolę; paspartinti nacionalinės Jaunimo užimtumo iniciatyvos įgyvendinimą; užtikrinti, kad socialinio draudimo įmokų minimalios ribos neatbaidytų nuo legalaus darbo; dėti daugiau pastangų Valstybinės užimtumo tarnybos veiklos rezultatams gerinti; mažinti skurdą, didinti socialinių išmokų veiksmingumą, padidinti priėjimą vaikams ir pagyvenusiems žmonėms prie kokybiškų socialinių paslaugų ir įgyvendinti Nacionalinę romų integracijos strategiją; spartinti teisės aktų, skirtų mokykloms ir aukštajam mokslui, ir susijusių priemonių reformą, nukreipiant pastangas į mokymo programų modernizavimą, mokytojų rengimo tobulinimą ir galimybių įgyti išsilavinimą

užtikrinimą palankių sąlygų neturinčių asmenų grupėms; pagerinti priėjimą prie finansinių išteklių pradedančioms veiklą įmonėms ir mažoms ir vidutinėms įmonėms, ypač vykdančioms inovacinę veiklą; paspartinti pastangas gerinti administracinius gebėjimus ir reformas, mažinant biurokratiją ir mokesčių prievolių vykdymo ir mokesčių surinkimo sąnaudas bei toliau gerinti ES lėšų įsisavinimą, visų pirma kelių ir geležinkelių transporto ir vandentvarkos srityse; gerinti teismų sistemos kokybę ir nepriklausomybę ir spartinti e. valdžios diegimą; stiprinti svarbiausių transporto sektorių ir reguliavimo institucijų viešuosius administracinius gebėjimus; užtikrinti patikimą viešųjų pirkimų teisės aktų įgyvendinimą; imtis priemonių kliūtims patekti į rinką, garantuoto pelno susitarimams ir kainų kontrolei panaikinti; užtikrinti perdavimo ir skirstymo sistemų operatorių nepriklausomumą; energetikos srityje – baigti kurti rinką, visų pirma, energijos biržų rinką; tobulinti elektros ir dujų jungtis, didinti energijos vartojimo efektyvumą ir gerinti gebėjimus reaguoti tiekimo nutrūkimo atveju.

Danijai 2011 m. ES Taryba rekomendavo taip pat imtis valdžios sektoriaus biudžeto konsolidavimo priemonių tam, kad perviršinių deficitą ištaisyti iki 2013 m., sustiprinti išlaidų kontrolę, nustatant privalomas daugiametes išlaidų lubas vietinei, regioninei ir centrinei valdžiai; užimtumui ir valdžios sektoriaus finansų tvarumui padidinti, imtis tolesnių priemonių padidinti ilgalaikę darbo pasiūlą įgyvendinant savanoriško ankstyvo išėjimo pensijų reformą, reformuojant neįgalumo pensijas ir tikslingiau skiriant subsidijas pagal užimtumo skatinimo schemas labiausiai pažeidžiamoms grupėms; pagreitinti švietimo sistemos kokybės gerinimo reformų įgyvendinimą, sumažinti mokyklą nebaigiančių asmenų lygį, ypač profesinio rengimo srityje, padidinti galimų stažuočių vietų skaičių; imtis priemonių panaikinti kliūtis konkurencijai, ypač vietinių paslaugų ir mažmeninės prekybos srityse peržiūrint žemės naudojimo teisinę bazę ir atveriant galimybes dalyvauti savivaldybių ir regioniniuose pirkimuose; imtis prevencinių priemonių stiprinti vidutinio laikotarpio tvarumą būsto rinkoje ir finansų sistemos, įskaitant ir būsto paskolų ir turto mokesčio sistemų

funkcionavimą. Tuo tarpu 2012 m. rekomendavo: imtis biudžeto konsolidavimo priemonių perviršiniam biudžeto deficitui ištaisyti, vėlesniame etape užtikrinant jo mažinimą; imtis tolesnių veiksmų siekiant padidinti ilgalaikę darbo jėgos pasiūlą, reformuojant invalidumo pensijas, tikslingiau taikant subsidijuojamo užimtumo schemas sumažėjusio darbingumo asmenims ir pagerinant asmenų, kilusių iš migrantų šeimų, įsidarbinimo galimybes; nedelsiant įgyvendinti numatytas priemones, siekiant švietimo sistemos kaštų efektyvumo, mažinti mokyklos – ypač profesinių mokyklų – nebaigiančių asmenų skaičių ir padidinti gamybinės praktikos atlikimo skaičių; toliau dėti pastangas, kad būtų pašalintos kliūtys konkurencijai, ypač vietos paslaugų, mažmeninės prekybos ir statybos sektoriuose, be kita ko, savivaldybių ir regionų viešųjų paslaugų pirkimų rinką labiau atveriant konkurencijai; apsvarstyti papildomas prevencines priemones, siekiant vidutinės trukmės laikotarpiu sustiprinti būsto rinkos ir finansų sistemos stabilumą, peržiūrint turto mokesčio ir savivaldybių žemės mokesčio sistemas.

Iš 2011 m. rekomendacijos **Estijai** matyti, kad jos padėtis finansų tvarumo atžvilgiu nagrinėjamu laikotarpiu buvo kur kas geresnė nei kitų tyrimui atrinktų ES valstybių narių, tačiau ir Estijai buvo siūloma imtis valdžios sektoriaus biudžeto deficito spartesnio mažinimo veiksmų, kad 2013 m. būtų pasiektas struktūrinio balanso perviršis, griežtai kontroliuoti išlaidų viršijimus ir didinti valdžios sektoriaus išlaidų efektyvumą; imtis priemonių remiant darbo jėgos paklausą ir mažinant skurdo riziką, mažinant mokesčius ir socialinio draudimo našta biudžetui neutraliu būdu, didinant aktyvios darbo rinkos politikos efektyvumą, įskaitant tikslingas priemones jaunimui ir ilgalaikiams bedarbiams, ypač aukšto nedarbo vietovėse; užtikrinti numatytų priemonių įgyvendinimą mažinant ekonomikos energijos intensyvumą ir gerinant energijos efektyvumą, pasirenkant pastatų ir transporto sektorius, įskaitant geresnio rinkos funkcionavimo užtikrinimą; įgyvendinant švietimo sistemos reformą prioritetą teikti priemonėms, padidinančioms ikimokyklinio ugdymo prieinamumą, pagerinti profesinio švietimo kokybę ir prieinamumą, mokyklas baigiančiuosius orientuoti į darbo rinkos poreikius, suteikti

galimybes žemos kvalifikacijos darbuotojams dalyvauti visą gyvenimą mokymosi programose. 2012 m. Estijai rekomenduota: išsaugoti patikimą fiskalinę būklę, toliau didinti valstybės išlaidų efektyvumą ir įgyvendinti priemones mokestinių prievolių vykdymui pagerinti; didinti paskatas dirbti, racionalizuojant socialinių išmokų sistemą ir lanksčiau skirstant negalios, bedarbio ir tėvystės išmokas, kartu užtikrinant tinkamą socialinę apsaugą; pagerinti socialinių paslaugų paskirstymą, tikslingiau skirstant šeimos ir tėvystės išmokas bei pašalinant su vaikais susijusias iškraipomas pajamų mokesčio lengvatas; didinti jaunimo ir ilgalaikių bedarbių dalyvavimą darbo rinkoje; mokymo ir švietimo programas veiksmingiau susieti su darbo rinkos poreikiais, skatinti verslo ir mokslo bendruomenių bendradarbiavimą; didinti žemos kvalifikacijos darbuotojų galimybes dalyvauti mokymosi visą gyvenimą programose; skatinti teikti pirmenybę mokslinių tyrimų ir inovacijų sistemoms, taip pat remti jų internacionalizaciją; gerinti energijos vartojimo efektyvumą, visų pirma pastatų ir transporto, ir stiprinti aplinkos apsaugos paskatas, susijusias su transporto priemonėmis ir atliekomis, be kita ko, apsvarstant, pvz., transporto priemonių apmokestinimą; skatinti naudoti atsinaujinančią energiją; toliau plėtoti tarpvalstybines jungtis energetikos srityje, siekiant panaikinti susijusių rinkų izoliaciją; stiprinti savivaldybių biudžetų fiskalinį tvarumą, didinant vietos valdžios institucijų efektyvumą ir užtikrinant veiksmingą paslaugų teikimą, visų pirma nustatant didesnes paskatas jungtis arba skatinant savivaldybes bendradarbiauti.

Tuo tarpu **Kiprui** 2011 m. ES Taryba rekomendavo imtis reikiamų nuolatinio pobūdžio priemonių perviršinio biudžeto deficito ištaisymui iki 2012 m., griežtai kontroliuoti išlaidų viršijimus, o perviršines lėšas nukreipti deficito ir valstybės skolos mažinimui; toliau stiprinti bankų ir kredito bendrovių priežiūrą siekiant užtikrinti išankstinį rizikų atskleidimą; pagerinti ilgo laikotarpio finansų tvarumą imantis priemonių pensijų ir sveikatos apsaugos reformų srityse – ilginti socialinio draudimo įmokų mokėjimo laikotarpį, susieti išėjimo į pensiją amžių su gyvenimo trukme ar imtis kitų priemonių, turėsiančių analogišką poveikį valdžios sektoriaus biudžeto

išlaidoms, sveikatos apsaugos srityje imtis tolesnių priemonių pagreitinant nacionalinės sveikatos apsaugos sistemos įdiegimą; reformuoti derybų dėl darbo užmokesčio ir darbo užmokesčio indeksacijos sistemą taip, kad darbo užmokesčio augimas geriau atspindėtų darbo produktyvumo ir konkurencingumo augimą; imtis tolesnių priemonių reformuojant profesinio mokymo sistemą taip, kad absolventai geriau atitiktų darbo rinkos poreikius, įskaitant ir tam tikslui įsteigiamas po vidurinio išsilavinimo profesinio mokymo įstaigas, imtis priemonių profesinio mokymo sistemos efektyvumui padidinti didinant paskatas ir pagerinant priėjimą prie profesinio mokymo, ypač žemos kvalifikacijos darbuotojams, moterims ir vyresnio amžiaus žmonėms; panaikinti likusias kliūtis įsisteigimui paslaugų sektoriuje; nustatyti priemones nukreiptas padidinti energijos šaltinių diversifikaciją ir atsinaujinančios energijos šaltinių naudojimą, iki 2012 m. priimant vandens valdymo planą ir kainų nustatymo schemą, atspindinčią kaštų efektyvumą ir teisingumą, susijusius su tvarėsiu vandens išteklių valdymu. 2012 m. rekomendacijose Taryba pasiūlė Kipriui: imtis papildomų biudžeto konsolidavimo priemonių, siekiant ištaisyti perviršinį deficitą bei užtikrinti tolesnį jo mažinimą; toliau derinti kooperatinių kredito unijų priežiūros ir reglamentavimo sistemą pagal komerciniams bankams taikomus standartus; griežtinti reguliavimo nuostatas, taikomas finansų įstaigų rekapitalizavimui; toliau gerinti pensijų sistemos ilgalaikį tvarumą ir adekvatumą bei spręsti didelio pagyvenusių žmonių skurdo rizikos lygio problemą; užtikrinti efektyvaus išėjimo į pensiją amžiaus didėjimą, be kita ko, suderinant pensinį amžių su tikėtina gyvenimo trukme; nedelsiant užbaigti ir įgyvendinti nacionalinę sveikatos priežiūros sistemą, taip užtikrinant jos finansinį tvarumą ir visuotinį sveikatos draudimą; tobulinti darbo jėgos įgūdžius didinant jos judumą link didelio augimo ir didelės pridėtinės vertės veiklų; imtis papildomų priemonių jaunimo nedarbo problemai spręsti, daugiausia dėmesio skiriant mokomajai praktikai įmonėse ir individualios veiklos skatinimui; imtis politinių priemonių paklausos skatinimui skatinant verslo inovacijas; šalinti nepagrįstas kliūtis paslaugų rinkoje; didinti konkurencingumą, įskaitant darbo

užmokesčio indeksavimo sistemos pertvarkymą, geriau susiejant jį su produktyvumo vystymusi; imtis veiksmų diversifikuoti ekonomikos struktūrą; ištaisyti valdžios sektoriaus biudžeto deficitą ribojant išlaidas.

Latvijai 2011 m. pateiktoje rekomendacijoje siūloma, kaip ir Airijai, įgyvendinti priemones, nurodytas specialiai jai skirtame Sprendime 2009/290/EB, kuris buvo pakeistas Sprendimu 2009/592/EB ir specifiкуotas 2009 m. sausio 20 d. Supratimo memorandumu ir jo penkiose atnaujintose versijose, kurio paskutinė panaudota šiame darbe – 2011 m. gruodžio 21 d. atnaujinta versija. Minėtais dokumentais Latvija įpareigota imtis fiskalinės konsolidacijos priemonių, įskaitant valstybės tarnautojų skaičiaus ir darbo užmokesčio mažinimą, imtis priemonių bankinio sektoriaus stabilizavimui, įskaitant ir priežiūros stiprinimą bei pinigų politikos priemonių, kas leistų apriboti kreditų augimą iki tvaraus lygio; įgyvendinti struktūrines reformas, įskaitant aktyvios darbo rinkos politikos ir visą gyvenimą mokymosi politikos, skatinti privataus sektoriaus įsitraukimą į mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros finansavimą, įgyvendinti eksportą skatinančias priemones ir mažinti administracinę naštą verslui, laiku įgyvendinti ES lėšomis finansuojamus projektus, imtis priemonių pagerinti įmonėms ir verslininkams priėjimą prie ES struktūrinių fondų lėšų. 2012 m. Tarybos rekomendacijoje Latvijai pasiūlyta: imtis fiskalinės konsolidacijos priemonių perviršiniam deficitui ištaisyti ir toliau mažinti, gautas didesnes, nei tikėtasi pajamas skirti valdžios sektoriaus skolai mažinti; įgyvendinti priemones, kuriomis siekiama darbo mokesčius pakeisti vartojimo, turto ir gamtinių bei kitų išteklių naudojimo mokesčiais; imtis priemonių mažinti ilgalaikį ir jaunimo nedarbą mažinant mokyklos nebaigiančių asmenų skaičių, skatinant veiksmingesnį profesinį rengimą ir mokymą bei jo gamybinės praktikos elementą, gerinant aktyvios darbo rinkos politikos ir susijusių mokymo priemonių kokybę, prieinamumą ir veiksmingumą, taip pat pasitvirtinant veiksmingą darbo užmokesčio subsidijavimo schemą; spręsti didelio skurdo ir socialinės atskirties problemas reformuojant socialinės paramos sistemą; toliau skatinti energijos vartojimo efektyvumą; skatinti pagrindinių energijos tinklų konkurenciją ir gerinti jų

sujungimą su ES energijos tinklais; imtis priemonių gerinti teismų sistemos valdymą ir veiksmingumą; testuoti aukštojo mokslo reformas, be kita ko, įdiegiant naują finansavimo modelį, kuriuo būtų skatinama kokybė, stiprinamos aukštojo mokslo ir darbo rinkos poreikių sąsajos bei aukštojo mokslo ir mokslinių tyrimų įstaigų ryšiai; parengti ir įgyvendinti veiksmingą mokslinių tyrimų ir inovacijų politiką, pagal kurią įmonės būtų skatinamos diegti inovacijas, be kita ko taikant mokesčių paskatas, atnaujinant infrastruktūrą ir racionalizuojant mokslinių tyrimų įstaigų veikimą.

ES Taryba savo 2011 m. rekomendacijoje **Lietuvai**, kaip ir visoms kitoms tyrimui atrinktomis šalims, pasiūlė imtis stipresnės fiskalinės konsolidacijos priemonių iki 2012 m. biudžeto sudarymo patvirtinant papildomas nuolatinio pobūdžio fiskalines priemones perviršiniam deficitui ištaisyti, stiprinti mokesčių prievolių vykdymą ir visapusiškai pasinaudoti ekonomikos atsigavimu spartesniam valdžios sektoriaus biudžeto deficito mažinimui, stiprinti fiskalinę sistemą visų pirma nustatant privalomas viršutines išlaidų ribas ir užtikrinant, kad jų būtų laikomasi; priimti teisės aktus, įgyvendinančius pensijų sistemos reformą, pašalinti finansines paskatas nedirbti, ypač pensinio amžiaus žmonėms; didinti darbo rinkos lankstumą keičiant susijusius teisės aktus, kad jų nuostatos taptų lankstesnės ir būtų sudarytos geresnės sąlygos naudotis terminuotomis darbo sutartimis, keisti atitinkamus teisės aktus, siekiant užtikrinti, kad socialinės paramos sistemoje neliktų paskatų nedirbti; įgyvendinti valstybės valdomų įmonių reformą, atskiriant nuosavybės ir reguliavimo funkcijas, nustatant aiškius įmonių tikslus, padidinant skaidrumą ir atskiriant komercinę ir nekomercinę veiklas; padidinti energijos vartojimo efektyvumą pastatuose, imtis veiksmų mokesčių perkėlimui į energijos vartojimo sektorių; imtis veiksmų pagerinti verslo pradžios ir statybos leidimų išdavimo sąlygas ir didinti konkurenciją energetikos ir mažmeninės prekybos sektoriuose. Tuo tarpu 2012 m. ES Taryba rekomendavo Lietuvai: vėlgi imtis biudžeto konsolidavimo priemonių siekiant ištaisyti perviršinį deficitą ir vėliau jį mažinant, tuo tikslu peržiūrėti ir apsvarstyti galimybę padidinti tuos mokesčius, kurie mažiausiai kenkia

ekonomikos augimui, kaip antai būsto ir aplinkos mokesčius, be kita ko, įvesti automobilių mokesčius, kartu gerinant mokestinių prievolių vykdymą, stiprinti biudžeto planavimo sistemą, visų pirma nustatant privalomas viršutines išlaidų ribas vidutinės trukmės laikotarpiu; priimti pensijų sistemos reformos teisės aktus; suderinti teisės aktais nustatytą pensinį amžių su tikėtina gyvenimo trukme, nustatyti aiškias pensijų indeksavimo taisykles ir tobulinti pensijų kaupimo sistemas; pensijų reformą grįsti aktyvaus senėjimo priemonėmis; spręsti didelio nedarbo, visų pirma jaunimo, žemos kvalifikacijos darbuotojų ir ilgalaikių bedarbių, problemą, nukreipiant išteklius į aktyvios darbo rinkos politikos priemones ir kartu gerinant jų veiksmingumą; padidinti gamybinės praktikos schemų veiksmingumą; pakeisti darbo teisės aktus, kiek tai susiję su lanksčiomis sutarčių sąlygomis, atleidimo nuostatomis ir lanksčia darbo laiko tvarka; didinti paskatas dirbti ir socialinės paramos sistemos reformą geriau susieti su aktyvumo skatinimo priemonėmis; įgyvendinti visus valstybės valdomų įmonių reformos paketo aspektus ir visų pirma užtikrinti, kad būtų atskirtos nuosavybės ir reguliavimo funkcijos bei komercinė ir nekomercinė įmonių veikla; įdiegti tinkamas stebėjimo priemones reformos veiksmingumui vertinti ir užtikrinti; suintensyvinti veiksmus, kad būtų pagerintas pastatų energinis efektyvumas, be kita ko, šalinant kliūtis ir sparčiai įgyvendinant kontroliuojančiojo fondo iniciatyvą. Skatinti energijos tinklų konkurenciją gerinant tiek elektros energijos, tiek dujų tinklų susijungimą su ES valstybėmis narėmis.

Liuksemburgui – vienai iš šešių Europos Ekonominės bendrijos steigimo pradininkų ir ES ekonominio reguliavimo taisyklių kūrėjai – nagrinėjamu laikotarpiu ES Taryba rekomendavo teikti pirmenybę ciklinių sąlygų gerinimui, fiskalinių pastangų stiprinimui ir neplanuotų papildomų pajamų nukreipimui valdžios sektoriaus deficitui mažinti; siekiant užtikrinti ilgalaikį pensijų sistemos tvarumą, pasiūlyti ir įgyvendinti pensijų sistemos reformą pradedant nuo senyvo amžiaus žmonių dalyvavimo darbo rinkoje dalies didinimo, ypač neskatinat ankstyvo išėjimo į pensiją, susieti nustatytą pensinį amžių su tikėtina gyvenimo trukme; žengti žingsnius derybų dėl darbo

užmokesčio ir darbo užmokesčio indeksacijos sistemos reformos link, kad darbo užmokesčio augimas geriau atspindėtų darbo produktyvumo ir konkurencingumo vystymosi tendencijas; mažinti jaunimo nedarbą stiprinant mokymo ir švietimo priemones, skirtas gerinti jaunų žmonių kvalifikacijos atitikimą darbo jėgos paklausai. 2012 m. Taryba Liuksemburgui rekomendavo: išlaikyti patikimą fiskalinę būklę, koreguojant bet koki nukrypimą nuo vidutinės trukmės biudžeto tikslo, kuriuo užtikrinamas ilgalaikis viešųjų finansų tvarumas, visų pirma atsižvelgiant į numatomus su visuomenės senėjimu susijusius išsipareigojimus; stiprinti siūlomą pensijų reformą imantis papildomų priemonių, kuriomis būtų padidintas vyresnio amžiaus darbuotojų dalyvavimas darbo rinkoje, visų pirma užkertant kelią ankstyvam išėjimui į pensiją ir imantis tolesnių veiksmų didinant efektyvų išėjimo į pensiją amžių, be kita ko, susiejant pensinį amžių su tikėtina gyvenimo trukme; imtis papildomų priemonių pertvarkyti derybų dėl darbo užmokesčio ir darbo užmokesčio indeksavimo sistemą; toliau stengtis mažinti jaunimo nedarbą, skatinant aktyvesnį suinteresuotųjų šalių dalyvavimą ir stiprinant mokymo bei švietimo priemones, pirmiausia skirtas asmenims, kurių išsilavinimo lygis yra žemas, kuriomis būtų užtikrinta, kad jaunų darbuotojų įgūdžiai ir kvalifikacija geriau atitiktų darbo rinkos paklausą; užtikrinti, kad būtų įvykdyti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimo mažinimo tikslai sektoriuose, kuriems netaikoma apyvartinių taršos leidimų prekybos sistema, pirmiausia didinant energetikos produktų apmokestinimą.

2011 m. rekomendacijoje **Malta** pasiūlyta ta pati fiskalinė konsolidacija, siekiant ištaisyti perviršinį deficitą 2011 m. ir mažinti aukštą valstybės skolos lygį ateityje; imtis priemonių siekiant užtikrinti pensijų sistemos tvarumą laipsniškai ilginant pensinį amžių ir susiejant jį su tikėtina gyvenimo trukme, neskatinanti naudotis ankstyvo išėjimo į pensiją schemomis, skatinti privatų taupymą pensijoms; mokyklas baigiančiuosius geriau orientuoti į darbo rinkos poreikius gerinant priėjimą prie aukštojo mokslo ir stiprinant profesinio mokymo sistemos efektyvumą, imtis tolesnių priemonių, mažinant nebaigiančių mokyklą asmenų skaičių, nustatant, analizuojant ir įvertinant

priežastis ir įtvirtinant reguliarios stebėsenos ir atsiskaitymo mechanizmą, leidžiantį įvertinti priemonių sėkmės lygį; peržiūrėti ir žengti reikiamus žingsnius reformuojant derybų dėl darbo užmokesčio ir darbo užmokesčio indeksacijos sistemą tam, kad darbo užmokesčio augimas geriau atspindėtų darbo produktyvumo ir konkurencingumo vystymosi tendencijas; padidinti pastangas mažinant priklausomybę nuo importuojamos naftos, tuo tikslu nukreipiant investicijas į atsinaujinančią energetiką ir panaudojant ES paramą infrastruktūros pagerinimui ir energijos efektyvumo skatinimui. ES Tarybos rekomendacijoje Maltai 2012 m. buvo pasiūlyta: tęsti fiskalinę konsolidaciją; imtis neatidėliotinų veiksmų, siekiant užtikrinti ilgalaikį pensijų sistemos tvarumą, t. y. didinti efektyvų išėjimo į pensiją amžių, be kita ko, kur kas sparčiau laipsniškai didinant nustatytą pensinį amžių, aiškiai susiejant jį su tikėtina gyvenimo trukme bei imantis priemonių privačiam pensijų kaupimui skatinti; imtis priemonių vyresnio amžiaus darbuotojų dalyvavimui darbo rinkoje didinti ir pasinaudojimu ankstyvo išėjimo į pensiją schemomis mažinti; imtis priemonių aukštiesiems mokyklos nebaigimo rodikliams mažinti; švietimo sistemoje politinėmis priemonėmis siekti įgūdžių ir reikiamų darbo rinkos poreikių derinimo; didinti vaikų priežiūros ir pomokyklinės veiklos centrų prieinamumą, tuo siekiant mažinti vyrų ir moterų užimtumo skirtumą; imtis reikiamų veiksmų siekiant pertvarkyti derybų dėl darbo užmokesčio ir darbo užmokesčio indeksavimo sistemą, tuo užtikrinant darbo užmokesčio pokyčių geresnį darbo našumo pokyčių atspindėjimą; siekiant mažinti Maltos priklausomybę nuo importuojamos naftos, paspartinti pastangas skatinti efektyvų energijos vartojimą ir didinti energijos iš atsinaujinančiųjų energijos šaltinių dalį, atidžiai stebint dabartinius skatinimo mechanizmus ir teikiant pirmenybę tolesniam infrastruktūros plėtojimui, įskaitant elektros jungties su Sicilija užbaigimą; siekiant stiprinti bankų sektorių, imtis priemonių, kad būtų mažinama galima rizika, kurią kelia didelė bankų priklausomybė nuo nekilnojamojo turto rinkos; imtis priemonių, kad būtų toliau didinami atidėjimai blogų paskolų nuostoliams padengti.

Slovakijai ES Taryba 2011 m. rekomendavo imtis fiskalinio konsolidavimo priemonių nemažinant ekonomikos augimo skatinimui skirtų išlaidų, tačiau padidinant pajamas iš aplinkos apsaugos ir turto mokesčių ir didinant pridėtinės vertės mokesčio surinkimo efektyvumą; stiprinti biudžeto valdymą nustatant privalomas daugiametes išlaidų lubas, apimančias centrinės valdžios ir socialinio draudimo sistemas; padidinti ilgo laikotarpio valdžios sektoriaus biudžeto tvarumą toliau reguliuojant pensijų sistemas, veikiančios einamojo finansavimo (angl. *pay-as-you-go*) principu, ramstį, keičiant indeksacijos mechanizmą ir įgyvendinant kitas priemones siekiant padidinti efektyvų išėjimo į pensiją amžių – pensinį amžių susiejant su tikėtina gyvenimo trukme, imtis priemonių užtikrinti savarankiškai kaupiamų pensijų pakopos (angl. *full-funded*) gyvybingumą; imtis priemonių užimtumo didinimui ir darbo rinkos paklausos skatinimui žemos kvalifikacijos bedarbiams mažinant mokesčius mažai apmokamiems darbuotojams, siekiant pagerinti aktyvios darbo rinkos politikos tikslų nustatymą, planavimą ir vertinimą, ypač jaunimo ir ilgalaikių bedarbių srityje, imtis priemonių tobulinti įdarbinimo paslaugas teikiančių valdžios sektoriaus įstaigų administracinius gebėjimus; pagreitinti planuotą bendrojo lavinimo, profesinio mokymo ir stažuolių reformų įgyvendinimą ir imtis priemonių pagerinti aukštojo mokslo kokybę ir jo atitikimą darbo rinkos poreikiams, didinti paskatas tiek asmenims, tiek darbdaviams skatinti žemos kvalifikacijos asmenis dalyvauti visą gyvenimą mokymosi programose; užtikrinti viešųjų pirkimų taisyklių tobulinimo priemonių įgyvendinimą. 2012 m. ES Taryba rekomendavo: imtis papildomų biudžeto konsolidavimo priemonių perviršiniam deficitui ištaisyti ir vėlesniame etape jo mažinimui; gerinti mokestinių prievolių vykdymą, visų pirma didinant pridėtinės vertės mokesčio surinkimo veiksmingumą; mažinti įvairių rūšių darbo mokesčių iškraipymus, be kita ko, mažinant mokesčių lengvatas; susieti nekilnojamojo turto mokesčius su jo rinkos verte; geriau išnaudoti aplinkos mokesčius; toliau koreguoti pensijų sistemos einamojo finansavimo pakopą – pakeisti indeksavimo sistemą, pensinį amžių susieti su vidutine tikėtina gyvenimo trukme, į pensijos apskaičiavimo formulę įtraukti

tvarumo veiksnį, atspindintį demografinius pokyčius; užtikrinti ir pensijų kaupimo iš privalomų įmokų pakopos stabilumą ir gyvybingumą; didinti viešųjų užimtumo tarnybų administracinius gebėjimus siekiant gerinti aktyvios darbo rinkos politikos, visų pirma skirtos jauniems ir ilgalaikiams bedarbiams, vyresnio amžiaus darbuotojams ir moterims, tikslingumą, rengimą ir vertinimą; užtikrinti vaikų priežiūros paslaugų teikimą; mažinti mokesčius mažai uždirbantiems darbuotojams ir atitinkamai pritaikyti socialinių išmokų sistemą; priimti ir įgyvendinti jaunimo veiksmų planą, ypatingą dėmesį skiriant švietimo ir profesinio mokymo kokybei ir aktualumui, be kita ko, diegiant gamybinės praktikos sistemą; gerinti aukštojo mokslo kokybę stiprinant kokybės užtikrinimą ir orientavimąsi į rezultatus; aktyviai imtis priemonių, kuriomis būtų gerinama pažeidžiamų grupių, įskaitant romus, galimybės gauti mokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą ir kuriomis būtų gerinama tokio ugdymo kokybė; užtikrinti suaugusiųjų reintegraciją į darbo rinką pasitelkiant aktyvumo skatinimo priemones ir tikslingai veikiančias įdarbinimo tarnybas, suteikiant antrą galimybę mokytis ir organizuojant trumpą profesinį mokymą; gerinti viešųjų paslaugų kokybę, be kita ko, gerinant žmogiškųjų išteklių valdymą ir stiprinant analitinius gebėjimus; toliau mažinti teismo proceso trukmę ir stiprinti Viešųjų pirkimų tarnybos, kaip nepriklausomos institucijos, vaidmenį.

Savo rekomendacijoje **Slovėnijai** 2011 m. ES Taryba pasiūlė vis tą pačią fiskalinę konsolidaciją; žengti reikiamus žingsnius ilgalaikiam pensijų sistemos tvarumui užtikrinti, padidinti senyvo amžiaus žmonių užimtumo lygį per vėlesnį išėjimą į pensiją, toliau tobulinant aktyvią darbo rinkos politiką ir visą gyvenimą mokymosi priemones; imtis tolesnių priemonių bankiniame sektoriuje siekiant padidinti kreditų srautą realiai ekonomikai; sumažinti asimetriją tarp teisių ir pareigų, nustatomų darbo sutartyse ir terminuotose darbo sutartyse, atnaujinti pastangas, nukreiptas susitvarkyti su lygiagrečia darbo rinka, atsiradusia iš „studentų darbo“; įvesti įgūdžių ir kompetencijų, reikalingų patenkinti darbo rinkos poreikius, prognozavimo sistemą, įvertinti valdžios sektoriaus įdarbinimo tarnybų efektyvumą, ypač teikiančių

konsultacijas karjeros klausimais, pagerinti įgūdžių atitikimą darbo rinkos poreikiams; siekiant pagerinti verslo aplinką ir pritraukti investicijas, supaprastinti reglamentuojamoms profesijoms taikomas nuostatas ir patobulinti Konkurencijos tarnybos administracinius gebėjimus. ES Taryba 2012 m. rekomendavo Slovėnijai: imtis fiskalinės konsolidacijos priemonių perviršinio biudžeto deficito padėčiai ištaisyti ir vėlesniame etape tolesniam jo mažinimui; siekiant užtikrinti ilgalaikį pensijų sistemos tvarumą kartu išsaugant pakankamas pensijas, imtis skubių veiksmų: suvienodinti moterų ir vyrų pensinį amžių; užtikrinti, kad efektyvus išėjimo į pensiją amžius didėtų, be kita ko, susiejant pensinį amžių su tikėtina gyvenimo trukme; mažinti ankstyvo išėjimo į pensiją galimybes; peržiūrėti pensijų indeksavimo sistemą; didinti vyresnio amžiaus žmonių užimtumo lygį, toliau rengiant aktyvios darbo rinkos politiką ir mokymosi visą gyvenimą priemones; siekiant atnaujinti pakankamą skolinimą produktyviai veiklai, imtis reikiamų veiksmų, kad bankų sektoriuje būtų sukaupti pakankami kapitalo rezervai; gauti išsamų trečiųjų šalių patvirtinimą dėl sistemiškai svarbių bankų neveiksnių paskolų nuostolių įvertinimo; koreguoti užimtumo apsaugos teisės aktų nuostatas, susijusias su nuolatinėmis sutartimis, kad mažėtų darbo rinkos segmentacija; toliau spręsti lygiagrečios darbo rinkos, atsiradusios dėl studentų darbo, problemas; gerinti įgūdžių, visų pirma žemos kvalifikacijos darbuotojų ir aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų įgūdžių, atitiktį darbo rinkos paklausai ir tęsti profesinio rengimo ir mokymo reformas; imtis papildomų veiksmų, siekiant tinkamiau atverti rinką ir spartinti laisvųjų profesijų paslaugų pertvarkymą; gerinti verslo aplinką; užtikrinti, kad darbo užmokesčio didėjimas, įskaitant minimalų darbo užmokestį, skatintų konkurencingumą ir darbo vietų kūrimą.

Tuo tarpu kitai Šiaurės Europoje esančiai ES valstybei narei **Suomijai** ES Taryba savo 2011 m. rekomendacijoje pasiūlė, kaip ir kitoms tyrimui atrinktoms šalims, tęsti fiskalinę konsolidaciją nukreipiant neplanuotas pajamas valdžios sektoriaus biudžeto deficito mažinimui ir imtis papildomų priemonių siekiant laikytis vidutinio laikotarpio tikslo; imtis tolesnių priemonių produktyvumo didinimui ir kaštų mažinimui viešųjų paslaugų

teikimo srityje, įskaitant struktūrines priemones, siekiant užtikrinti tinkamą atsaką į visuomenės senėjimo sukeltus iššūkius; geriau nukreipti aktyvias darbo rinkos priemones į jaunimą ir ilgalaikius bedarbius; imtis priemonių padidinti senyvo amžiaus žmonių užimtumą ir jų dalyvavimą visą gyvenimą mokymosi programose, imtis tolesnių priemonių skatinti senyvo amžiaus žmones likti darbo rinkoje mažinant ankstyvo išėjimą ir didinant efektyvų išėjimo į pensiją amžių, atsižvelgiant į jau veikiančią pensijų išmokų susiejimo su tikėtina gyvenimo trukme sistemą, nustatyti sąsają tarp pensinio amžiaus ir tikėtinos gyvenimo trukmės; imtis tolesnių veiksmų atveriant paslaugų rinką tuo tikslu peržiūrint reguliavimą ir pašalinant draudimus, kas palengvintų įėjimą į paslaugų rinką naujokams, ypač mažmeninės prekybos sektoriuje. 2012 m. ES Taryba rekomendavo Suomijai: išsaugoti patikimą fiskalinę būklę; imtis papildomų priemonių siekiant didinti našumą ir mažinti sąnaudas teikiant viešąsias paslaugas, įskaitant struktūrinius pokyčius ir veiksmingumą didinančias teritorines administracines reformas, kad būtų sprendžiami ir su gyventojų senėjimu susiję uždaviniai; įgyvendinti esamas priemones, skirtas pagerinti jaunimo ir ilgalaikių bedarbių padėtį darbo rinkoje, ypatingą dėmesį skiriant įgūdžių ugdymui; imtis papildomų priemonių, kuriomis būtų didinamas vyresnio amžiaus asmenų užimtumas, kaip antai, mažinti ankstyvo pasitraukimo iš darbo rinkos galimybes; imtis priemonių, kad efektyvus išėjimo į pensiją amžius būtų padidintas atsižvelgiant į ilgesnę tikėtiną gyvenimo trukmę; toliau stiprinti konkurenciją prekių ir paslaugų rinkose, visų pirma mažmeninės prekybos sektoriuje; toliau įgyvendinti priemones veiksmingesniam savivaldybių paslaugų teikimui užtikrinti, be kita ko, atitinkamai atvejais didinant paslaugų, dėl kurių skelbiami viešieji pirkimai, dalį, ir užtikrinti privačių ir valstybinių įmonių konkurencijos neutralumą; siekiant didinti našumo augimą ir išorės konkurencingumą, toliau diversifikuoti verslo struktūrą, visų pirma, greičiau pradėdant taikyti numatytas inovacinio pagrindo plėtojimo priemones bei toliau derinant darbo užmokestį su našumo pokyčiais.

Bene mažiausiai siūlymų ES Taryba 2011 m. pateikė **Švedijai** – laikytis fiskalinės politikos, kuri užtikrintų tęstinį vidutinio laikotarpio tikslo pasiekimą; imtis prevencinių priemonių dėl makroekonominių rizikų, susijusių su būsto kainų kilimu ir namų ūkių įsiskolinimu – būsto paskolų sistemos peržiūrėjimo, įskaitant bankų kapitalo reikalavimus, nuomos reguliavimo, turto apmokestinimo ir statybos leidimų priemones; stebėti ir padidinti jaunų žmonių ir kitų pažeidžiamų grupių dalyvavimą darbo rinkoje. Tuo tarpu 2012 m. ES Taryba rekomendavo Švedijai: išlaikyti tvirtą fiskalinę padėtį; imtis tolesnių prevencinių priemonių, siekiant sustiprinti būsto ir hipotekos rinkos stabilumą vidutinės trukmės laikotarpiu, be kita ko, skatinant apdairų skolinimą, mažinant įsiskolinimui palankų mokesčių iškraipymą, susijusį su investicijų į būstą finansavimu, ir šalinant suvaržymus, susijusius su būsto pasiūla bei nuomos mokesčių reguliavimu; imtis tolesnių priemonių, siekiant gerinti jaunimo ir pažeidžiamų grupių dalyvavimą darbo rinkoje, pvz., didinant aktyvios darbo rinkos priemonių efektyvumą, sudarant palankesnes sąlygas perėjimui iš švietimo sistemos į darbo rinką, skatinant pažeidžiamų grupių paklausos didinimo politiką ir gerinant darbo rinkos veikimą; peržiūrėti, ar dabartinis sumažintas pridėtinės vertės mokesčio tarifas restoranams ir viešojo maitinimo paslaugoms veiksmingai padeda skatinti darbo vietų kūrimą; būsime mokslinių tyrimų ir inovacijų projekte imtis papildomų priemonių, siekiant toliau gerinti mokslinių tyrimų kokybę, ir daug dėmesio skirti novatoriškų produktų komercinimo ir naujų technologijų kūrimo gerinimui.

Vengrijai 2011 m. buvo rekomenduota stiprinti fiskalines pastangas mažinant valdžios sektoriaus biudžeto deficitą, kad 2012 m. ir vėliau jo dydis neviršytų 3 proc. BVP; priimti ir įgyvendinti teisės aktus, detalizuojančius naujo konstitucinio fiskalinio valdymo struktūrą, be kita ko įskaitant ir taisykles, kurios bus įgyvendintos centrinės ir vietos valdžios iki valstybės skola sumažės iki 50 proc. BVP lygio; paskatinti dalyvavimą darbo rinkoje sumažinant mokesčių reformos poveikį mažai uždirbantiems valdžios sektoriaus biudžetui neutraliu būdu, sustiprinti priemones skatinančias moterų dalyvavimą darbo rinkoje plėtojant vaikų priežiūros ir ikimokyklinio ugdymo

priemonės; imtis priemonių tobulinti valstybinių įdarbinimo tarnybų ir kitų šių paslaugų teikėjų gebėjimus didinti mokymo kokybę ir efektyvumą, pagalbą ieškant darbo ir teikiant individualias konsultacijas, sustiprinti aktyvias darbo rinkos priemones, orientuotas į konkrečius rezultatus, susitikimuose su darbdaviais pristatyti programas, pritaikytas žemos kvalifikacijos ir kitoms ypač nepaklausioms bedarbių grupėms; pagerinti verslo aplinką įgyvendinant visas būtinas priemones, skirtas reguliavimo reformai ir administracinės naštos mažinimui, įvertinti vykdomos smulkaus ir vidutinio verslo skatinimo politikos efektyvumą ir pritaikyti valdžios sektoriaus programas priėjimui prie nebankinio finansavimo pagerinimui. ES Tarybos 2012 m. rekomendacijoje Vengrijai pasiūlyta: toliau vykdyti fiskalinę konsolidaciją tvariai ištaisant perviršinį deficitą ir vėliau jį mažinant, užtikrinti pakankamą pažangą laikantis skolos mažinimo kriterijaus; nustatyti labiau įdarbinimą skatinantį darbo apmokestinimą sušvelninant mokesčių sistemos pakeitimų poveikį nedidelį darbo užmokestį gaunantiems asmenims, nedarant poveikio biudžetui, pvz., dalį mokesčių naštos perkelti apmokestinimui energijos ir turto mokesčiais; stiprinti priemones, kuriomis moterys būtų skatinamos dalyvauti darbo rinkoje, visų pirma išplečiant vaikų priežiūros ir ikimokyklinės paslaugas; stiprinti valstybinės užimtumo tarnybos gebėjimus didinti mokymo kokybę ir veiksmingumą, gerinti pagalbą ieškantiems darbo; efektyviu mokymu ir pagalba ieškantiems darbo stiprinti aktyvumo skatinimo elementą; įgyvendinti administracinės naštos mažinimo priemones; užtikrinti, kad viešųjų pirkimų ir teisėkūros procesas skatintų konkurenciją rinkoje ir tarp finansų bei ne finansų įmonių, įskaitant tiesioginius užsienio investuotojus, garantuotų stabilią reguliavimo ir verslui palankią aplinką; mažinti mokesčių prievolių vykdymo sąnaudas ir sukurti stabilią, teisėtą ir neiškraipiančią pelno mokesčio sistemą; panaikinti nepagrįstus apribojimus didelių mažmeninės prekybos centrų kūrimui; priimti konkrečias tikslines paskatų schemas, kuriomis, pagal naująją inovacijų strategiją, būtų remiamos inovacijas diegiančios mažos ir vidutinės įmonės; parengti ir įgyvendinti nacionalinę kovos su mokyklos nebaigimu strategiją; užtikrinti, kad įgyvendinant aukštojo mokslo reformą didėtų

galimybės palankių sąlygų neturintiems asmenims mokytis aukštojo mokslo įstaigose; reformuoti viešojo transporto sistemą, kad ji būtų ekonomiškesnė; didinti elektros energijos tinklų tarpvalstybinius pajėgumus, užtikrinti energetikos reguliavimo institucijos nepriklausomybę ir laipsniškai panaikinti reguliuojamas energijos kainas.

Taigi apibendrinant ES Tarybos pateiktas rekomendacijas 2011-2012 m. tyrimui atrinktomis valstybėmis narėmis, galima daryti išvadą, kad visoms valstybėmis narėmis, išskyrus Švediją, yra pasiūlyta vykdyti restrikcinę fiskalinę politiką – imtis fiskalinio konsolidavimo priemonių; taip pat didžiajai daugumai (išskyrus Estiją, Latviją, Švediją, Vengriją) tyrimui atrinktų šalių, pasiūlyta, kaip vieną iš priemonių, pasirinkti pensijų sistemos tobulinimo kryptį; visoms atrinktomis šalims yra pasiūlyta imtis priemonių užimtumo srityje; didžiajai daliai šalių (išskyrus Airiją, Lietuvą, Suomiją ir Švediją) pasiūlyta imtis priemonių švietimo srities tobulinime; tuo tarpu spartesnės inovacijų diegimo politikos pasiūlyta imtis tik septynioms iš penkiolikos tyrimui atrinktų šalių – Bulgarijai, Estijai, Kiprui, Latvijai, Suomijai, Švedijai, Vengrijai.

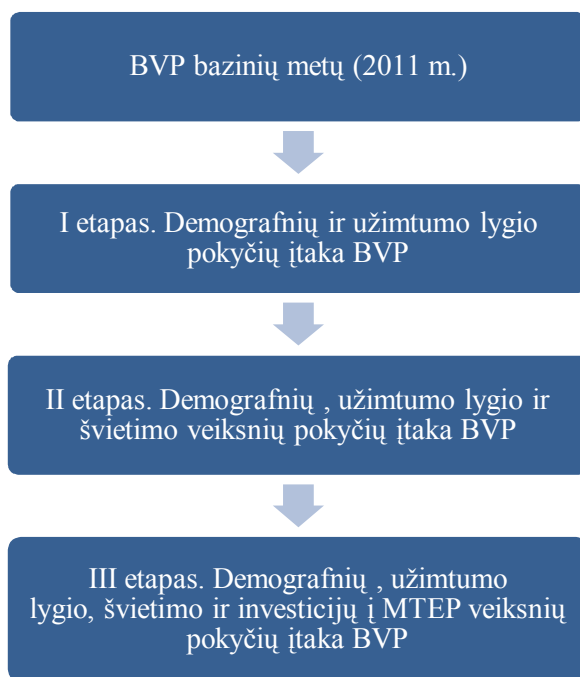
Taip pat reiktų pažymėti, kad tyrimui atrinktos ES valstybės narės skiria nepakankamą dėmesį ES Tarybos teikiamų rekomendacijų įgyvendinimui, kas atsispindi šalims teikiamose didžiaja dalimi besikartojančiose rekomendacijose tiek 2011 m., tiek 2012 m.

3.2. Valstybės ekonominės politikos efektyvumo vertinimui skirto modelio sudarymas

Atsižvelgiant į 2.4 poskyryje identifikuotą teorinį rekomenduojamą valstybės ekonominės politikos efektyvumo vertinimo modelį (žr. 7 pav.), šio tyrimo metu bus sudarytas modelis, leisiantis įvertinti atskirų veiksnių – demografinių, užimtumo, švietimo, investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą – poveikį ekonomikos augimui.

Modelis bus sudarytas remiantis etapiniu atskirų veiksmų poveikio vertinimu ekonomikos augimui. Pirmame etape įvertinamas tyrimui atrinktų ES valstybių narių demografinių pokyčių ir užimtumo tikslų pasiekimo poveikis BVP, antrame etape įvertinamas tyrimui atrinktų šalių užsibrėžtų tikslų išsilavinimo srityje – mokyklą nebaigusiu gyventojų dalies ir aukštąjį išsilavinimą įgijusių gyventojų dalies – pokyčių poveikis BVP, trečiame etape įvertinamas investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą pokyčio poveikis BVP (žr. 17 pav.).

Modelio išeities veiksniais pasirinkti darbo ir kapitalo, kaip ekonomikos augimą skatinantys ar turintys jai įtakos, veiksniai. Darbo veiksmų pagrindu ir atskaitos tašku pasirinktas gyventojų skaičius bei struktūra pagal amžiaus grupes, išskiriant darbingo amžiaus gyventojų dalį bei užimtumo lygį; taip pat gyventojų dalis, įgijusi vidurinį ir aukštąjį išsilavinimą. Kapitalo veiksmu pasirinktas investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą, kaip pagrindinis ekonomikos augimą kokybiniu požiūriu galintis sąlygoti veiksnys. Siekiant įvertinti investicijų į žmogiškąjį kapitalą įtaką ekonomikos augimui atrinktoje šalyse, pasirinkti 2003 m. Stevens ir Weale tyrimo rezultatai, kuriais remiantis daroma prielaida, kad padidėjus išsilavinusių gyventojų daliai (*angl. enrolment rate*) 1 proc. BVP padidėja 0,35 proc. Taip pat atsižvelgiama į Barro (1997) tyrimus, remiantis kuriais mokymosi trukmės padidėjimas vieneriais papildomais metais padidina ekonomikos augimą 1,2 proc. per metus; poveikis ekonomikos augimui gali būti dar didesnis, nes mažesnių pajamų vienam asmeniui šalis siekia pasivyti šalis su didesnėmis pajamomis, o pasivijimo tempai teigiamai priklauso nuo mokymosi metų skaičiaus, kas atspindi požiūrį, kad aukštas išsilavinimo lygis leidžia lengviau įsisavinti geriausios praktikos (*angl. best-practice*) technologijas.

17 pav. Modelio veikimo schema

Šaltinis: sudaryta autorės.

Modelyje neatsižvelgiama į tai, kad šaliai nusprendus padidinti darbo jėgos mokymosi trukmę vieneriais metais, pirminis poveikis būtų darbo jėgos sumažėjimas, nes jauniausiųjų kohorta pradėtų dirbti vėliau. Taip pat į tai, kad darbo jėgos išsilavinimo lygis keičiasi gana lėtai, nes geriau išsilavinę jaunuoliai laipsniškai keičia prasčiau išsilavinusius senyvo amžiaus darbuotojus.

Siekiant įvertinti pasirinktų kapitalo veiksnių įtaką ekonomikos augimui pasirinktose šalyse, bus remiamasi prielaida, kad investicijoms į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą padidėjus 1 proc., BVP padidės 0,07 proc. (Griffith, 2000).

Toliau pateikiamas detalus modelio atskirų etapų aprašymas.

I etapas. Demografinių pokyčių ir užimtumo tikslų poveikio BVP vertinimas. Sudarant modelį pirmiausia, remiantis Eurostat duomenimis, buvo apskaičiuoti metiniai egzogeninių kintamųjų pokyčiai:

1. Gyventojų skaičiaus metinis pokytis. Atsižvelgiant į tai, kad Eurostat tarnybos gyventojų skaičiaus projekcijos yra pateikiamos ir 2015 m., buvo apskaičiuoti atskirai gyventojų skaičiaus metiniai pokyčiai 2011-2015 m. ir 2015-2020 m. laikotarpiams pagal šias formules:

$$\Delta\text{GSK}_{2011-2015} = (\text{GSK}_{2015} - \text{GSK}_{2011})/4, \quad (1)$$

$$\Delta\text{GSK}_{2015-2020} = (\text{GSK}_{2020} - \text{GSK}_{2015})/5, \quad (2)$$

kur

ΔGSK – gyventojų skaičiaus metinis pokytis;

GSK – gyventojų skaičius.

2. 2011-2020 m. laikotarpiu 20-64 amžiaus gyventojų dalies metinis pokytis pagal formulę:

$$\Delta\text{DAGD} = (\text{DAGD}_{2020} - \text{DAGD}_{2011})/9, \quad (3)$$

kur

ΔDAGD – darbingo 20-64 m. amžiaus gyventojų dalies metinis pokytis 2011-2020 m. laikotarpiu;

DAGD_{2011} – darbingo 20-64 m. amžiaus gyventojų dalis, proc. nuo visų gyventojų, 2011 m.;

DAGD_{2020} – darbingo 20-64 m. amžiaus gyventojų dalis, proc. nuo visų gyventojų, 2020 m.

3. Remiantis apskaičiuotais gyventojų skaičiaus ir darbingo amžiaus gyventojų dalies metiniais pokyčiais, buvo apskaičiuoti atrinktų tyrimui šalių gyventojų skaičius ir darbingo amžiaus gyventojų dalis pamečiui visam 2011-2020 m. laikotarpiui ir, jų pagrindu, apskaičiuotas darbingo amžiaus gyventojų skaičius pagal šią formulę:

$$\text{DAGSK}_n = (\text{GSK}_n * \text{DAGD}_n), \quad (4)$$

kur

DAGSK_n – darbingo amžiaus gyventojų skaičius n metais;

GSK_n – gyventojų skaičius n metais;

DAGD_n – darbingo amžiaus gyventojų dalis n metais;

n – 2011, ..., 2020.

4. Analogiškai gyventojų skaičiaus ir darbingo amžiaus gyventojų dalies metinių pokyčių apskaičiavimui, apskaičiuotas metinis užimtumo lygio pokytis 2011-2020 m. laikotarpiui 2020 m. pasirenkant tyrimui atrinktų šalių užsibrėžtus nacionalinius užimtumo tikslus pagal „Europa 2020“ strategiją:

$$\Delta U = (U_{2020} - U_{2011})/9, \quad (5)$$

kur

ΔU – užimtumo lygio (20-64 m. gyventojų amžiaus grupėje) metinis pokytis 2011-2020 m. laikotarpiu;

U_{2011} – užimtumo lygis 2011 m.;

U_{2020} – užimtumo lygis 2020 m.

Remiantis apskaičiuotu užimtumo lygio metiniu pokyčiu, apskaičiuotas kiekvienų metų užimtumo lygis 2012-2019 m. pagal kiekvieną tyrimui atrinktą šalį.

5. I etape nuo 1 iki 4 žingsnio atliktus skaičiavimus galima vertinti kaip parengiamuosius darbus sekančio žingsnio – demografinių pokyčių ir užimtumo tikslų poveikio BVP įvertinimui, kuris yra apskaičiuotas pagal šias formules:

$$BVP_n^{I \text{ žingsnio}} = (BVP_{2011} / (DAGSK_{2011} * U_{2011})) * (DAGSK_n * U_n) \quad (6)$$

t.y. apskaičiuojamas 2011 m. BVP, tenkantis vienam dirbančiajam, ir padauginamas iš atitinkamų metų dirbančiųjų skaičiaus.

Toliau apskaičiuojamas dėl demografinių ir užimtumo pokyčių atsiradęs BVP pokytis 2020 m. palyginant su 2011 m. pagal kiekvieną tyrimui atrinktą šalį:

$$\Delta \% BVP_{2011-2020}^{I \text{ žingsnio}} = (BVP_{2020}^{I \text{ žingsnio}} / BVP_{2011} - 1) * 100 \quad (7).$$

II etapas. Tyrimui atrinktų šalių užsibrėžtų tikslų išsilavinimo srityje poveikio BVP vertinimas.

6. Antrame etape pirmiausia buvo apskaičiuotas mokyklą nebaigusių 18-24 m. amžiaus gyventojų dalies metinis pokytis 2011-2020 m. laikotarpiu, kaip atskaitos tašką pasirenkant 2011 m. Eurostat tarnybos duomenis, o 2020 m. – atrinktų tyrimui šalių nacionalinius tikslus pagal „Europa 2020“ strategiją. Šiam tikslui panaudota formulė:

$$\Delta MNGD = (MNGD_{2020} - MNGD_{2011})/9 \quad (8)$$

kur

$\Delta MNGD$ – mokyklą nebaigusių gyventojų dalies metinis pokytis 2011-2020 m. laikotarpiu;

$MNGD_{2011}$ – mokyklą nebaigusių gyventojų dalis 2011 m.;

$MNGD_{2020}$ – mokyklą nebaigusių gyventojų dalis 2020 m.

7. Sekančiu žingsniu buvo apskaičiuotas mokyklą nebaigusių gyventojų dalies procentinis pokytis palyginti su 2011 metais 2012-2020 m. laikotarpiui pagal formulę:

$$\Delta\%MNGD_n = ((MNGD_n / MNGD_{2011}) - 1) * 100 \quad (9),$$

kur

MNGD – mokyklą nebaigusių gyventojų dalis;

n – 2012, ..., 2020.

8. Aukštąjį išsilavinimą įgijusių gyventojų dalis 30-34 m. amžiaus gyventojų amžiaus grupėje paskirstyta 2011-2020 m. laikotarpiu pamečiui apskaičiuavus jos metinį pokytį pagal šią formulę:

$$\Delta AIGD = (AIGD_{2020} - AIGD_{2011})/9 \quad (10),$$

kur

AIGD – aukštąjį išsilavinimą įgijusių gyventojų dalis.

9. Analogiškai mokyklą nebaigusių gyventojų dalies metiniam procentiniam pokyčiui buvo apskaičiuotas aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų metinis procentinis pokytis:

$$\Delta\%AIGD_n = ((AIGD_n / AIGD_{2011}) - 1) * 100 \quad (11),$$

kur

n – 2012, ..., 2020.

10. Vainikuojant II žingsnio rezultatus buvo apskaičiuotas išsilavinimo – mokyklos nebaigusių asmenų dalies mažėjimo ir aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies didėjimo pagal atrinktų tyrimui šalių užsibrėžtus nacionalinius tikslus pagal „Europa 2020“ strategiją – poveikis BVP pagal šias formules, darant prielaidą, kad padidėjus išsilavinusių gyventojų daliai (angl. *enrolment rate*) 1 proc. BVP padidėja 0,35 proc.:

$$\text{BVP}_n^{\text{II žingsnio}} = (((-\Delta\% \text{MNGD}_n) + \Delta\% \text{AIGD}_n) * 0,0035 + 1) * \text{BVP}_n^{\text{I žingsnio}} \quad (12),$$

kur

n – 2012, ..., 2020.

$$\Delta\% \text{BVP}_{2011-2020}^{\text{II žingsnio}} = (\text{BVP}_{2020}^{\text{II žingsnio}} / \text{BVP}_{2011} - 1) * 100 \quad (13).$$

III etapas. Išlaidų MTEP pokyčio poveikis BVP.

11. Šiuo žingsniu analogiškai kitiems kintamiesiems apskaičiuojamas metinis išlaidų MTEP dalies nuo BVP pokytis atrinktose tyrimui šalyse, kaip atskaitos tašką pasirenkant 2011 m. Eurostat tarnybos duomenis ir 2020 m. pasirenkant šalių užsibrėžtus nacionalinius tikslus pagal „Europa 2020“ strategiją:

$$\Delta \text{MTEP} = (\text{MTEP}_{2020} - \text{MTEP}_{2011})/9 \quad (14),$$

kur

MTEP – bendrosios išlaidos moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai proc. nuo BVP.

12. MTEP procentinis išlaidų pokytis apskaičiuojamas pagal šią formulę:

$$\Delta\% \text{MTEP}_n = ((\text{MTEP}_n / \text{MTEP}_{2011}) - 1) * 100 \quad (15),$$

kur

n – 2012, ..., 2020.

13. Šiuo žingsniu yra įvertinamas išlaidų pokyčio MTEP poveikis BVP pagal šias formules atsižvelgiant į prielaidą, kad investicijoms į MTEP padidėjus 1 proc., BVP padidės 0,07 proc.:

$$BVP_n^{III \text{ žingsnio}} = (\Delta\%MTEP_n * 0,0007 + 1) * BVP_n^{II \text{ žingsnio}} \quad (16),$$

kur

n – 2012, ..., 2020.

$$\Delta BVP_{2011-2020}^{III \text{ žingsnio}} = (BVP_{2020}^{III \text{ žingsnio}} / BVP_{2011} - 1) * 100 \quad (17).$$

3.3. Valstybės ekonominės politikos efektyvumo vertinimui skirtų modeliavimo rezultatų analizė

Šios disertacijos autorės sukurto ir 3.2 poskyryje aprašyto modelio pagrindu šiame poskyryje pateikiamas demografinių pokyčių ir užimtumo, mokyklą nebaigusių gyventojų dalies ir aukštąjį išsilavinimą įgijusių gyventojų dalies, investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą pokyčio poveikio BVP vertinimas. Projekcijos pirmas variantas paremtas tyrimui atrinktų ES valstybių narių užsibrėžtais nacionaliniais tikslais 2020 m. pagal „Europa 2020“ strategiją aukščiau nurodytose srityse, o antrame variante visoms valstybėms narėms užprogramuoti tyrimui atrinktų vienos ar kelių ES valstybių narių pasirinkti ambicingiausi tikslai, palyginti su kitomis tyrimui atrinktomis valstybėmis narėmis:

- 80 proc. užimtumo lygio pagal Danijos ir Švedijos užsibrėžtus nacionalinius tikslus;
- 5 proc. mokyklą nebaigusių gyventojų dalies pagal Slovėnijos užsibrėžtą nacionalinį tikslą;
- 60 proc. aukštąjį išsilavinimą įgijusių gyventojų dalies pagal Airijos užsibrėžtą nacionalinį tikslą;
- 4 proc. BVP investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą pagal Suomijos ir Švedijos užsibrėžtus nacionalinius tikslus.

Toliau pateikiami kiekvieno iš dviejų modeliavimo variantų gauti rezultatai, jų vertinimas bei palyginamoji analizė.

3.3.1. Nacionalinių tikslų pasirinkimo ir įgyvendinimo poveikis ekonomikos augimui: projekcijos ir įvertinimas

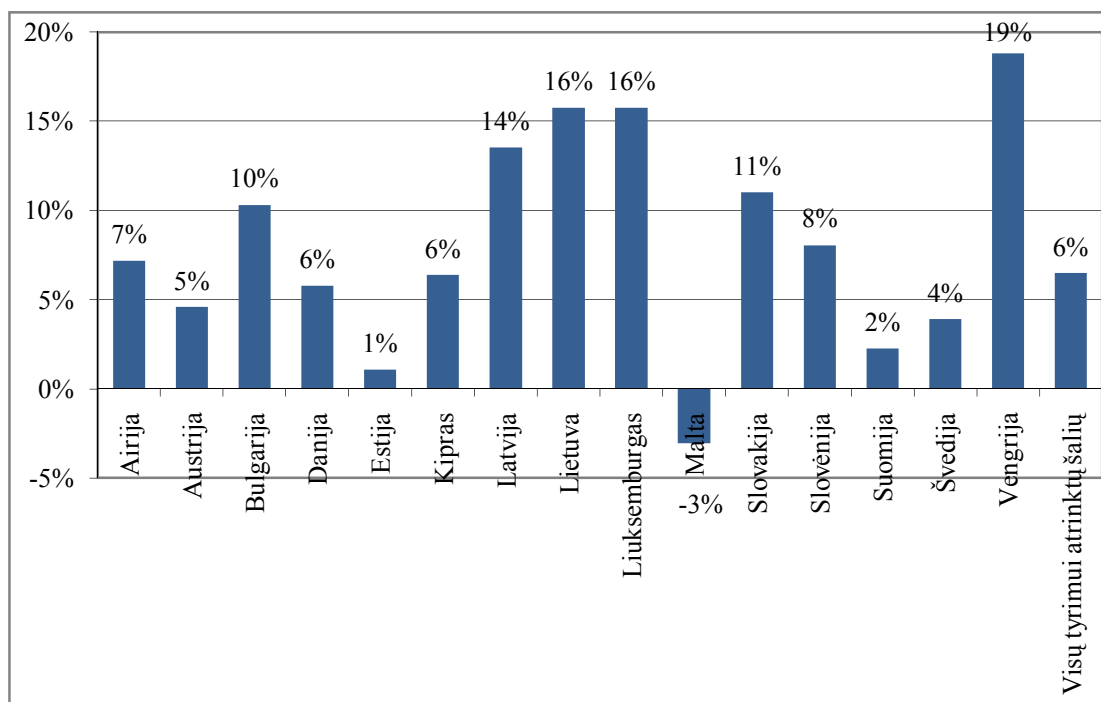
Tyrimui atrinktų ES valstybių narių užsibrėžti nacionaliniai tikslai 2020 m. pagal „Europa 2020“ strategiją varijuoja gana ženkliai. Pavyzdžiui, užimtumo lygio srityje tarp mažiausiai ambicingo ir ambicingiausio tikslo skirtumas yra 17,1 procentinio punkto – nuo 62,9 proc. užimtumo lygio nacionalinio tikslo pasirinkto Maltos iki kur kas daugiau nei 80 proc. užimtumo lygio tikslo pasirinkto Švedijos; skirtumas tarp mokyklą nebaigusių gyventojų dalies ambicingiausio ir mažiausiai ambicingo nacionalinio tikslo yra 24 procentiniai punktai – nuo 5 proc. Slovėnijos iki 29 proc. Maltos; tuo tarpu aukštojo mokslo įgijimo siekimo srityje variacija tarp šalių sudaro 29,7 procentinio punkto – nuo mažiausiai ambicingo 30,3 proc. Vengrijos iki ambicingiausio 60 proc. Airijos nacionalinio tikslo; investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą srityje pasirinkti šalių nacionaliniai tikslai skiriasi net 8 kartus ir varijuoja nuo 0,5 proc. BVP Kipro iki 4 proc. BVP Suomijos ir Švedijos pasirinktų nacionalinių tikslų.

Taip pat nemažą poveikį modeliavimo rezultatams daro Eurostat tarnybos suprojektuoti demografiniai pokyčiai, kur iki 2020 m. prognozuojamas 20-64 m. amžiaus gyventojų dalies mažėjimas visose, išskyrus Lietuvą, tyrimui atrinktose ES valstybėse narėse: nuo didžiausio 4,4 procentinio punkto sumažėjimo Airijoje (nuo 61,0 proc. 2011 m. iki 56,6 proc. 2020 m.) iki mažiausio 0,1 procentinio punkto sumažėjimo Latvijoje (nuo 61,5 proc. 2011 m. iki 61,4 proc. 2020 m.) ir 1,4 procentinio punkto padidėjimo Lietuvoje (nuo 60,2 proc. 2011 m. iki 61,6 proc. 2020 m.). Tačiau reikia pažymėti, kad pagal Eurostat pateiktą gyventojų skaičiaus projekciją bendras gyventojų skaičius 2020 m. palyginti su 2011 m. sumažės tik mažiau nei trečdalyje iš tyrimui atrinktų šalių – Bulgarijoje, Estijoje, Maltoje ir Vengrijoje.

Analizuojant tyrimui atrinktų šalių nacionaliniais tikslais paremtus modeliavimo rezultatus, galima pastebėti, kad daugelyje tyrimui atrinktų šalių demografinių pokyčių ir užsibrėžtų užimtumo nacionalinių tikslų įtaka

ekonomikos augimui būtų pakankamai kukli ir per visą 2011-2020 m. laikotarpį neviršytų 10 proc., keturiose valstybėse narėse – Vengrijoje, Lietuvoje, Liuksemburge, Latvijoje – ekonomika minėtu laikotarpiu išaugtų ženkliau atitinkamai 19 proc., 16 proc., 16 proc. ir 14 proc., o Maltos ekonomika minėtu laikotarpiu susitrauktų 3 proc. Pažymėtina, kad minėtu laikotarpiu Vengrijos ekonomikos augimas būtų sąlygotas santykinai ambicingo nacionalinio užimtumo tikslo – 75 proc. 2020 m. palyginti su 60,7 proc. 2011 m. faktiniu, Lietuvos – didžiaja dalimi dėl darbingo amžiaus gyventojų dalies padidėjimo ir užsibrėžto tikslo užimtumo srityje siekimo, Liuksemburgo – dėl 11 proc. padidėjusio darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus (nuo 320412 20-64 m. amžiaus gyventojų 2011 m. iki 356136 – 2020 m.), kuri sąlygotų išaugęs bendras gyventojų skaičius, Latvijos ekonomikos augimas būtų paremtas 2020 m. palyginti su 2011 m. 3 proc. padidėsančio darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus ir užsibrėžto užimtumo tikslo įgyvendinimo dėka. Tuo tarpu Maltos pasirinktas mažiausiai ambicingas užimtumo tikslas nekompensuotų net demografinių pokyčių įtakos ir sąlygotų ekonomikos smukimą (detaliau projektuojamą poveikį BVP žr. 18 pav.).

Analizuojant modeliavimo metu gautus demografinių pokyčių ir užsibrėžtų nacionalinių užimtumo tikslų vidutinio metinio poveikio BVP duomenis, galima daryti išvadą, kad užimtumo didinimas pagal šalių užsibrėžtus nacionalinius tikslus yra būtinas demografinių pokyčių įtakos eliminavimui ir šie „mažųjų“ ES šalių užsibrėžti tikslai nėra tiek ambicingi, kad užtikrintų spartų ekonomikos augimą: vidutiniškai per metus BVP augtų sparčiau tik Vengrijoje, Lietuvoje ir Liuksemburge – atitinkamai 1,9 proc., 1,6 proc. ir 1,6 proc. per metus, kitose tyrimui atrinktose šalyse šis augimas neviršytų ir 1,5 proc., o Maltoje kasmet mažėtų po 0,3 proc. visu 2011-2020 m. laikotarpiu (detaliau žr. 13 priedą).

18 pav. Poveikis BVP: demografiniai pokyčiai ir nacionaliniai užimtumo tikslai (2020 m. palyginti su 2011 m., proc.)

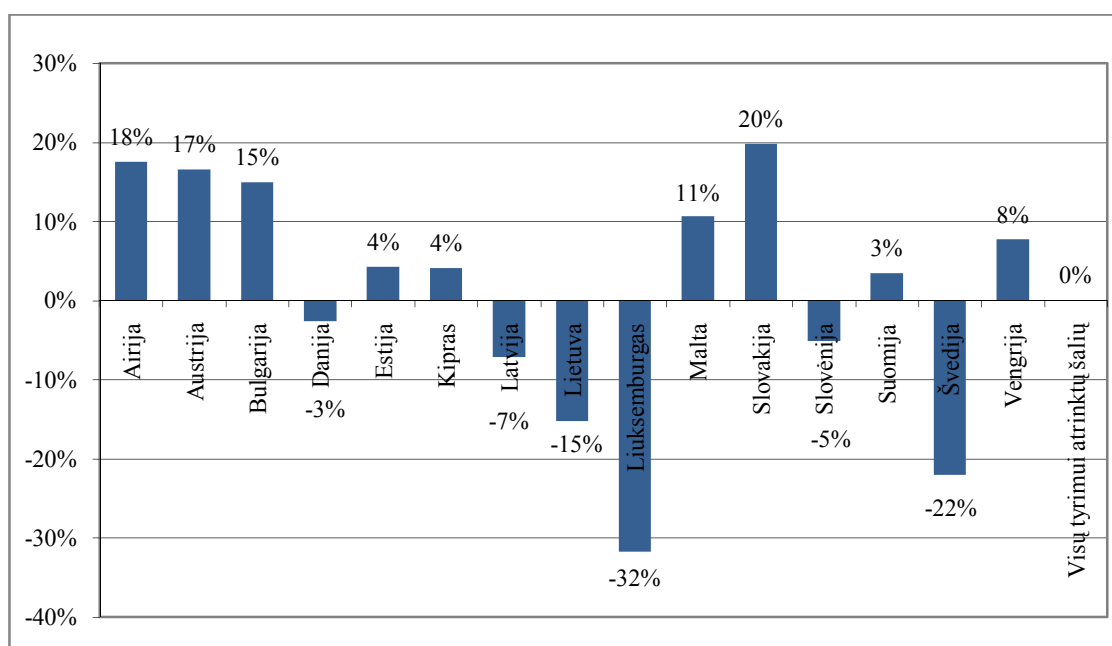
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktomis projekcijomis.

Įvertinus demografinių pokyčių ir užsibrėžtų užimtumo nacionalinių tikslų poveikį tyrimui atrinktų ES valstybių narių BVP, galima daryti išvadą, kad tik užimtumo tikslų įgyvendinimo dėka būtų kompensuota darbingo amžiaus gyventojų dalies mažėjimo pokyčių neigiama įtaka BVP ir užtikrintas ekonomikos augimas.

Analizuojant tyrimui atrinktų valstybių narių užsibrėžtų nacionalinių tikslų švietimo srityje – mokyklą nebaigusią 18-24 m. amžiaus gyventojų dalies ir aukštąjį išsilavinimą įgijusią 30-34 m. amžiaus gyventojų dalies – poveikį BVP, galima pastebėti, kad šioje srityje yra gana ženkli variacija. Ženklesnis 15-20 proc. ekonomikos augimas 2020 m. palyginti su 2011 m. būtų sąlygojamas mažiau nei trečdalyje tyrimui atrinktų valstybių: Slovakijoje, Airijoje, Austrijoje, Bulgarijoje – dėl santykinai ambicingų užsibrėžtų nacionalinių tikslų aukštojo mokslo srityje 2020 m. palyginti su jų faktinėmis reikšmėmis 2011 m.; Maltoje 11 proc. BVP augimas dėl palyginti su kitomis tyrimui atrinktomis valstybėmis narėmis kuklių šių rodiklių faktinių 2011 m. dydžių. Tuo tarpu šešiose šalyse – Liuksemburge, Švedijoje, Lietuvoje,

Latvijoje, Slovėnijoje ir Danijoje – neambicingų nacionalinių tikslų aukštojo mokslo srityje nusistatymas sąlygotų, 2020 m. palyginti su 2011 m., atitinkamai 32 proc., 22 proc., 15 proc., 7 proc., 5 proc. ir 3 proc. ekonomikos susitraukimą (žr. 19 pav.). Reikia pažymėti, kad Suomija pagal užsibrėžtą nacionalinį tikslą aukštojo mokslo įgijimo srityje taip pat atsidurtų tarp šalių, kurių ekonomika dėl šio veiksnio pokyčio susitrauktų, tačiau jai pavyko užsiprogramuoti ekonomikos augimą santykinai ambicingo mokyklos nebaigusių asmenų užsibrėžto nacionalinio tikslo dėka: 2020 m. tikslas – 8 proc. mokyklą nebaigusių gyventojų dalis palyginti su 9,8 proc. faktiniu 2011 m.

Neambicingi tyrimui atrinktų šalių tikslai švietimo srityje užprogramuoja 0 proc. vidutinį metinį bendrą tyrimui atrinktų šalių BVP augimą 2012-2020 m. laikotarpiu: didžiausią 1,9 proc. BVP vidutinį metinį augimą savo pasirinktais nacionaliniais tikslais užsiprogramavo Slovakija, tuo tarpu Liuksemburgo ekonomikos praradimai dėl nepakankamai ambicingų tikslų švietimo srityje kasmet vidutiniškai sudarytų 3,6 proc. Reikia pažymėti, kad Lietuva dėl užsibrėžtų nepakankamai ambicingų tikslų švietimo srityje kasmet netektų apie 1,6 proc. BVP (detaliau žr. 13 priedą).

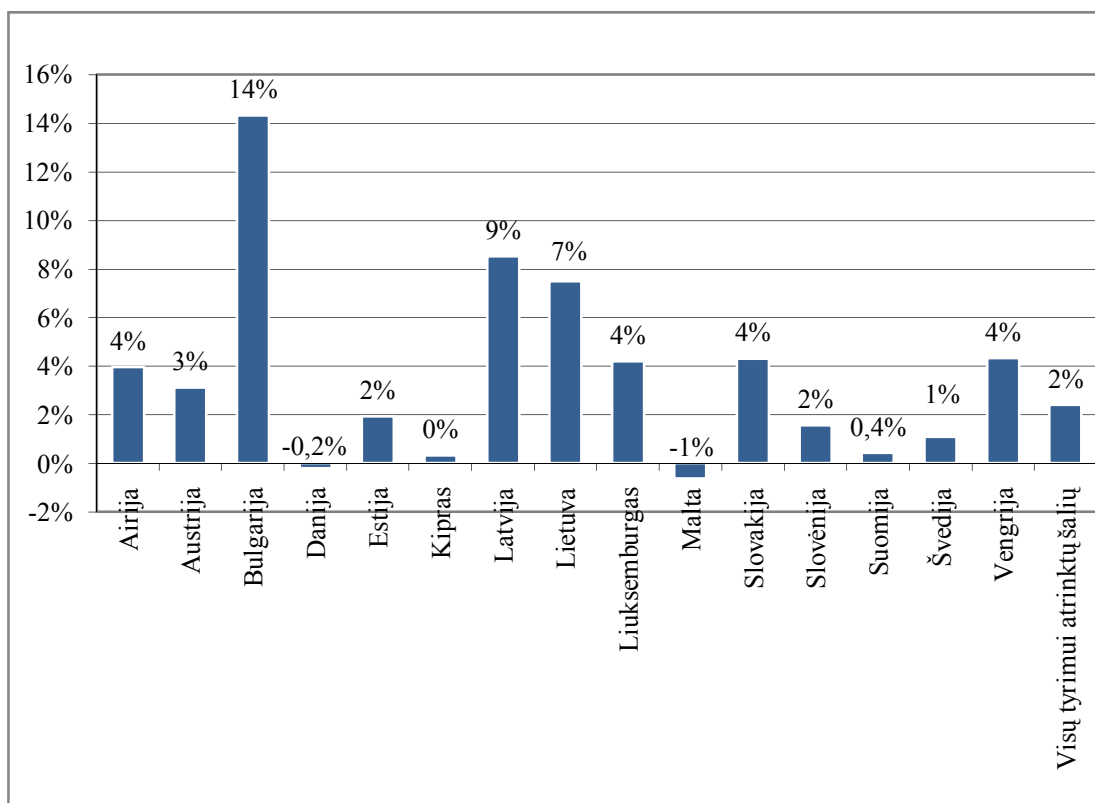

19 pav. Poveikis BVP: nacionaliniai tikslai švietimo srityje
(2020 m. palyginti su 2011 m., proc.)

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktomis projekcijomis.

Analizuojant valstybių narių užsibrėžtų tikslų iki 2020 m. investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą srityje poveikį BVP, sparčiausias ekonomikos augimas užprogramuotas trims valstybėms narėms – 14 proc. Bulgarijai, 9 proc. Latvijai ir 7 proc. Lietuvai, tačiau šis augimas būtų sąlygotas ne ambicingais, palyginti su kitomis tyrimui atrinktomis valstybėmis, pasirinktais tikslais šioje srityje, bet pradiniais jų išeities taškais: Bulgarijos investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą 2011 m. sudarė tik 0,57 proc. BVP, o 2020 m. tikslas nustatytas tik 1,5 proc. BVP ir yra du kartus mažesnis už bendrą ES nusistatytą 3 proc. BVP tikslą; Latvijos investicijos į MTEP 2011 m. sudarė 0,7 proc. BVP, o pasirinktas tikslas analogiškas Bulgarijos – 1,5 proc. BVP; Lietuvoje 2011 m. investicijos į MTEP siekė 0,92 proc. BVP, o nacionalinis tikslas 2020 m. yra kiek ambicingesnis nei Bulgarijos ir Latvijos, bet nesiekia ir 2 proc. BVP. Tuo tarpu ambicingiausias 4 proc. BVP investicijų į MTEP tikslus yra nusistačiusios Suomija ir Švedija ir šiuo metu ženkliai investuoja į MTEP ir ambicingų tikslų šioje srityje nusistatymas šiems šalims nebeužtikrina ženklaus ekonomikos augimo, bet užtikrina aukšto jo lygio palaikymą. Taip pat pažymėtina, kad dvi tyrimui atrinktos šalys – Malta ir Danija, santykinai neambicingų nacionalinių tikslų šioje srityje pasirinkimu, palyginti su faktinėmis jos investicijomis šioje srityje (Maltos 0,73 proc. BVP 2011 m., palyginti su 0,67 proc. BVP 2020 m.; Danijos 3,09 proc. BVP 2011 m., palyginti su 3 proc. BVP 2020 m.), užsiprogramavo neženklų ekonomikos susitraukimą (detaliau žr. 20 pav.).

Reikia pažymėti, kad tyrimui atrinktų „mažųjų“ ES šalių pasirinkti nepakankamai ambicingi tikslai investicijų į MTEP srityje užprogramuoja šių šalių labai žemą tik 0,2 proc. bendrą vidutinį metinį ekonomikos augimą visu 2012-2020 m. laikotarpiu: didžiausią 1,2 proc. vidutinį metinį BVP augimą savo pasirinktais nacionaliniais tikslais užsiprogramavo Bulgarija, 0,9 proc. Latvija ir 0,8 proc. Lietuva (detaliau žr. 13 priedą).

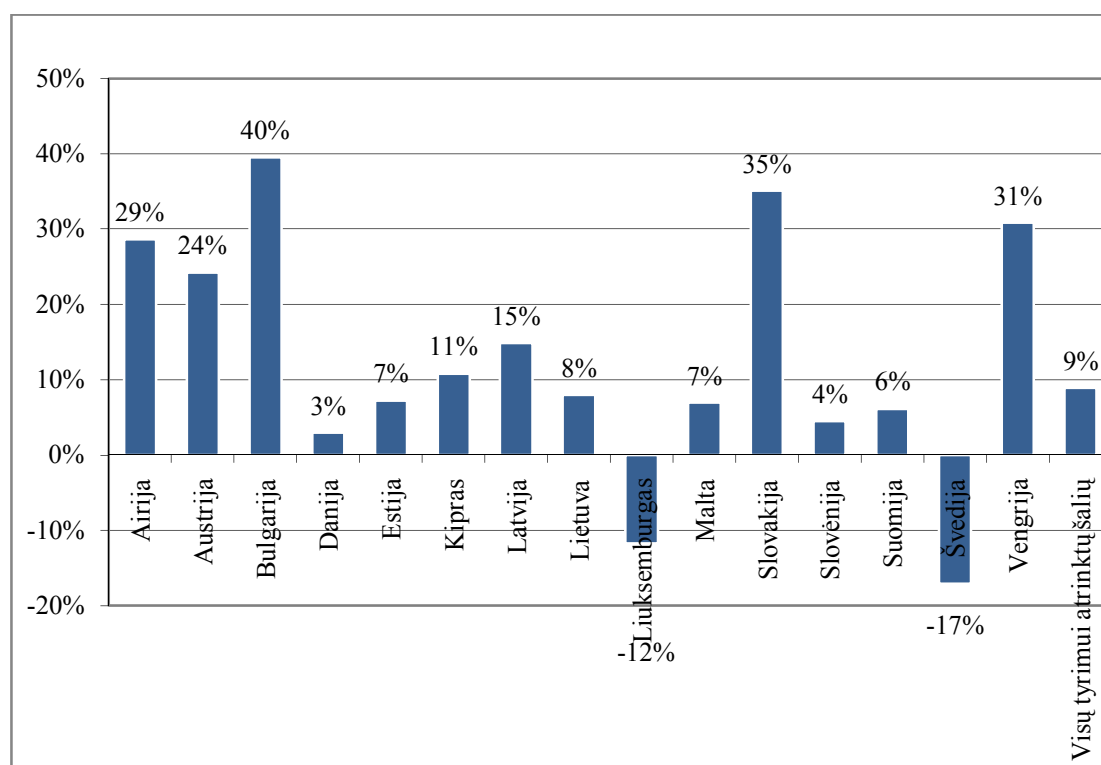

20 pav. Poveikis BVP: nacionaliniai investicijų į MTEP tikslai
(2020 m. palyginti su 2011 m., proc.)

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktomis projekcijomis.

Analizuojant bendrą penkių veiksnių – demografinio, užimtumo, mokyklą nebaigusiu gyventojų dalies, aukštąjį išsilavinimą įgijusių gyventojų dalies, investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą – pokyčių 2011-2020 m. poveikį atskirų tyrimui atrinktų šalių BVP, galima pastebėti, kad trijų valstybių – Bulgarijos, Slovakijos, Vengrijos – užsibrėžtų gana ambicingų nacionalinių tikslų, palyginti su 2011 m. faktiniais jų dydžiais, dėka BVP 2011-2020 m. laikotarpiu išaugtų daugiau kaip 30 proc.; apie ketvirtadalį išaugtų Airijos ir Austrijos BVP, kitų tyrimui atrinktų šalių pasiekimai būtų kuklesni – tame tarpe ir Lietuvos, kurios BVP minėtu laikotarpiu dėl užsibrėžtų nacionalinių tikslų įgyvendinimo išaugtų tik 8 proc. Pažymėtina, kad Švedijos ir Liuksemburgo 2011-2020 m. laikotarpiu ekonomikos susitraukimą, užprogramuoja neambicingų tikslų pasirinkimas švietimo srityje (žr. 21 pav.).

Vertinant visų penkių veiksnių vidutinį metinį poveikį BVP, pažymėtina, kad tyrimui atrinktų „mažųjų“ ES šalių pasirinktų neambicingų nacionalinių tikslų dėka užprogramuojamas tik 1 proc. bendras tyrimui atrinktų šalių vidutinis metinis BVP augimas 2012-2020 m. laikotarpiu: didžiausią vidutinį metinį BVP augimą užsiprogramavo Bulgarija, Slovakija ir Vengrija – atitinkamai 3,8 proc., 3,4 proc. ir 3 proc. Tuo tarpu Lietuva, pasirinktų neambicingų nacionalinių tikslų dėka, užsiprogramavo tik 0,9 proc. vidutinį metinį BVP augimą (detaliau žr. 13 priedą).

21 pav. Poveikis BVP: bendras demografinių pokyčių, užsibrėžtų nacionalinių užimtumo, švietimo, investicijų į MTEP tikslų (2020 m. palyginti su 2011 m., proc.)

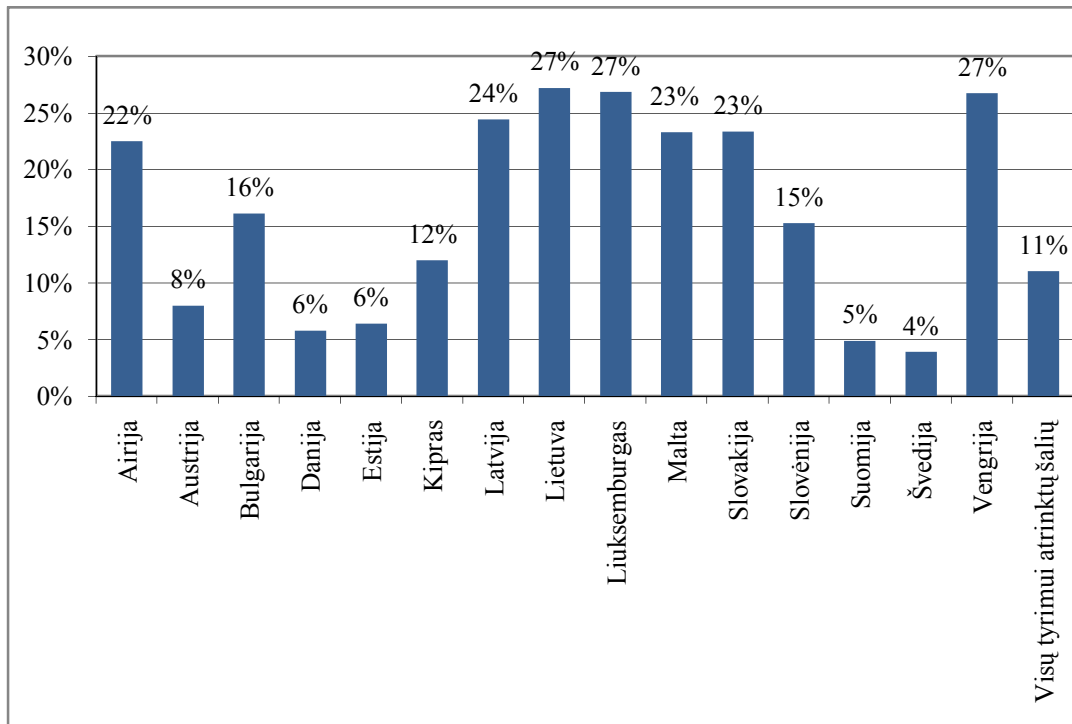
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktomis projekcijomis.

Apibendrinant gautus rezultatus galima teigti, kad pagal šalių pasirinktus nacionalinius tikslus užimtumo, švietimo ir investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą srityse sparčiausią ekonomikos augimą užsiprogramavo Bulgarija, Slovakija ir Vengrija, tačiau jos tai didžiaja dalimi padarė ne dėl ambicingesnių už kitas tyrimui atrinktų ES valstybių narių tikslų minėtose srityse pasirinkimo, bet dėl gana kuklių šių rodiklių 2011 m. dydžių.

3.3.2. Nacionalinių tikslų optimizavimo galimybės: ekonomikos augimo ir socialinės raidos aktyvinimas

Šiame variante visoms tiriamoms šalims užprogramuoti tyrimui atrinktų vienos ar kelių ES valstybių narių pasirinkti ambicingiausi tikslai: 80 proc. užimtumo lygio 20-64 m. amžiaus grupėje pagal Danijos ir Švedijos užsibrėžtus nacionalinius tikslus, 5 proc. mokyklą nebaigusių 18-24 m. amžiaus grupėje gyventojų dalies pagal Slovėnijos užsibrėžtą nacionalinį tikslą, 60 proc. aukštąjį išsilavinimą įgijusių 30-34 m. amžiaus grupėje gyventojų dalies pagal Airijos užsibrėžtą nacionalinį tikslą, 4 proc. BVP investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą pagal Suomijos ir Švedijos užsibrėžtus nacionalinius tikslus.

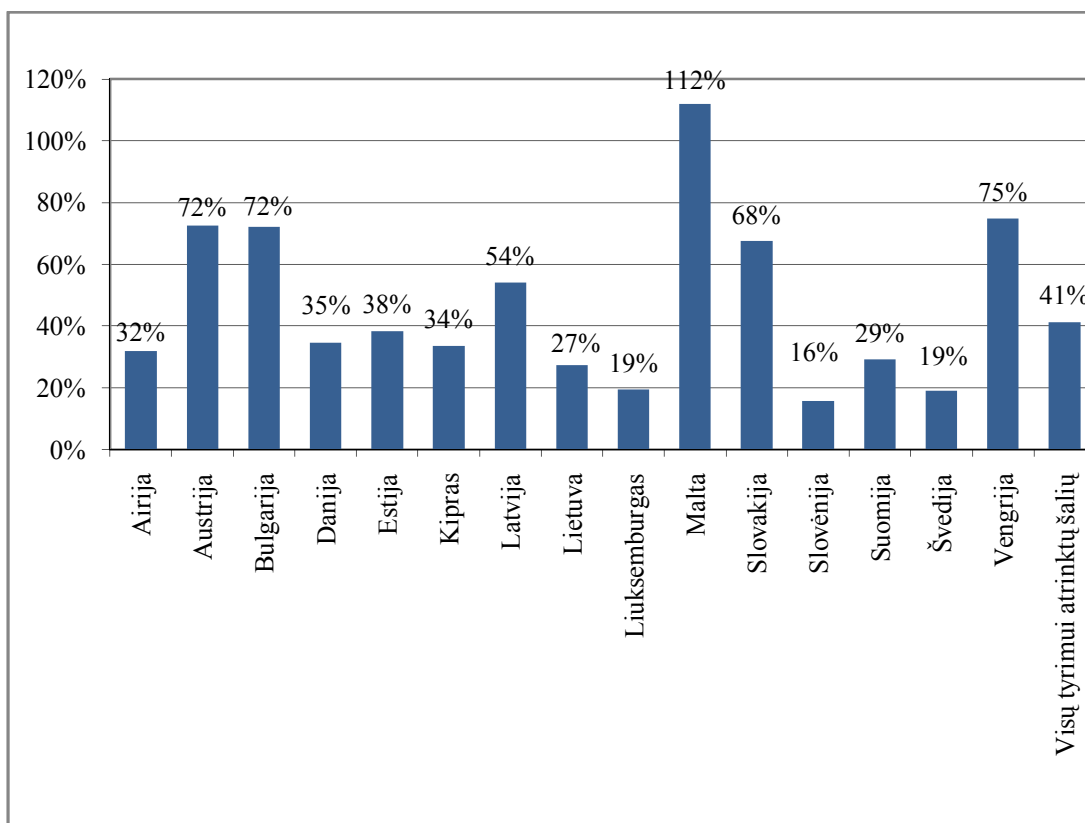
Analizuojant demografinių pokyčių ir vienodo 80 proc. užimtumo lygio tikslo pasiekimą 2020 m. pritaikymo visoms tyrimui atrinktoms ES valstybėms narėms rezultatus, galima pastebėti, kad didžiausią poveikį ekonomikos augimui šio tikslo pasiekimas turėtų beveiki pusei tyrimui pasirinktų valstybių – Lietuvai, Liuksemburgui, Vengrijai, Latvijai, Maltai, Slovakijai ir Airijai. Taigi būtent šioje srityje slypi minėtų šalių ekonomikos augimo skatinimo potencialas. Tačiau trečdalis tyrimui atrinktų šalių – Švedijos, Suomijos, Danijos, Estijos, Austrijos – potencialas šioje srityje yra pakankamai gerai išnaudotas ir ekonomikos augimas, net esant ambicingam 80 proc. užimtumo lygio tikslui, būtų nedidelis ir per visą 2011-2020 m. laikotarpį sudarytų tik iki 10 proc. BVP (žr. 22 pav.).

22 pav. Poveikis BVP: demografinių pokyčių ir 80 proc. užimtumo lygio tikslo siekimo (2020 m. palyginti su 2011 m., proc.)

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktomis projekcijomis.

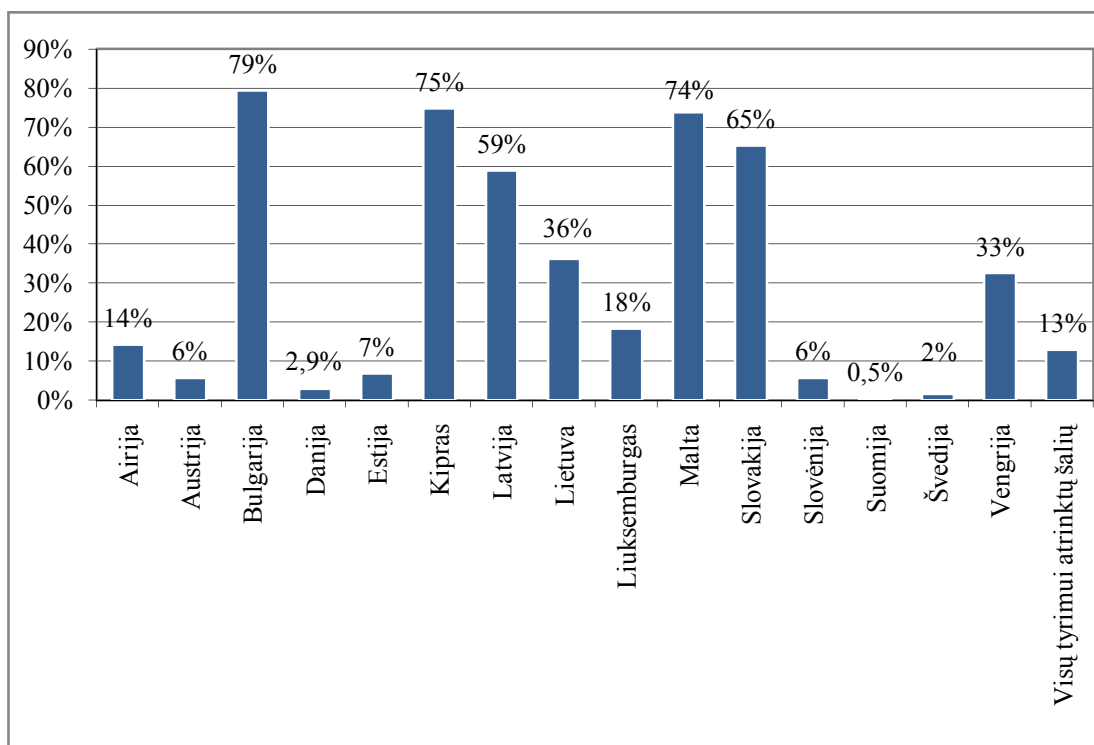
Vertinant ambicingesnių tyrimui atrinktų šalių tikslų pasirinkimą švietimo srityje, galima pastebėti, kad didžiausią neišnaudotą potencialą, siekiantį 2/3 ir didesnę ekonomikos augimą, turi penkios tyrimui atrinktos ES valstybės narės. Tarp jų pirmaujanti Malta, kurios ekonomika, užsibrėžus ambicingesnius tikslus, galėtų išaugti 112 proc. per 2011-2020 m. laikotarpį. Toliau šalys pagal mažiausiai išnaudotą potencialą švietimo srityje rikiuojasi sekančiai: Vengrija, Austrija, Bulgarija, Slovakija, Latvija. Reikia pažymėti, kad Lietuva, pasirinkdama ambicingesnius tikslus švietimo srityje, galėtų 2020 m. užsitikrinti 27 proc. didesnę BVP, palyginti su 2011 m. (detaliau žr. 23 pav.).

23 pav. Švietimo tikslų siekimo poveikis BVP: 5 proc. mokyklą nebaigusių ir 60 proc. aukštąjį išsilavinimą įgijusių gyventojų dalies (2020 m. palyginti su 2011 m., proc.)

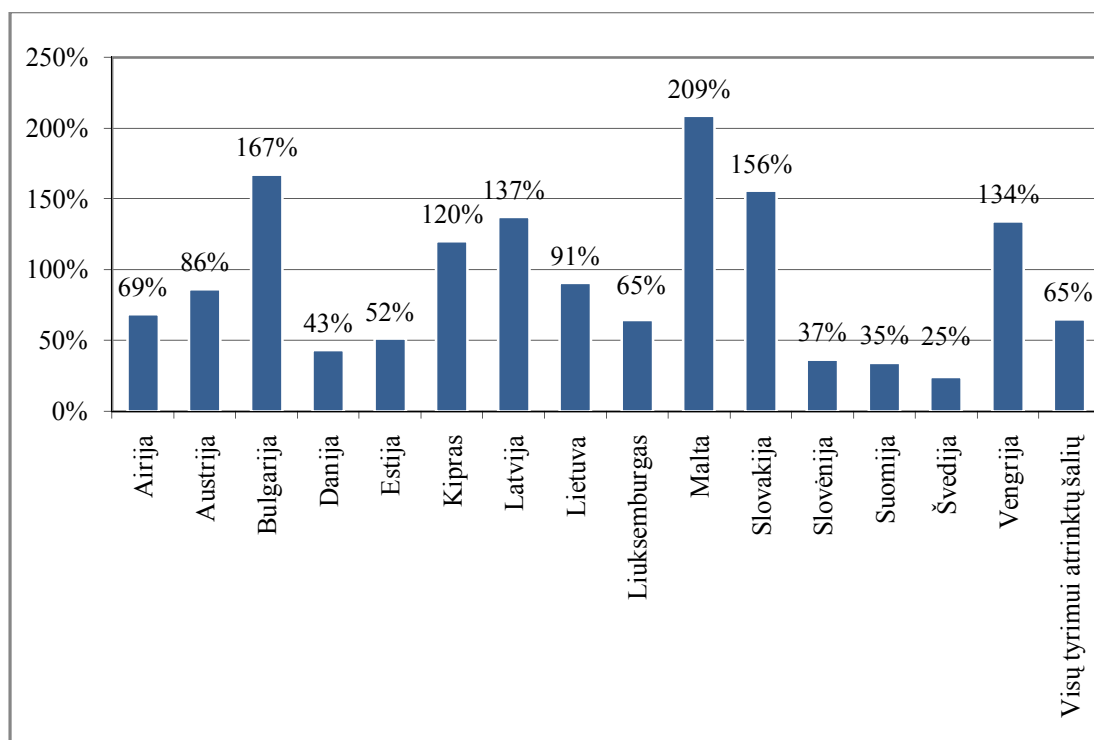
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktomis projekcijomis.

Tuo tarpu investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą didžiausią neišnaudotą potencialą, galintį sąlygoti apie 3/4 ir didesnę ekonomikos augimą 2011-2020 m. laikotarpiu, turi Bulgarija, Kipras ir Malta, toliau rikiuojasi Slovakija, Latvija, Lietuva ir Vengrija. Tuo tarpu trys Skandinavijos šalys šį potencialą yra labai gerai išnaudojusios ir, ambicingas kitoms šalims atrodantis tikslas, joms užtikrintų tik ekonomikos lygio palaikymą ar neženklų augimą ilgame laikotarpyje. Reikia pažymėti, kad Lietuvai, pasirinkus ambicingesnę investicijų į MTEP tikslą, pavyktų 2020 m. pasiekti 36 proc. didesnę BVP, palyginti su 2011 m. (detaliau žr. 24 pav.).

24 pav. Poveikis BVP: 4 proc. BVP investicijų į MTEP tikslas
(2020 m. palyginti su 2011 m., proc.)

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktomis projekcijomis.

25 pav. Poveikis BVP: bendras demografinių pokyčių, ambicingiausių tikslų užimtumo, švietimo, investicijų į MTEP srityse
(2020 m. palyginti su 2011 m., proc.)

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktomis projekcijomis.

Analizuojant bendrą neišnaudotą ambicingų tikslų pasirinkimo pagal strategiją „Europa 2020“ užimtumo, švietimo ir investicijų į MTEP srityse potencialą, galima būtų teigti, kad šešios tyrimui atrinktos ES valstybės narės – Malta, Bulgarija, Slovakija, Latvija, Vengrija, Kipras pasirinkdamos ambicingesnius tikslus šioje srityje, galėtų užtikrinti nuo 120 proc. iki 209 proc. didesnę BVP strategijos „Europa 2020“ įgyvendinimo pabaigoje 2020 m. Tuo tarpu Lietuva, pasirinkdama ambicingesnius tikslus minėtose srityse, 2020 m. galėtų turėti beveik du kartus didesnę BVP nei turėjo 2011 m. (detaliau žr. 25 pav.).

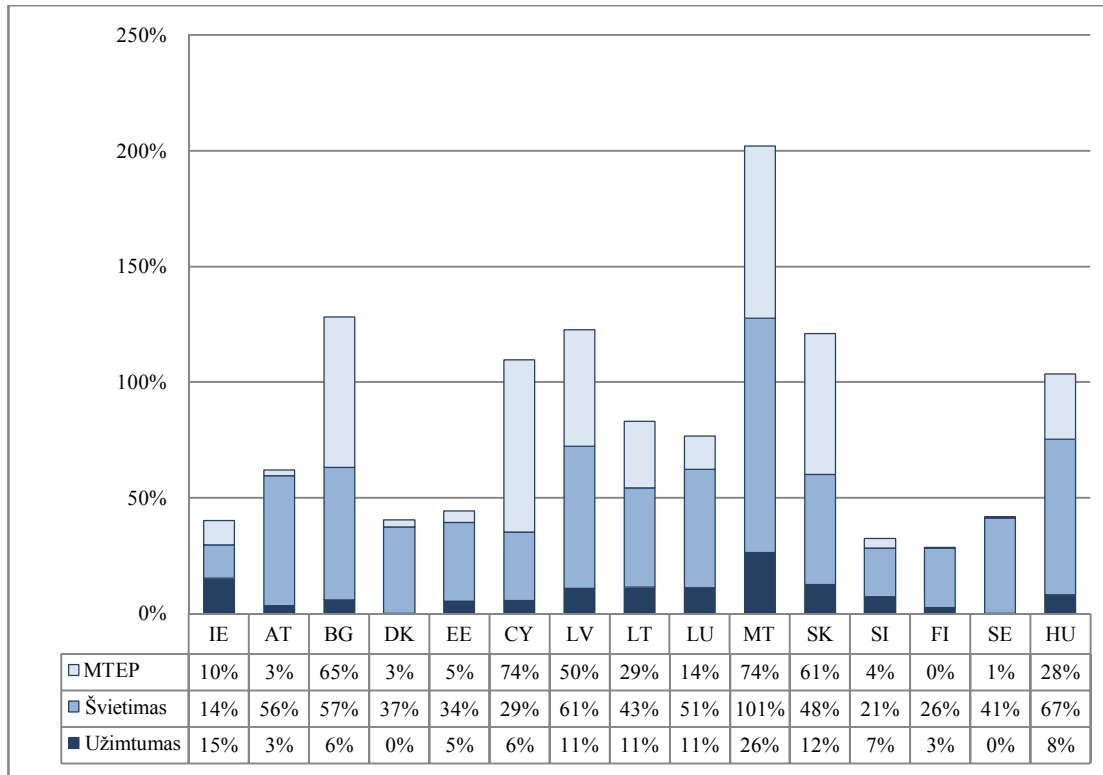
3.3.3. Alternatyvių ekonominės raidos variantų palyginamoji analizė

Vertinant tarp antro, ambicingiausių tikslų pasirinkimo, ir pirmo, užsibrėžtų nacionalinių tikslų, variantų gautus projekcijų skirtumus pagal atskiras tyrimui atrinktas ES valstybes nares, galima nustatyti ekonomikos augimo galimybių neišnaudojimo mastą pagal tris veiksnius: užimtumo, švietimo ir investicijų į MTEP srityse.

Atsižvelgiant į tai, kad pirmas modeliavimo variantas atspindi užsibrėžtų nacionalinių tikslų poveikio ekonomikos augimui iki 2020 m. vertinimą, o antras variantas – ambicingiausių tyrimui atrinktų ES valstybių narių užsibrėžtų tikslų pasiekimą pritaikant juos visoms valstybėms narėms, tai šių projekcijų skirtumas atspindi tyrimui atrinktų ES valstybių narių galimo ekonomikos augimo potencialo neišnaudojimą dėl nepakankamai ambicingų nusistatytų nacionalinių tikslų. Tačiau čia reikia turėti mintyje pradinis šalių išėties taškus tiriamojoje srityje – 2011 m. atskirų rodiklių faktinius duomenis. Analizuojant Eurostat tarnybos duomenis, galima būtų daryti išvadą, kad dažnu atveju šie santykinai neambicingi tikslai yra sąlygoti esamos šalių būklės 2011 m. pagal užimtumo lygio, švietimo rodiklių ir investicijų į MTEP sritis.

Vertinant ekonomikos augimo projektuojamą atotrūkį, kurį sąlygotų šalių nusistatyti nacionaliniai tikslai ir tikslai, kurie būtų nustatyti ambicingiausių

šalių pagrindu, galima pastebėti, kad didžiausi potencialūs spartaus ekonomikos augimo netekimai yra užprogramuoti didžiaja dalimi dėl nepakankamo šalių dėmesio švietimui ir investicijoms į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą.

26 pav. Neišnaudotas poveikio BVP augimui potencialas 2020 m. palyginti su 2011 m. (proc.)

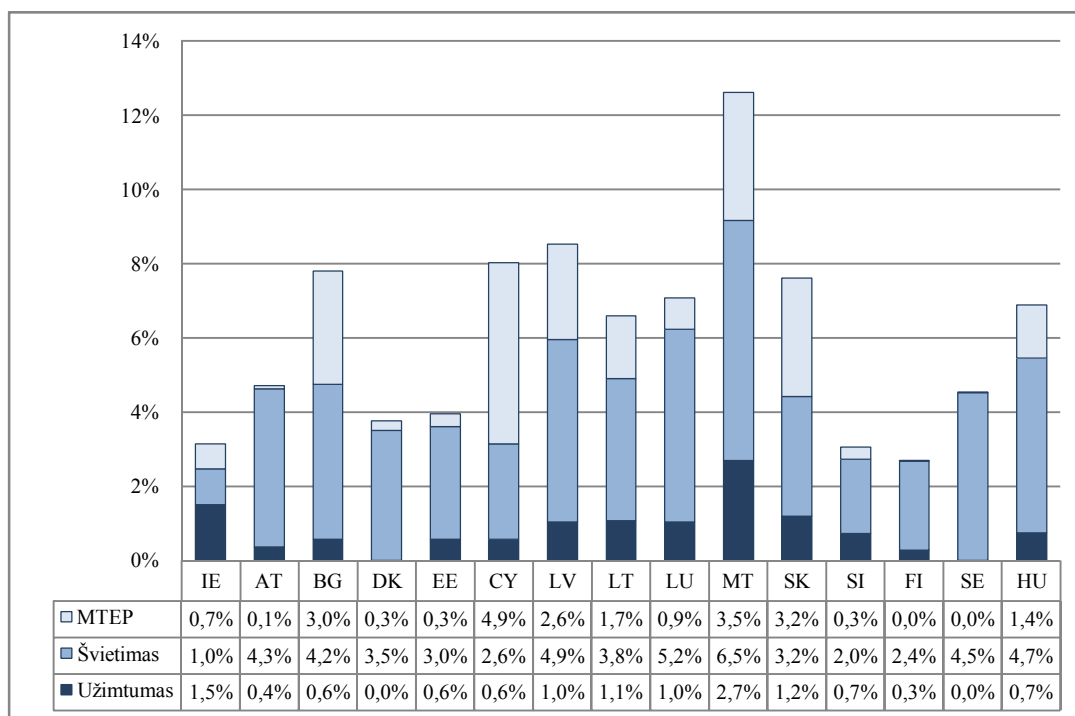
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktomis projekcijomis.

Analizuojant gautus projekcijų skirtumų duomenis pagal atskirus rodiklius, galima pastebėti, kad užimtumo tikslą visos tyrimui atrinktos šalys stengiasi kuo geriau išnaudoti. Atsižvelgiant į tai, kad ambicingiausius tikslus užimtumo srityje yra pasirinkusios Švedija ir Danija, jų ekonomikos augimo per užimtumo didinimą skatinantis veiksnys yra užprogramuotas geriausiai ir šiuo atveju skirtumai tarp šių šalių antrų ir pirmų projekcijų yra lygios nuliui. Kitų tyrimui atrinktų šalių pasirinktais nacionaliniais tikslais neišnaudotos galimybės užimtumo lygio didinimo skatinimo srityje užprogramuoja nuo 3 proc. iki 15 proc. (tame tarpe Lietuvos – 11 proc.) ekonomikos augimo 2011-2020 m. laikotarpiu praradimus, su viena Maltos išimtimi, kurios neambicingi

tiksmai šioje srityje užprogramuoja 26 proc. ekonomikos augimo potencialo neišnaudojimą.

Reikia pažymėti, kad tyrimui atrinktoms „mažosioms“ ES šalims, pasirinkus ambicingesnius tikslus užimtumo srityje (išskyrus Švedijai ir Danijai), jų BVP kasmet vidutiniškai išaugtų nuo 0,3 proc. Suomijoje iki 2,7 proc. Maltoje didesniu dydžiu palyginti su tuo, kurį užprogramavo užsibrėžti nacionaliniai tikslai užimtumo srityje; Lietuvos BVP, pasirinkus ambicingesnius tikslus užimtumo srityje, kasmet galėtų išaugti 1,1 proc. BVP daugiau nei įgyvendinant šiuo metu pasirinktą nacionalinį tikslą (detaliau žr. 26-27 pav.).

Analizuojant projekcijų skirtumus švietimo tikslų srityje, galima pastebėti tyrimui atrinktų ES valstybių narių užprogramuotą gana ženklų šio veiksnio skatinamo ekonomikos augimo poveikio neišnaudojimą. Turint mintyje, kad šioje srityje projekcijų atotrūkis vertinamas tarp ambicingiausias Slovėnijos užsibrėžto 5 proc. mokyklą nebaigusių gyventojų dalies nacionalinio tikslo ir Airijos užsibrėžto 60 proc. aukštąjį išsilavinimą įgijusių gyventojų dalies nacionalinio tikslo ir kitų tyrimui atrinktų ES valstybių narių pasirinktų nacionalinių tikslų atotrūkio projektuojamą neišnaudotą potencialą ekonomikos augimui, galima pastebėti, kad ir ambicingiausias tikslus pasirinkusios šalys taip pat pilnai neišnaudotų ekonomikos augimo potencialo. Mažiausias ekonomikos augimo potencialo neišnaudojimas 2011-2020 m. laikotarpiu užprogramuotas Airijai – 14 proc., didžiausias – 101 proc. Maltai (43 proc. Lietuvai); ir dėl pasirinktų nepakankamai ambicingų nacionalinių tikslų švietimo srityje kasmet vidutiniškai būtų netenkama nuo 1 proc. Airijoje iki 6,5 proc. Maltoje BVP augimo (3,8 proc. BVP Lietuvoje) (detaliau žr. 26-27 pav.).

27 pav. Neišnaudotas poveikio metiniam BVP augimui potencialas 2012-2020 m. (proc.)

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktomis projekcijomis.

Vertinant šalių užrogramuotą potencialo ekonomikos augimui neišnaudojamą pasirinktais nacionaliniais investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą tikslais vėl gi reikia turėti mintyje, kad ambicingiausi tikslai šioje srityje yra užsibrėžti Suomijos ir Švedijos – 4 proc. BVP, todėl šių šalių projekcijų skirtumai lygūs nuliui. Analizuojant duomenis detaliau, galima pastebėti, kad didžioji dauguma 2004 m. ir vėliau į ES įstojusių tyrimui atrinktų šalių – Kipras, Malta, Bulgarija, Slovakija, Latvija, Lietuva, Vengrija – pasirinko nepakankamai ambicingus nacionalinius tikslus investicijų į MTEP srityje ir užsiprogramavo nuo 28 proc. Vengrijoje iki 74 proc. Kipre ir Maltoje (29 proc. Lietuvoje) mažesni BVP 2020 m. palyginti su 2011 m., arba nuo 1,4 proc. Vengrijoje iki 4,9 proc. Kipre (tame tarpe 1,7 proc. Lietuvoje) lėtesnį vidutinį metinį ekonomikos augimą nei galėtų būti, jeigu būtų pasirinkti ambicingesni 4 proc. investicijų į MTEP nacionaliniai tikslai. Tuo tarpu ES senbuvės narės ir Estija bei Slovėnija, pasekdamos Suomijos ir Švedijos pavyzdžiu ir pasirinkdamos kiek ambicingesnius tikslus investicijų į

mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą srityje, tiriamu laikotarpiu galėtų paskatinti savo ekonomikos augimą iki 5 proc. BVP 2020 m. palyginti su 2011 m. arba 0,3 proc. per metus (detaliau žr. 26-27 pav.).

Analizuojant bendro visų tyrimui pasirinktų veiksmų – užimtumo, švietimo, investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą – užrprogramuojamą atotrūkį tyrimui atrinktų šalių ekonomikos augimui dėl nepakankamai ambicingų nacionalinių tikslų pasirinkimo, galima pastebėti, kad daugelio tyrimui atrinktų 2004 m. ir vėliau į ES įstojusių šalių – Bulgarijos, Latvijos, Slovakijos, Kipro, Vengrijos – BVP, pasirinkus ambicingesnius tikslus tiriamojame srityje, galėtų išaugti daugiau nei du kartus, Maltos – daugiau nei tris kartus. Kita grupė šalių – Lietuva, Liuksemburgas, Austrija – pasirinkdamos ambicingesnius tikslus, 2011-2020 m. laikotarpiu galėtų užprogramuoti nuo 62 iki 83 proc. ekonomikos augimą. Likusios tyrimui atrinktos šešios šalys pasirinkdamos ambicingesnius tikslus galėtų užprogramuoti nuo 29 proc. Suomijoje iki 44 proc. Estijoje BVP augimą tiriamu laikotarpiu.

Vertinant tyrimui atrinktų „mažųjų“ ES šalių potencialo neišnaudojimą dėl pasirinktų nepakankamai ambicingų tikslų užimtumo, švietimo ir investicijų į MTEP srityje, galima daryti išvadą, kad kasmet šios šalys vidutiniškai praranda 4,8 proc. BVP augimą: didžiausias 12,6 proc. BVP kasmetinio augimo potencialo neišnaudojimas tenka Maltai, mažiausias – 2,7 proc. Suomijai; tuo tarpu Lietuva, užsibrėžusi ambicingesnius tikslus minėtose srityse, kasmet galėtų užsitikrinti 6,6 proc. spartesnę ekonomikos augimą visu 2011-2020 m. laikotarpiu.

Apibendrinant projekcijų vertinimo rezultatus galima būtų daryti išvadą, kad daugelio tyrimui atrinktų ES valstybių narių pasirinkti nacionaliniai tikslai užimtumo, švietimo ir investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą srityse yra nepakankamai ambicingi ir užprogramavo apie 4,8 proc. BVP per metus lėtesnį šių šalių ekonomikų augimą visu 2011-2020 m. laikotarpiu.

3.4. Valstybės ekonominės politikos efektyvumo didinimo prioritetai ir jų pagrindimas remiantis modeliavimo ir empirinių tyrimų rezultatų panaudojimu

Kaip minėta ankstesniuose skyriuose, šiuo metu stokojama modelių, leidžiančių įvertinti perspektyvių ekonomikos krypčių poveikį integracijos ES kontekste šalių ilgalaikiai ekonomikos vystymosi raidai. Kasdieninių ekonomikos problemų trumpalaikiai sprendimai didžiąja dalimi atvejų užgožia kryptingą ilgalaikės šalies ekonominės gerovės formavimą ir siekius. Todėl disertacijos autoriaus pasiūlytas ir sukurtas modelis, kurio pagalba galima įvertinti ir pagrįsti ekonominės politikos krypčių efektyvumą arba jo stoką tokiose perspektyviose srityse, kaip investicijose į žmogiškąjį kapitalą, mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą, nepamirštant užimtumo ir demografinių pokyčių įtakos senėjančioje ES visuomenėje, yra ypatingai savalaikė priemonė.

Naudojant sukurtą modelį galima atlikti skaičiavimus, kurių pagalba galima būtų įvertinti ir pagrįsti užimtumo, investicijų į žmogiškąjį kapitalą ir mokslinius tyrimus poveikį ekonomikos augimui iki 2020 m., kas ES šalių vyriausybėms galėtų pasitarnauti, kaip priemonė investicijų į žmogų ir mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą pagrindimui. Be to, tai yra priemonė, kuri gali skaitine išraiška parodyti pasirinktų perspektyvių ekonominės politikos krypčių poveikį ekonomikos augimui ilgalaikėje perspektyvoje. Tai ypač aktualu, kai vyriausybės savo veikloje sprendžia ypatingai jautrius einamuosius socialinius ir sveikatos apsaugos klausimus, ypač senėjančios visuomenės akivaizdoje, ir praktiškai neteikia deramo dėmesio vykdomos ekonominės politikos požiūriu tvaraus ekonomikos augimo pamatams.

Akivaizdu, kad šiuo metu ne visos „mažosios“ ES šalys skiria pakankamai dėmesio investicijoms į žmogiškąjį kapitalą ir mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą, o ir skirdamos – nepilnai išnaudoja savo piliečių įgytą išsilavinimą darbo rinkoje. Sukurto modelio, kaip priemonės, pagalba, keičiant

pasirinktus parametrus investicijų į žmogiškąjį kapitalą, mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą bei atsižvelgiant į užimtumo lygio didinimo veiksmų, galima modeliuoti vyriausybės pasirinktų politikos kryptių efektyvumą ar jo stoką ekonomikos augimui.

Taigi, panaudojant disertacijos autoriaus sukurtą modelį, galima atlikti projekcijas, kurios įvertintų ilgalaikių perspektyvių ekonominės politikos sprendimų naudą dešimtmečiui į priekį, kas gali būti kaip konkretus siūlymas ES šalių vyriausybėms vykdyti ne į kasdieninių problemų sprendimą orientuotą ekonominę politiką, o pereiti į kitą ilgalaikės ekonominės proveržio politikos strateginio formavimo lygmenį.

Be abejonės neapgalvotos ir su darbo rinkos poreikiais nesuderintos ekonominės politikos vykdymas investicijų į žmogiškąjį kapitalą ir mokslinius tyrimus srityse sąlygotų mažesni ekonomikos augimą. Tai yra valstybei pasirinkus ambicingą investicijų į žmogiškąjį kapitalą ir mokslinius tyrimus politiką, reiktų kruopščiai įvertinti perspektyvias investicijų į mokslinius tyrimus kryptis bei kryptingai rengti ar perkvalifikuoti darbo jėgą, tam panaudojant švietimo sistemą, darbui aukštą pridėtinę vertę kuriančiose srityse.

Tam, kaip buvo nurodyta ankstesniuose skyriuose, mažos atviros ekonomikos integracinių procesų ES kontekste atveju geriausiai galėtų pasitarnauti fiskalinė politika. Jos priemonėmis galėtų būti pasirinktos tiek tikslinis pasirinktų perspektyvių specialybių aukštojo mokslo finansavimas valstybės lėšomis, šiose kryptyse išsilavinimą įgijusių asmenų tikslingas išnaudojimas ir įdarbinimas mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros srityse. Kaip žinia investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą yra pakankamai rizikingos, todėl jos yra reikalaujančios ypatingo valstybės dėmesio. Valstybė, pasinaudodama fiskalinės politikos priemonėmis, galėtų tiek tiesiogiai investuoti į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą, tiek teikti atitinkamas mokestines lengvatas privačiam sektoriui investicijoms į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą vystyti. Taip pat svarstyтина galimybė pritraukti tiesiogines užsienio investicijas su „*know how*“ technologijomis, teikiant įmonėms atitinkamas lengvatas.

Fiskalinės politikos kryptis, orientuota į investicijų į žmogiškąjį kapitalą ir mokslinius tyrimus, pareikalautų fiskalinės politikos dalinės peržiūros, nes tai būtų susiję arba su dalies valstybės biudžeto pajamų netekimu arba išlaidų padidėjimu minėtoms sritims. Todėl neišvengiamai tektų priimti sprendimus, kokių ūkio šakų ar mokesčių mokėtojų segmentų sąskaita tai galėtų būti realizuota. Šioje srityje galima būtų svarstyti bendro apmokestinimo lygio didinimą, pavyzdžiui, didesne dalimi apmokestinant neefektyvias ir neperspektyvias ekonomikos šakas, pavyzdžiui, imlias energetiniams ištekliams per taršos mokesčių įvedimą ar didinimą. Tai leistų ilgalaikėje perspektyvoje pertvarkyti šalių ekonomikų struktūras ir orientuoti jas į aukštą pridėtinę vertę kuriančius sektorius.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad tyrimo metu sukurto modelio pagalba galima atlikti skaičiavimus, leidžiančius skaitine išraiška įvertinti užimtumo, švietimo ir investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą veiksnių poveikį ilgalaikiam ekonomikos augimui. Tai suteikia realų pagrindą imtis ES šalių vyriausybėms konkrečių veiksmų ekonominės politikos srityje, išnaudojant likusius fiskalinės politikos svertus gilėjančios ekonominės integracijos ES kontekste.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Nagrinėjant valstybės ekonominei politikai skirtas teorines studijas, tyrimo metu identifikuoti šie ekonominės politikos efektyvumo integracinių procesų ES kontekste rodikliai, tikslai ir veiksniai:

- 1.1. Bendras vidaus produktas yra ir artimiausiu metu išliks vienas iš populiariausių rodiklių, naudojamų valstybės ekonominės politikos efektyvumui matuoti. Tačiau, atsižvelgiant į šiuo metu sparčiai besivystančius ir kitus šalių subalansuotos ekonominės politikos efektyvumo vertinimo rodiklius – pavyzdžiui, darnios ekonominės gerovės indeksą (ISEW), tikrosios pažangos rodiklį (GPI), žmogaus socialinės raidos indeksą (HDI) ir laimingos planetos indeksą – galima būtų teigti, kad XXI a. turėtų atsirasti naujas rodiklis, leisiantis įvertinti ir tarpusavyje palyginti šalių teikiamą ekonominės gerovės lygį savo gyventojams, ir į šį dydį tikėtina bus įtrauktas ekologinių kaštų aspektas.
- 1.2. Atviroje ekonomikoje, kokia didžiają dalimi yra ES valstybės narės, valstybės ekonominės politikos formavimą įtakoja tiek vidaus, tiek išorės tikslai. Vidinė pusiausvyra reikalauja visiško šalies išteklių panaudojimo ir vidaus kainų lygio stabilizavimo. Išorės pusiausvyra pasiekama per santykinai subalansuotą einamąją sąskaitą. Tačiau praktikoje makroekonominės politikos tikslai gali būti kur kas įvairesni: 1) vidaus politikos: spartus ekonomikos augimas; aukštas užimtumo lygis; bendro kainų lygio stabilumas; pajamų perskirstymas; 2) išorės politikos: mokėjimų balanso svyravimai.
- 1.3. Atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu valstybės ekonominės politikos efektyvumui matuoti tinkamiausias išlieka BVP rodiklis, galima teigti, kad ekonomikos augimas yra vienas iš svarbiausių valstybės ekonominės politikos tikslų.
- 1.4. Ilgalaikę ekonomikos augimą sąlygoja: kapitalo pritraukimas į šalį, gyventojų skaičiaus pokyčiai ir jų švietimas bei kvalifikacijos

tobulinimas, technologinė pažanga. Tačiau tik kapitalo prieaugis neužtikrintų tvaraus ekonomikos augimo ilgame laikotarpyje. Gyventojų skaičiaus augimas užtikrina BVP augimą, tačiau ne BVP ir nacionalinių pajamų vienam gyventojui augimą. Didžiausią įtaką tvariam ekonomikos augimui ilgame laikotarpyje daro technologinė pažanga, kuri gali kompensuoti realių investicijų sumažėjimą ir darbo jėgos mažėjimo poveikį.

- 1.5. Ekonomikos teorijoje stokojama teorinių koncepcijų, modelių ir sprendimų koku atveju ir kaip, koku pagrindu ES šalių valstybės ekonominė politika vertinama kaip efektyvi: yra įprasta ekonominės politikos vertinimą grįsti ES dokumentuose suformuluotais kriterijais; ekonominės politikos nuostatos išsirutulioja valstybės vardu priimamų sprendimų pagrindu.
- 1.6. ES šalių valstybės ekonominės politikos laikotarpiui iki 2020 m. efektyvumo vertinimo kriterijai yra užbrėžti „2020 m. Europa: pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija“:
 - **užimtumo:** 2020 m. bendras užimtumo lygis ES turėtų siekti 75 proc. (20–64 amžiaus žmonių grupėje);
 - **investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą:** bendras ES vidurkis turėtų siekti 3 proc. ES BVP;
 - **klimate ir energetikos tikslai „20/20/20“:** šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį, palyginti su 1990 lygiu, sumažinti bent 20 proc., atsinaujinančiųjų išteklių dalį galutiniame energijos suvartojime padidinti iki 20 proc., 20 proc. padidinti energijos vartojimo efektyvumą;
 - **švietimas:** mokyklos nebaigusių asmenų dalį sumažinti iki 10 proc. (ir mažiau), siekti, kad 40 proc. 30-34 metų asmenų turėtų aukštąjį išsilavinimą;
 - **skurdo mažinimas:** sumažinti skurstančiųjų skaičių 20 mln. žmonių.

2. Tyrimo metu identifikuotos šios ES šalių galimos valstybės ekonominės politikos vykdymo priemonės integracinių procesų ES kontekste:

- 2.1. Galima būtų teigti, kad būtent fiskalinė politika vaidina kertinį vaidmenį ES valstybių ekonominėje politikoje.
- 2.2. Apmokestinimo lygis apsprendžia vyriausybės galimybes dalyvauti šalies ekonominiame gyvenime: šalys, pasirinkusios santykinai žemą apmokestinimo lygį, negalėtų suteikti tokio teikiamų paslaugų lygio apimties ir kokybės prasme, kokį galėtų suteikti šalys, pasirinkusios ženkliai didesnę apmokestinimo lygį. Todėl apmokestinimo lygio pasirinkimą galima būtų prilyginti šalies fiskalinės politikos išėties taškui.
- 2.3. Biudžeto deficitas daro didelį poveikį ekonominiam aktyvumui: tikėtina, kad trumpuoju laikotarpiu didesnis deficitas lems didesnę paklausą, taigi ir didesnę gamybą; ilguoju laikotarpiu didėjanti valstybės skola mažins kapitalo kaupimą, taigi mažins gamybą. Siekiant sumažinti biudžeto deficito proc. nuo BVP lygį, sėkminga fiskalinė politika glaudžiai koreliuoja su išlaidų mažinimo sudėtimi: nesėkmingas minėto lygio mažinimas asocijuojasi su valdžios sektoriaus investicijų mažinimu, tuo tarpu sėkmės atvejais daugiau nei pusę valdžios sektoriaus išlaidų mažinimo sudaro išlaidų valdžios sektoriaus darbo užmokesčiui ir transferiniams mokėjimams mažinimas.
- 2.4. Atsižvelgiant į vengrų mokslininko B. Balassa apibrėžtus integracijos lygius, ir į tai, kad pagal mokslininko pasiūlytą suskirstymą ES didžiaja dalimi perkopė į aukščiausią visiškos ekonominės integracijos lygį – pinigų, fiskalinės, socialinės ir ekonominio ciklo politikų koordinavimą, iš kurių įgyvendintas elementas yra pinigų sąjungos sukūrimas, tikslinga integracinių procesų ES problematiką nagrinėti per ES pasiektą aukščiausią integracijos lygį – pinigų sąjungos prizmę.

- 2.5. Valstybės, norinčios sudaryti pinigų sąjungą, privalo tenkinti bent vieną iš sąlygų: jos turėtų būti panašioje ekonominio ciklo fazėje, kad šioje fazėje patiriamiems poveikiams koreguoti tiktų panašios pinigų politikos priemonės; jei valstybės nėra panašioje ekonominio ciklo fazėje, jos privalo turėti labai mobilią gamybos veiksnių rinką.
- 2.6. Pagrindinės pinigų sąjungą sudariusių šalių dėl to patiriamos neigiamos pasekmės yra galimybės pinigų politikos priemonėmis reaguoti į paklausos šokus praradimas. Tačiau ir čia pusiausvyrą atstatyti gali padėti asimetrinių šokų draudimo mechanizmo buvimas tarp pinigų sąjungą sudariusių šalių. Vyriausybių lygmeniu galima būtų susitarti didžiąja dalimi centralizuoti pinigų sąjungą sudariusių šalių biudžetus, kas automatiškai perskirstytų pajamas tarp šalių, t. y. kurio įplaukos priklausytų nuo šalių ekonominio aktyvumo, o išmokos būtų orientuotos į asimetrinių šokų koregavimą. Šiuo atveju ES biudžetas dalinai atspindi šį draudimo mechanizmą, nes jo pajamos didžiąja dalimi priklauso nuo šalių bendrųjų nacionalinių pajamų, o išlaidos didžiąja dalimi nukreipiamos į ekonominės konvergencijos tarp ES valstybių narių stiprinimą; tačiau jo dydis, siekiantis kiek daugiau nei 1 proc. ES BVP, neleidžia realizuoti asimetrinių šokų draudimo mechanizmo pilna apimtimi.
- 2.7. Vienas iš labiausiai juntamų pinigų sąjungos privalumų yra valiutų tarpusavio keitimo kaštų eliminavimas: remiantis Europos Komisijos atliktais tyrimais, per metus sutaupoma apie 0,5 proc. Bendrijos BVP. Taip pat šio tyrimo metu nustatyta, kad kasmet gaunamos apie 0,03 proc. BVP papildomos pajamos iš senjoražo.
- 2.8. Nepaisant euro zonos valstybių narių gaunamos naudos iš pinigų sąjungos, spartesnis ekonomikos augimas eurą įsivedusiose ES valstybėse narėse po euro įvedimo pastebėtas nebuvo.

3. Tyrimo metu, kuriant ES šalių valstybės ekonominės politikos efektyvumą leidžiantį įvertinti modelį:

3.1. Buvo atsižvelgta į valstybės ekonominės politikos taikymo apribojimus vis gilėjančių ekonominės integracijos procesų ES kontekste:

- siekiant paskatinti mažos atviros ekonomikos augimą esant fiksuotam valiutos kursui, pinigų politika nėra efektyvi, tačiau čia ekonomikos augimui paskatinti tinka tiek fiskalinė, tiek tarptautinės prekybos politika;
- ES yra vykdoma vieninga prekybos politika nustatčius bendrus muitų tarifus ir kitas priemones iš trečiųjų, ne ES valstybių narių importuojamoms prekėms. Taip pat harmonizuota netiesioginių mokesčių – ne tik muitų, bet ir akcizų bei pridėtinės vertės mokesčių politika, nustatčius jų minimalius tarifus. Tad savarankiškai fiskalinei politikai iš esmės paliekama ne tiek daug erdvės:
 - mokesčių, t.y. pajamų srityje – tiesioginiai mokesčiai, iš kurių vieni reikšmingiausių valdžios sektoriaus biudžete sudaromo svorio požiūriu yra gyventojų pajamų mokestis, pelno mokestis, valstybinio socialinio draudimo įmokos;
 - išlaidų srityje – paliekama gana didelė laisvė nustatyti valstybės prioritetus bei finansuojamas sritis, tačiau išlaidų politika, kaip ir pajamų politika, turėtų būti orientuota „Europa 2020“ strategijos nustatytų tikslų pasiekimui;
 - valdžios sektoriaus subalansavimo ir skolinimosi srityje, be Maastrichto kriterijų – 3 proc. BVP biudžeto deficito bei 60 proc. BVP skolos ribų, pagal 2012 m. pasirašytą tarptautinę Sutartį dėl stabilumo, koordinavimo ir

valdysenos Ekonominėje ir pinigų sąjungoje įtvirtinta subalansuoto biudžeto taisyklė.

- 3.2. Atsižvelgiant į ES užsibrėžtus tikslus ekonominės politikos srityje pagal „Europa 2020“ strategiją, bei į tai, kad valstybės ekonominės politikos efektyvumą geriausiai atspindi ekonomikos augimas, kuris matuojamas BVP rodikliu, o ekonomikos augimo veiksniai yra kapitalo pritraukimas į šalį, gyventojų skaičiaus pokyčiai, technologinė pažanga, kuri sąlygojama ir investicijomis į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą bei žmogiškojo kapitalo augimo, valstybės ekonominės politikos efektyvumo integracinių procesų ES kontekste vertinimo modelis suformuotas atsižvelgiant į ES užsibrėžtus tikslus užimtumo, švietimo ir investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą srityse.
- 3.3. Atsižvelgiant į tai, kad šiame darbe yra siekiama įvertinti ES šalių valstybės ekonominės politikos efektyvumą integracinių procesų ES kontekste ir pasiūlyti koncepciją, skirtą ES šalių valstybės ekonominės politikos efektyvumui padidinti, bei į tai, kad „mažųjų“ ES šalių tyrimams šioje srityje skiriamas mažesnis dėmesys, pasirinkta modelio sudarymo kryptis yra valstybės ekonominės politikos efektyvumo vertinimas mažos atviros ekonomikos sąlygomis, o empiriniam šio darbo tyrimui pasirinktos „mažosios“ ES šalys. Šio tyrimo atveju prie „mažųjų“ šalių priskiriama šalis, kurios gyventojų skaičius yra mažesnis už 10 milijonų. Remiantis Eurostat tarnybos duomenimis, 2012 m. sausio 1 d. ES buvo 15 valstybių narių, kurių gyventojų skaičius buvo mažesnis nei 10 milijonų: Airija, Austrija, Bulgarija, Danija, Estija, Kipras, Latvija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Vengrija.

4. Tyrimo metu buvo nustatyti šie identifikuotų veiksnių poveikio tyrimui atrinktų ES šalių ekonomikos efektyvumui priežastiniai ryšiai ir tendencijos:

- 4.1. Pagal tris rodiklius – BVP vienam gyventojui, žmogaus socialinės raidos indeksą ir laimingos planetos indeksą: šalies pirmavimas pagal sukuriamą BVP vienam gyventojui neužtikrina jos piliečių aukštesnio pasitenkinimo gyvenimu lygiu.
- 4.2. Negalima vienareikšmiškai teigti, kad pats šalies priklausymas euro zonai sukuria „mažajai“ ES šaliai galimybę pasiskolinti pigiau finansų rinkose, tačiau galima teigti, kad šalies pigesnio skolinimosi galimybės yra tampriai susijusios su valdžios sektoriaus finansų tvarumu.
- 4.3. Analizuojant tyrimui atrinktų „mažųjų“ ES šalių apmokestinimo lygius galima daryti išvadą, kad Skandinavijos šalių ir Austrijos vyriausybių dalyvavimo savo šalių ekonominiame gyvenime lygmenys yra aukštesni nei kitų tyrimui atrinktų šalių: didžiausią apmokestinimo lygį pasirinkusią Daniją ir mažiausią – Lietuvą skiria net 21,7 procentiniai punktai ir tuo būdu Danijos vyriausybės galimybės dalyvauti šalies ekonominiame gyvenime ir užtikrinti gyventojų socialinę gerovę yra beveik du kartus didesnės nei Lietuvos ar kitų panašų į Lietuvos apmokestinimo lygį turinčių tyrimui atrinktų šalių.
- 4.4. Analizuojant tyrimui atrinktų šalių valdžios sektoriaus biudžeto tvarumo duomenis, galima daryti išvadą, kad 2010-2012 m. didžiosios daugumos tyrimui atrinktų šalių valdžios sektoriaus biudžetai buvo deficitiniai; dalis tyrimui atrinktų ES valstybių narių – Lietuva, Latvija – ženkliai skolintų lėšų nukreipė socialinėms reikmėms. Tuo tarpu dauguma tyrimui atrinktų ES šalių turėjo subalansuotus ar perteklinius socialinės apsaugos fondų biudžetus, kas ateityje šiems šalims galės padėti sprendžiant su visuomenės senėjimu susijusias problemas.

- 4.5. Investicijų į MTEP lygis tarp tyrimui atrinktų šalių varijuoja gana ženkliai: nuo 0,48 proc. BVP iki 3,78 proc. BVP. Mažiausiai šiai sričiai investicijų skiria 2004 m. ir vėliau į ES įstojusios šalys. Lyginant tyrimui atrinktų šalių investicijas į MTEP, tekusias vienam gyventojui, pirmavo Skandinavijos šalys, kurių šio rodiklio dydžiai buvo apylygiai ir sudarė virš 1,3 tūkst. eurų, tuo tarpu visų 2004 m. ir vėliau į ES įstojusių devynių šalių investicijos į MTEP buvo gerokai mažesnės, bet tarpusavyje varijavo gana ženkliai: nuo 29 eurų Bulgarijoje iki 436 eurų vienam gyventojui Slovėnijoje.
- 4.6. Išanalizavus ES Tarybos 2011-2012 m. pateiktas rekomendacijas tyrimui atrinktoms valstybėms narėms, galima daryti išvadą, kad visoms valstybėms narėms, išskyrus Švediją, yra pasiūlyta vykdyti restrikcinę fiskalinę politiką – imtis fiskalinio konsolidavimo priemonių; taip pat didžiajai daugumai tyrimui atrinktų šalių, pasiūlyta, kaip vieną iš priemonių, pasirinkti pensijų sistemos tobulinimo kryptį; visoms atrinktoms šalims yra pasiūlyta imtis priemonių užimtumo srityje; didžiajai daliai šalių pasiūlyta imtis priemonių švietimo srities tobulinime; tuo tarpu spartesnės inovacijų diegimo politikos pasiūlyta imtis tik septynioms iš penkiolikos tyrimui atrinktų šalių – Bulgarijai, Estijai, Kiprui, Latvijai, Suomijai, Švedijai, Vengrijai.

5. Remiantis atlikto empirinio tyrimo rezultatais, kurie gauti panaudojant sukurtą makrosimuliacinį modelį, ir remiantis „Europa 2020“ strategijos tikslais, galima būtų daryti šias išvadas:

- 5.1. Daugelio „mažųjų“ ES šalių pasirinkti nacionaliniai tikslai užimtumo, švietimo ir investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą srityse pagal „Europa 2020“ strategiją yra nepakankamai ambicingi ir visu 2011-2020 m. laikotarpiu užprogramuoja vidutiniškai apie 4,8 proc. BVP per metus lėtesnį šių šalių ekonomikos augimą (6,6 proc. Lietuvos) nei galėtų būti pasirinkus ambicingesnius tikslus.

5.2. Vertinant ekonomikos augimo projektuojamą atotrūkį, kurį sąlygotų šalių nusistatytų nacionalinių tikslų pagal „Europa 2020“ strategiją įgyvendinimas ir tikslų, kurie galėtų būtų nustatyti ir įgyvendinti tyrimui atrinktų šalių nusistatytų ambicingiausių, palyginti su kitomis tyrimui atrinktomis šalimis, tikslų pagrindu – 80 proc. užimtumo lygis, 5 proc. mokyklą nebaigusių ir 60 proc. aukštąjį išsilavinimą įgijusių gyventojų dalies atitinkamose amžiaus grupėse lygiai, 4 proc. BVP investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą, galima daryti išvadą, kad didžiausi potencialūs spartaus ekonomikos augimo netekimai yra užprogramuoti didžiaja dalimi dėl nepakankamo šalių dėmesio švietimui ir investicijoms į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą:

- neambicingi užimtumo lygio tikslai užprogramuoja kasmet vidutiniškai apie 0,5 proc. BVP lėtesnį ekonomikos augimą (Lietuvoje 1,1 proc.);
- neambicingi nacionaliniai tikslai švietimo srityje užprogramuoja kasmet vidutiniškai 3,6 proc. BVP lėtesnį ekonomikos augimą (3,8 proc. BVP Lietuvoje);
- neambicingi nacionaliniai tikslai investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą srityje užprogramuoja vidutiniškai 0,7 proc. per metus lėtesnį ekonomikos augimą (1,7 proc. Lietuvoje).

5.3. Daugelio tyrimui atrinktų 2004 m. ir vėliau į ES įstojusių šalių – Bulgarijos, Latvijos, Slovakijos, Kipro, Vengrijos – BVP, pasirinkus ambicingesnius tikslus užimtumo, švietimo ir investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą srityse, 2020 m. palyginti su 2011 m., galėtų išaugti daugiau nei du kartus, Maltos – daugiau nei tris kartus; Lietuva, Liuksemburgas, Austrija – pasirinkdamos ambicingesnius tikslus, 2011-2020 m. laikotarpiu galėtų užprogramuoti nuo 62 iki 83 proc. didesnį ekonomikos augimą; likusios tyrimui atrinktos šešios šalys pasirinkdamos ambicingesnius

tikslus galėtų užprogramuoti nuo 29 proc. Suomijoje iki 44 proc. Estijoje didesnę BVP augimą.

6. Apibendrinant teorinės dalies išvadas integracinių procesų ES kontekste siūlytina:

- 6.1. Valstybės ekonominę politiką orientuoti į spartų ekonomikos augimą, kas sudarytų papildomas galimybes atskirties mažinimui ir pragyvenimo lygio tvariam augimui.
- 6.2. Siekti, kad palaipsniui šalies ekonomikos struktūroje didėtų paslaugų dalis bei sritys, kurių augimas būtų įtakojamas mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros.
- 6.3. Pasirinkti apmokestinimo lygį adekvatų norimai vykdyti ekonominei ir socialinei politikai.
- 6.4. Fiskaline politika siekti sušvelninti ekonominio ciklo svyravimus, ypač nuosmukio laikotarpiais, orientuoti ją į ekonomikos augimo skatinimą, užtikrinant aukšto užimtumo ekonomiką be sparčios infliacijos ar defliacijos.
- 6.5. Skolintas lėšas naudoti ne einamajam vartojimui, tokiam kaip socialinių reikmių tenkinimui, o atsiperkančioms investicijoms, pavyzdžiui į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą, žmogiškojo kapitalo didinimą, kas iš esmės sąlygotų nuolatinį efektyvumo gamybos ir paslaugų teikimo procesuose didėjimą.
- 6.6. Atsižvelgiant į tai, kad ES integracijos vienas iš aukščiausių jau pasiektų lygių yra pinigų sąjungos sudarymas, ko pasekoje šalys netenka galimybės vykdyti savarankišką pinigų politiką ir tuo pačiu netenka galimybės pinigų politikos priemonėmis reaguoti į paklausos šokus, siūlytina siekti, kad ES biudžetas vis labiau būtų tuo draudimo mechanizmu, kuris mažintų šių šokų įtaką patiriančioms šalims, t. y. ES biudžeto išlaidos būtų nukreipiamos šalims, patiriančioms ekonomikos nuosmukio padarinius, o įmokas šalys mokėtų pagal savo ekonomikos aktyvumo būklę. Taip pat šioje srityje yra reikalingi

išsamesni skaičiavimai dėl to ar šiuo metu apie 1 proc. ES BVP biudžeto dydis yra pakankamas paklausos šokų poveikių švelninimui.

7. Apibendrinant empirinės dalies išvadas integracinių procesų ES kontekste siūlytina ES šalims:

- 7.1. Atsižvelgiant į „mažųjų“ ES šalių nuo 26,0 proc. BVP Lietuvoje iki 47,7 proc. BVP Danijoje svyruojantį apmokestinimo lygį, vykdyti adekvačią esančio apmokestinimo lygio suteikiamoms galimybėms ekonominę ir socialinę politiką, vengiant skolintas lėšas nukreipti einamajam vartojimui (kas šiuo metu būdinga Lietuvai ir Latvijai).
- 7.2. Atsižvelgiant į ES Tarybos teikiamų rekomendacijų didžiąją dalimi orientavimą į einamųjų problemų sprendimą, o ne spartų ekonomikos augimą sąlygojančias priemones, ir tyrimui atrinktų šalių pasirinktais neambicingais užimtumo, švietimo ir investicijų į MTEP nacionaliniais tikslais užprogramuotą gana mažą ekonomikos augimą laikotarpiui iki 2020 m., siūlytina peržiūrėti užsibrėžtus nacionalinius tikslus minėtose srityse ir užsibrėžti ir įgyvendinti ženkliai ambicingesnius, tuo užsitikrinant vidutiniškai apie 4,8 proc. didesni BVP metinį augimą.
- 7.3. Atsižvelgiant į tai, kad ES valstybių savarankiškai ekonominei politikai vykdyti lieka vis mažiau erdvės ir efektyviausia politika yra fiskalinė politika, siūlytina fiskalinės politikos priemonėmis skatinti užimtumo didinimą.
- 7.4. Atsižvelgiant į tyrimui atrinktų „mažųjų“ ES šalių neišnaudotą didžiulį ekonominio augimo potencialą švietimo srityje, svarstyti galimybę fiskalinės politikos priemonėmis paskatinti gyventojų išsilavinimo siekį.
- 7.5. Atsižvelgiant į MTEP grąžą, naudoti fiskalinės politikos priemones privačioms investicijoms į MTEP paskatinti, taip pat, svarstyti galimybę valstybei didesnę dalį lėšų nukreipti išlaidoms MTEP.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. 2020 m. Europa: pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija, Europos Komisijos komunikatas, Briuselis, 2010 m. kovo 3 d., KOM(2010) 2020, galutinis.
2. Abel A. B., Bernanke B. S., *Macroeconomics*, Third edition, Addison-Wesley Publishing Company, Inc., 1998, p. 643.
3. Acocella N., *Economic policy in the age of globalisation*, Cambridge university press, United Kingdom, 2005, p. 509.
4. Advisory Board observatory on Europe 2012, *Improving European integration and competitiveness*, Grafiche Quirici, Barasso (VA), Italy, 2012, p. 220.
5. Alfieri A. C., Matthiessen J., *Immigrants in Denmark – improving integration to sustain the welfare state*, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume 2, Issue 19, 02.12.2005, p. 6.
6. Anand S., Sen A. K., *Human development index: methodology and measurement*, New York, July 1994, p. 19.
7. Annaert J-L., *A bright spot in the heart of Europe: what can we learn from the Luxembourg success story?*, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume 1, Issue 15, 24.09.2004, p. 6.
8. Angeloni I., Bénassy-Quéré A., Carton B., Darvas Z., Destain C., Pisani-Ferry J., Sapir A., Vallée S., *Global currencies for tomorrow: a European perspective*, A report on options for, and implications of, reforms of the international monetary system prepared for the European Commission in the context of Contract No. ECFIN/220/2010/573686, European Commission, European economy, Economic papers 444/July 2011, p. 73.
9. Apel E., *European Monetary Integration: 1958-2002*, Routledge, 1998, London and New York, p. 222.
10. Arpaia A., Turrini A., *Government expenditure and economic growth in the EU: long-run tendencies and short-term adjustment*, European Commission, CERP, European economy, Economic papers 300/February, 2008, p. 50.
11. Aubyn M. St., Pina A., Garcia F., Pais J., *Study on the efficiency and effectiveness of public spending on tertiary education*, European Commission, European economy, Economic papers 390/November 2009, p. 146.

12. Ayuso-i-Casals J., National expenditure rules – why, how and when, European Commission, European economy, Economic Papers 473/December 2012, p. 64.
13. Bach G. L., Flangan R., Howell J., Levy F., Lima A., Economics: analysis, decision making, and policy, 11th edition, PRENTICE-HALL, INC., Englewood Cliffs, N.J. 07632, 1987, p. 752.
14. Backhouse R. E., Medema S. G., Retrospectives on the definition of economics, Journal of Economic Perspectives, Volume 23, Number 1, Winter 2009, p. 221-233.
15. Baldwin R. E., Krugman P., Agglomeration, integration and tax harmonisation, European Economic Review, 48 (2004), p. 1 – 23.
16. Barrios S., Schaechter A., The quality of public finances and economic growth, European Commission, European economy, Economic papers 337/September 2008, p. 48.
17. Barro R. J., Macroeconomics, Fifth edition, Massachusetts Institute of Technology, 1997, The MIT Press, p. 867.
18. Barrell R., Gottschalk S., Holland D., Khoman E., Liadze I., Pomerantz O., The impact of EMU on growth and employment, European Commission, European economy, Economic papers 318/April, 2008, p. 59.
19. Beetsma R. M. W. J., Ploeg F., The political economy of public investment, European Commission, University of Amsterdam, EUI, Florence, European economy, Economic papers 276/April, 2007, p. 34.
20. Belderbos R., Sleuwaegen L., Veugelers R., Market integration and technological leadership in Europe, European Commission, Vlerick Leuven Gent Management School, European economy, Economic papers 403/February, 2010, p. 152.
21. Bertola G., Labour markets in EMU: what has changed and what needs to change, European Commission, European economy, Economic papers 338/September, 2008, p. 40.
22. Bertola G., Policy coordination, convergence, and the rise and crisis of EMU imbalances, EDHEC Business School and CEPR, European Commission, European economy, Economic papers 490/April, 2013, p. 64.
23. Bénassy-Quéré A., Cœuré B., Jacquet P., Pisani-Ferry J., Economic policy: theory and practice, Oxford university press, United States of America, 2010, p. 709.
24. Blanchard O., Dell’Ariccia G., Mauro P., Rethinking Macroeconomic Policy, IMF staff position note, February 12, 2010, p. 18.
25. Blanchard O., Makroekonomika, Tyto Alba, Vilnius, 2007, p. 669.

26. Boussard J., De Castro F., Salto M., Fiscal multipliers and public debt dynamics in consolidations, European Commission, European economy, Economic papers 460/July 2012, p. 33.
27. Butkeviciute L., Kosicki D., Real estate price dynamic, housing finance and related macro-prudential tools in the Baltics, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and financial affairs, Volume 9, Issue 2, December 2012, p. 8.
28. Butler E., Public Choice – A Primer, Institute of Economic Affairs, London, 2012, p. 131.
29. Cabanillas L. G., Ruscher E., The great moderation in the euro area: what role have macroeconomic policies played?, European Commission, European economy, Economic papers 331/June 2008, p. 29.
30. Carone G., Denis C., Mc Morrow K., Mourre G., Röger W., Long-term labour productivity and GDP projections for the EU 25 member states: a production function framework, European Commission, European economy, Economic papers 253/June, 2006, p. 92.
31. Čech Z., Macdonald J., The 'Celtic Tiger' learns to purr, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume 1, Issue 18, 19.11.2004, p. 6.
32. Cincera M., Galgau O., Impact of market entry and exit on EU productivity and growth performance, European Commission, DULBEA-CERT, ULB and CERP, European economy, Economic papers 222/February, 2005, p. 122.
33. Cincera M., Czarnitzki D., Thorwarth S., Efficiency of public spending in support of R&D activities, European Commission, ULB, CERP, JRC-IPTS, KUL&ZEW, European economy, Economic papers 376/April, 2009, p. 111.
34. Cobb C., Goodman G. S., Wackernagel M., Why bigger isn't better: the Genuine progress indicator – 1999 update, Redefining Progress, 1999, p. 44.
35. Commission Memorandum to the Council on the co-ordination of economic policies and monetary co-operation within the Community, 12 February 1969.
36. Commission memorandum to the Council on the preparation of a plan for the phased establishment of an economic and monetary union, Brussels, 4 March 1970.
37. Common Consolidated Corporate Tax Base: A study on the impact of the Common Consolidated Corporate Tax Base proposals on European business taxpayers, Ernst&Young, January 2011, p. 46.

38. Convergence report 2012, European economy 3/2012, European Commission, 2012, p. 158.
39. Council decision of 13 July 2009 amending Decision 2009/290/EC of 20 January 2009 providing Community medium-term financial assistance for Latvia No 2009/592/EC.
40. Council decision of 20 January 2009 providing Community medium-term financial assistance for Latvia No 2009/290/EC.
41. Council Implementation Decision of 30 May 2011 amending Implementation Decision 2011/77/EU on granting Union financial assistance to Ireland, No 2011/326/EU.
42. Council Implementation Decision of 7 December 2010 on granting Union financial assistance to Ireland, No 2011/77/EU.
43. Council recommendation of 10 July 2012 on the national reform programme 2012 of Austria and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Austria, 2011-2016.
44. Council recommendation of 10 July 2012 on the national reform programme 2012 of Bulgaria and delivering a Council opinion on the updated convergence programme of Bulgaria, 2012-2015.
45. Council recommendation of 10 July 2012 on the national reform programme 2012 of Cyprus and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Cyprus, 2012-2015.
46. Council recommendation of 10 July 2012 on the national reform programme 2012 of Denmark and delivering a Council opinion on the updated convergence programme of Denmark, 2012-2015.
47. Council recommendation of 10 July 2012 on the national reform programme 2012 of Estonia and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Estonia, 2012-2015.
48. Council recommendation of 10 July 2012 on the national reform programme 2012 of Finland and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Finland, 2012-2015.
49. Council recommendation of 10 July 2012 on the national reform programme 2012 of Hungary and delivering a Council opinion on the updated convergence programme of Hungary, 2012-2015.
50. Council recommendation of 10 July 2012 on the national reform programme 2012 of Ireland and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Ireland, 2012-2015.
51. Council recommendation of 10 July 2012 on the national reform programme 2012 of Latvia and delivering a Council opinion on the updated convergence programme of Latvia, 2012-2015.

52. Council recommendation of 10 July 2012 on the national reform programme 2012 of Luxembourg and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Luxembourg, 2012-2015.
53. Council recommendation of 10 July 2012 on the national reform programme 2012 of Malta and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Malta, 2012-2015.
54. Council recommendation of 10 July 2012 on the national reform programme 2012 of Slovakia and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Slovakia, 2012-2015.
55. Council recommendation of 10 July 2012 on the national reform programme 2012 of Slovenia and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Slovenia, 2012-2015.
56. Council recommendation of 10 July 2012 on the national reform programme 2012 of Sweden and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Sweden, 2012-2015.
57. Council recommendation of 12 July 2011 on the national reform programme 2011 of Austria and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Austria, 2011-2014.
58. Council recommendation of 12 July 2011 on the national reform programme 2011 of Bulgaria and delivering a Council opinion on the updated convergence programme of Bulgaria, 2011-2014.
59. Council recommendation of 12 July 2011 on the national reform programme 2011 of Cyprus and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Cyprus, 2011-2014.
60. Council recommendation of 12 July 2011 on the national reform programme 2011 of Denmark and delivering a Council opinion on the updated convergence programme of Denmark, 2011-2015.
61. Council recommendation of 12 July 2011 on the national reform programme 2011 of Estonia and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Estonia, 2011-2015.
62. Council recommendation of 12 July 2011 on the national reform programme 2011 of Finland and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Finland, 2011-2014.
63. Council recommendation of 12 July 2011 on the national reform programme 2011 of Hungary and delivering a Council opinion on the updated convergence programme of Hungary, 2011-2015.
64. Council recommendation of 12 July 2011 on the national reform programme 2011 of Ireland and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Ireland, 2011-2015.

65. Council recommendation of 12 July 2011 on the national reform programme 2011 of Latvia and delivering a Council opinion on the updated convergence programme of Latvia, 2011-2014.
66. Council recommendation of 12 July 2011 on the national reform programme 2011 of Luxembourg and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Luxembourg, 2011-2014.
67. Council recommendation of 12 July 2011 on the national reform programme 2011 of Malta and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Malta, 2011-2014.
68. Council recommendation of 12 July 2011 on the national reform programme 2011 of Slovakia and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Slovakia, 2011-2014.
69. Council recommendation of 12 July 2011 on the national reform programme 2011 of Slovenia and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Slovenia, 2011-2014.
70. Council recommendation of 12 July 2011 on the national reform programme 2011 of Sweden and delivering a Council opinion on the updated stability programme of Sweden, 2011-2014.
71. Czarnitzki D., Toivanen O., Innovation policy and economic growth, European Commission, KU Leuven, European economy, Economic papers 482/April, 2013, p. 40.
72. Čech Z., Ireland: no place like (my own) home?, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume III, Issue 13, 20.10.2006, p. 6.
73. D'Auria F., Denis C., Havik K., Mc Morrow K., Planas Ch., Raciborski R., Röger W., Rossi A., The production function methodology for calculating potential growth rates and output gaps, European Commission, European economy, Economic papers 420/July, 2010, p. 105.
74. De Grauwe P., Economics of Monetary Union, Eighth edition, Oxford university press, New York, 2009, p. 290.
75. Denis C., Grenouilleau D., Mc Morrow K., Röger W., Calculating potential growth rates and output gaps: a revised production function approach, European Commission, European economy, Economic papers 247/March, 2006, p.107.
76. Denis C., Mc Morrow K., Röger W., Veugelers R., The Lisbon Strategy and the EU's structural productivity problem, European Commission, European economy, Economic papers 221/February, 2005, p. 101.

77. Denis C., Mc Morrow K., Röger W., Globalisation: trends, issues and macro implications for the EU, European Commission, European economy, Economic papers 254/July, 2006, p. 95.
78. Diamond P., Public Finance Theory – Then and Now, Journal of Public Economics 86 (2002), p. 311–317.
79. Dictionary of economics, Oxford University press, United States of America, 2002, p. 510.
80. Döhring B., Temprano-Arroyo H., Implications of EMU for global macroeconomic and financial stability, European Commission, European economy, Economic papers 343/October, 2008, p. 58.
81. Ebejer I., Malta's growth predicament: from frontrunner to laggard ... and back?, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume III, Issue 14, 23.11.2006, p. 8.
82. Ebejer I., Mandl U., The efficiency of public expenditure in Malta, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume VI, Issue 2, 6.02.2009, p. 6.
83. Economic report of the President, February 2011, United States government printing Office, Washington, 2011, p. 318.
84. Economic report of the President, February 2012, United States government printing Office, Washington, 2012, p. 446.
85. Edited by Jonung L., Proceedings of the 2004 First annual DG ECFIN research conference on "Business Cycles and Growth in Europe", European Commission, European economy, Economic papers 227/June, 2005, p. 628.
86. Eliofotou P. S., Cyprus: immigration, wage indexation and the adjustment in EMU, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume 5, Issue 10, 10.10.2008, p. 7.
87. Eliofotou P. S., Cyprus: the composition of government revenues, 2002-2008, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume VI, Issue 5, 3.7.2009, p. 8.
88. EMU@10 Successes and challenges after 10 years of Economic and Monetary Union, European Commission, European Economy 2/2008, p. 328.
89. European economic forecast: Spring 2012, European Commission, European economy 1/2012, p. 182,
(http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2012/pdf/ee-2012-1_en.pdf).

90. Europos Sąjungos sutartis, 1992 m. vasario 7 d., Maastrichtas.
91. Ewing B., Reed A., Galli A., Kitzes J., Wackernagel M., Calculation methodology for the National Footprint Accounts, 2010 edition, Global Footprint Network, Oakland, 2010, p. 19.
92. Fic T., Orazgani A., Growth risks for the EU emanating from global imbalances, European Commission, National Institute of Economic and Social Research, London, European economy, Economic papers 483/April, 2013, p. 38.
93. Final communique of the conference of Heads of State or Government on 1 and 2 december 1969 at the Hague, 2 December 1969.
94. Fischer J., Matthiessen J., How bright are the Nordic lights?, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume 2, Issue 14, 22.07.2005, p. 6.
95. Fischer J., Swedish budget rules: praise from Brussels, pressure at home, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume 2, Issue 4, 04.03.2005, p. 6.
96. Fischer J., The Swedish labour market model: performance under outside pressures, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume III, Issue 8, 13.07.2006, p. 6.
97. Foster N., Stehrer R., Timmer M., International fragmentation of production, trade and growth: impacts and prospects for EU members states, European Commission, European economy, Economic papers 484/April, 2013, p. 51.
98. Frascati vadovas 2002: Standartinė praktika, siūloma mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros statistiniams tyrimams, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija, Vilnius, Eugrimas, 2007, p. 286.
99. Galinienė B., Melnikas B., Miškinis A., Valentinavičius S., Barzdenytė B., Stanikūnas R. A., Balčiūnas N., Svetikas K. Ž., Ragauskienė E., Neciunskas A., Albaitytė G., Štilinis R., Kolektyvinė monografija: Ekonomikos modernizavimas: nauji iššūkiai ir ekonominės politikos prioritetai, Vilniaus universitetas, 2007, p. 514.
100. Gomes P., Fiscal policy and the labour market: the effects of public sector employment and wages, European Commission, Universidad Carlos III de Madrid, European economy, Economic papers 439/February, 2011, p. 35.
101. Goolsbee A., Does government R&D policy mainly benefit scientists and engineers?, Working Paper 6532, National bureau of economic research, Cambridge, April 1998, p. 13.

102. Governatori M., Yim D., Fiscal decentralisation and fiscal outcomes, European Commission, European economy, Economic papers 468/November, 2012, p. 24.
103. Griffith R., Harrison R., Simpson H., The link between product market reform, innovation and EU macroeconomic performance, European Commission, IFS, European economy, Economic papers 243/February, 2006, p. 124.
104. Griffith R., Harrison R., The link between product market reform and macro-economic performance, European Commission, IFS and CEPR, European economy, Economic papers 209/August, 2004, p. 152.
105. Griffith R., How important is business R&D for economic growth and should the government subsidise it?, Briefing notes, Institute for fiscal studies, London, October 2000, p. 15 (<http://discovery.ucl.ac.uk/14922/1/14922.pdf>).
106. Griliches Z., R&D and productivity: the econometric evidence, University of Chicago Press, January 1998, p. 374.
107. Grigonytė D., FDI and structural reforms in the Baltic States, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume 7, Issue 5, 22.Jul.2010, p. 8, (http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/country_focus/2010/pdf/cf-7-05_en.pdf).
108. Grüner H. P., The political economy of structural reform and fiscal consolidation revisited, European Commission, European economy, Economic papers 487/April, 2013, p. 54.
109. Holcombe R. G., Public sector economics: the role of government in the American economy, Pearson education, United States of America, 2006; p. 517.
110. Hirvonen T., From wood to Nokia: the impact of the ICT sector in the Finnish economy, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume 1, Issue 11, 4.6.2004, p. 7.
111. Human development report 1990, Published for the United Nations Development Programme (UNDP), New York, Oxford University Press, 1990, p. 189.
112. Human development report 2011, Sustainability and Equity: A Better Future for All, Published for the United Nations Development Programme (UNDP), New York, 2011, p. 176.
113. Interim forecast, European Commission, September 2011, p. 14, (http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/eu_economic_situation/pdf/2011/2011-09-interim-forecast-final_en.pdf).

114. Internal Market Scoreboard 26, February 2013, European Commission, p. 34 (http://ec.europa.eu/internal_market/score/docs/score26_en.pdf).
115. Jankovics L., Public finance reform in Hungary: light at the end of the tunnel?, ECFIN country focus, Economic analysis from European Commission's Directorate-General for Economic and financial affairs, Volume 5, Issue 4, 22.02.2008, p. 6.
116. Jevčák A., Energy prices in Slovakia – still a risk factor, ECFIN country focus, Economic analysis from European Commission's Directorate-General for Economic and financial affairs, Volume III, Issue 15, 15.12.2006, p. 6.
117. Jevčák A., Healthcare reform – unpopular even in Slovakia, ECFIN country focus, Economic analysis from European Commission's Directorate-General for Economic and financial affairs, Volume 3, Issue 2, 23.02.2006, p. 6.
118. Jevčák A., Long-term growth remains a challenge for Slovakia despite the current boom, ECFIN country focus, Economic analysis from European Commission's Directorate-General for Economic and financial affairs, Volume 4, Issue 8, 20.07.2007, p. 6.
119. Jonung L., Drea E., The euro: it can't happen. It's a bad idea. It won't last. US economists on the EMU, 1989-2002, European Commission, European economy, Economic papers 395/December, 2009, p. 53.
120. Jungmittag A., Innovations, technological specialisation and economic growth in the EU, European Commission, University of Wuppertal and European Institute for International Economic Relations, European economy, Economic papers 199/February, 2004, p. 33.
121. Kehoe T. J., Prescott E. C., Great Depressions of the 20th Century, Review of Economic Dynamics 5, 2002, p. 1-18.
122. Koszerek D., Havik K., Mc Morrow K., Röger W., Schönborn F., An overview of the EU KLEMS growth and productivity accounts, European Commission, European economy, Economic papers 290/October, 2007, p. 105.
123. Kovács V., Moulin L., Hungary's policy mix: from stabilisation to crisis to ... ?, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume 1, Issue 9, 12.05.2004, p. 9.
124. Kropas S., Kelias į pinigų sąjungą, Europos Sąjungos Delegacija Lietuvoje, 1999, p. 143.
125. Krugman P., Increasing Returns and Economic Geography, The Journal of Political Economy, Vol. 99, No. 3., June 1991, p. 483-499.
126. Kutos P., Vogelmann H., Estonia's external deficit: a sign of success or a problem?, ECFIN country focus, Economic analysis from European

- Commission's Directorate-General for Economic and financial affairs, Volume 2, Issue 13, 07.07.2005, p. 6.
127. Kuznets S., National income, 1929-1932, National bureau of economic research, New York, June 1934, p. 12.
 128. Laine V., Maiväli M., Finland: adjusting to an ageing population, ECFIN country focus, Economic analysis from European Commission's Directorate-General for Economic and financial affairs, Volume 7, Issue 4, 10.06.2010, p. 7.
 129. Lamine B., Estonia: analysis of a housing boom, ECFIN country focus, Economic analysis from European Commission's Directorate-General for Economic and financial affairs, Volume VI, Issue 07, 17.07.2009, p. 7.
 130. Lamine B., Estonia: overheating and sectoral dynamics, ECFIN country focus, Economic analysis from European Commission's Directorate-General for Economic and financial affairs, Volume 5, Issue 7, 01.08.2008, p. 8.
 131. Lamine B., Estonia: towards a swift current account rebalancing, ECFIN country focus, Economic analysis from European Commission's Directorate-General for Economic and financial affairs, Volume VII, Issue 6, 14.10.2010, p. 7.
 132. Lendvai J., The impact of fiscal policy in Hungary, ECFIN country focus, Economic analysis from European Commission's Directorate-General for Economic and financial affairs, Volume IV, Issue 11, 22.11.2007, p. 6.
 133. Lietuvos banko valdybos 2002 m. vasario 1 d. nutarimas Nr. 15 Dėl bazinės valiutos ir oficialaus lito kurso (Žin., 2002, Nr.: 12-453).
 134. Lisbon Strategy evaluation document, Commission staff working document, European Commission, SEC(2010) 114, final, 02.02.2012.
 135. Living planet report 2004, World Wildlife fund (WWF), United Nations Environment Programme (UNEP) World conservation monitoring centre (WCMC), Global Footprint Network, Gland, Switzerland, 2004, p. 40.
 136. Mahovsky M., Tax cuts in Austria – Placebo or genuine reform?, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume 1, Issue 6, 26.03.2004, p. 8.
 137. Maiväli M., Lubenets N., Managed vs free wage-setting in Finland and Estonia: optimising outcomes, ECFIN country focus, Economic analysis from European Commission's Directorate-General for Economic and financial affairs, Volume IV, Issue 10, 19.10.2007, p. 7.

138. Maiväli M., Structural unemployment: a blot on the Finnish success story, ECFIN country focus, Economic analysis from European Commission's Directorate-General for Economic and financial affairs, Volume III, Issue 5, 01.06.2006, p. 6.
139. Malzubris J., Ireland's housing market: bubble trouble, ECFIN country focus, Economic analysis from European Commission's Directorate-General for Economic and financial affairs, Volume 5, Issue 9, 26.09.2008, p. 7.
140. Matthiessen J., Čech Z., Getting (even) more Danes into work?, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume 1, Issue 17, 22.10.2004, p. 6.
141. Medeiros J., Stochastic debt simulation using VAR models and a panel fiscal reaction function: results for a selected number of countries, European Commission, European economy, Economic papers 459/July, 2012, p. 29.
142. Memorandum of understanding between the European Commission and Ireland, 17 May 2011, Dublin, 18 May 2011 Brussels.
143. Mongelli F. P., European economic and monetary integration and the optimum currency area theory, European Commission, Economic Papers 302/February 2008, p. 58.
144. Montanino A., Przywara B., Young D., Investment in education: the implications for economic growth and public finance, European Commission, European economy, Economic papers 217/November, 2004, p. 53.
145. Monteagudo J., Rutkowski A., Lorenzani D., The economic impact of the Services Directive: A first assessment following implementation, European Commission, European Economy, Economic Papers 456/June, 2012, p. 83.
146. Mortensen D. T., Pissarides C. A., Technological Progress, Job Creation, and Job Destruction, Review of economic dynamics 1, (733-753), 1998, art. No. RD980030.
147. Mundell R. A., A Theory of optimum currency areas, The American Economic Review, Vol. 51, No. 4, September, 1961, p. 657-665.
148. Neumayer E., Sustainability and well-being indicators, United Nations University, World institute for development economics research, March 2004, p. 19.
149. New ACNielsen survey points to price convergence in Europe since the introduction of the Euro, ACNielsen, Breaking News, September 2005.

150. Ngai L. R., Pissarides C. A., Trends in hours and economic growth, *Review of Economic Dynamics* 11 (2008), p. 239–256.
151. Noë W., Watson M., Convergence and reunification in Cyprus: scope for a virtuous circle, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume 2, Issue 3, 14.02.2005, p. 7.
152. Noord P., Döhring B., Langedijk S., Martins J. N., Pench L., Temprano-Arroyo H., Thiel M., The evolution of economic governance in EMU, European Commission, European Economy, Economic papers 328/June, 2008, p. 74.
153. Norton D., Matthews A., Kenneally M., McNutt P., O'Donnell R., Economics for an open economy: Ireland, Oak tree press in association with Graduate School of Business University College, Dublin, 1994, p. 627.
154. O'Donnell R., Characterising European market integration and economic policy, paper presented at the Sixth ECSA Binnial International Conference, Pittsburg, 4 June 1999, p. 31.
155. One market, one money: an evaluation of the potential benefits and costs of forming an economic and monetary union, Study of the Directorate-General for Economic and financial affairs, Commission of the European Communities, European economy, No 44, October 1990, p. 347.
156. Peternelj M., Slow is beautiful? Slovenia's approach to transition, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume 2, Issue 10, 26.05.2005, p. 6.
157. Pisani-Ferry J., Aghion Ph., Belka M., von Hagen J., Heikensten L., Sapir A., Coming of age: report on the euro area, Bruegel, 2008, 123 p.
158. Rakauskienė O. G., Valstybės ekonominė politika, Monografija, Vilnius, Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006, p. 772.
159. Rapacki R., Próchniak M., The EU enlargement and economic growth in the CEE new member countries, European Commission, Warsaw School of Economics, European economy, Economic papers 367/March, 2009, p. 21.
160. Ratto M., Roeger W., Veld J., Fiscal policy in an estimated open-economy model for the Euro area, European Commission, European economy, Economic papers 266/December, 2006, p. 58.
161. Regulation (EC) No 294/2008 of the European Parliament and of the Council of 11 March 2008 establishing the European Institute of innovation and technology.

162. Report on economic and monetary union in the European Community, Committee for the study of economic and monetary union, 17 April 1989.
163. Report to the Council and the Commission on the realization by stages of economic and monetary union in the Community, Luxembourg, 8 October 1970.
164. Resolution of the European Council on the establishment of the European Monetary System (EMS) and related matters of 5 December 1978.
165. Rixen T., Uhl S., Europeanising Company Taxation – Regaining National Tax Policy Autonomy, International Policy Analysis, Friedrich-Ebert-Stiftung, Berlin, July 2007, p. 20.
166. Roger E. Backhouse, Steven G. Medema, Retrospectives on the definition of economics, Journal of Economic Perspectives, Volume 23, Number 1, Winter 2009, p. 221-233.
167. Romer P. M., Why, indeed, in America? Theory, history, and the origins of modern economic growth, The American economic review, Volume 86, Issue 2, Papers and proceedings of the hundredth and eighth annual meeting of American economic association San Francisco, CA, January 5-7, May 1996, p. 202-206.
168. Europos Ekonominės Bendrijos steigimo sutartis, 1957 m. kovo 25 d., Roma.
169. Rózsavölgyi R., Kovács V., Housing subsidies in Hungary: curse or blessing?, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume 2, Issue 18, 10.11.2005, p. 6.
170. Samuelson P. A., Economics, Seventh edition, Massachusetts Institute of Technology, 1967, McGraw-Hill, p. 821.
171. Sebastian L. F., Is credit expansion in Lithuania a matter of concern?, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume 2, Issue 11, 09.06.2005, p. 6.
172. Scheller H. K., European central bank, History, role and functions, second revised edition 2006, p. 229.
173. Sherwood M., Unemployment in Austria: low, but ..., ECFIN country focus, Economic analysis from European Commission's Directorate-General for Economic and financial affairs, Volume III, Issue 3, 16.03.2006, p. 6.
174. Single European Act, 17/ 28 February 1986.
175. Skominas V., Makroekonomika, Vilniaus universitetas, 2006, p. 279.

176. Skominas V., Pinigai, bankai ir pinigų politika IS-LM modelis, Vilniaus universitetas, Vilnius, 2001, p. 102.
177. Snowdon B., Vane H. R., Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State, Edward Elgar Publishing Limited, UK, 2005, p. 807.
178. Spengel C., Wendt C., A Common Consolidated Corporate Tax Base for Multinational Companies in the European Union: some issues and options, Oxford University centre for business taxation, Mannheim, June 19th 2007, p. 62.
179. Steinlein S., Vlagsma K., Baltic convergence: steep and yet stable?, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume 2, Issue 15, 01.09.2005, p. 6.
180. Steinlein S., Will Slovak convergence be steep and stable?, ECFIN country focus, Economic analysis from the European Commission's Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Volume 2, Issue 12, 23.06.2005, p. 6.
181. Stevens Ph.&Weale M., Education and Economic Growth, National Institute of Economic and Social Research, London, August 2003, p. 29 (http://cee.lse.ac.uk/conference_papers/28_11_2003/martin_weale.pdf).
182. Successes and challenges after ten years of Economic and Monetary union, European economy 2/2008, European Communities, 2008, p. 328.
183. Suriñach J., Autant-Bernard C., Manca F., Massard N., Moreno R., The diffusion/Adoption of innovation in the internal market, European Commission, European Economy, Economic papers 384/September 2009, p. 323.
184. Suriñach J., Manca F., Moreno R., Extension of the Study on the Diffusion of Innovation in the Internal Market, European Commission, European Economy, Economic Papers 438/February 2011, p. 195.
185. Sutartis dėl stabilumo, koordinavimo ir valdysenos Ekonominėje ir pinigų sąjungoje, 2012 m. kovo 2 d., Briuselis.
186. Székely I. P., Watson M., Growth and economic policy: are there speed limits to real convergence?, European Commission, European Economy, Economic Papers 294/December 2007, p. 23.
187. Tarybos rekomendacija 2011 m. liepos 12 d. dėl 2011 m. Lietuvos nacionalinės reformų programos ir dėl Tarybos nuomonės dėl atnaujintos 2011-2014 m. Lietuvos konvergencijos programos.
188. Tarybos rekomendacija 2012 m. liepos 10 d. dėl 2012 m. Lietuvos nacionalinės reformų programos ir dėl Tarybos nuomonės dėl atnaujintos 2012-2015 m. Lietuvos konvergencijos programos.

189. Taxation trends in the European Union, Data for the EU Member States, Iceland and Norway, Eurostat, European Commission, 2011 edition, p. 422.
190. Taxation trends in the European Union, Data for the EU Member States, Iceland and Norway, Eurostat, European Commission, 2012 edition, p. 269.
191. Taxation trends in the European Union, Data for the EU Member States, Iceland and Norway, Eurostat, European Commission, 2013 edition, p. 311.
192. The 2012 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the 27 EU Member States (2010-2060), European Commission, European Economy 2/2012, p. 470.
193. The 2009 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the 27 EU Member States (2008-2060), European Commission, European Economy 2/2009, p. 444.
194. The Happy Planet Index, An index of human well-being and environmental impact, New economics foundation, London, 2006, p. 57.
195. The Happy Planet Index: 2012 Report: A global index of sustainable well-being, New economics foundation, London, June 2012, p. 25.
196. The scenario for changeover to the single currency, Presidency conclusions, European Council, 15-16 December 1995, Madrid.
197. Turrini A., Fiscal consolidation in reformed and unreformed labour markets: a look at EU countries, European Commission, European economy, Economic papers 462/September, 2012, p. 30.
198. University of British Columbia, PACIFIC Exchange Rate Service, Foreign Currency Units per 1 U.S. Dollar, 1948-2007 (<http://fx.sauder.ubc.ca>).
199. Veld J., Larch M., Vandeweyer M., Automatic fiscal stabilisers: what they are and what they do, European Commission, European economy, Economic papers 452/April, 2012, p. 21.
200. Vogel L., Roeger W., Herz B., The performance of simple fiscal policy rules in monetary union, European Commission, University of Bayreuth, Economic papers 470/November 2012, p. 42.
201. Vogel L., Structural reforms and external rebalancing in the euro area: a model-based analysis, European Commission, European Economy, Economic Papers 443/July 2011, p. 52.
202. Žáková P., Sun spots on the Swedish labour market?, ECFIN country focus, Economic analysis from European Commission's Directorate-General for Economic and financial affairs, Volume 10, Issue 1, May 2013, p. 10.

203. Wälde K., Wood C., The empirics of trade and growth: where are the policy recommendations?, European Commissions, World Bank, European economy, Economic papers 204/May, 2004, p. 19.
204. Williams A. M., Europos Bendrija, Alma littera, 1996, Vilnius, p. 279.
205. Wunner N., Credit growth in Bulgaria – what are the policy challenges?, ECFIN country focus, Economic analysis from European Commission’s Directorate-General for Economic and financial affairs, Volume III, Issue 11, 22.09.2006, p. 6.
206. Wyplosz C., Europe’s quest for fiscal discipline, European Commission, Graduate Institute of International and Development Studies, Geneva and CEPR, European economy, Economic papers 498/April, 2013, p. 47.
207. Кругман П. Р., Обстфельд М., Международная экономика. Теория и политика, Учебник для вузов, Экономический факультет МГУ, ЮНИТИ, 1997, 769 с.
208. Стиглиц Дж. Ю., Экономика государственного сектора/Пер. С англ., Издательство Московского университета ИНФРА-М, 1997, 718 с.
209. Prieiga per Airijos finansų ministerijos interneto svetainę prie dokumentų, susijusių su Europos Sąjungos paramos skyrimu Airijai:
<<http://www.finance.gov.ie/viewdoc.asp?DocID=6856>>
210. Prieiga per Business Dictionary interneto svetainę prie atviros ekonomikos apibrėžimo:
<<http://www.businessdictionary.com/definition/open-economy.html>>
211. Prieigos per Europos centrinio banko interneto svetainę prie:
informacijos apie SEPA:
<<http://www.ecb.int/paym/sepa/about/countries/html/index.en.html>>
<<http://www.ecb.int/paym/sepa/html/index.en.html>>
informacijos apie TARGET:
<http://www.ecb.int/paym/t2/shared/pdf/target2_glossary.pdf>
<<http://www.ecb.int/paym/t2/target/html/index.en.html>>
<<http://www.ecb.int/paym/t2/about/countries/html/index.en.html>>
<<http://www.ecb.int/paym/t2/html/index.en.html>>
212. Prieigos per Europos Komisijos interneto svetainę prie:
strategijos „Europa 2020“ tikslų:
<http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/targets_lt.pdf>
informacijos apie finansinę paramą Latvijai pagal mokėjimų balanso paramos programą:
<http://ec.europa.eu/economy_finance/assistance_eu_ms/latvia/index_en.htm>

213. Prieigos per Eurostat interneto svetainę prie:

Europos Sąjungos valstybių narių tarpusavio prekybos duomenų:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ext_lt_intrad&lang=en

BVP duomenų:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_gdp_c&lang=en

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/data/database

gyventojų skaičiaus statistinių duomenų:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tps00001&tableSelection=1&footnotes=yes&labeling=labels&plugin=1>

gyventojų skaičiaus projekcijų duomenų:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00002&plugin=1>

gyventojų skaičiaus ir struktūros duomenų bazės:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database>

užimtumo lygio statistinių duomenų:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=t2020_10

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_lfs/data/database

mokyklą nebaigusių asmenų dalies statistinių duomenų:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=t2020_40

aukštąjį išsilavinimą įgyjusių asmenų dalies statistinių duomenų:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=t2020_41

investicijų į MTEP statistinių duomenų:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_20&plugin=1

mokslo ir technologinės pažangos statistinių duomenų bazės:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/science_technology_innovation/data/database

palūkanų normos statistinių duomenų:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00097&plugin=1>

valdžios sektoriaus biudžeto deficito/pertekliaus statistinių duomenų:
<<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00127&plugin=1>>

valdžios sektoriaus skolos statistinių duomenų:
<<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde410&plugin=1>>

valdžios sektoriaus finansinių rodiklių duomenų bazės:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_financial_statistics/data/database>

214. Prieiga per *Friends of the Earth* organizacijos interneto svetainę prie ISEW ir GPI apskaičiuotų rodiklių rezultatų:
<<http://www.foe.co.uk/community/tools/isew/international.html>>
215. Prieiga per Jungtinių tautų interneto svetainę prie pasaulio gyventojų skaičiaus duomenų:
<<http://esa.un.org/unpd/wpp/Excel-Data/population.htm>>
216. Prieiga per Lietuvos banko interneto svetainę prie informacijos apie SEPA: <<http://www.lb.lt/sepa>>
217. Prieiga per Pasaulio prekybos organizacijos interneto svetainę prie informacijos apie narystę Pasaulio prekybos organizacijoje:
<http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm>
218. Prieiga per Tarptautinio valiutos fondo interneto svetainę prie pasaulio šalių bendro vidaus produkto statistinių duomenų:
<<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/weoselco.aspx?g=2001&sg=All+countries>>
219. Prieiga per tutor2u interneto svetainę prie G. Riley ekonomikos struktūros apibrėžimo (2011):
<<http://www.tutor2u.net/blog/index.php/economics/comments/as-macro-key-term-economic-structure>>

1 PRIEDAS

ES valstybių narių tarpusavio prekyba 1999-2012 m.: eksportas (dalis nuo viso eksporto, proc.)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ES-27	69,1	68,0	67,9	68,0	68,8	68,5	67,7	68,2	68,2	67,4	66,7	65,2	64,3	62,6
Airija	67,3	64,8	64,2	66,0	62,4	62,9	63,8	63,3	63,5	62,8	61,2	58,1	57,7	59,1
Austrija	76,3	74,7	74,9	74,9	75,3	73,5	71,8	72,0	72,6	72,2	71,7	71,3	70,5	69,1
Belgija	78,7	76,8	77,9	75,4	77,2	77,0	76,7	76,4	76,1	76,9	75,7	73,0	72,0	70,0
Bulgarija	57,2	56,2	60,7	62,1	63,2	62,2	60,0	60,7	60,8	60,0	64,9	60,9	62,2	58,4
Čekija	87,5	85,9	86,5	85,7	87,3	87,1	85,5	85,7	85,3	84,9	84,8	84,0	83,1	80,8
Danija	70,9	70,6	69,5	69,7	70,2	70,6	70,7	71,1	70,1	69,8	67,5	65,9	65,2	63,3
Estija	85,7	88,1	81,3	81,7	82,4	80,4	78,1	65,6	70,2	70,1	69,5	68,6	66,3	65,9
Graikija	66,5	62,0	64,1	60,8	64,9	64,2	61,8	63,9	65,0	65,2	63,4	62,7	49,9	42,7
Ispanija	73,6	73,0	74,4	74,8	75,3	74,3	72,4	71,2	70,8	69,6	69,8	68,7	66,6	63,5
Italija	64,0	61,5	61,0	60,9	62,4	61,9	61,2	61,2	60,9	58,9	57,6	57,3	56,0	53,6
Jungtinė Karalystė	60,8	59,4	59,9	61,4	59,2	58,8	57,5	62,6	57,8	55,5	55,0	52,7	50,5	49,8
Kipras	58,4	59,9	55,4	57,6	61,3	67,3	73,2	70,2	71,8	69,3	66,9	66,2	67,9	61,0
Latvija	77,7	80,7	78,6	77,8	79,4	77,4	76,5	72,5	72,5	68,6	67,6	67,2	66,0	63,2
Lenkija	81,6	81,2	81,2	81,2	81,9	80,3	78,6	79,0	78,9	77,8	79,6	79,1	78,0	75,7
Lietuva	73,8	74,7	73,3	69,3	62,8	67,2	65,7	63,6	64,8	60,3	64,3	61,0	61,3	60,5
Liuksemburgas	87,7	86,7	88,3	88,3	89,3	90,3	89,5	89,3	87,8	88,4	87,3	83,8	81,1	79,6
Malta	49,1	34,0	52,5	47,4	48,8	49,4	52,1	51,9	44,2	40,3	40,0	41,1	41,0	34,4
Nyderlandai	82,0	81,3	81,5	80,4	80,4	79,9	79,8	79,2	78,1	78,9	77,4	77,2	77,0	76,0
Portugalija	84,2	81,6	81,3	81,4	81,1	80,1	80,3	78,1	77,1	74,4	75,4	75,0	74,4	71,1
Prancūzija	65,3	64,8	64,2	65,1	66,7	66,0	63,5	65,5	65,5	63,9	62,4	60,9	60,9	58,9
Rumunija	72,9	72,2	75,2	73,8	75,3	74,7	70,1	70,3	72,0	70,5	74,2	72,2	71,0	70,2
Slovakija	89,4	89,8	90,6	89,5	85,9	86,7	87,2	86,8	86,8	85,4	85,9	84,4	84,8	83,9
Slovėnija	73,7	72,1	70,6	68,6	68,2	67,5	68,2	68,4	69,3	68,1	69,3	71,1	71,0	68,8
Suomija	65,4	63,1	60,5	61,1	60,2	58,1	56,8	57,3	56,8	55,9	55,6	54,3	55,7	53,6
Švedija	62,6	60,3	59,0	58,5	58,7	59,0	59,0	60,2	61,2	60,1	58,4	57,1	56,0	56,9
Vengrija	84,5	83,6	83,8	84,5	84,2	83,1	80,9	79,2	79,0	78,2	78,7	77,2	75,9	75,8
Vokietija	65,5	64,7	63,6	63,4	64,9	64,6	64,3	63,6	64,7	63,3	62,4	60,1	59,3	57,1

Šaltinis: parengta autorės remiantis Eurostat duomenų baze (paskutinis duomenų atnaujinimas 2013 m. gegužės 6 d., prieiga per internetą: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ext_lt_intratrd&lang=en).

2 PRIEDAS

ES valstybių narių tarpusavio prekyba 1999-2012 m.: importas (dalis nuo viso importo, proc.)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ES-27	66,2	63,5	64,6	65,8	66,1	66,0	64,4	63,9	64,2	62,6	63,3	61,7	61,4	60,5
Airija	62,8	63,3	66,9	67,0	62,8	65,8	66,7	68,5	70,0	69,9	65,5	67,3	69,5	67,0
Austrija	82,2	80,2	80,5	80,8	81,8	82,7	80,5	79,7	79,3	78,0	77,9	77,5	76,9	75,9
Belgija	72,3	70,8	72,0	72,9	73,6	72,8	72,1	71,5	70,6	69,9	70,8	69,3	67,9	67,8
Bulgarija	54,9	52,9	57,1	57,7	57,7	57,0	62,6	61,1	58,5	56,7	60,0	58,5	59,4	58,6
Čekija	76,5	75,2	74,6	72,5	71,4	80,3	81,4	80,5	80,1	76,9	78,1	74,9	74,5	75,1
Danija	73,5	72,2	72,7	74,8	73,4	70,8	71,0	72,2	72,8	71,6	69,9	70,5	70,5	69,7
Estija	73,3	70,6	66,4	68,9	65,0	73,7	76,3	74,4	78,6	79,8	80,4	79,7	78,5	80,1
Graikija	70,0	64,9	64,3	55,7	58,2	60,2	58,2	57,3	56,3	54,4	56,5	51,0	51,9	44,8
Ispanija	69,9	67,7	68,7	69,1	69,3	67,9	64,2	61,8	63,0	59,3	62,3	59,0	56,9	54,6
Italija	65,7	61,0	61,9	62,8	63,3	62,2	59,4	57,6	57,7	54,6	57,4	54,8	53,7	52,7
Jungtinė Karalystė	54,8	51,8	53,6	57,3	56,7	56,0	56,5	56,2	53,7	51,3	49,4	49,1	48,6	47,1
Kipras	58,8	58,6	58,9	57,5	60,3	69,3	69,2	68,6	68,9	67,9	72,2	70,0	69,0	69,1
Latvija	75,8	74,3	76,0	77,5	75,5	75,7	75,3	76,5	77,4	75,5	75,4	76,1	77,6	77,9
Lenkija	72,2	69,0	69,7	69,7	69,6	75,3	75,3	73,0	73,3	71,9	72,6	70,8	70,0	67,2
Lietuva	60,3	54,8	54,7	56,8	56,1	63,5	59,5	62,8	68,3	57,6	59,1	56,6	56,7	56,8
Liuksemburgas	82,4	83,9	81,4	83,3	77,5	76,0	72,4	70,5	73,7	74,7	71,4	80,4	81,8	77,3
Malta	66,1	60,6	64,7	68,2	68,2	73,2	75,8	70,7	74,0	76,4	74,9	70,2	73,6	75,1
Nyderlandai	57,3	53,3	53,9	55,2	54,9	53,2	49,4	49,8	50,1	48,1	49,0	46,6	46,3	45,3
Portugalija	78,9	76,4	76,7	79,9	79,5	77,1	77,6	77,0	76,6	74,8	78,6	75,7	73,6	71,8
Prancūzija	68,6	67,3	67,5	68,6	70,2	69,6	67,5	69,2	69,5	68,2	69,2	68,3	67,3	67,2
Rumunija	69,0	65,3	67,1	68,2	68,2	65,9	63,0	63,4	71,3	69,7	73,1	72,5	72,7	73,5
Slovakija	74,5	70,2	72,0	73,0	74,4	78,8	77,8	75,2	74,6	73,1	74,9	72,0	73,2	73,9
Slovėnija	77,4	76,9	77,3	77,5	76,5	82,1	79,4	77,7	73,7	71,3	70,9	67,9	67,7	67,2
Suomija	69,2	66,9	69,4	69,9	68,3	67,3	66,7	64,0	64,1	62,0	65,0	64,2	61,5	62,6
Švedija	71,3	68,4	70,0	71,1	71,9	72,2	70,4	69,7	71,1	69,1	67,9	67,0	68,2	67,1
Vengrija	71,7	66,1	65,9	65,0	64,5	68,5	69,9	70,2	69,5	68,2	68,6	67,7	69,4	70,2
Vokietija	66,0	63,2	64,6	65,7	66,1	65,6	64,5	63,7	64,6	63,6	64,6	63,2	63,4	63,5

Šaltinis: parengta autorės remiantis Eurostat duomenų baze (paskutinis duomenų atnaujinimas 2013 m. gegužės 6 d, prieiga per internetą: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/mui/show.do?dataset=ext_lt_intratrd&lang=en).

3 PRIEDAS

Gyventojų skaičius ES valstybėse narėse (sausio 1 d.)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2015*	2020*
ES-27	484.635.119	486.646.114	488.797.929	491.134.938	493.210.397	495.291.925	497.686.132	499.686.575	501.084.516	502.369.211	503.663.601	508.234.690	514.365.687
EZ-17	316.972.081	318.909.529	320.931.192	323.030.150	324.813.716	326.560.819	328.487.175	329.972.960	330.890.359	331.964.863	332.876.462	335.642.501	339.720.850
Airija	3.899.702	3.964.191	4.028.851	4.111.672	4.208.156	4.312.526	4.401.335	4.450.030	4.467.854	4.570.727	4.582.769	4.605.490	4.814.602
Austrija	8.063.640	8.100.273	8.142.573	8.201.359	8.254.298	8.282.984	8.318.592	8.355.260	8.375.290	8.404.252	8.443.018	8.470.319	8.591.180
Belgija	10.309.725	10.355.844	10.396.421	10.445.852	10.511.382	10.584.534	10.666.866	10.753.080	10.839.905	11.000.638	11.094.850	11.238.909	11.592.534
Bulgarija	7.891.095	7.845.841	7.801.273	7.761.049	7.718.750	7.679.290	7.640.238	7.606.551	7.563.710	7.369.431	7.327.224	7.362.311	7.121.205
Čekija	10.206.436	10.203.269	10.211.455	10.220.577	10.251.079	10.287.189	10.381.130	10.467.542	10.506.813	10.486.731	10.505.445	10.691.018	10.816.080
Danija	5.368.354	5.383.507	5.397.640	5.411.405	5.427.459	5.447.084	5.475.791	5.511.451	5.534.738	5.560.628	5.580.516	5.629.468	5.720.332
Estija	1.361.242	1.356.045	1.351.069	1.347.510	1.344.684	1.342.409	1.340.935	1.340.415	1.340.127	1.340.194	1.339.662	1.335.196	1.323.909
Graikija	10.968.708	11.006.377	11.040.650	11.082.751	11.125.179	11.171.740	11.213.785	11.260.402	11.305.118	11.309.885	11.290.067	11.445.190	11.526.085
Ispanija	40.964.244	41.663.702	42.345.342	43.038.035	43.758.250	44.474.631	45.283.259	45.828.172	45.989.016	46.152.926	46.196.276	46.923.019	47.961.070
Italija	56.993.742	57.321.070	57.888.245	58.462.375	58.751.711	59.131.287	59.619.290	60.045.068	60.340.328	60.626.442	60.820.696	61.787.648	62.876.781
Jungtinė Karalystė	59.216.138	59.435.480	59.697.037	60.038.695	60.409.918	60.781.346	61.191.951	61.595.091	62.026.962	62.515.392	62.989.551	64.147.689	66.292.265
Kipras	705.539	715.137	730.367	749.175	766.414	778.684	789.269	796.875	819.140	839.751	862.011	839.440	885.452
Latvija	2.345.768	2.331.480	2.319.203	2.306.434	2.294.590	2.281.305	2.270.894	2.261.294	2.248.374	2.074.605	2.041.763	2.194.382	2.141.315
Lenkija	38.242.197	38.218.531	38.190.608	38.173.835	38.157.055	38.125.479	38.115.641	38.135.876	38.167.329	38.529.866	38.538.447	38.369.400	38.395.403
Lietuva	3.475.586	3.462.553	3.445.857	3.425.324	3.403.284	3.384.879	3.366.357	3.349.872	3.329.039	3.052.588	3.007.758	3.246.156	3.179.986
Liuksemburgas	444.050	448.300	454.960	461.230	469.086	476.187	483.799	493.500	502.066	511.840	524.853	541.014	573.066
Malta	394.641	397.296	399.867	402.668	405.006	407.810	410.290	413.609	414.372	415.832	417.520	412.885	415.271
Nyderlandai	16.105.285	16.192.572	16.258.032	16.305.526	16.334.210	16.357.992	16.405.399	16.485.787	16.574.989	16.655.799	16.730.348	16.951.017	17.218.675
Portugalija	10.329.340	10.407.465	10.474.685	10.529.255	10.569.592	10.599.095	10.617.575	10.627.250	10.637.713	10.572.157	10.541.840	10.689.102	10.727.813
Prancūzija	61.424.036	61.864.088	62.292.241	62.772.870	63.229.635	63.645.065	64.007.193	64.350.226	64.658.856	64.994.907	65.327.724	66.358.014	67.820.253
Rumunija	21.833.483	21.772.774	21.711.252	21.658.528	21.610.213	21.565.119	21.528.627	21.498.616	21.462.186	21.413.815	21.355.849	21.261.298	21.006.219
Slovakija	5.378.951	5.379.161	5.380.053	5.384.822	5.389.180	5.393.637	5.400.998	5.412.254	5.424.925	5.392.446	5.404.322	5.510.842	5.576.326
Slovėnija	1.994.026	1.995.033	1.996.433	1.997.590	2.003.358	2.010.377	2.010.269	2.032.362	2.046.976	2.050.189	2.055.496	2.106.182	2.142.217
Suomija	5.194.901	5.206.295	5.219.732	5.236.611	5.255.580	5.276.955	5.300.484	5.326.314	5.351.427	5.375.276	5.401.267	5.474.652	5.577.269
Švedija	8.909.128	8.940.788	8.975.670	9.011.392	9.047.752	9.113.257	9.182.927	9.256.347	9.340.682	9.415.570	9.482.855	9.732.212	10.071.521
Vengrija	10.174.853	10.142.362	10.116.742	10.097.549	10.076.581	10.066.158	10.045.401	10.030.975	10.014.324	9.985.722	9.957.731	9.958.255	9.900.511
Vokietija	82.440.309	82.536.680	82.531.671	82.500.849	82.437.995	82.314.906	82.217.837	82.002.356	81.802.257	81.751.602	81.843.743	80.953.582	80.098.347
ES VN, kurių gyventojų skaičius mažesnis už 10 mln., bendras gyv. sk.	65.601.476	65.668.262	65.760.290	65.905.790	66.064.178	66.253.542	66.437.579	66.637.109	66.773.044	66.359.051	66.428.765	67.418.804	68.034.162
ES VN, kurių gyventojų skaičius mažesnis už 10 mln., gyv. sk. dalis ES-27, proc.	13,5%	13,5%	13,5%	13,4%	13,4%	13,4%	13,3%	13,3%	13,3%	13,2%	13,2%	13,3%	13,2%

Šaltinis: parengta autorės remiantis Eurostat duomenų baze (paskutinis duomenų atnaujinimas 2013 m. balandžio 25-26 d.), 2009-2010 m. Prancūzijos, 2011 m. Airijos, Čekijos, Jungtinės Karalystės, Portugalijos, Prancūzijos, Rumunijos, 2012 m. Airijos, Austrijos, Belgijos, Čekijos, Estijos, Graikijos, Ispanijos, Italijos, Jungtinės Karalystės, Latvijos, Lenkijos, Liuksemburgo, Maltos, Portugalijos, Prancūzijos, Rumunijos, Vengrijos, Vokietijos preliminarūs duomenys; *projekcija; (prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tps00001&tableSelection=1&footnotes=yes&labeling=labels&plugin=1>).

4 PRIEDAS

Tyrimui atrinktų „mažųjų“ ES šalių BVP: einamosiomis kainomis, mln. EUR

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
ES-27	9.935.237	10.104.162	10.605.900	11.072.291	11.701.131	12.406.299	12.473.092	11.754.457	12.278.744	12.642.399	12.899.150	13.086.459	13.485.656
EZ-17	7.330.389	7.546.838	7.860.129	8.145.195	8.564.380	9.029.746	9.241.645	8.922.346	9.175.213	9.420.027	9.487.373	9.587.321	9.855.462
Airija	130.877	140.827	150.194	163.037	177.729	188.729	178.882	161.205	156.487	161.038	163.595	167.372	173.475
Austrija	220.529	224.996	234.708	245.243	259.035	274.020	282.744	276.151	286.397	300.712	309.901	317.904	328.900
Bulgarija	17.027	18.374	20.388	23.256	26.477	30.772	35.431	34.933	36.052	38.505	39.668	40.903	42.649
Danija	184.744	188.500	197.070	207.367	218.747	227.534	235.133	223.576	236.477	240.453	244.535	249.191	257.580
Estija	7.776	8.719	9.685	11.182	13.391	16.069	16.235	13.762	14.323	15.951	16.998	18.063	19.405
Kipras	11.081	11.654	12.596	13.598	14.671	15.902	17.157	16.854	17.406	17.979	17.887	16.425	15.951
Latvija	9.816	9.943	11.155	12.928	15.982	21.027	22.890	18.521	18.039	20.211	22.258	23.575	25.082
Lietuva	15.133	16.576	18.245	20.969	24.104	28.739	32.414	26.654	27.608	30.807	32.864	34.709	37.011
Liuksemburgas	23.982	25.822	27.445	30.270	33.914	37.497	37.372	36.027	39.906	42.625	44.426	45.937	47.925
Malta	4.654	4.640	4.670	4.931	5.207	5.575	5.964	5.969	6.317	6.556	6.756	7.001	7.288
Slovakija	25.972	29.489	33.995	38.489	44.502	54.811	64.414	62.794	65.870	69.108	71.463	73.954	77.578
Slovėnija	24.597	25.819	27.228	28.731	31.051	34.594	37.244	35.556	35.607	36.172	35.466	35.260	35.596
Suomija	143.646	145.531	152.266	157.429	165.765	179.830	185.670	172.318	178.796	189.489	194.469	198.766	204.487
Švedija	266.740	278.914	291.634	298.353	318.171	337.944	333.256	292.472	349.945	387.596	408.467	423.076	442.487
Vengrija	70.462	73.883	82.115	88.766	89.590	99.423	105.536	91.415	96.585	99.819	97.756	102.471	107.493
Iš viso tyrimui atrinktų VN	1.157.035	1.203.688	1.273.392	1.344.548	1.438.334	1.552.465	1.590.340	1.468.207	1.565.813	1.657.022	1.706.509	1.754.608	1.822.906
proc. nuo ES-27	11,6%	11,9%	12,0%	12,1%	12,3%	12,5%	12,8%	12,5%	12,8%	13,1%	13,2%	13,4%	13,5%

Šaltinis: parengta autorės remiantis Eurostat duomenų baze (paskutinis duomenų atnaujinimas 2013 m. gegužės 18 d.), * projekcija (prieiga per internetą: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/data/database).

5 PRIEDAS

Gyventojų skaičiaus projekcija 2020 m.: bendras gyventojų skaičius ir pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

	Viso	iki 5 m.	5-9 m.	10-14 m.	15-19 m.	65-69 m.	70-74 m.	75-79 m.	80-84 m.	85 m. ir daugiau
ES-27	514.365.687	25.956.460	26.975.929	27.016.780	26.335.384	29.290.929	25.381.397	19.413.607	15.234.732	14.423.629
Atrinktos šalys	68.034.162	3.608.984	3.746.248	3.688.377	3.494.822	3.897.243	3.401.471	2.579.248	1.730.342	1.525.799
Airija	4.814.602	335.337	373.646	366.890	321.210	220.553	186.829	129.637	83.956	72.818
Austrija	8.591.180	393.610	396.819	406.087	426.635	452.612	398.008	379.068	242.925	224.326
Bulgarija	7.121.205	330.857	369.918	360.534	329.707	455.852	408.122	278.505	190.608	151.877
Danija	5.720.332	316.956	318.936	334.669	335.665	317.646	320.335	234.203	142.034	121.475
Estija	1.323.909	73.825	78.022	75.525	63.965	74.096	60.270	46.358	40.086	32.684
Kipras	885.452	53.623	52.160	46.912	44.115	45.619	38.670	28.528	18.971	14.213
Latvija	2.141.315	100.379	107.678	112.336	97.871	116.354	93.832	82.021	64.627	50.733
Lietuva	3.179.986	174.386	179.570	160.688	148.019	161.310	129.664	113.142	87.044	68.587
Liuksemburgas	573.066	32.103	32.118	31.307	31.716	27.476	21.789	15.798	12.020	12.603
Malta	415.271	20.522	20.980	20.784	20.401	25.683	25.406	14.476	10.609	8.886
Slovakija	5.576.326	284.401	303.005	283.005	262.840	331.382	232.280	157.881	98.242	78.326
Slovėnija	2.142.217	105.027	113.064	106.948	94.421	136.914	97.105	78.666	57.998	53.093
Suomija	5.577.269	316.112	316.497	307.574	295.222	357.835	350.361	212.390	160.471	150.795
Švedija	10.071.521	618.178	602.696	581.548	535.022	542.004	562.973	429.854	274.060	264.656
Vengrija	9.900.511	453.668	481.139	493.570	488.013	631.907	475.827	378.721	246.691	220.727

Šaltinis: parengta autorės remiantis Eurostat duomenų baze (paskutinis duomenų atnaujinimas 2012 m. kovo 6 d., prieigos per internetą:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00002&plugin=1>;

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database>).

6 PRIEDAS

Gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes: 20-64 m. gyventojų dalis bendrame gyventojų skaičiuje (proc. sausio 1 d.)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2020
ES-27	60,9	60,9	61,0	61,0	61,1	61,2	61,2	61,3	61,2	61,3	59,2
EZ-17	61,1	61,1	61,1	61,0	61,0	60,9	61,0	60,9	60,8	60,8	-
Airija	59,6	60,2	60,6	61,0	61,6	62,1	62,1	61,8	61,2	61,0	56,6
Austrija	61,8	62,1	62,2	62,0	61,7	61,5	61,5	61,5	61,6	61,8	61,4
Bulgarija	61,4	61,7	62,0	62,4	62,6	62,9	63,1	63,3	63,4	63,1	59,6
Danija	61,2	61,1	60,8	60,6	60,3	60,2	59,9	59,6	59,3	58,9	57,3
Estija	59,6	59,7	59,9	60,1	60,4	60,4	60,7	61,3	61,7	62,1	58,8
Kipras	58,9	59,5	60,3	61,3	62,2	62,6	62,9	63,1	62,5	62,9	61,3
Latvija	60,0	60,1	60,4	60,7	61,0	61,2	61,7	62,1	62,5	61,5	61,4
Lietuva	58,7	59,0	59,3	59,8	60,3	60,7	61,1	61,4	61,7	60,2	61,6
Liuksemburgas	61,6	61,5	61,6	61,6	61,6	61,8	61,9	62,1	62,3	62,6	62,1
Malta	60,8	61,3	61,7	62,0	62,0	62,5	63,0	63,2	63,0	62,8	59,6
Slovakija	61,6	62,3	63,0	63,6	64,1	64,6	65,0	65,4	65,6	65,5	63,6
Slovėnija	63,5	63,7	64,0	64,1	64,1	64,2	64,1	64,3	64,3	64,3	60,6
Suomija	60,5	60,7	60,6	60,6	60,6	60,3	60,4	60,3	60,1	59,8	55,8
Švedija	58,8	58,8	58,8	58,8	58,8	58,8	58,8	58,6	58,5	58,3	56,2
Vengrija	61,9	62,1	62,3	62,5	62,6	62,7	62,6	62,6	62,6	62,8	60,9

Šaltinis: parengta autorės remiantis 7-8 prieduose pateiktais duomenimis.

7 PRIEDAS

Gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes: 0-19 m. gyventojų dalis bendrame gyventojų skaičiuje (proc. sausio 1 d.)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2020
ES-27	23,1	22,9	22,6	22,4	22,1	21,9	21,7	21,5	21,4	21,2	20,7
EZ-17	22,2	22,0	21,8	21,6	21,4	21,3	21,1	21,0	20,9	20,8	-
Airija	29,3	28,7	28,3	27,9	27,4	27,0	27,0	27,2	27,5	27,5	29,0
Austrija	22,7	22,5	22,3	22,1	21,9	21,6	21,4	21,1	20,8	20,6	18,9
Bulgarija	21,7	21,3	20,9	20,5	20,2	19,8	19,6	19,3	19,1	18,4	19,5
Danija	24,0	24,1	24,3	24,4	24,5	24,5	24,5	24,5	24,4	24,3	22,8
Estija	24,9	24,4	23,9	23,4	22,9	22,5	22,1	21,6	21,2	20,9	22,0
Kipras	29,4	28,7	27,8	26,8	25,8	25,1	24,6	24,2	25,0	24,4	22,2
Latvija	24,5	24,0	23,4	22,8	22,2	21,7	21,1	20,6	20,1	20,1	19,5
Lietuva	26,9	26,3	25,7	25,1	24,4	23,7	23,1	22,6	22,2	21,9	20,8
Liuksemburgas	24,5	24,5	24,4	24,3	24,3	24,2	24,1	23,9	23,7	23,5	22,2
Malta	26,6	25,9	25,3	24,7	24,3	23,7	23,2	22,7	22,2	21,5	19,9
Slovakija	27,0	26,2	25,5	24,8	24,2	23,5	23,0	22,5	22,1	21,9	20,3
Slovėnija	22,0	21,5	21,0	20,6	20,3	19,9	19,6	19,3	19,2	19,2	19,6
Suomija	24,3	24,0	23,8	23,5	23,4	23,2	23,1	23,0	22,9	22,7	22,2
Švedija	24,0	24,0	24,0	24,0	23,9	23,8	23,7	23,6	23,4	23,2	23,2
Vengrija	22,8	22,5	22,2	21,9	21,6	21,4	21,2	21,0	20,8	20,5	19,4

Šaltinis: parengta autorės remiantis Eurostat duomenų baze (paskutinis duomenų atnaujinimas 2013 m. kovo 6 d., prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database>), projekcija 2020 m. apskaičiuota remiantis 5 priede pateiktais duomenimis.

8 PRIEDAS

**Gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes: 65 m. ir vyresnių gyventojų dalis bendrame gyventojų skaičiuje
(proc. sausio 1 d.)**

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2020
ES-27	16,0	16,2	16,4	16,6	16,8	16,9	17,1	17,2	17,4	17,5	20,2
EZ-17	16,7	16,9	17,1	17,4	17,6	17,8	17,9	18,1	18,3	18,4	-
Airija	11,1	11,1	11,1	11,1	11,0	10,9	10,9	11,0	11,3	11,5	14,4
Austrija	15,5	15,4	15,5	15,9	16,4	16,9	17,1	17,4	17,6	17,6	19,8
Bulgarija	16,9	17,0	17,1	17,1	17,2	17,3	17,3	17,4	17,5	18,5	20,9
Danija	14,8	14,8	14,9	15,0	15,2	15,3	15,6	15,9	16,3	16,8	19,9
Estija	15,5	15,9	16,2	16,5	16,7	17,1	17,2	17,1	17,1	17,0	19,1
Kipras	11,7	11,8	11,9	11,9	12,0	12,3	12,5	12,7	12,5	12,7	16,5
Latvija	15,5	15,9	16,2	16,5	16,8	17,1	17,2	17,3	17,4	18,4	19,0
Lietuva	14,4	14,7	15,0	15,1	15,3	15,6	15,8	16,0	16,1	17,9	17,6
Liuksemburgas	13,9	14,0	14,0	14,1	14,1	14,0	14,0	14,0	14,0	13,9	15,7
Malta	12,6	12,8	13,0	13,3	13,7	13,8	13,8	14,1	14,8	15,7	20,5
Slovakija	11,4	11,5	11,5	11,6	11,7	11,9	12,0	12,1	12,3	12,6	16,1
Slovėnija	14,5	14,8	15,0	15,3	15,6	15,9	16,3	16,4	16,5	16,5	19,8
Suomija	15,2	15,3	15,6	15,9	16,0	16,5	16,5	16,7	17,0	17,5	22,1
Švedija	17,2	17,2	17,2	17,2	17,3	17,4	17,5	17,8	18,1	18,5	20,6
Vengrija	15,3	15,4	15,5	15,6	15,8	15,9	16,2	16,4	16,6	16,7	19,7

Šaltinis: parengta autorės remiantis Eurostat duomenų baze (paskutinis duomenų atnaujinimas 2013 m. kovo 6 d., prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database>), projekcija 2020 m. apskaičiuota remiantis 5 priede pateiktais duomenimis.

9 PRIEDAS

Pasirinktų tyrimui šalių tikslai pagal „Europa 2020“ strategiją: užimtumo lygis (20-64 m. amžiaus grupėje)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2020
ES-27	66,8	67,2	67,3	68	69	69,9	70,3	69	68,5	68,6	75,0
EZ-17	66,4	66,8	67	67,9	68,9	69,8	70,2	68,8	68,4	68,5	-
Airija	70,8	70,4	71	72,6	73,4	73,8	72,3	66,9	64,6	63,8	69-71
Austrija	70,9	71,3	69,6	71,7	73,2	74,4	75,1	74,7	74,9	75,2	77-78
Bulgarija	56,5	58,7	61,2	61,9	65,1	68,4	70,7	68,8	65,4	62,9	76
Danija	78,3	77,4	78,1	78	79,4	79	79,7	77,5	75,8	75,7	80
Estija	69,1	69,4	70,3	72	75,8	76,8	77	69,9	66,7	70,4	76
Kipras	75,1	75,4	75,7	74,4	75,8	76,8	76,5	75,3	75	73,4	75-77
Latvija	67,2	68,7	69,3	70,3	73,5	75,2	75,8	67,1	65	66,3	73
Lietuva	68	70,7	69,2	70,6	71,6	72,9	72	67,2	64,4	67	72,8
Liuksemburgas	68,4	67,2	67,7	69	69,1	69,6	68,8	70,4	70,7	70,1	73
Malta	58,2	57,8	57,3	57,9	57,6	58,5	59,1	58,8	60,1	61,5	62,9
Slovakija	63,2	65	63,5	64,5	66	67,2	68,8	66,4	64,6	65,1	72
Slovėnija	70	68,1	71	71,1	71,5	72,4	73	71,9	70,3	68,4	75
Suomija	73,2	72,9	72,5	73	73,9	74,8	75,8	73,5	73	73,8	78
Švedija	78,8	78,5	77,8	78,1	78,8	80,1	80,4	78,3	78,1	79,4	kur kas daugiau nei 80
Vengrija	61,4	62,4	62	62,2	62,6	62,6	61,9	60,5	60,4	60,7	75

Šaltinis: parengta autorės remiantis Eurostat duomenų baze (paskutinis duomenų atnaujinimas 2013 m. gegužės 3 d.) ir Europos Komisijos pateiktais duomenimis apie tyrimui atrinktų šalių tikslus pagal „Europa 2020“ strategiją (prieigos per internetą:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_lfs/data/database, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/targets_lt.pdf).

Pasirinktų tyrimui šalių tikslai pagal „Europa 2020“ strategiją: mokyklos nebaigusių asmenų dalis

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2020
ES-27	17,0	16,5	16,1	15,8	15,5	15,0	14,8	14,3	14,0	13,5	10,0
Airija	14,6	13,1	13,1	12,5	12,1	11,6	11,3	11,6	11,5	10,8	8,0
Austrija	9,5	9,0	9,5	9,1	9,8	10,7	10,1	8,7	8,3	8,3	9,5
Bulgarija	20,7	21,9	21,4	20,4	17,3	14,9	14,8	14,7	13,9	11,8	11,0
Danija	9,0	10,4	8,8	8,7	9,1	12,9	12,5	11,3	11,0	9,6	Mažiau nei 10
Estija	13,2	12,9	13,1	13,4	13,5	14,4	14,0	13,9	11,6	10,9	9,5
Kipras	15,9	17,3	20,6	18,2	14,9	12,5	13,7	11,7	12,7	11,3	10,0
Latvija	16,9	18,0	14,7	14,4	14,8	15,1	15,5	13,9	13,3	11,6	13,4
Lietuva	13,4	11,4	10,5	8,1	8,2	7,4	7,4	8,7	8,1	7,2	Mažiau nei 9
Liuksemburgas	17,0	12,3	12,7	13,3	14,0	12,5	13,4	7,7	7,1	6,2	Mažiau nei 10
Malta	53,2	49,9	42,1	38,9	39,9	38,3	38,1	36,8	24,8	23,6	29,0
Slovakija	6,7	5,3	6,8	6,3	6,6	6,5	6,0	4,9	4,7	5,0	6,0
Slovėnija	5,1	4,6	4,3	4,9	5,6	4,1	5,1	5,3	5,0	4,2	5,0
Suomija	9,7	10,1	10,0	10,3	9,7	9,1	9,8	9,9	10,3	9,8	8,0
Švedija	10,0	9,2	9,2	10,8	8,6	8,0	7,9	7,0	6,5	6,6	Mažiau nei 10
Vengrija	12,2	12,0	12,6	12,5	12,6	11,4	11,7	11,2	10,5	11,2	10,0

Šaltinis: parengta autorės remiantis Eurostat duomenų baze (paskutinis duomenų atnaujinimas 2013 m. gegužės 17 d.) ir Europos Komisijos pateiktais duomenimis apie tyrimui atrinktų šalių tikslus pagal „Europa 2020“ strategiją (prieigos per internetą:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=t2020_40; http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/targets_lt.pdf).

**Pasirinktų tyrimui šalių tikslai pagal „Europa 2020“ strategiją: aukštąjį išsilavinimą įgijusių gyventojų dalis
(30-34 m. gyventojų amžiaus grupėje)**

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2020
ES-27	23,5	25,0	26,9	28,0	28,9	30,0	31,0	32,2	33,5	34,6	40
Airija	32,0	35,1	38,6	39,2	41,3	43,3	46,1	48,9	50,1	49,7	60
Austrija	:	:	21,0	20,5	21,2	21,1	22,2	23,5	23,5	23,8	38
Bulgarija	23,2	23,6	25,2	24,9	25,3	26,0	27,1	27,9	27,7	27,3	36
Danija	34,2	38,2	41,4	43,1	43,0	38,1	39,2	40,7	41,2	41,2	Mažiausiai 40
Estija	28,1	27,6	27,4	30,6	32,5	33,3	34,1	35,9	40,0	40,3	40
Kipras	36,0	39,9	41,0	40,8	46,1	46,2	47,1	45,0	45,3	46,2	46
Latvija	17,3	18,3	18,5	18,5	19,2	25,6	27,0	30,1	32,3	35,9	34-36
Lietuva	23,4	25,2	31,1	37,9	39,4	38,0	39,9	40,6	43,8	45,8	40
Liuksemburgas	23,6	17,3	31,4	37,6	35,5	35,3	39,8	46,6	46,1	48,2	40
Malta	9,3	13,7	17,6	18,4	21,6	21,5	20,9	21,0	21,5	21,4	33
Slovakija	10,5	11,5	12,9	14,3	14,4	14,8	15,8	17,6	22,1	23,4	40
Slovėnija	20,7	23,6	25,1	24,6	28,1	31,0	30,9	31,6	34,8	37,9	40
Suomija	41,2	41,7	43,4	43,7	46,2	47,3	45,7	45,9	45,7	46,0	42
Švedija	28,3	31,0	33,9	37,6	39,5	41,0	42,0	43,9	45,3	46,8	40-45
Vengrija	14,4	16,3	18,5	17,9	19,0	20,1	22,4	23,9	25,7	28,1	30,3

Šaltinis: parengta autorės remiantis Eurostat duomenų baze (paskutinis duomenų atnaujinimas 2013 m. gegužės 17 d.) ir Europos Komisijos pateiktais duomenimis apie tyrimui atrinktų šalių tikslus pagal „Europa 2020“ strategiją (prieigos per internetą: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=t2020_41; http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/targets_lt.pdf).

**Pasirinktų tyrimui šalių tikslai pagal „Europa 2020“ strategiją: investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą
(proc. BVP)**

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2020
ES-27	1,88	1,87	1,83	1,82	1,85	1,85	1,92	2,02	2,01	2,03	3,00
Airija	1,10	1,16	1,23	1,25	1,25	1,29	1,46	1,76	1,71	1,72	Apie 2 proc. (2,5 proc. BNP)
Austrija	2,12	2,24	2,24	2,46	2,44	2,51	2,67	2,71	2,79	2,75	3,76
Bulgarija	0,48	0,48	0,49	0,46	0,46	0,45	0,47	0,53	0,60	0,57	1,50
Danija	2,51	2,58	2,48	2,46	2,48	2,58	2,85	3,16	3,07	3,09	3,00
Estija	0,72	0,77	0,85	0,93	1,13	1,08	1,28	1,43	1,63	2,38	3,00
Kipras	0,30	0,35	0,37	0,41	0,43	0,44	0,43	0,49	0,50	0,48	0,50
Latvija	0,42	0,38	0,42	0,56	0,70	0,60	0,62	0,46	0,60	0,70	1,50
Lietuva	0,66	0,67	0,75	0,75	0,79	0,81	0,80	0,84	0,80	0,92	1,90
Liuksemburgas	:	1,65	1,63	1,56	1,66	1,58	1,66	1,72	1,48	1,43	2,3-2,6
Malta	0,26	0,25	0,53	0,57	0,62	0,58	0,56	0,54	0,67	0,73	0,67
Slovakija	0,57	0,57	0,51	0,51	0,49	0,46	0,47	0,48	0,63	0,68	1,00
Slovėnija	1,47	1,27	1,39	1,44	1,56	1,45	1,66	1,85	2,09	2,47	3,00
Suomija	3,36	3,44	3,45	3,48	3,48	3,47	3,70	3,94	3,90	3,78	4,00
Švedija	:	3,80	3,58	3,56	3,68	3,40	3,70	3,60	3,39	3,37	4,00
Vengrija	1,00	0,94	0,88	0,94	1,01	0,98	1,00	1,17	1,17	1,21	1,80

Šaltinis: parengta autorės remiantis Eurostat duomenų baze (paskutinis duomenų atnaujinimas 2013 m. gegužės 17 d., prieiga per internetą:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_20&plugin=1);

: - nėra duomenų, 2011 m. preliminarūs duomenys, išskyrus Slovakijos, Suomijos, Vengrijos.

Užsibrėžtų nacionalinių ir ambicingiausių tikslų siekimo pagal „Europa 2020“ strategiją projektuojamas vidutinis metinis poveikis BVP

	Demografinių pokyčių ir užsibrėžtų nacionalinių užimtumo tikslų vidutinis metinis poveikis BVP 2012-2020 m.	Užsibrėžtų nacionalinių švietimo tikslų vidutinis metinis poveikis BVP 2012-2020 m.	Užsibrėžtų nacionalinių investicijų į MTEP tikslų vidutinis metinis poveikis BVP 2012-2020 m.	Bendras demografinių pokyčių ir užsibrėžtų nacionalinių užimtumo, švietimo ir investicijų į MTEP tikslų vidutinis metinis poveikis BVP 2012-2020 m.	Demografinių pokyčių ir 80 proc. užimtumo tikslo siekimo vidutinis metinis poveikis BVP 2012-2020 m.	5 proc. mokyklą nebaigusių ir 60 proc. aukštąjį išsilavinimą įgijusių tikslų siekimo vidutinis metinis poveikis BVP 2012-2020 m.	4 proc. BVP investicijų į MTEP tikslo siekimo vidutinis metinis poveikis BVP 2012-2020 m.	Bendras demografinių pokyčių ir ambicingiausių užimtumo, švietimo ir investicijų į MTEP tikslų siekimo vidutinis metinis poveikis BVP 2012-2020 m.	Vidutinis metinis poveikio BVP skirtumas tarp ambicingiausių ir užsibrėžtų užimtumo, švietimo ir investicijų į MTEP tikslų 2012-2020 m.
Airija	0,8%	1,7%	0,4%	2,8%	2,3%	2,7%	1,0%	6,0%	3,1%
Austrija	0,5%	1,7%	0,3%	2,4%	0,9%	5,9%	0,4%	7,2%	4,7%
Bulgarija	1,1%	1,4%	1,2%	3,8%	1,7%	5,6%	4,3%	11,6%	7,8%
Danija	0,6%	-0,3%	0,0%	0,3%	0,6%	3,2%	0,2%	4,1%	3,8%
Estija	0,1%	0,5%	0,2%	0,8%	0,7%	3,5%	0,5%	4,7%	4,0%
Kipras	0,7%	0,4%	0,0%	1,1%	1,3%	3,0%	4,9%	9,2%	8,0%
Latvija	1,4%	-0,7%	0,9%	1,6%	2,5%	4,2%	3,4%	10,1%	8,5%
Lietuva	1,6%	-1,6%	0,8%	0,9%	2,7%	2,3%	2,5%	7,5%	6,6%
Liuksemburgas	1,6%	-3,6%	0,5%	-1,4%	2,7%	1,6%	1,4%	5,7%	7,1%
Malta	-0,3%	1,2%	-0,1%	0,7%	2,4%	7,6%	3,4%	13,4%	12,6%
Slovakija	1,2%	1,9%	0,4%	3,4%	2,4%	5,1%	3,6%	11,0%	7,6%
Slovėnija	0,9%	-0,5%	0,2%	0,5%	1,6%	1,5%	0,5%	3,5%	3,1%
Suomija	0,2%	0,4%	0,0%	0,7%	0,5%	2,8%	0,0%	3,4%	2,7%
Švedija	0,4%	-2,6%	0,1%	-2,1%	0,4%	1,9%	0,1%	2,5%	4,5%
Vengrija	1,9%	0,7%	0,4%	3,0%	2,7%	5,4%	1,8%	9,9%	6,9%
Visų tyrimui atrinktų šalių	0,7%	0,0%	0,2%	1,0%	1,2%	3,6%	1,0%	5,7%	4,8%

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atliktomis projekcijomis.